

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

Akserapport – Akse 2 -
Projektordningerne

NaturErhvervstyrelsen
19. december 2016

EPINION

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

Slutevaluering af det danske landdistriktsprogram 2007-2013

Rapport for Akse 2 - projektordningerne

Epinion A/S, Orbicon A/S og Center for Landdistriktsforskning

Projektleder : Heidi Skov Andersen

Evaluators : Claus Goldberg, Erik Mandrup og Jørgen Krogsgaard Jensen

INDHOLDSFORTEGNELSE

1.	EVALUERING AF PROJEKTORDNINGERNE-INDLEDNING	6
2.	EVALUERING AF ORDNING OM NATUR- OG MILJØPROJEKTER	8
2.1	Indledning	8
2.2	FAKTA OM STØTTEORDNINGEN	8
2.3	ØKONOMISKE NØGLETAL	9
2.4	METODE OG DATAGRUNDLAG	11
2.5	KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE	13
2.6	KENDETEGN VED PROJEKTERNE	15
2.7	EVALUERINGENS KONKLUSIONER	20
2.7.1	Relevans & nytte	20
2.7.2	Effekter & målopfyldelse	22
2.7.3	Effektivitet	27
2.7.4	Projektrejse	31
2.8	KONKLUSION	37
3.	EVALUERING AF ORDNING OM RYDNING AF TILGROEDE AREALER OG OM FORBEREDELSE TIL GRÆSNING (RYDNING OG HEGNING)	38
3.1	INDLEDNING	38
3.2	FAKTA OM STØTTEORDNINGEN	38
3.3	ØKONOMISKE NØGLETAL	39
3.4	METODE OG DATAGRUNDLAG	40
3.5	KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE	41
3.6	KENDETEGN VED PROJEKTERNE	42
3.7	EVALUERINGENS KONKLUSIONER	47
3.7.1	Relevans & nytte	48
3.7.2	Effekter & målopfyldelse	49
3.7.3	Effektivitet	52
3.7.4	Projektrejse	57

3.8	KONKLUSIONER	63
4.	EVALUERING AF ORDNING OM PLANTEGENETISKE RESSOURCER	65
4.1	INDLEDNING	65
4.2	FAKTA OM STØTTEORDNING PLANTEGENETIK	65
4.3	ØKONOMISKE NØGLETAL	67
4.4	METODE OG DATAGRUNDLAG	69
4.5	KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE	69
4.6	KENDETEGN VED PROJEKTERNE	72
4.7	Evaluerings konklusioner	73
4.8	RELEVANS & NYTTE	73
4.9	EFFEKTER & MÅLOPFYLDELSE	74
4.10	EFFEKTIVITET	78
4.11	PROJEKTREJSE	79
4.12	Konklusion	83
5.	EVALUERING AF ORDNING OM TILSKUD TIL LANDSKABS- OG BIOTOPFORBEDRENDE BEPLANTNINGER	84
5.1	INDLEDNING	84
5.2	FAKTA OM STØTTEORDNINGEN	84
5.3	ØKONOMISKE NØGLETAL	85
5.4	METODE OG DATAGRUNDLAG	86
5.5	KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE	87
5.6	KENDETEGN VED PROJEKTERNE	88
5.7	EVALUERINGENS KONKLUSIONER	92
5.7.1	Relevans & nytte	92
5.7.2	Effekter & målopfyldelse	94
5.7.3	Effektivitet	98
5.7.4	Projektrejse	102
5.8	KONKLUSION	106
6.	EVALUERING AF VÅDOMRÅDEORDNING	108

6.1	FAKTA OM STØTTEORDNING – KOMMUNALE OG STATSIGE VÅDOMRÅDER (“N-VÅDOMRÅDER”)	108
6.2	ØKONOMISKE NØGLETAL	109
6.3	METODE OG DATAGRUNDLAG	112
6.4	KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE	113
6.5	KENDETEGN VED PROJEKTERNE	113
6.6	EVALUERINGENS KONKLUSIONER	114
6.6.1	Relevans og attraktion	114
6.6.2	Målopfyldelse og effekter	114
6.6.3	Effektivitet	119
6.6.4	Projektrejse	125
6.6.5	Tilsagnsmodtagers vurdering	130
6.7	KONKLUSION	136
7.	EVALUERING AF PRIVATE VÅDOMRÅDER	139
7.1	FAKTA OM STØTTEORDNING – ANLÆG OG FASTHOLDELSE AF PRIVATE VÅDOMRÅDER	139
7.2	ØKONOMISKE NØGLETAL OG PROJEKTGENNEMFØRSEL	140
7.3	METODE OG DATAGRUNDLAG	140
7.4	KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE	141
7.5	EVALUERINGENS KONKLUSIONER	141
7.5.1	Relevans & nytte	141
7.5.2	Målopfyldelse og resultater	143
7.5.3	Effekter	145
7.5.4	Dødvægt og annullering	147
7.5.5	Projektrejse	153
7.5.6	Tilsagnsmodtagernes vurdering af administration	154
7.6	KONKLUSION	159
8.	EVALUERING AF FOSFOR-VÅDOMRÅDER	161
8.1	FAKTA OM STØTTEORDNING – KOMMUNALE FOSFOR-VÅDOMRÅDER (P-ÅDALSPROJEKTER)	161
8.2	ØKONOMISKE NØGLETAL OG PROJEKT GENNEMFØRSEL	162

8.3	METODE OG DATAGRUNDLAG	163
8.4	KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE	164
8.5	KENDETEGN VED PROJEKTERNE	165
8.6	EVALUERINGENS KONKLUSIONER	165
8.6.1	Relevans & nytte	165
8.6.2	Målopfyldelse og effekter	166
8.6.3	Effektivitet	170
8.6.4	Projektrejse	171
8.6.5	Tilsagnsmodtagers samlede vurdering af Fosfor-vådområdeordningen	174
8.7	KONKLUSION	178
9.	EVALUERING AF ORDNING OM NATURA 2000 NATURLIG VANDSTAND	180
9.1	INDLEDNING	180
9.2	FAKTA OM STØTTEORDNINGEN	180
9.3	ØKONOMISKE NØGLETAL	181
9.4	METODE OG DATAGRUNDLAG	181
9.5	KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE	182
9.6	KENDETEGN VED PROJEKTERNE	184
9.7	EVALUERINGENS KONKLUSIONER	188
9.7.1	Relevans og nytte	188
9.7.2	Effekter og målopfyldelse	190
9.7.3	Effektivitet	192
9.7.4	Projektrejse	197
9.8	KONKLUSION	201
10.	EVALUERING AF ORDNING OM TILSKUD TIL FRILUFTSFACILITETER I TILKNYTNING TIL FORTIDSMINDER OG FREDEDE AREALER	202
10.1	INDLEDNING	202
10.2	FAKTA OM STØTTEORDNINGEN	203
10.3	ØKONOMISKE NØGLETAL	203
10.4	METODE OG DATAGRUNDLAG	204
10.5	KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE	205

10.6	KENDETEGN VED PROJEKTERNE	206
10.7	EVALUERINGENS KONKLUSIONER	208
10.7.1	Relevans & nytte	208
10.7.2	Effekter & målopfyldelse	210
10.7.3	Effektivitet	213
10.7.4	Projektrejse	216
10.8	KONKLUSION	220

1. EVALUERING AF PROJEKTORDNINGERNE- INDLEDNING

Denne rapport beskriver slutevalueringen af akse 2 *projektordningerne* i landdistriktsprogrammet for perioden 2007-2013. Akse 2 har til formål generelt at bidrage til at forbedre miljøet og landskabet. Der er en række ordninger indeholdt i denne del af landdistriktsprogrammet, der bredt eller i nogen tilfælde mere specifikt er rettet mod disse forbedringer.

Programmet skaber en række nye muligheder for jordbrugere ved udnyttelse af ordningerne i akse 2. Det gælder både afsætning af animalske produkter på et voksende internationalt marked, de nævnte kvalitetsprodukter, fremme af innovation, produktudvikling og ny teknologi, øget diversifikation og styrkelse af rekreative værdier og naturforvaltning. Programmet skaber desuden særlige muligheder for at støtte gennemførelsen af strategier og forpligtigelser i relation til internationale aftaler og forpligtigelser i relation til miljø og natur og den nationale gennemførelse af disse

De væsentligste internationale miljøaftaler hvor gennemførelsen støttes af ordningerne under akse 2 gælder EU reguleringer i forhold til vandrammedirektiv, habitat- og fuglebeskyttelsesdirektiv og mål for skove og biodiversitet generelt. Det gælder også aftaler relateret til modvirkning af klimaændring, pesticidhandlingsplan m.m. Ordningerne undergik midt i programperioden væsentlige ændringer med både ophør og introduktion af ordninger affødt af den politiske beslutning om "Grøn vækst".

Der er i programperioden fra 2007 til 2013 sket en væsentlig prioritering af ordningerne under akse 2, hvor 2/3 af de afsatte midler har været anvendt her.

Aksen implementeres mere detaljeret via følgende ordninger, hvoraf flere indeholder adskillige underordninger:

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

Tabel 1 Oversigt over ordninger i Landdistriktsprogrammet 2007-2013 under akse 2. Ordningerne har alle indgået i evalueringen, men der har været lagt større vægt på evalueringen af videreførte og store videreførte ordninger.

1. Ikke videreførte ordninger (lav prioritet)	2. Videreførte ordninger (mellem prioritet)	3. Store videreførte ordninger (høj prioritet)
Miljøbetinget tilskud (til juletræer og pyntegrønt)	Tilskud til jordbrugere i ugunstigt stillede områder (Ø-støtte)	Pleje af græs- og naturarealer - inden for og uden for N2000 områder
Plantegenetiske ressourcer	Etablering af landskabs- og biotopforbedrende beplantninger, herunder læplantninger	
Friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer	Natur- og miljøprojekter	Omlægning til økologisk jordbrug
Anlæg og fastholdelse af private vådområder (Anlæg og 20-årig kompensation)	P-ådals projekter (Fosforvådområder)	Etablering og drift af vådområder m.v. (Eksisterende kommunal indsats og ny statslig indsats)
	Naturforvaltning Natura2000 (Projekttilskud og lodsejerkompensation)	Privat skovrejsning på landbrugsjord (I skovrejsningsområder og uden for skovrejsningsområder)
	Offentlig skovrejsning - tilskud til tilplantning (under etablering)	
	Sikring af skov - Natura 2000 betalinger i skov	
	Bæredygtig skovdrift i private skove	

Denne rapport gennemgår og evaluerer **projektordningerne**: *Natur og miljøprojekter, Rydning og Hegning, Planegenetik, Læhegn, vådområder- kommunal, statslig, Vådområder- Privat, P-ådals projekter, Friluftsfaciliteter og Naturforvaltning N2000.*

2. EVALUERING AF ORDNING OM NATUR- OG MILJØPROJEKTER

2.1 INDLEDNING

Dette kapitel vedrører støtteordningen Natur- og miljøprojekter, hvis formål er at fremme en natur- og miljøvenlig drift på landbrugs- og naturarealer, at bevare og fremme den biologiske mangfoldighed samt miljø- og naturværdier.

Desuden skal ordningen fremme de rekreative værdier i landdistrikterne og dyrevelfærden for græssende husdyr i natur- og landskabsplejen.

Ordningen er afgrænset til at omfatte landbrugs- og naturarealer, der kan være beliggende både indenfor og udenfor Natura 2000-områder.

Gennem ordningen kan der opnås tilsagn til:

- Planlægning af natur- og miljøprojekter, herunder kollektive naturplaner.
- Etablering og vedligeholdelse af græsningselskaber, hegn, fangfolde, bevandingsanlæg og læfaciliteter i forbindelse med afgræsning af græs- eller naturarealer.
- Skiltning, borde, bænke, etablering af adgangsforhold.
- Rydninger eller restaurering af arealer forud for pleje.
- Opretholdelse af værdifulde landskabs- og kulturelementer i det åbne land.
Fokus på strengt beskyttede bilag IV arter efter EU Habitatdirektivet.

2.2 FAKTA OM STØTTEORDNINGEN

FORMÅL	Formålet med ordningen med natur- og miljøprojekter er at fremme natur og miljøvenlig drift på landbrugs- og naturarealer, at bevare og fremme den biologiske mangfoldighed, at bevare og fremme miljø- og naturværdier, at forbedre de rekreative værdier i landdistrikterne, og at fremme dyrevelfærd for græssende husdyr i natur- og landskabsplejen. Ordningen er afgrænset til landbrugs- og naturarealer, der kan være beliggende både indenfor og udenfor Natura 2000-områder. Et rådgivende udvalg foretager en prioriteret indstilling af ansøgningerne.
INTERVENTIONSLOGIK	<i>Projekter, som er i overensstemmelse med ønsker om fremme natur og miljøforhold på landbrugs- og naturarealer gennemføres af professionelle eller frivillige aktører i landdistrikterne (outputs) → fremme den biologiske</i>

<p>INDSATSOMRÅDER</p>	<p><i>mangfoldighed, miljø- og naturværdier, rekreative værdier og dyrevelfærd (resultat) → øget biologisk mangfoldighed, rekreative værdier, dyrevelfærd, attraktive levevilkår, oplevelsesmæssige muligheder og fortsat bosætning i landdistrikterne (virkning)</i></p> <p>Støtteordningen omfatter følgende projektyper:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Planlægning af natur- og miljøprojekter; 2. Udarbejdelse af naturplaner; 3. Etablering af vegetationsstriber; 4. Særlige levesteder for dyrearter; 5. Græsningsprojekter; 6. Beskyttelse, etablering og genopretning af natur og miljø; 7. Jordfordeling.
<p>JUSTERINGER SIDEN MIDTVEJSEVALUERING</p>	<p>Der har i perioden 2007-09 kunnet ansøges om tilskud til natur- og miljø projekter indenfor følgende fire områder: planlægningsprojekter, græsningsprojekter, ikke-produktionsfremmende investeringer og jordfordeling. Siden 2010 har det desuden været muligt at søge tilskud til udarbejdelse af naturplaner, etablering af vegetationsstriber, særlige levesteder for dyrearter, græsningsprojekter og beskyttelse, etablering og genopretning af natur og miljø. Der har siden 2012 desuden været en særlig pulje til regioner og kommuner. I disse projekter skal den offentlige nationale medfinansiering svare til EU finansieringen.</p>
<p>REGELSÆT</p>	<p>Tilskud til natur- og miljøprojekter beror på Fødevareministeriets bekendtgørelse nr. 78 af 13. februar 2008 om tilskud til natur- og miljøprojekter med senere ændringer og Fødevareministeriets bekendtgørelse nr. 930 af 16. juli 2010 om tilskud til natur- og miljøprojekter med senere ændringer.</p> <p>Tilskudssatsen kunne fastsættes til op til 100% af de tilskudsberettigede udgifter, men har været fastsat til højst 75% af de tilskudsberettigede udgifter.</p>

2.3 ØKONOMISKE NØGLETAL

I perioden 1. januar 2007 til 31. december 2013 er der givet 740 tilsagn under Natur- og miljøprojekter. Af disse er 182 annulleret (**Fejl! Henvissningskilde ikke fundet.**).

Under "Natur- og miljøprojekter - anden offentlig medfinansiering" er der givet 173 tilsagn hvor 44 er annulleret. Projekter under ordningen "Natur- og miljøprojekter - anden offentlig medfinansiering" omfatter Natur- og miljøprojekter, der er finansieret af den særlige EU-pulje (280 mio. kr.) i 2012 og 2013. I tabellerne nedenfor opsummeres det finansielle afløb opdelt på artikler for ordningen i

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

perioden 1.1.2007 til 31.12.2013. Tabellerne viser samlede offentlige tilsagn, udbetalinger og antal godkendte tilskud.

<i>Ordning</i>	<i>Antal tilsagn</i>	<i>Antal annulleringer</i>	<i>Antal godkendte tilsagn om tilskud</i>
<i>Natur & Miljøprojekter</i>	740	182	558
<i>Natur & Miljøprojekter – anden offentlig medfinansiering</i>	173	44	129
<i>Total</i>	913	226	687

Table 1: Økonomiske nøgletal for Natur & Miljøprojekter i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013

<i>Indsats</i>	<i>Samlede offentlige tilsagn, mio. kroner</i>	<i>Bortfald</i>	<i>Udbetaling</i>	<i>Restbevilling*</i>	<i>Antal godkendte tilsagn om tilskud</i>
Artikel 52biii	7,2	1,0	6,2	-	17
Beskyttelse, etablering, genopretning (Artikel 36avi)	12,4	3,4	9,0	-	79
Etablering af græsningsselskab (Artikel 36avi)	6,0	1,8	4,2	-	17
Græsningsprojekter (Artikel 36avi)	40,9	12,2	27,2	1,5	222
Ikke produktionsfremmende investeringer (Artikel 36avi)	12,8	4,3	8,5	-	46
Jordfordeling (Artikel 20bv)	0,3	0,3	-	-	0
Planlægning af natur & miljøprojekter (Artikel 52biii)	8,1	2,1	6,1	-	41
Stendiger - Levesteder for dyrearter (Artikel 36avi)	0,9	0,2	0,7	-	7
Udarbejdelse af naturplaner (artikel 52biii)	1,1	0,4	0,7	-	59
Vandhuller - Levesteder for dyrearter (Artikel 36avi)	5,3	1,9	3,2	0,2	64
Vegetationsstriber (Artikel 36avi)	0,2	0,1	0,1	-	6
Total	95,3	27,7	65,9	1,7	558

*: Restbevilling = Tilsagn minus udbetaling minus bortfald (annullerede beløb)

Der er i perioden 2007-2013 i alt givet tilsagn til 740 Natur- og miljøprojekter for 95,3 mio kr. Heraf er 65,9 mio kr. udbetalt. Langt hovedparten af det udbetalte beløb til Natur og miljøprojekter har været

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

til græsningsprojekter med 41%. Herefter følger Beskyttelse, etablering og genopretning (14%), Planlægning af natur & miljøprojekter (9%) og ikke produktionsfremmende investeringer (13%) (Tabel 2).

Der er perioden 2007-2013 i alt godkendt 129 Natur- og miljøprojekter med anden offentlig medfinansiering for 20,0 mio kr. (Tabel 2).

Hovedparten af det udbetalte beløb, har været til indsatsområderne Vandhuller - Levesteder for dyrearter (34%), Græsningsprojekter (28,5%), og Beskyttelse, etablering og genopretning (23,5%).

Der har i perioden kun været godkendt ét projekt under Jordfordeling og ét under "Stendiger - Levesteder for dyrearter" for samlet 1% af de udbetalte tilsagn.

Tabel 2: Økonomiske nøgletal for Natur- og miljøprojekter – anden offentlig medfinansiering i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013

<i>Indsats</i>	<i>Samlede offentlige tilsagn, mio. kroner</i>	<i>Bortfald</i>	<i>Udbetaling</i>	<i>Restbevilling</i>	<i>Antal godkendte tilskud</i>
<i>Beskyttelse, etablering, genopretning</i>	16,8	8,5	4,7	3,6	30
<i>Græsningsprojekter</i>	9,8	4,1	5,7	-	50
<i>Jordfordeling</i>	0,5	0,3	0,2	-	1
<i>Planlægning af natur & miljøprojekter (Artikel 52biii)</i>	3,6	0,9	2,5	0,2	17
<i>Stendiger - Levesteder for dyrearter</i>	0,0	0,0	0,0	-	1
<i>Vandhuller - Levesteder for dyrearter</i>	15,2	6,7	6,8	1,7	30
Total	45,9	20,4	20,0	5,5	129

2.4 METODE OG DATAGRUNDLAG

Natur- og miljøprojekt ordningen er evalueret med afsæt i en relativt omfattende dataindsamling. Følgende dataindsamlingsmetoder er blevet gennemført:

- Interviews med sagsbehandlere i NaturErhvervstyrelsen med ansvar for Natur- og miljøprojekter.
- Desk research af bekendtgørelser, ansøgningsskemaer, vejledninger, projektoversigter mm.
- Sagsgennemgang af 10 tilfældigt udvalgte projekter.

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

- Spørgeskemaundersøgelse til et tilfældigt udvalg af støttemodtagere, hvilket resulterede i 126 indsendte besvarelser vedrørende Natur- og miljøprojekter.
- Udarbejdelse af typiske eksempler.

Interviews med sagsbehandlere og nøglepersoner er gennemført som kvalitative dybdeinterviews. I dybdeinterviewet, som kvalitativ metode, ligger fokus på at skabe en dialog/samtale, hvor det at få respondenterne til at fortælle, er det primære fokus.

Interviewene er gennemført som semi-strukturerede interviews, hvilket vil sige, at kun de temaer, der skal tales om, er givet på forhånd. Interviewguiden er derfor bygget op omkring temaer og åbne spørgsmål, som danner udgangspunkt for selve afviklingen af interviewet, hvor nye og ikke planlagte spørgsmål kan fremkomme – det er således i høj grad muligt at følge op på respondenternes svar med uddybende spørgsmål. For hvert interview er der udarbejdet et referat.

Evaluatoren har i forbindelse med evalueringen udviklet spørgeskemaet på baggrund af input fra desk research, vejledninger til ordningen, interviews med sagsbehandlere og med afsæt i de evalueringsspørgsmål, der skal besvares for de tre ordninger jf. Evalueringsspørgsmålene.

Evalueringsspørgsmål kan findes i bilag. 2 til den Tværgående rapport.

I spørgeskemaundersøgelsen for Natur- og miljøprojekter er kvoten på 126 besvarelser opnået ud fra en liste med 431 støttemodtagere, dette svarer til en statistisk usikkerhed på +/- 8 % (Tabel 3).

Tabel 3: Input og output fra gennemført spørgeskemaundersøgelse for Natur- og miljøprojekter.

<i>Antal unikke numre (dubletter fratrukket)</i>	<i>Antal besvarede skemaer</i>	<i>Svarprocent</i>	<i>Statistisk usikkerhed, %</i>
431	126	29 %	+/- 8 %

Udvælgelse af projekter til sagsgennemgang og efterfølgende udvælgelse af projektbesøg for Natur- og miljøprojekter er foretaget med henblik på at opnå så stor en grad af repræsentativitet som muligt. Målet har været, at fordelingen af de udvalgte projekter stort set skulle stemme overens med de forskellige typer af projekter. Der er desuden taget hensyn til, at de udvalgte projekter skulle være geografisk fordelt over hele landet og repræsentere såvel store som små projekter.

Der er gennemgået i alt 10 projekter indenfor ordningen. Data fra sagsgennemgangen er registreret i en word-skabelon med oplysninger som projektbeskrivelse, projektformål, forventede effekter, faktiske effekter, sagsnummer og andre sagsoplysninger. Registreringen muliggør at uddrage kvalitative og i mindre omfang kvantitative data fra ansøgningsmaterialet og vidnesbyrd fra

støttemodtagerne. Da sags gennemgangen er baseret på en udarbejdet skabelon, sikres en ensartet gennemgang af alle projekter.

Alt i alt er det vurderingen, at datagrundlaget er tilfredsstillende i forhold til at uddrage valide konklusioner om ordningerne.

2.5 KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE

Halvdelen (49 %) af støttemodtagerne omfatter private lodsejere og 33 % udgøres af private virksomheder. Fonde, foreninger, organisationer, offentlige institutioner og kommunale fællesskaber udgør i alt 13 %.

Gruppen af "andet" på 5 % omfatter efterskoler, konsulenter/rådgivere m.m.

Hovedparten (67 %) af de adspurgte støttemodtagere har søgt om tilskud i evalueringsperiodens tre sidste år (2011, 2012 og 2013), måske som følge af et stigende kendskab til ordningen blandt potentielle støttemodtagere i løbet af perioden.

Sags gennemgangen viser, at ansøgerne i flere tilfælde har fået en ekstern konsulent til at assistere i forbindelse med at udfylde ansøgningen, sandsynligvis for at være mere sikre på at opfylde formkravene.

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

Table 4: Støttemodtagere under Natur- og miljøprojekter.

	Procentandel
Privat lodsejer	49 % (62)
Privat virksomhed	33 % (41)
Offentlig virksomhed	2 % (2)
Fond	2 % (2)
Forening	6 % (8)
Organisation	1 % (1)
Offentlig institution	3 % (4)
Kommunalt fællesskab	0 % (0)
Andet, angiv venligst	5 % (6)
Total	100 % (126)

Tabel 5: Tidspunkt for anmodning om tilskud.

	Procentandel
2007	6 % (8)
2008	8 % (10)
2009	8 % (10)
2010	11 % (14)
2011	21 % (26)
2012	28 % (35)
2013	18 % (23)
Total	100 % (126)

2.6 KENDETEGN VED PROJEKTERNE

Mange af de ansøgte projekter ønskes anvendt til flere forskellige formål i de pågældende projektområder, men i Tabel 6 er søgt uddraget nogle generelle tendenser i de ansøgte projekter.

Det fremgår, at mere end halvdelen (54 %) af de ansøgte midler er anvendt til etablering af hegning, fangfolde samt rydning og/eller afgræsning med henblik på at forbedre eller bevare naturtilstanden i de pågældende områder. Dertil kommer en gruppe på 9 % med uspecificeret "naturpleje".

Etablering af nye søer og uspecificeret naturgenopretning udgør tilsammen 17 %.

De adspurgte støttemodtagere har desuden svaret, at ca. 7 % af de ansøgte midler er anvendt til planlægning af naturpleje, herunder naturplaner eller drifts- og forvaltningsplaner, der skal tilgodese bestemte arter eller naturtyper og sikre en passende balance imellem benyttelse og beskyttelse. Blot ca. 3 % af de ansøgte midler retter sig dog primært mod de rekreative interesser.

Beplantning omfatter tiltag, der skal forbedre livsvilkårene for specifikke arter.

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

Med hensyn til størrelsen af de berørte arealer, omfatter knap en tredjedel (28 %) af de ansøgte projekter arealer på mindre end 5 hektar, og 44 % af projektområderne er på mindre end 10 hektar (Tabel 8).

Selvom tendensen er, at hovedparten af projekterne gennemføres på relativt små arealer, er der også givet tilsagn til aktiviteter i store eller meget store projektområder, og 13 % af projekterne er gennemført i projektområder på 100 hektar eller mere. Sagsgennemgangen understøttede dette, hvor langt de fleste gennemgåede sager var under 100 hektar. Enkelte af projekterne foregår dog i områder på mere end 500 ha.

Tabel 6: Oversigt over hvilke aktiviteter, der er ansøgt om støtte til under Natur- og miljøprojekter.

Aktivitet	Antal	%
Hegning, fangfolde m.m.	42	34
Anlæg af en eller flere søer	18	14
Afgræsning	14	11
Naturpleje	11	9
Planlægning af naturpleje	9	7
Hegning og rydning	8	6
Beplantning	9	7
Naturgenopretning	4	3
Rekreative forhold	4	3
Rydning	4	3
Forbedring af specifikke arters livsvilkår	3	3
Total	126	100

Tabel 7: Størrelsesfordeling over de arealer, som de ansøgte projekter under Natur- og miljøprojekter omfatter.

Størrelse (hektar)	Antal projekter	Procentandel
0-5	35	28
5-10	20	16
10-20	11	9
20-30	16	13
30-50	6	5
50-100	10	8
100-200	8	6
200-500	4	3
>500	5	4
Ikke oplyst	11	9
Total	126	100

En forespørgsel vedrørende de berørte arealers nuværende og fremtidige anvendelse tyder på, at tilsagnene i mange tilfælde giver anledning til ret markante ændringer i den eksisterende drift på de pågældende arealer (Tabel 8).

Mest markante ændring er en fordobling i antallet af projektområder, der anvendes til afgræsning fra 30 % af projektområderne før tilsagnet til 63 % efter tilsagnet.

Tilsvarende ses en nedgang fra 28 % til 8 % af projektområderne, når der ses på, hvor mange områder, der anvendes til landbrug før og efter tilsagnet.

Græsning synes dermed at være den i langt overvejende grad foretrukne driftsform i de projektområder, hvor der er opnået tilskud fra Natur- og miljøprojekter.

Idet der ikke er skelnet mellem brugen af kunstgødning og "naturlig" gødning tyder forespørgslen på, at der sker et markant fald i antallet af projektområder, hvor der anvendes gødskning efter tilsagnet.

Af de adspurgte støttemodtagere anfører 34 %, at de anvender gødning i de pågældende projektområder, et tal der falder til 13 % efter tilsagnet (Tabel 9).

Da det samlede areal for de projektområder, hvor det er oplyst, at områderne modtog gødning før tilsagnet, var ca. 4.700 hektar, og da arealet af de projektområder, der modtog gødskning før projektet, men ikke er efter, er ca. 2.980 hektar, svarer dette, groft sagt, til en reduktion på ca. 60 % af de gødningspåvirkede arealer indenfor de ansøgte projektområder.

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

Tabel 8: Oversigt over projekt arealernes anvendelse før og under projektet under Natur- og miljøprojekter.

Aktivitet	Procentandel Før projektet	Procentandel Under projektet
Afgræsning	38 (30 %)	79 (63 %)
Landbrug	35 (28 %)	10 (8 %)
Brak	15 (12 %)	0 (0 %)
"Tilgroet"	11 (9 %)	0 (0 %)
Überørt/natur	9 (7 %)	14 (11 %)
Græsafgrøder/høslæt	9 (7 %)	1 (1 %)
Sø/vådområde	0 (0 %)	15 (12 %)
Andet	5 (4 %)	3 (2 %)
Ikke oplyst	4 (3 %)	4 (3 %)
Hovedtotal	126 (100 %)	126 (100 %)

Tabel 9: Anvendelse af gødsning før og under projektet under Natur- og miljøprojekter.

	Gødsning før projektet	Gødsning under projektet
Ja	43 (34 %)	16 (13 %)
Nej	78 (62 %)	104 (83 %)
Ved ikke	5 (4 %)	6 (5 %)
Total	126 (100 %)	126 (100 %)

Tabel 10: Hvor stor var den samlede investering, der blev søgt tilskud til under Natur- og miljøprojekter?

	Antal projekter	Procentandel
Under 100.000 kr.	46	37
100.001-250.000 kr.	38	30
250.001-500.000 kr.	19	15
500.001 kr. - 1 million kr.	10	8
1.000.001 million kr. - 2.5 million kr.	4	3
2.500.001 million kr. - 5 million kr.	2	2
Over 5 millioner kr.	2	2
Ved ikke	5	4
Total	126	100 %

Ses på investeringens størrelse, udgør projektansøgninger på 100.000 kroner godt en tredjedel af de ansøgte projekter (37 %), og for 67 % af projekterne var den ansøgte investering på under 250.000 kroner. Ordningen omfatter dog også meget store og komplekse projekter med tilsagn, der overstiger 5 millioner kr.

Sammenfattes oplysningerne i Tabel 4-10 viser spørgeskemaundersøgelsen således, at det "typiske" projekt synes at omfatte en privat lodsejer eller virksomhed, der i perioden 2011-2013 ansøger om op til 500.000 kr. til at etablere eller forberede naturvenlig afgræsning og/eller etablere en sø eller genoprette et vådområde på arealer, der tidligere har været anvendt til landbrug eller ligget hen uden benyttelse. Det typiske projektområde er på mindre end 100 hektar.

De gennemgåede sager viser tilsvarende, at størstedelen af ansøgerne er private lodsejere, som søger et mindre beløb til etablering og vedligeholdelse af græsning eller anden naturvenlig drift samt etablering af ny natur. Ansøgerne er ikke nødvendigvis momsregistrerede, og i nogle tilfælde bliver der specifikt anmodet om hurtig sagsbehandlingstid, da ansøger selv har måttet finde pengene til finansiering.

Eksempel 1

Petersen ønsker at indhegnet et 4,25 ha dyrkningsareal, for at det fremover kan afgræsses og således holdes lysåbent og gavne den tilknyttede flora og fauna.

Ansøger vil selv opsætte hegnet for at holde udgifterne nede, og i stedet prioritere kun at anvende midler, som højner dyrevelfærd og forlænger udbindingsperioden.

Eksempel 2

Heesgaard ønsker at forbedre vandmiljøet på sin gård. Gården drives i dag konventionelt, men Heesgaard ønsker bl.a. at beplante 3,5 ha på et af markarealerne, for at tilgodese vandmiljø og den naturlige flora og fauna.

Foruden områder der er beplantet etableres to små søer, hvor der også udlægges mindre sanddynger, som vil tilgodese levevilkårene for forskellige paddearter. På Ejendommen er bl.a. observeret stor vandsalamander og spidssnudet frø, som vil få gavn af tiltagene.

Eksempel 3

Projektet 'Plettet Rørvagt' har til formål at etablere nye levesteder for den sjældne danske ynglefugl plettet rørvagt, der endnu findes fåtalligt ynglende på bl.a. Lolland-Falster.

Projektet vil først identificere de potentielt mest egnede levesteder i forhold til hydrologi. Dernæst etableres selve vådområdet, og i projektets sidste fase udarbejdes retningslinjer for den fremtidige pleje, herunder græsning, af arealet. Den fremtidige pleje vil tilgodese levevilkårene for plettet rørvagt bedst muligt.

2.7 EVALUERINGENS KONKLUSIONER

I dette kapitel præsenteres evaluators samlede vurdering af ordningen ud fra evalueringskriterierne, relevans og nytte, effekter og målopfyldelse samt effektivitet.

Endelig præsenteres projektrejserne som et eksempel på den typiske projektrejse inden for Natur- og miljøprojekt ordningen.

2.7.1 Relevans & nytte

Første evalueringskriterium vedrører ordningens relevans og nytte. Med dette kriterium tydeliggøres, hvor relevant, attraktiv og nyttig ordningen fremtræder for støttemodtagerne i relation til aktuelle udviklingsbehov og potentialer. Ordningen vurderes således ud fra, hvorvidt den matcher de

problemer, der fremkommer i landdistrikterne, samt hvorvidt støttemodtagerne anser ordningen som nyttig og relevant ud fra individuelle behov.

Formålet med ordningen "Natur- og miljøprojekter" er at fremme natur og miljøvenlig drift på landbrugs- og naturarealer, at bevare og fremme den biologiske mangfoldighed, at bevare og fremme miljø- og naturværdier, at forbedre de rekreative værdier i landdistrikterne og at fremme dyrevelfærd for græssende husdyr i natur- og landskabsplejen. Ordningen er afgrænset til landbrugs- og naturarealer, der kan være beliggende både indenfor og udenfor Natura 2000-områder.

Støttemodtagerne er derfor blevet spurgt om deres opfattelse af ordningens relevans, attraktivitet samt nyttighed samt deres vurdering af, hvorvidt den er i overensstemmelse med de eksisterende behov.

Ud fra nedenstående tabel fremkommer støttemodtagernes opfattelse af Natur- og miljøprojekter helt overvejende som værende relevant, attraktiv og nyttig.

Specielt ordningens relevans fremstår central, idet hele 76 % i høj grad opfatter ordningen som dette. Henholdsvis 60 % og 67 % finder at ordningen i høj grad desuden er attraktiv og nyttig. Mellem 93 % og 96 % finder, at ordningen i høj eller nogen grad er relevant, attraktiv og nyttig.

Støttemodtagerne er desuden blevet spurgt om, hvorvidt de mener, at støtteordningen er i overensstemmelse med behovet for de indsatsområder ordningen retter sig i mod, dvs. behovet for at fremme den biologiske mangfoldighed og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier m.m.

Også her er deres opfattelse af ordningen helt overvejende positiv, idet 93 % finder, at ordningen i høj grad eller i nogen grad er i overensstemmelse med dette behov.

Den lidt lavere andel af støttemodtagere, der svarer "I høj grad" (57 %), sammenlignet med spørgsmålene vedrørende relevans, attraktivitet og nyttighed kan skyldes den enkelte støttemodtagers manglende mulighed for overblik over det overordnede behov på dette område.

Støttemodtagerne synes herved helt overvejende at være positivt indstillet overfor ordningen, som de finder både relevant, attraktiv og nyttig samt i overensstemmelse med behovet for at fremme den biologiske mangfoldighed og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier i landdistrikterne.

Tabel 11: I hvor høj grad opfatter du ordningen om Natur- og Miljøprojekter som relevant, attraktiv og nyttig og i overensstemmelse med behovet for at fremme den biologiske mangfoldighed og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad opfatter du støtteordningen til Natur- og miljøprojekter som relevant?	96 (76 %)	25 (20 %)	3 (2 %)	1 (1 %)	1 (1 %)	126 (100 %)
I hvor høj grad opfatter du støtteordningen til Natur- og miljøprojekter som attraktiv?	76 (60 %)	44 (35 %)	5 (4 %)	1 (1 %)	0 (0 %)	126 (100 %)
I hvor høj grad opfatter du støtteordningen til Natur- og miljøprojekter som nyttig?	85 (67 %)	33 (26 %)	7 (6 %)	1 (1 %)	0 (0 %)	126 (100 %)
I hvor høj grad mener du, at mulighederne under støtteordningen til natur- og miljøprojekter er i overensstemmelse med behovet for at fremme den biologiske mangfoldighed og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier?	72 (57 %)	45 (36 %)	8 (6 %)	0 (0 %)	1 (1 %)	126 (100 %)

Fra interviews med de ordningsansvarlige er det i forbindelse med interviews blevet fremført, at der gennem alle årene har været flere ansøgninger, end der har været midler til.

Også på den baggrund vurderes ordningen at være meget attraktiv, ligesom udbyttet synes at stå mål med den indsats, der kræves for at søge. En antagelig medvirkende årsag til, at ansøgerne finder ordningen attraktiv er, at de kan vente med at indhente de nødvendige tilladelser, til efter at tilsagnet er givet.

Sammenfattende er det evaluators vurdering, at Natur- og miljøprojekt ordningen entydigt fremstår som en relevant, attraktiv og nyttig ordning, i såvel et samfundsmæssigt perspektiv som for de enkelte støttemodtagerne.

2.7.2 Effekter & målopfyldelse

Andet evalueringskriterium vedrører effekter og målopfyldelse, som er belyst under en række tematiske underpunkter, herunder ordningens bidrag til at sprede ideen om naturvenlig drift, fremme

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

den biologiske mangfoldighed, fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier, skabe forbindelse mellem naturlige biotoper, fremme dyrevelfærden og reducere miljøbelastningen.

Desuden er spurgt ind til støttemodtagernes vurdering af, i hvor høj grad deres egne projekter har bidraget til støtteordningens overordnede formål, om målet med deres eget projekt er blevet opfyldt, og i hvilket omfang der har været afledte effekter.

Med hensyn til egne mål, tyder besvarelserne på en høj grad af tilfredshed blandt støttemodtagerne, idet 93 % af disse finder, at det eller de mål, de har haft med de ansøgte projekter i høj eller i nogen grad er blevet opnået (Tabel 12).

Tilsvarende mener 94 % af støttemodtagerne, at det eller de projekter, de har opnået støtte til, i høj eller nogen grad har bidraget til at opfylde de overordnede mål med støtteordningen Natur- og miljøprojekter (Tabel 12).

Tabel 12: Støttemodtagernes vurdering af projekternes målopfyldelse.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad mener du, at dit eget projekt har bidraget til at opfylde de overordnede mål med Natur- og miljø projekt ordningen?	86 (68 %)	33 (26 %)	6 (5 %)	1 (1 %)	0 (0 %)	126 (100 %)
I hvor høj grad mener du, at de mål, du har haft med dit eget projekt, er blevet opfyldt?	76 (60 %)	41 (33 %)	3 (2 %)	4 (3 %)	2 (2 %)	126 (100 %)

I Tabel 13 er spurgt ind til støttemodtagernes vurdering af effekter og målopfyldelse for ordningens tematiske underpunkter, og også her tegner sig en overordnet meget positiv opfattelse af ordningen.

Tabel 13: Støttemodtagernes vurdering af projekternes effekter og målopfyldelse.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad har dit natur- og miljøprojekt bidraget til at sprede ideen om græsningsselskaber og andre former for miljø- og naturvenlig drift?	34 (27 %)	43 (34 %)	17 (13 %)	15 (12 %)	17 (13 %)	126 (100 %)
I hvor høj grad har dit natur- og miljøprojekt bidraget til at fremme den biologiske mangfoldighed ved at skabe gode levevilkår for vilde dyr og planter?	67 (53 %)	43 (34 %)	6 (5 %)	3 (2 %)	7 (6 %)	126 (100 %)
I hvor høj grad har dit Natur- og miljøprojekt bidraget til at fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier?	65 (52 %)	49 (39 %)	4 (3 %)	4 (3 %)	4 (3 %)	126 (100 %)
I hvor høj grad har dit Natur- og miljøprojekt fremmet rekreative værdier og muligheden for offentlig adgang til naturområder?	35 (28 %)	39 (31 %)	23 (18 %)	25 (20 %)	4 (3 %)	126 (100 %)
I hvor høj grad har dit Natur- og miljøprojekt medvirket til at skabe forbindelser mellem naturlige biotoper og øge antallet af småbiotoper?	43 (34 %)	45 (36 %)	13 (10 %)	11 (9 %)	14 (11 %)	126 (100 %)
I hvor høj grad har dit Natur- og miljøprojekt fremmet velfærden for græssende dyr i natur- og landskabsplejen?	67 (53 %)	26 (21 %)	9 (7 %)	17 (13 %)	7 (6 %)	126 (100 %)
I hvor høj grad har dit Natur- og miljøprojekt reduceret den generelle miljøbelastning fra din virksomhed?	24 (19 %)	24 (19 %)	22 (17 %)	42 (33 %)	14 (11 %)	126 (100 %)
I hvor høj grad har dit Natur- og miljøprojekt haft afledte effekter på rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne	40 (32 %)	47 (37 %)	14 (11 %)	10 (8 %)	15 (12 %)	126 (100 %)

Særligt for ordningens centrale elementer vedrørende fremme af biologisk mangfoldighed, fremme af miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier og udvikling af Natura 2000-områder er støttemodtagernes vurdering positiv.

Færre mener, at ordningen har bidraget med afledte effekter på rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne

I alt 74 af de støttemodtagere, der anfører, at projektet har bidraget til at fremmed en biologiske mangfoldighed viser i kraft af deres uddybende besvarelser, at projekterne i mange tilfælde har gjort en markant forskel i de områder, hvor de er udført:

- Nye lyskrævende arter og naturtyper indvandrer til tidligere tilgroede eller opdyrkede arealer.
- Flere arter end før projektet påpeges af flere.
- Gøgeurter og andre lyskrævende plantearter.
- Fugleliv: vand- og vadefugle, traner, rovfugle; havørn, rød glente m.m.
- Padder, firben, frøer (klokkefrø, strandtudse, grønbroget tudse), salamandere.
- Insekter, herunder sommerfugle (hedepletvinge).
- Mere fugle- og dyrevildt, fasaner, agerhøns, rådyr, kronstyr, harer, grævling.
- Færre forekomster af invasive arter end før projektet.
- Nyt liv i genskabte kildevæld og vandløb, ørreder indfinder sig.
- Nyt liv i nye søer, vandinsekter, fisk.

Også i forhold til ordningens betydning for at fremme velfærden for græssende dyr i natur- og landskabsplejen vurderer støttemodtagerne ordningen meget positivt, idet i alt 74 % anfører, at deres projekt i høj eller nogen grad har bidraget til dette.

I forhold til betydningen for rekreative værdier, forbindelse mellem naturlige biotoper m.m., reduktion i miljøbelastning, sundhed, livskvalitet m.m. er tallene lavere, men vurderingerne er dog fortsat overvejende positive.

I forhold til at vurdere den konkrete målopfyldelse i "marken" kommer administrationen, ifølge de gennemførte interviews med de ordningsansvarlige, ofte "til kort", når effekten af ordningen skal måles, selvom den efter deres vurdering med stor sandsynlighed har bidraget til ønsket/kravet om at standse tilbagegangen i biodiversiteten.

Konkrete og retvisende effektmålinger bør da også foretages i et større perspektiv, eksempelvis under det nationale naturovervågningsprogram Novana, men dette vurderes dog ikke aktuelt at have en detaljeringsgrad, der gør det muligt at effektvurdere ordningen eller de enkelte projekter.

Ordningen vurderes ligeledes af de ordningsansvarlige med stor sandsynlighed at have medført noget positivt med hensyn til rekreative værdier/udnyttelse og livskvalitet i landbrugsområderne.

Afledte effekter forekommer ifølge de ordningsansvarlige desuden med stor sandsynlighed, herunder f.eks. samspil mellem græsningsprojekter og andre Natur- og miljøprojekter. Planlægningsprojekter og naturplaner under Natur- og miljøprojekter realiseres således ofte under f.eks. Landskabs- og

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

biotopforbedrende beplantninger, Plejegræsordningen eller under andre dele af Natur- og miljøprojekter. Der er desuden en social dimension, idet mange projekter under tilskudsordningen indebærer, at lokale lodsejere går sammen om at gennemføre projekter.

Som en afledt effekt forekommer desuden med stor sandsynlighed faldende gødskningsniveau som følge af de projekter, der støttes af ordningen (Tabel 9).

Det er således i høj grad vurderingen at de projekter, der har opnået tilsagn, lever op til hhv. projekternes egne mål og ordningens mål.

Også i forhold til de afsatte midler under ordningen, lever ordningen op til målene. Den normale situation har ifølge de ordningsansvarlige således været, at der kommer flere ansøgninger ind, end der har været budget til. Derfor er valget faldet på de særligt gode og relevante projekter set i forhold til ordningens formål.

Der er ikke i Landdistriktsprogrammet 2007 – 13 defineret operationelle målsætninger for Natur- og miljøprojekt ordningen, men det er vurderingen, at ordningen har en meget høj grad af målopfyldelse og effekt i forhold til ønskerne om at bevare og fremme miljøvenlig drift på landbrugs- og naturarealer, fremme den biologiske mangfoldighed, forbedre de rekreative værdier i landdistrikterne og at fremme dyrevelfærd for græssende dyr.

Den positive vurdering af ordningens effekt understøttes i høj grad af de 3 udarbejdede eksempler på projekter.

Desuden er støttemodtagerne blevet spurgt om, hvorvidt deres projekt har givet anledning til afledte projekter og ansøgninger under Landdistriktsprogrammet, hvilket tilsyneladende kun i ret begrænset omfang er tilfældet (Tabel 14).

Tabel 14: Støttemodtagernes oplysninger om, hvorvidt tilsagnet fra Natur- og miljøprojekter har givet anledning til nye projekter eller ansøgninger under Landdistriktsprogrammet.

	Ja	Nej	Ved ikke	Total
Har dit projekt om Natur- og miljøprojekter haft afledte projekter og ansøgninger under LDP?	35 (28 %)	76 (60 %)	15 (12 %)	126 (100 %)

2.7.3 Effektivitet

Følgende evalueringskriterium omhandler ordningens effektivitet, der skal forstås som værdien af de opnåede effekter i forhold til de anvendte ressourcer, herunder også om projekterne er levedygtige og bidrager med afledte positive effekter, også efter tilsagnets ophør.

I Tabel 15 er anført støttemodtagernes egne vurderinger af, i hvilket omfang, det "udbytte" de har opnået med projektet, står mål med den indsats, de har ydet for at opnå tilsagnet.

Det fremgår heraf, at 90 % af støttemodtagerne mener, at udbyttet i høj eller nogen grad står mål med indsatsen, og at 94 % i høj eller nogen grad mener, at deres Natur- og miljøprojekt er blevet gennemført som forventet.

Dette tyder på, at støttemodtagerne, med afsæt i deres eget projekt, i høj grad opfatter ordningen som værende effektiv.

Tabel 15: Støttemodtagernes vurdering af effektiviteten set i forhold til deres eget projekt.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad mener du, at dit udbytte af projektet står mål med den indsats, du har gjort for at opnå tilsagn?	72 (57 %)	41 (33 %)	8 (6 %)	4 (3 %)	1 (1 %)	126 (100 %)
I hvor høj grad er dit Natur- og Miljøprojekt blevet gennemført som forventet?	86 (68 %)	33 (26 %)	3 (2 %)	4 (3 %)	0 (0 %)	126 (100 %)

På en forespørgsel om, i hvor høj grad Natur- og miljøprojekterne er blevet gennemført, svarer 68 %, at projektet i "høj grad" er blevet gennemført, 26 % svarer "I nogen grad", mens blot 5 % anfører, at projekterne kun i ringe grad eller slet ikke er blevet gennemført. Der er hermed tale om en høj grad af gennemførelse.

Som årsag til de få tilfælde af manglende gennemførelse anføres:

- Manglende supplerende finansiering.
- Uoverensstemmelse mellem kommunen og NaturErhvervstyrelsen.
- Lodsejere, der skulle lægge jord til, sprang fra, da projektet skulle realiseres.
- Projektet var alligevel ikke praktisk gennemførligt.

Tilsvarende har blot 17 (13 %) af de adspurgte støttemodtagere svaret "Ja" til, at de på et tidspunkt, efter at de havde modtaget tilsagn til et Natur- og miljøprojekt har overvejet at annullere tilsagnet, således, at det enten ikke blev gennemført eller skulle gennemføres uden støtte.

Sådanne overvejelser beror sammenfattende på:

- Ordningens kompleksitet, tung sagsbehandling og administration, der af støttemodtagerne opfattes som besværlig og unødigt kompleks.
- Rigide rammer for projektperioden.
- Vanskeligheder ved at finde medfinansiering.

Med til en vurdering af ordningens effektivitet hører desuden en vurdering af, hvorvidt projekterne også uden tilsagn var blevet helt eller delvist gennemført ("dødvægten").

Af tabellen nedenfor fremgår det, at 48 % af projekterne under ordningen for Natur- og miljøprojekter slet ikke ville være realiseret, hvis ikke projektet havde modtaget støtte.

Tilsvarende svarer blot 6 %, at de ville have gennemført hele investeringen, selvom det ikke var muligt at opnå tilskud fra ordningen (Tabel 16).

Samlet set vurderes dødvægten for ordningen at være meget lille, idet det samlede dødvægtstab i forbindelse med ordningen er beregnet til -3% (Tabel 43 i den tværgående rapport).

De gennemførte interviews med de ordningsansvarlige for Natur- og miljøprojekter forstærker indtrykket af en effektiv ordning, idet det også er disses vurdering, at de fleste projekter ikke ville være blevet til noget uden tilskud. Det gælder eksempelvis mange græsningsprojekter, alene af den grund at græsning generelt set er urentabel herhjemme.

Tabel 16: Hvor stor en del af investeringen ville være realiseret, hvis der ikke kunne opnås støtte fra støtteordningen om Natur- og miljøprojekter?

	Procentandel
Ingen	60 (48 %)
1-25%	28 (22 %)
26-50%	27 (21 %)
51-75%	1 (1 %)
76-99%	3 (2 %)
Hele investeringen	7 (6 %)
Total	126 (100 %)

De støttemodtagere, der anfører, at de også uden støtte ville gennemføre en del af investeringen, er desuden blevet spurgt om, hvilken del af projektet, de i så fald ville vælge at gennemføre.

Her svarer mange, at de planlagte aktiviteter ville blive gennemført i en billigere udgave, f.eks. med hegn og andre anlæg af ringere kvalitet end ellers, med et mindre projektområde eller med et "mindre" projekt, f.eks. ved at undlade de mest arbejdskrævende og komplicerede dele af det fulde projekt.

I alt 52 (87 %) af støttemodtagerne har uddybet, hvorfor investeringen ikke ville blive gennemført, hvis der ikke kunne opnås støtte fra støtteordningen om Natur- og miljøprojekter.

Den helt overvejende årsag til dette er økonomien, der af samtlige de støttemodtagere, der har svaret, anføres som den væsentligste begrundelse for, at projektet kun delvist eller slet ikke ville blive gennemført uden støtte for Natur- og miljøprojekter.

Blot 7 (6 %) støttemodtagere anfører, at de ville have realiseret hele investeringen også uden støtte fra Natur- og miljøprojekter. Også her er økonomien en afgørende faktor, idet denne lille gruppe af støttemodtagere ikke synes at være afhængige af tilskud for at kunne gennemføre deres projekter.

Enkelte af disse anfører desuden, at det alene af hensyn til natur- og miljøgevinsten under alle omstændigheder var nødvendigt eller ønskværdigt at gennemføre projektet.

Tabel 17 viser, at for 65 % af projekterne har støtten betydet, at investeringen er blevet fremskyndet i nogen eller høj grad, hvorimod 24 % mener, at tilsagnet slet ikke eller kun i ringe grad har fremskyndet investeringen.

Der er desuden spurgt til, om støttemodtager kan uddybe, hvor lang tid, investeringen er blevet fremskyndet, men her tegner sig ikke noget klart billede.

I forbindelse med evalueringen er det også undersøgt, om støtten fra Natur- og miljøprojekter har haft betydning for størrelsen af investeringen (Tabel 17).

Som det fremgår af tabellen, vurderer 2/3 (65 %) af støttemodtagerne, at investeringen i nogen eller i høj grad er større end den ellers ville have været, såfremt de ikke havde fået støtte under ordningen om Natur- og miljøprojekter.

I Tabel 18 er foretaget en sammenfatning af støttemodtagernes opfattelse af effektiviteten af Natur- og miljøprojekter.

Det fremgår, at de gennemførte investeringer i høj grad er afhængige af den modtagne støtte, men at støttemodtagerne i mindre omfang finder, at der er gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på ordningen, ligesom 70% af støttemodtagerne i nogen- eller i høj grad opfatter administrationen af ordningen som effektiv.

Sammenfattende tegner der sig overordnet et billede af, at støttemodtagerne vurderer ordningen som værende effektiv, og at de ansøgte projekter med hensyn til såvel graden af deres gennemførelse og størrelsen af de foretagne investeringer i udpræget grad afhænger af Natur- og miljøprojektordningen.

Tabel 17: Har støtten under Natur- og miljøprojekter medført, at investeringen er blevet fremskyndet, og har støtten medført, at investeringen er blevet større, end den ellers ville være blevet?

	Har støtten under ordningen om Natur- og miljøprojekter medført, at investeringen er blevet fremskyndet?	Har støtten under ordningen om Natur- og miljøprojekter medført, at investeringen er større, end den ellers ville have været?
I høj grad	56 (44 %)	57 (45 %)
I nogen grad	27 (21 %)	25 (20 %)
I ringe grad	8 (6 %)	12 (10 %)
Slet ikke	23 (18 %)	27 (21 %)
Ved ikke	12 (10 %)	5 (4 %)
Total	126 (100 %)	126 (100 %)

Tabel 18: Støttemodtagernes samlede vurdering af effektiviteten af ordningen om Natur- og miljøprojekter.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad var investeringen afhængig af støtten under ordningen?	87 (69 %)	24 (19 %)	6 (5 %)	4 (3 %)	5 (4 %)	126 (100 %)
Er der gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på støtteordningen?	47 (37 %)	44 (35 %)	15 (12 %)	3 (2 %)	17 (13 %)	126 (100 %)
Opfatter du administrationen af ordningen som effektiv?	42 (33 %)	47 (37 %)	26 (21 %)	8 (6 %)	3 (2 %)	126 (100 %)

2.7.4 Projektrejse

Evalueringen i form af spørgeskemaundersøgelsen har endvidere haft til formål at afdække støttemodtagernes tilfredshed med administrationen af støtteordningen. Dette omhandler blandt andet den samlede vurdering af processen fra start til slut, hvorvidt støttemodtagerne ville søge tilskud igen samt den samlede vurdering af Natur- og miljøprojekter.

Resultatet af en forespørgsel vedrørende projektforsløbet fra start til slut er sammenfattet i Tabel 19, og det typiske sagsforsløb (Projektrejsen) er illustreret i figuren neden for.

I alt 81 % (101) anfører, at ideen til projektet i høj (52 %) eller nogen grad (29 %) var helt deres egen, mens kun en mindre andel (10 %) mener, at idéen slet ikke kom fra dem. Dermed tegner der sig et billede af, at ideerne til de respektive projekter kommer fra projektagerne selv.

Rettes fokus i stedet mod det mere administrative arbejde, mener 36 % (45) i høj grad og 35 % (44) i nogen grad, at det skriftlige materiale har oplyst om tilskudsmuligheden under natur- og miljøprojekter, mens 19 % mener dette i ringe grad eller slet ikke. Hertil mener 81 % at sagsbehandlingen af deres ansøgning i høj eller i nogen grad har været nem og effektiv.

På et overordnet plan tegner der sig således et billede af, at langt hovedparten af støttemodtagerne har fået tilfredsstillende skriftligt materiale og oplevet en effektiv og nem sagsbehandling.

I forhold til med- og mellemfinansiering, samarbejde og teknisk gennemførelse af projektet har 21-27 % af støttemodtagerne i høj eller nogen grad oplevet udfordringer. Der tegner sig således også her et overvejende positivt billede af støttemodtagernes opfattelse af ordningen.

De resterende spørgsmål retter sig primært mod administrationen af ordningen, idet det her fremgår, at 20 % i høj grad og 37 % af de adspurgte i nogen grad har haft udfordringer med at sætte sig ind i ordningens krav og regler.

For 35 % har det i høj eller nogen grad været en udfordring, at væsentlige projektomkostninger ikke kunne finansieres af projektmidler.

Med hensyn til afrapportering (slutrapportering), udbetalinger, bemærkninger og krav fra kontrolbesøg er tallene relativt små, og kun 5-12 % af støttemodtagerne anfører, at der i høj grad har været udfordringer med hensyn til disse forhold.

I alt 56 % af støttemodtagerne udtrykker i høj eller nogen grad tilfredshed med NaturErhvervstyrelsens assistance i forbindelse med de administrative processer. Hele 22 % svarer "ved ikke", hvilket kan skyldes, at de ikke eller kun i begrænset omfang har haft brug for assistance.

Hele (90) 83 % anfører, at de i høj eller nogen grad også i fremtiden agter at søge om tilskud under Landdistriktsprogrammet.

Til dette har støttemodtagerne kunne tilføje yderligere bemærkninger til, hvorfor de ville eller ikke ville søge tilskud i fremtiden.

På positiv siden tæller, at mange har haft et godt projektforsløb og er tilfredse med resultatet. Flere nævner naturgevinsten og glæden ved at få hjælp til at gennemføre og finansiere projekter til gavn for naturen.

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

Besvarelsene synes overordnet set at afspejle et overvejende positivt sagsforløb, hvor de fleste støttemodtagere møder få udfordringer i forhold til med- og mellemfinansiering, tekniske problemer, forståelse af regler og krav, og hvor også udfordringer med hensyn til slutafrapportering og slutudbetalinger har været begrænsede.

Ordningen angives således at have haft altafgørende betydning for reetablering af meget store naturområder, og en evt. ny ordning bør indeholde mindst samme støtteelementer som i den tidligere, herunder rydning, hegnsfaciliteter, etablering af nye vandhuller og også gerne oprensninger af eksisterende samt ikke mindst tilskud til planlægning/ konsulentbistand.

For de 13 % (16) af de støttemodtagere, der i ringe grad eller slet ikke vil søge midler under Landdistriktsprogrammet igen, anføres administrationen og "bureaukratiet" forbundet med ordningen som den væsentligste årsag.

Således ønskes den administrative proces omkring ansøgning, godkendelse og i særdeleshed forholdene omkring udbetaling væsentligt forenklet, da nogen oplever den proces som unødvendigt tung og bureaukratisk.

Der udtrykkes ønske om en kraftig "afbureaukratisering", mere direkte kommunikation med eksempelvis de landmænd, der skal gennemføre projekterne, samt en forenklet procedure omkring udbetalingsansøgningen.

Flere støttemodtagere anfører desuden, at det er vanskeligt for private eller foreninger, som ikke kan etablere kassekreditter at lægge så mange penge ud til betaling af udgifter, som skal betales og dokumenteres, inden man får pengene retur igen, og nogle har oplevet besværlig dokumentation og modregning i støtte når der investeres mere end bevilliget.

Tabel 19: Støttemodtagernes vurdering af projektføløbet fra start til slut.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Ideen til projektet var helt min/vores egen	65 (52 %)	36 (29 %)	11 (9 %)	13 (10 %)	1 (1 %)	126 (100 %)
Ideen til projektet kom fra samarbejdspartnere	22 (17 %)	34 (27 %)	16 (13 %)	54 (43 %)	0 (0 %)	126 (100 %)
Skriftligt materiale har oplyst om tilskudsmuligheder og ansøgningsproces (f.eks. hjemmesiden eller vejledningen)	45 (36 %)	44 (35 %)	17 (13 %)	7 (6 %)	13 (10 %)	126 (100 %)
Sagsbehandlingen har været effektiv	47 (37 %)	55 (44 %)	15 (12 %)	4 (3 %)	5 (4 %)	126 (100 %)

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

Der har været udfordringer i forhold til medfinansiering i projektet	14 (11 %)	20 (16 %)	18 (14 %)	69 (55 %)	5 (4 %)	126 (100 %)
Der har været udfordringer i forbindelse med mellemfinansiering af projektkomkostninger	12 (10 %)	15 (12 %)	23 (18 %)	71 (56 %)	5 (4 %)	126 (100 %)
Der har været samarbejds-mæssige udfordringer i projektet	12 (10 %)	17 (13 %)	20 (16 %)	77 (61 %)	0 (0 %)	126 (100 %)
Der har været tekniske udfordringer i gennemførelsen af projektet	10 (8 %)	16 (13 %)	25 (20 %)	69 (55 %)	6 (5 %)	126 (100 %)
Der har været udfordringer med at sætte sig ind i og forstå krav og regler i landdistriktsprogrammet	25 (20 %)	46 (37 %)	17 (13 %)	34 (27 %)	4 (3 %)	126 (100 %)
Det har været en udfordring, at væsentlige projektkomkostninger af formelle grunde ikke kan finansieres af projektmidler	16 (13 %)	28 (22 %)	19 (15 %)	51 (40 %)	12 (10 %)	126 (100 %)
Der har været udfordringer med afrapporteringen	10 (8 %)	21 (17 %)	21 (17 %)	69 (55 %)	5 (4 %)	126 (100 %)
Der har været udfordringer med at få udbetalingerne hurtigt nok	15 (12 %)	22 (17 %)	22 (17 %)	63 (50 %)	4 (3 %)	126 (100 %)
Der har været udfordringer med bemærkninger og krav ved kontrolbesøg	6 (5 %)	9 (7 %)	21 (17 %)	81 (64 %)	9 (7 %)	126 (100 %)
NaturErhvervstyrelsen har været hjælpsomme ved de administrative processer	27 (21 %)	44 (35 %)	9 (7 %)	18 (14 %)	28 (22 %)	126 (100 %)
Jeg vil i fremtiden søge om landdistriktsmidler igen	56 (44 %)	37 (29 %)	5 (4 %)	11 (9 %)	16 (13 %)	126 (100 %)

Besvarelsene synes således at falde indenfor følgende hovedgrupper:

- Ønske om forenkling af administration og afrapportering og mindre "bureaukrati".
- Ønske om mere "fleksibilitet" i administrationen mht. fortolkning og håndhævelse af reglerne.
- Mere vejledning fra NaturErhvervstyrelsen eller evt. rådgivere for at sikre, at alle formelle krav er opfyldt.
- Ønske om kortere ventetid og mere fleksibilitet i forbindelse med udbetalinger, herunder at ansøger ikke skal "lægge penge ud" så længe, som tilfældet er.

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

I spørgeskemaundersøgelsen er støttemodtagerne afslutningsvis blevet spurgt om deres samlede vurdering af ordningen, hvor det af Tabel 20 ses, at 32 % og 52 % af de adspurgte støttemodtagere finder ordningen henholdsvis "Meget tilfredsstillende" og "Tilfredsstillende".

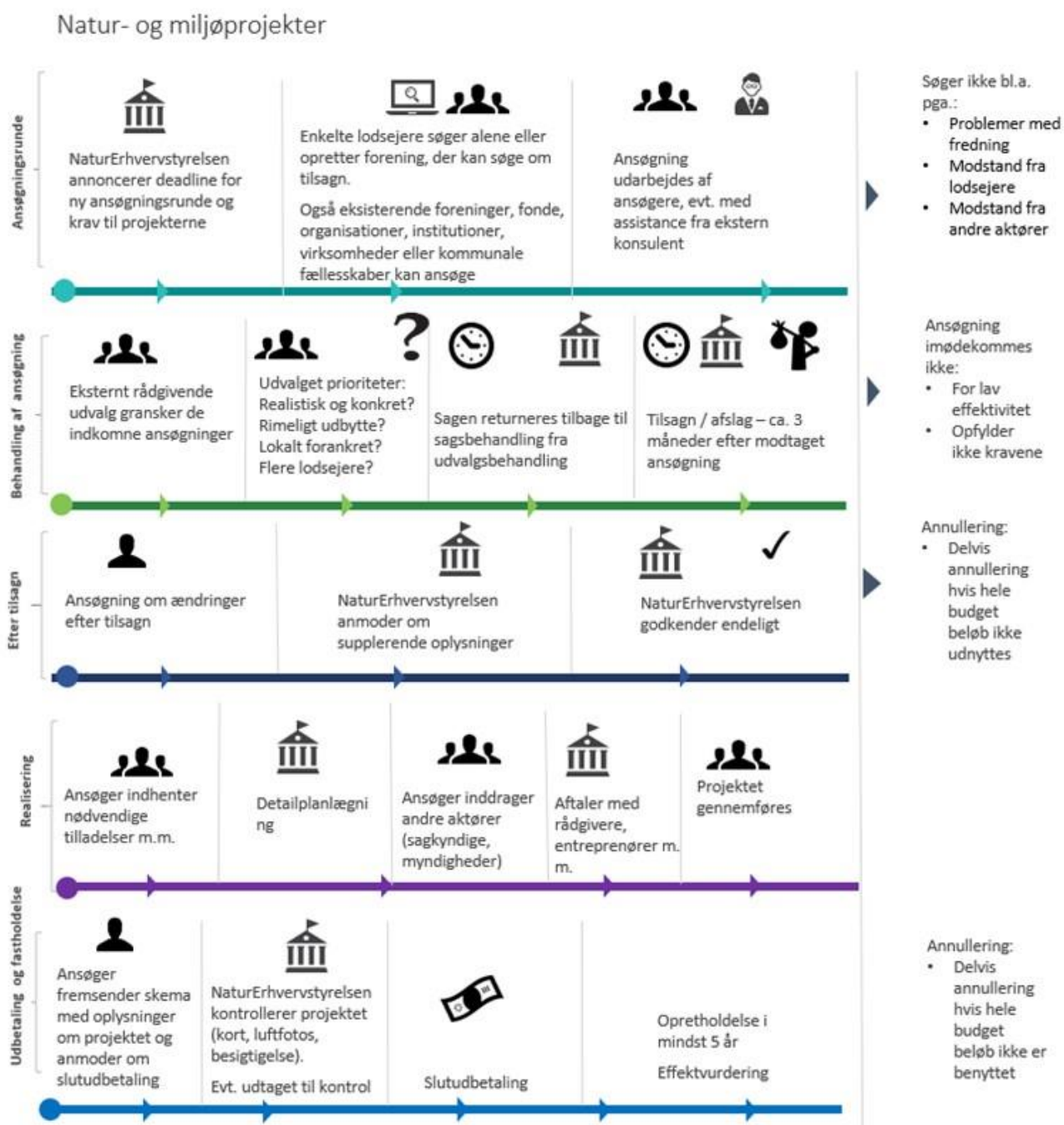
Kun en mindre andel svarende til 13 % (16) er mindre tilfredse, mens blot 2 % (3) støttemodtagere ikke er tilfredse med ordningen.

Det konkluderes herved, at flertallet af støttemodtagerne er tilfredse med ordningen i deres samlede vurdering, og at der samlet set er tale om en meget høj grad af tilfredshed på tværs af støttemodtagerne.

Tabel 20: Samlet vurdering af graden af støttemodtagerne tilfredshed med Natur- og miljøprojekt ordningen.

Grad af tilfredshed	Procentandel
Meget tilfredsstillende	40 (32 %)
Tilfredsstillende	65 (52 %)
Mindre tilfredsstillende	16 (13 %)
Ikke tilfredsstillende	3 (2 %)
Ved ikke	2 (2%)
Total	126 (100 %)

Figur 1 F: Grafisk fremstilling af projektrejsen for Natur- og Miljøprojekter.

2.8 KONKLUSION

- Helt overvejende en støtteordning, der af støttemodtagerne opfattes som relevant, nyttig og attraktiv.
- Langt hovedparten af støttemodtagerne har oplevet et positivt og effektivt sagsforløb og en høj grad af målopfyldelse.
- Forfølg mulige synergier mellem Natur- og miljøprojekt ordningen og andre tilskudsordninger, særligt beplantningsordningen, MVJ og skovordninger, samt med ordninger udenfor programmet.
- Gør det muligt at gennemføre jordfordelings-projekter uden at det konkrete projekt samtidig behøver at modtage tilskud til andre aktiviteter under ordningen.
- Fastlæg et sæt kriterier for prioritering mellem ansøgninger for de projektyper, hvor der ikke er fastsat indikativ bevillingsmæssig ramme.
- Gør ordningen mere overskuelig og enkel for støttemodtagere.
- Det bør overvejes at tilføre en større samlet årlig bevilling til ordningen.
- Overvej muligheder for at forenkle administration og forvaltningspraksis, der af nogle støttemodtagere opleves som en udfordring.

3. EVALUERING AF ORDNING OM RYDNING AF TILGROEDE AREALER OG OM FORBEREDELSE TIL GRÆSNING (RYDNING OG HEGNING)

3.1 INDLEDNING

Dette kapitel behandler Naturforvaltning Natura 2000 ordningen om Rydning af Tilgroede arealer og om Forberedelse til Græsning, i daglig tale benævnt ”Rydning og Hegning”.

Formålet med ordningen er at få ryddet værdifulde arealer, som er under tilgroning, ligesom det er hensigten at forberede arealer til afgræsning, som ikke ellers ville blive afgræsset pga. f.eks. manglende hegn, drikkevandsforsyning el.lign.

Formålet er at sikre eller forbedre bevaringsstatus for naturtyper og arter på de særligt udpegede arealer inden for Natura 2000-områderne.

3.2 FAKTA OM STØTTEORDNINGEN

<p>FORMÅL</p>	<p>Formålet med ordningen er at få ryddet værdifulde arealer, som er under tilgroning, ligesom det skal være muligt at forberede arealer til afgræsning, som ellers ikke kan afgræses pga. f.eks. manglende hegn eller drikkevandsforsyning.</p> <p>Ansøgere af tilskud under støtteordningen skal allerede på ansøgningstidspunktet sandsynliggøre, at projektet vil bidrage til at sikre eller forbedre bevaringsstatus for naturtyper og arter på de særligt udpegede arealer inden for Natura 2000-områderne.</p>
<p>INTERVENTIONSLOGIK</p>	<p>Projekter, som er i overensstemmelse med Landdistriktsprogrammets målsætninger, gennemføres af professionelle eller frivillige aktører i landdistrikterne (outputs) → forhindre tilgroning og værdifulde naturområder ved at forberede eller forbedre mulighederne for afgræsning eller høslæt (resultat)→ sikre eller forbedre bevaringsstatus for arter og naturtyper (virkning)</p>
<p>INDSATSOMRÅDER</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Forbedring og sikring af bevaringsstatus af lysåbne naturtyper; • Ikke-produktionsfremmende investeringer; • Rydning af tilgroede arealer: rydning af træer og buske og fjernelse af ryddet plantemateriale; • Forberedelse til afgræsning, herunder etablering af hegn, drikkevandsforsyning, fangfolde og elforsyning.

**JUSTERINGER SIDEN
MIDTVEJSEVALUERING
REGELSÆT**

Ordningen indgik ikke i Midtvejsevalueringen

Tilskud til Natura 2000-projekter om rydning af tilgroede arealer og om forberedelse til græsning beror på Fødevareministeriets bekendtgørelse nr. 177 af 28. februar 2012 om tilskud til Natura 2000-projekter om rydning af tilgroede arealer og om forberedelse til afgræsning.

Mindst 50% af området skal ved ansøgningsperiodens begyndelse være "særligt udpegede Natura 2000-områder til pleje eller rydning" og ligge indenfor de arealer, der er udpeget som arealer med behov for afgræsning eller rydning.

Det er desuden et krav, at investeringen/projektet opretholdes i mindst 3 år fra den dato, hvor projektet senest skal være afsluttet, dog mindst 5 år fra tilsagnsdatoen.

3.3 ØKONOMISKE NØGLETAL

I perioden 1. januar 2007 til 31. december 2013 er der givet 451 tilsagn til Rydning og hegning af landbrugsarealer samt Rydning og hegning af naturarealer under ordningen Naturforvaltning Natura 2000. Heraf er 58 annulleringer, hvormed det endelige antal godkendte tilskud for hele "Naturforvaltning Natura 2000" er 393 (Tabel 21).

Der er givet tilsagn for 53,1 mio. kroner under Rydning og Hegning – Landbrugsarealer samt 1,2 mio. kroner under Rydning og Hegning – Naturarealer (Tabel 22).

Tabel 21: Antal tilsagn m.m. for Naturforvaltning Natura 2000, inkl. Rydning og Hegning.

Ordning	Antal tilsagn	Antal annulleringer	Antal godkendte tilskud
Rydning og hegning - Landbrugsarealer	439	56	383
Rydning og hegning - Naturarealer	12	2	10
Total	451	58	393

Kilde: NAER – udtræk fra BTAS.

Tabel 22: Tabel 2: Økonomiske nøgletal for Rydning og Hegning.

Indsats	Samlede offentlige tilsagn, mio. kroner	Bortfald	Udbetaling	Restbevilling*	Antal godkendte tilskud
Rydning og hegning - Landbrugsarealer	53,1	10,4	42,8	-	383
Rydning og hegning - Naturarealer	1,2	0,3	1,0	-	10
Total	54,3	10,7	43,8	-	393

Kilde: NAER – udtræk fra BTAS. *: Restbevilling = Tilsagn minus udbetaling minus bortfald (annullerede beløb)

3.4 METODE OG DATAGRUNDLAG

Rydning og hegning er evalueret med afsæt i en relativt omfattende dataindsamling. Følgende dataindsamlingsmetoder er blevet gennemført:

- Interview med sagsbehandlere i centraladministrationen med ansvar for Rydning og Hegning.
- Desk research af bekendtgørelser, ansøgningskemaer, vejledninger m.m.
- Sagsgennemgang af 7 tilfældigt udvalgte projekter
- Kvantitativ spørgeskemaundersøgelse til et tilfældigt udvalg af støttemodtagere, hvilket resulterede i 153 indsendte besvarelse vedrørende Rydning og Hegning.
- 10 Kvalitative interviews med udvalgte sagkyndige og repræsentanter
- Udarbejdelse af 3-4 case studier

Interviews med sagsbehandlere og nøglepersoner er gennemført som kvalitative dybdeinterviews. I dybdeinterviewet som kvalitativ metode ligger fokus på at skabe en dialog/samtale, hvor det at få respondenterne til at fortælle, er det primære. Interviewene er gennemført som semi-strukturerede interviews, hvilket vil sige, at kun de temaer, der skal tales om, er givet på forhånd. Interviewguiden er derfor bygget op omkring temaer og åbne spørgsmål, som danner udgangspunkt for selve afviklingen af interviewet, hvor nye og ikke planlagte spørgsmål kan fremkomme – det er således i høj grad muligt at følge op på respondenternes svar med uddybende spørgsmål. For hvert interview er der udarbejdet et referat.

Evaluatoren har i forbindelse med evalueringen udviklet et spørgeskema baseret på input fra desk research, vejledninger til ordningen, interview med sagsbehandlere og netværkscentret samt med afsæt i de evalueringsspørgsmål, der skal besvares for de tre ordninger jf. evalueringsspørgsmålene. Såvel spørgeskema som evalueringsspørgsmål kan ses i bilag.

I spørgeskemaundersøgelsen for Rydning og Hegning er kvoten på 153 besvarelser opnået ud fra en liste med 322 støttemodtagere, dette svarer til en statistisk usikkerhed på +/- 6 %, Tabel 23.

Tabel 23: Input og output fra gennemført spørgeskemaundersøgelse for Rydning og Hegning.

Antal unikke numre (dubletter fratrukket)	Antal besvarede skemaer	Svarprocent	Statistisk usikkerhed, %
322	153	48	+/- 6,0

Udvælgelse af projekter til sagsgennemgang og efterfølgende udvælgelse af projektbesøg for Rydning og Hegning er foretaget med henblik på at opnå så stor en grad af repræsentativitet som muligt. Målet har været, at fordelingen af de udvalgte projekter stort set skulle stemme overens med de forskellige typer af projekter. Der er desuden taget hensyn til, at de udvalgte projekter skulle være geografisk fordelt over hele landet og repræsentere såvel store som små projekter.

Der er gennemgået i alt 7 projekter indenfor ordningen. Data fra sagsgennemgangen er registreret i en word-skabelon med oplysninger som projektbeskrivelse, projektformål, forventede effekter, faktiske effekter, sagsnummer og andre sagsoplysninger. Registreringen muliggør at udtrække kvalitative og i mindre omfang kvantitative data fra ansøgningsmaterialet og vidnesbyrd fra støttemodtagerne. Da sagsgennemgangen er baseret på en udarbejdet skabelon, sikres en ensartet gennemgang af alle projekter.

Projektbesøgene er gennemført med afsæt i en caseskabelon og fungerer analyse-mæssigt som eksempel-bokse, der understøtter analysens pointer. Alt i alt er det vurderingen, at datagrundlaget er tilfredsstillende i forhold til at udtrække valide konklusioner om ordningerne.

3.5 KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE

Spørgeskemaundersøgelsen og sagsgennemgangen tyder på, at hovedparten (79 %) af støttemodtagerne omfatter private lodsejere. I alt 12 % udgøres af forpagtere, 4 % af foreninger eller andre sammenslutninger.

Gruppen af "Andet" (5%) omfatter Aktieselskaber, digelag, erhvervsdrivende fonde, offentlige eller statsejede institutioner og landbrug (Tabel 24).

Hovedparten (61 %) af de adspurgte støttemodtagere har søgt om tilskud i evalueringsperiodens sidste år (2013), Tabel 25.

Sagsgennemgangen viser, at ansøgerne i flere tilfælde har fået en ekstern konsulent til at assistere i forbindelse med at udfylde ansøgningen, sandsynligvis for at være mere sikker på at opfylde formkravene.

Nogle af projekterne er desuden, forud for ansøgningen, planlagt i samarbejde med kommunen, som på forhånd havde tilkendegivet, at de forventede, projektet ville kunne godkendes.

Tabel 24: Støttemodtagere under Rydning og Hegning.

	Antal	Procentandel
Privat lodsejer	121	79 %
Forpagter	18	12 %
Forening/sammenslutning	6	4 %
Andet, angiv venligst	8	5 %
Total	153	100 %

Tabel 25: Tidspunkt for anmodning om tilskud under Rydning og Hegning.

	Antal	Procentandel
2011	26	17 %
2012	34	22 %
2013	93	61 %
Total	153	100 %

3.6 KENDETEGN VED PROJEKTERNE

Hovedparten af de ansøgte midler ønskes anvendt til etablering af nye hegn, fangfolde o. lign. eller til at nyanlægge eksisterende anlæg.

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

Således anfører 77 % af støttemodtagerne, at midlerne ønskes anvendt til etablering af hegn, fangfolde eller drikkevandsanlæg m.m. Der er her tale om anlæg m.m., der er nødvendige for at etablere ny eller fortsætte den eksisterende græsning af de pågældende arealer.

12 % angiver rydning og hegning, og 8 % anfører alene rydning (Tabel 26).

Med hensyn til størrelsen af de berørte arealer, omfatter hovedparten (64 %) af de ansøgte projekter arealer på mindre end 15 hektar, og 50 af de ansøgte projekter (33 %) omfatter arealer på mindre end 5 hektar (Tabel 27).

I størsteparten af de gennemgåede sager er arealerne i forvejen under afgræsning, ellers har de tidligere været det og er nu i fare for at gro til. Derfor ændrer projekterne ikke nødvendigvis på arealanvendelsen. I de sager, hvor arealerne i forvejen er under afgræsning handler ansøgningen ofte om at erstatte gamle hegn, som eksempelvis er ved at rådne op, for fortsat at kunne sikre en opretholdelse af området naturtilstand gennem afgræsning.

Tabel 26: Oversigt over, hvilke aktiviteter, der er ansøgt om støtte til under Hegning og Rydning.

Aktivitet	Antal projekter	Procentandel
Hegn, fangfolde, vandingsanlæg o.a. anden forberedelse til afgræsning	118	77 %
Rydning og hegning	18	12 %
Rydning af tilgroede arealer	13	8 %
Ikke oplyst	4	3 %
Total	153	100 %

Tabel 27: Størrelsesfordeling over de arealer, som de ansøgte projekter under Rydning og Hegning berører.

Størrelse (hektar)	Antal projekter	Procentandel
0-5	50	33 %
5-10	32	21 %
10-15	16	10 %
15-20	13	8 %
20-30	13	8 %
30-40	7	5 %
50-100	10	7 %
>100	4	3 %
Ikke oplyst	8	5 %
Total	153	100 %

En forespørgsel vedrørende de berørte arealers nuværende og fremtidige anvendelse tyder på, at ansøgningen kun i få tilfælde giver anledning til markante ændringer i den eksisterende drift eller anden anvendelse af arealerne (Tabel 28).

Græsning og, i væsentligt mindre omfang, høslæt er både før og under projektet den foretrukne driftsform, og kun i meget begrænset omfang anvendes eller ønskes arealerne anvendt til andre formål. Kategorien "Andet" (5-6 %) omfatter "Ingen anvendelse", "Overdrev uden plejeform anført og "Rekreativt område", "Tilgroning" m.m.

Idet der ikke er skelnet mellem brugen af kunstgødning og "naturlig" gødning tyder forespørgslen tilsvarende på, at der hverken før eller under projektet anvendes gødskning på de berørte arealer. Ses alene på de områder, hvor der anvendtes gødskning før projektet, tyder tallene dog på, at de ansøgte projekter på disse arealer medfører en reduktion i brugen af gødskning fra henholdsvis 22 % til 10 % af de berørte områder (Tabel 29).

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

Det samlede berørte areal for de projektområder, hvor det er oplyst, at områderne modtog gødning før tilsagnet, udgør ca. 600 hektar, og arealet af de projektområder, der modtog gødsning før projektet, men ikke efter, er ca. 200 hektar. Dette svarer derfor, groft sagt, til en reduktion på ca. 33 % af de gødningspåvirkede arealer indenfor de ansøgte projekter.

Tabel 28: Oversigt over projekt arealernes anvendelse før og under projektet under Rydning og Hegning.

Aktivitet	Procentandel Før projektet	Procentandel Under projektet
Afgræsning	121 (79 %)	120 (78 %)
Græsning og/eller høslæt	15 (10 %)	15 (10 %)
Andet	6 (4 %)	5 (3 %)
Ikke oplyst	11 (7 %)	13 (8 %)
Total	153 (100 %)	153 (100 %)

Tabel 29: Anvendelse af gødsning før og under projektet under Rydning og Hegning.

	Gødsning før projektet	Gødsning under projektet
Ja	34 (22 %)	16 (10 %)
Nej	97 (63 %)	113 (74 %)
Ved ikke	1 (1 %)	2 (1 %)
Ikke oplyst	21 (14 %)	22 (14 %)
Total	153 (100 %)	153 (100 %)

Tabel 30: De ansøgte tilsagns fordeling på de størrelsen af det ansøgte beløb under Rydning og Hegning.

	Antal projekter	Procentandel
Under 100.000 kr.	93	61 %
100.001-250.000 kr.	44	29 %
250.001-500.000 kr.	12	8 %
500.001 kr. - 1 million kr.	4	3 %
Total	153	100 %

Ses på investeringens størrelse, udgør projektansøgninger på 100.000 kroner hovedparten af de ansøgte projekter (61 %), og for 90 % af projekterne var den ansøgte investering på under 250.000 kroner (Tabel 30).

Sammenfattes oplysningerne fra spørgeskemaundersøgelsen synes det "typiske" projekt således at omfatte en privat lodsejer, der i 2012 eller 2013 ansøger om midler, for de flestes vedkommende mindre end 250.000 kr., til at etablere nye eller erstatte eksisterende hegn, fangfolde, vandingsanlæg eller lignende på et mindre (under 15 hektar) areal, hvor den eksisterende drift i hovedsagen ønskes fortsat og/eller forbedret.

De gennemgåede sager viser tilsvarende, at størstedelen af ansøgerne er private lodsejere, som søger et mindre beløb til etablering og erstatte af hegn. Ansøgerne er ikke nødvendigvis momsregistrerede, og i et tilfælde bliver der specifikt anmodet om hurtig sagsbehandlingstid, da ansøger selv har måttet finde pengene til finansiering.

Eksempel 1

Petersen ønsker at sikre en god og forsvarlig indhegning af markarealer på i alt 30 ha arealer til afgræsning. Projektarealet er beliggende i Ribe og af hensyn til yngle- og trækfugle er det af stor betydning, at arealerne fortsat afgræsses, idet:

- Gødningsfaunaen fra kvæget spiller en vigtig rolle som fødekilde for fugle og andre insektædende dyr.

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

- Afgræsningen sikrer en lav vegetation omkring vandhuller, som vil give fuglene adgang hertil og mulighed for at søge føde.
- Afgræsningen forhindrer tilgroning af buske og træer, som kan anvendes som ynglesteder og udkigsposter for bl.a. rovfugle, som truer engfuglene i yngleperioden.

For at sikre afgræsningen vil Petersen fjerne det eksisterende hegn og opsætte nyt hegnstråd, teleskoplåger, elhegn med jordkabler, fangfolde og mulepumper.

Ansøger har forinden indhentet tilbud fra entreprenører og oplyser, at kvaliteten af det billigste tilbud lever fuldt op til den ønskede kvalitet.

Eksempel 2

Norddjurs Kommune har taget initiativ til et projekt om forberedelse af afgræsning ved Ingerslev, Udby og Udbyhøj. Arealerne er i fare for at blive domineret af få arter, og det er ikke i overensstemmelse med udpegningen og kommunens naturhandleplan. Den planlagte hegning skal sikre de rette forhold for kvægafgræsning i Natura 2000-området, og de positive effekter heraf vil være at sikre en åben og varieret natur med biologisk mangfoldighed i Natura 2000-området.

Eksempel 3

I projektet "Spjarupgård, Natura 2000" i Vejle skal 74 ha tilgroede arealer ryddes og forberedes til afgræsning. I de senere år har der været gennemført genopretningsprojekter på ejendommen i samarbejde med Vejle kommune. Hovedparten af arealerne afgræsses i dag, eller har tidligere været afgræsset, men det eksisterende hegn er nu så gammelt, at træpælene er ved at rådne op. Hvis der fortsat skal ske en afgræsning af arealerne, er det derfor nødvendigt at opsætte nye hegn.

Nogle steder skal arealerne opdeles i flere mindre hegn, så afgræsningen kan styres efter årstider og varieres i løbet af året. De 74 ha indhegnes i 12 forskellige folde med varierende størrelse og jordbundsforhold. Afgræsningen vil ske med kreaturer og heste.

3.7 EVALUERINGENS KONKLUSIONER

I dette kapitel præsenteres evaluators samlede vurdering af ordningen ud fra evalueringskriterierne relevans og nytte, effekter og målopfyldelse samt effektivitet.

Endelig præsenteres projektrejser som et eksempel på den typiske projektrejse inden for Rydning og hegning.

3.7.1 Relevans & nytte

Første evalueringskriterium vedrører ordningens relevans og nytte. Med dette kriterium tydeliggøres, hvor relevant, attraktiv og nyttig ordningen fremtræder for støttemodtagerne i relation til aktuelle udviklingsbehov og -potentialer. Ordningen vurderes således ud fra, hvorvidt den matcher de problemer, der fremkommer i landdistrikterne samt hvorvidt støttemodtagerne anser ordningen som nyttig og relevant ud fra individuelle behov.

Formålet med ordningen "Rydning af tilgroede arealer og om forberedelse til græsning" (Rydning og Hegning) er at få ryddet værdifulde arealer, som er under tilgroning, ligesom det skal være muligt at forberede arealer til afgræsning, som på nuværende tidspunkt ikke kan afgræsses, f.eks. på grund af manglende hegn, drikkevandsforsyning eller andre anlæg.

Støttemodtagerne er derfor blevet spurgt om deres opfattelse af ordningens relevans, attraktivitet samt nyttighed samt deres vurdering af, hvorvidt den er i overensstemmelse med de eksisterende behov.

Ud fra nedenstående tabel fremkommer støttemodtagernes opfattelse af Rydning og Hegning helt overvejende som værende relevant, attraktiv og nyttig. Specielt ordningens attraktivitet fremstår central, idet hele 81 % i høj grad opfatter ordningen som dette (Tabel 31).

Da ordningen ikke var en del af Midtvejsevalueringen, er det ikke muligt at uddrage eventuelle udviklingstendenser siden denne.

Støttemodtagerne er desuden blevet spurgt om, hvorvidt de mener, at støtteordningen er i overensstemmelse med behovet for rydning og hegning af værdifulde naturområder, og også her er deres opfattelse af ordningen helt overvejende positiv, idet 92 % finder, at ordningen i høj grad eller i nogen grad er i overensstemmelse med dette behov.

Støttemodtagerne synes herved helt overvejende at være positivt indstillet overfor ordningen, som de finder både relevant, attraktiv og nyttig samt i overensstemmelse med behovet for rydning og hegning af værdifulde naturområder i landdistrikterne.

Tabel 31: I hvor høj grad opfatter du ordningen om rydning og hegning som relevant, attraktiv og nyttig og i overensstemmelse med behovet for rydning og hegning af værdifulde naturområder.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad opfatter du ordningen om rydning og hegning som relevant?	111 (73 %)	37 (24%)	2 (1 %)	3 (2 %)	0 (0 %)	153 (100 %)
I hvor høj grad opfatter du ordningen om rydning og hegning som attraktiv?	124 (81%)	23 (15 %)	5 (3 %)	1 (1 %)	0 (0 %)	153 (100 %)
I hvor høj grad opfatter du ordningen om rydning og hegning som nyttig?	110 (72%)	37 (24 %)	3 (2 %)	2 (1 %)	1 (1 %)	153 (100 %)
I hvor høj grad mener du, at støttemulighederne under ordningen er i overensstemmelse med behovet for rydning og græsning af værdifulde naturområder?	99 (65 %)	42 (27 %)	6 (4 %)	1 (1 %)	5 (3 %)	153 (100 %)

3.7.2 Effekter & målopfyldelse

Andet evalueringskriterium vedrører effekter og målopfyldelse, som er belyst under en række tematiske underpunkter, herunder bidrag til at fremme den biologiske mangfoldighed, miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdierne, rekreative værdier, en bæredygtig forvaltning m.m.

De udvalgte underpunkter fremgår af Tabel 33.

Desuden er spurgt ind til støttemodtagernes vurdering af, i hvor høj grad deres egne projekter har bidraget til støtteordningens overordnede formål, om målet med deres eget projekt er blevet opfyldt, og i hvilket omfang der har været afledte effekter.

Med hensyn til egne mål, tyder besvarelsene på en høj grad af tilfredshed blandt støttemodtagerne, idet 95 % af disse finder, at det eller de mål, de har haft med de ansøgte projekter i høj eller i nogen grad er blevet opnået.

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

Tilsvarende mener 90 % af støttemodtagerne, at det eller de projekter, de har opnået tilsagn til, i høj eller nogen grad har bidraget til at opfylde de overordnede mål med støtteordningen om Rydning og Hegning (Tabel 32).

Samme positive billede tegner sig, når der spørges til støttemodtagernes opfattelse af målopfyldelsen af ordningens tematiske underpunkter (Tabel 33).

Særligt for ordningens centrale elementer vedrørende fremme af biologisk mangfoldighed, fremme af miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier og udvikling af Natura 2000-områder er støttemodtagernes vurdering positiv.

Færre mener, at ordningen har bidraget med afledte effekter som bæredygtig forvaltning, øget miljø- og naturbevidsthed hos lokalbefolkningen, øget herlighedsværdi eller sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne.

Tabel 32: Støttemodtagernes overordnede vurdering af projekternes målopfyldelse.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad mener du, at dit eget projekt har bidraget til at opfylde de overordnede mål med ordningen?	98 (64 %)	40 (26 %)	9 (6 %)	2 (1 %)	4 (3 %)	153 (100 %)
I hvor høj grad mener du, at de mål, du har haft med dit eget projekt, er blevet opfyldt?	118 (77 %)	28 (18 %)	5 (3 %)	0 (0 %)	2 (1 %)	153 (100 %)

Tabel 33: Støttemodtagernes vurdering af projekternes effekter og målopfyldelse.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad har projektet bidraget til at fremme den biologiske mangfoldighed ved at skabe gode levevilkår for dyr og planter?	64 (42 %)	59 (39 %)	9 (6 %)	5 (3 %)	16 (10 %)	153 (100 %)
I hvor høj grad har projektet fremmet de rekreative værdier?	46 (30 %)	64 (42 %)	18 (12 %)	13 (8 %)	12 (8 %)	153 (100 %)
I hvor høj grad har projektet bidraget til at fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier?	66 (43 %)	62 (41 %)	11 (7 %)	3 (2 %)	11 (7 %)	153 (100 %)
I hvor høj grad har projektet bidraget til udvikling af Natura 2000-området eller andre områder med høj naturværdi i lokalområdet?	68 (44 %)	61 (40 %)	5 (3 %)	7 (5 %)	12 (8 %)	153 (100 %)
I hvor høj grad har projektet bidraget til bæredygtig forvaltning?	51 (33 %)	57 (37 %)	14 (9 %)	11 (7 %)	20 (13 %)	153 (100 %)
I hvor høj grad har projektet bidraget til øget miljø- og naturbevidsthed hos lokalbefolkningen?	22 (14 %)	50 (33 %)	30 (20 %)	24 (16 %)	27 (18 %)	153 (100 %)
I hvor høj grad har projektet bidraget til øget herlighedsværdi for offentligheden af Natura 2000-området eller andre områder med høj naturværdi?	47 (31 %)	47 (31 %)	26 (17 %)	19 (12 %)	14 (9 %)	153 (100 %)
I hvor høj grad har projektet haft afledte effekter på sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne?	17 (11 %)	39 (25 %)	19 (12 %)	27 (18 %)	51 (33 %)	153 (100 %)

I alt 50 (33 %) af de støttemodtagere, der anfører, at projektet har bidraget til at fremme den biologiske mangfoldighed viser i kraft af deres besvarelser, at projekterne i mange tilfælde har gjort en markant forskel i de områder, hvor de er udført:

Nye lyskrævende arter og naturtyper indvandrer til tidligere tilgroede arealer.

Engsnarre, ænder, svaner, gæs, vadefugle, hedehøg, blå kærhøg, trane, engsnarre samt andet fugleiv, insekter (hedepletvinge), hare, rådyr, padder m.m.

Øget areal med kalkoverdrev og rigkær, orkideer (majgøgeurt), gul stenbræk, soløjeatlant m.m. indfinder sig.

Desuden er støttemodtagerne blevet spurgt om, hvorvidt deres projekt har givet anledning til afledte projekter og ansøgninger under Landdistriktsprogrammet, hvilket tilsyneladende kun i begrænset omfang er tilfældet (Tabel 34).

Tabel 34: Støttemodtagernes oplysninger om, hvorvidt tilsagnet fra Rydning og Hegning har givet anledning til nye projekter eller ansøgninger under Landdistriktsprogrammet.

	Ja	Nej	Ved ikke	Total
Har dit projekt om Rydning og Hegning haft afledte projekter og ansøgninger under LDP?	34 (22 %)	107 (70 %)	12 (8 %)	153 (100 %)

Der er ikke i Landdistriktsprogrammet 2007 – 13 defineret operationelle målsætninger for Rydning og hegning, men på baggrund af spørgeskemaundersøgelsen er vurderingen, at ordningen har en meget høj grad af målopfyldelse og effekt i forhold til ønskerne om at fremme mulighederne for at afgræsse tilgroede arealer, fremme den biologiske mangfoldighed og sikre eller forbedre bevaringsstatus for arter og naturtyper.

3.7.3 Effektivitet

Følgende evalueringskriterium omhandler ordningens effektivitet, der skal forstås som værdien af de opnåede effekter i forhold til de anvendte ressourcer, herunder også om projekterne er levedygtige og bidrager med afledte positive effekter, også efter tilskuddets ophør.

I Tabel 35 er anført støttemodtagernes egne vurderinger af, i hvilket omfang, det ”udbytte” de har opnået med projektet, står mål med den indsats, de har ydet for at opnå tilsagnet.

Det fremgår heraf, at 90 % af støttemodtagerne mener, at udbyttet i høj eller nogen grad står mål med indsatsen.

Tabel 35: Støttemodtagernes vurdering af projekternes effekter og målopfyldelse.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad mener du, at dit udbytte af projektet står mål med den indsats, du har gjort for at opnå tilsagn?	95 (62 %)	43 (28 %)	11 (7 %)	0 (0 %)	4 (3 %)	153 (100 %)
I hvor høj grad er dit projekt om Rydning og Hegning blevet gennemført?	140 (92 %)	9 (6 %)	3 (2 %)	1 (1 %)	0 (0 %)	153 (100 %)

På en forespørgsel om, i hvor høj grad projekterne om Rydning og Hegning er blevet gennemført, svarer hele 92 %, at projektet i "høj grad" er blevet gennemført, 6 % svarer "I nogen grad", mens blot 3 % anfører, at projekterne kun i ringe grad eller slet ikke er blevet gennemført (Tabel 35). Da projekter, der ikke er gennemført, ikke er tilskudsberettigede, kan dette bero på en misforståelse blandt de adspurgte, men det er givet, at der er tale om en meget høj grad af gennemførelse.

Tilsvarende har blot 14 (9 %) af de adspurgte støttemodtagere svaret "Ja" til, at de på et tidspunkt, efter at de havde modtaget tilsagn til et projekt under Rydning og Hegning, har overvejet at annullere tilsagnet, således det enten ikke blev gennemført eller skulle gennemføres uden tilsagn.

Sådanne overvejelser beror sammenfattende på:

- Ordningens kompleksitet, tung sagsbehandling og administrative byrder, der af støttemodtagerne opfattes som besværlige og unødvendige.
- Ringe muligheder for tilpasning af projektet pga. rigide regler, for lidt støtte til særligt svære hegninger pga. f.eks. klipper, mange hjørner, grøfter etc.
- Økonomiske overvejelser, herunder at beløbet først ville blive udbetalt 4 måneder efter, at støttemodtageren have afholdt udgifterne.

Med til en vurdering af ordningens effektivitet hører desuden en vurdering af, hvorvidt projekterne også uden tilsagn var blevet helt eller delvist gennemført ("dødvægten").

Af tabellen nedenfor fremgår det, at 42 % af projekterne under ordningen for Rydning og Hegning slet ikke ville være realiseret, hvis ikke projektet havde modtaget tilsagn. Tilsvarende svarer blot 5%, at de ville have gennemført hele investeringen, selvom det ikke var muligt at opnå tilskud fra ordningen.

Den samlede dødvægt for ordningen Naturforvaltning og Natura 2000, som også inkluderer dødvægt fra Naturlig vandstand forundersøgelser, realiseringer samt MVJ, vurderes at være lav (17%) og medtages fremskyndelser falder den til 4% (Tabel 43 i den tværgående rapport).

Tablet 36: Hvor stor en del af investeringen ville være realiseret, hvis der ikke kunne opnås tilsagn fra støtteordningen om Rydning og Hegning?

	Procentandel
Ingen	64 (42 %)
1-25%	43 (28 %)
26-50%	21 (14 %)
51-75%	6 (4 %)
76-99%	2 (1 %)
Hele investeringen	8 (5 %)
Ved ikke	9 (6 %)
Total	153 (100 %)

I alt 55 (36 %) af støttemodtagerne har uddybet, hvorfor investeringen ikke ville blive gennemført, hvis der ikke kunne opnås tilsagn fra støtteordningen om Rydning og Hegning.

Den helt overvejende årsag til dette er økonomien, idet samtlige støttemodtagere anfører den manglende eller meget begrænsede indtægt forbundet med hegning, rydning samt opretholdelse eller forberedelse til afgræsning som vigtigste årsag til, at de har søgt om tilsagn under ordningen om Rydning og Hegning. Tilsvarende svarer langt hovedparten af de 65 støttemodtagere, der anfører, at de kun ville have realiseret projektet delvist, at økonomien er vigtigste årsag.

Enkelte anfører dog, at det alene af hensyn til natur- og miljøgevinsten under alle omstændigheder var nødvendigt at gennemføre projektet, men at det med tilskud var muligt at etablere hegn og andre anlæg af bedre kvalitet end ellers.

Tablet 17 viser, at for 62 % af projekterne har tilsagnet betydet, at investeringen er blevet fremskyndet i nogen eller høj grad, hvorimod 24 % mener, at tilskuddet slet ikke eller kun i ringe grad har fremskyndet investeringen. Dette afspejler med stor sandsynlighed, at deres projekt slet ikke eller kun i begrænset omfang ville være blevet gennemført uden tilsagn, jf. dødvægten oven for.

Der er desuden spurgt til, om støttemodtager kan uddybe, hvor lang tid, investeringen er blevet fremskyndet, men her tegner sig ikke noget klart billede.

I forbindelse med evalueringen er det også undersøgt om tilsagnet fra Rydning og Hegning har haft betydning for størrelsen på investeringen (Tabel 37).

Som det fremgår af tabellen, vurderer ca. 2/3 (69 %) af støttemodtagerne, at investeringen i nogen eller i høj grad er større end den ellers ville have været, såfremt de ikke havde fået tilsagn under ordningen om Rydning og Hegning.

Der tegner sig dermed et billede af, at tilskud fra ordningen om Rydning og hegning har medført, at støttemodtagernes investeringer er blevet såvel fremskyndet som større i omfang, end de ellers ville have været.

I Tabel 38 er foretaget en sammenfatning af støttemodtagernes opfattelse af effektiviteten af Rydning og Hegning.

Det fremgår, at de gennemførte investeringer i høj grad er afhængige af tilsagnet, men at støttemodtagerne i mindre omfang finder, at der er gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på ordningen, ligesom administrationen af ordningen hos 77% opfattes som effektiv, enten i høj grad eller i nogen grad.

Tabel 37: Har tilsagnet under Rydning og hegning medført, at investeringen er blevet fremskyndet, og har tilsagnet medført, at investeringen er blevet større, end den ellers ville være blevet?

	Har tilsagnet under ordningen om Rydning og Hegning medført, at investeringen er blevet fremskyndet?	Har tilsagnet under ordningen om Rydning og Hegning medført, at investeringen er blevet større, end den ellers ville have været?
I høj grad	65 (42 %)	63 (41 %)
I nogen grad	31 (20 %)	43 (28 %)
I ringe grad	8 (5 %)	4 (3 %)
Slet ikke	29 (19 %)	24 (16 %)
Ved ikke	20 (13 %)	19 (12 %)
Total	153 (100 %)	153 (100 %)

Tabel 38: Støttemodtagernes samlede vurdering af effektiviteten af ordningen om Rydning og Hegning.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad var investeringen afhængig af støtten under ordningen?	119 (78 %)	27 (18 %)	0 (0 %)	4 (3 %)	3 (2 %)	153 (100 %)
Er der gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på støtteordningen?	58 (38 %)	58 (38 %)	27 (18 %)	2 (1 %)	8 (5 %)	153 (100 %)
Opfatter du administrationen af ordningen som effektiv?	65 (42 %)	53 (35 %)	22 (14 %)	4 (3 %)	9 (6 %)	153 (100 %)

Sammenfattende tegner der sig et billede af, at støttemodtagerne vurderer ordningen som værende effektiv, og at projekterne med hensyn til såvel graden af deres gennemførelse, tidspunktet for investeringen samt størrelsen af de foretagne investeringer i udpræget grad afhænger af ordningen om Rydning og Hegning.

3.7.4 Projektrejse

Evalueringen i form af spørgeskemaundersøgelsen har endvidere haft til formål at afdække støttemodtagernes tilfredshed med administrationen af støtteordningen. Dette omhandler blandt andet den samlede vurdering af processen fra start til slut, hvorvidt støttemodtagerne ville søge tilskud igen samt den samlede vurdering af Rydning og Hegning.

Resultatet af en forespørgsel vedrørende projektforsløbet fra start til slut er sammenfattet i Tabel 19, og det typiske sagsforløb (Projektrejse) er illustreret i figur 1.

I alt 42 % (65) beretter i høj grad og 33 % (51) i nogen grad, at ideen til projektet var helt deres egen, mens kun en mindre andel (9 %) mener, at idéen slet ikke kom fra dem. Hertil tilkendegiver en større andel (56 %) dog, at idéen i høj grad eller nogen grad kom fra samarbejdspartnere

Dermed tegner der sig et billede af, at ideerne til de respektive projekter kommer fra projektmagerne i samarbejde med deres samarbejdspartnere.

Rettes fokus i stedet mod det mere administrative arbejde, mener 40 % (61) i høj grad og 35 % (53) i nogen grad, at det skriftlige materiale har givet dem de nødvendige oplysninger, mens 18 % mener dette i ringe grad eller slet ikke. Hertil mener 81 % at sagsbehandlingen af deres ansøgning i høj eller i nogen grad har været nem og effektiv.

På et overordnet plan tegner der således et billede af, at mindst $\frac{3}{4}$ af støttemodtagerne har fået tilfredsstillende skriftligt materiale og har oplevet en effektiv og nem sagsbehandling.

I forhold til med- og mellemfinansiering og samarbejde har 20-22 % af støttemodtagerne i høj eller nogen grad oplevet udfordringer.

Der tegner sig således også her et overvejende positivt billede af processen, hvor det dog skal nævnes, at næsten en tredjedel (29 %) af støttemodtagerne i høj eller nogen grad har oplevet tekniske udfordringer med gennemførelsen af projektet. De enkelte besvarelser tyder dog på, at tekniske problemer i hovedsagen omfatter problemer med etablering af hegn, teknik der svigter o. lign. og derfor ikke nødvendigvis relaterer sig til ordningen som sådan.

Resten af spørgsmålene i Tabel 19 retter sig primært mod administrationen af ordningen, idet det her fremgår, at 14 % i høj grad og 33 % af de adspurgte i nogen grad har haft udfordringer med at sætte sig ind i ordningens krav og regler.

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

For 23 % har det i høj eller nogen grad været en udfordring, at væsentlige projektomkostninger ikke kunne finansieres af projektmidler.

Med hensyn til afrapportering (slutrapportering), udbetalinger, bemærkninger og krav fra kontrolbesøg er tallene relativt små, og kun 5-12 % af støttemodtagerne anfører, at der i høj grad har været udfordringer med hensyn til disse forhold.

I alt 59 % af støttemodtagerne udtrykker i høj eller nogen grad tilfredshed med NaturErhvervstyrelsens assistance i ansøgningsprocessen. Hele 18 % svarer "ved ikke", hvilket kan skyldes, at de ikke eller kun i begrænset omfang har haft brug for assistance.

Hele 83 % anfører, at de i høj eller nogen grad også i fremtiden agter at søge om tilskud under Landdistriktsprogrammet.

Til dette har støttemodtagerne kunne tilføje yderligere bemærkninger til, hvorfor de ville eller ikke ville søge tilskud i fremtiden.

På positiv siden tæller, at mange har haft et godt projektforsløb og er tilfredse med resultatet. Flere nævner naturgevinsten forbundet med projekterne og glæden ved at se dyr og planter indvandre til arealerne – eller forblive i deres lokalområde.

Besvarelsene synes overordnet set at afspejle et overvejende positivt sagsforløb, hvor de fleste støttemodtagere møder få udfordringer i forhold til med- og mellemfinansiering, tekniske problemer, forståelse af regler og krav, og hvor også udfordringer med hensyn til slutafrapportering og slutudbetalinger har været begrænsede.

På spørgsmålet om, hvorvidt støttemodtagerne i fremtiden vil søge midler under Landdistriktsprogrammet, har 88 støttemodtagere uddybet deres svar.

Mange støttemodtagere roser ordningen og anfører, at der i ordningens levetid er gennemført rigtig mange gode projekter, og at administrationen forbundet med ordningen er blevet nemmere med tiden.

Et godt samarbejde med NaturErhvervsstyrelsen, entreprenøren, den lokale kommunes miljøforvaltning og de mange involveret lodsejer er oftest afgørende for et godt sagsforløb og er medvirkende årsag til, at man ønsker at søge igen.

SLUTEVALUERING AF DET DANSKE LANDDISTRIKTSPROGRAM 2007-2013

Tabel 39: Støttemodtagernes vurdering af projektføløbet fra start til slut.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Ideen til projektet var helt min/vores egen	42 % (65)	33 % (51)	13 % (20)	9 % (14)	2 % (3)	100 % (153)
Ideen til projektet kom fra samarbejdspartnere	25 % (38)	31 % (47)	11 % (17)	31 % (47)	3 % (4)	100 % (153)
Det skriftlige materiale har givet mig de oplysninger, jeg havde brug for	40 % (61)	35 % (53)	15 % (23)	3 % (5)	7 % (11)	100 % (153)
Jeg har oplevet sagsbehandlingen af min ansøgning som effektiv og nem	49 % (75)	32 % (49)	14 % (21)	3 % (4)	3 % (4)	100 % (153)
Der har været udfordringer i forhold til medfinansiering i projektet	6 % (9)	14 % (21)	18 % (27)	57 % (87)	6 % (9)	100 % (153)
Der har været udfordringer i forbindelse med mellemfinansiering af projektkomkostninger	10 % (15)	12 % (18)	18 % (28)	54 % (83)	6 % (9)	100 % (153)
Der har været samarbejds-mæssige udfordringer i projektet	7 % (10)	15 % (23)	15 % (23)	59 % (91)	4 % (6)	100 % (153)
Der har været tekniske udfordringer i gennemførelsen af projektet	7 % (10)	22 % (33)	16 % (24)	54 % (82)	3 % (4)	100 % (153)
Der har været udfordringer med at sætte sig ind i og forstå krav og regler under ordningen "Rydning og Hegning"	14 % (21)	33 % (51)	16 % (24)	33 % (50)	5 % (7)	100 % (153)
Det har været en udfordring, at væsentlige projektkomkostninger af formelle grunde ikke kan finansieres af projektmidler	8 % (13)	15 % (23)	18 % (27)	53 % (81)	6 % (9)	100 % (153)
Der har været udfordringer med afrapporteringen (slutrapportering)	5 % (8)	14 % (21)	19 % (29)	59 % (90)	3 % (5)	100 % (153)
Der har været udfordringer med at få udbetalingerne hurtigt nok	12 % (19)	17 % (26)	18 % (27)	52 % (79)	1 % (2)	100 % (153)
Der har været udfordringer med bemærkninger og krav ved kontrolbesøg	7 % (10)	8 % (13)	12 % (18)	67 % (102)	7 % (10)	100 % (153)
NaturErhvervstyrelsen har været hjælpsomme undervejs i min ansøgningsproces	31 % (47)	28 % (43)	15 % (23)	8 % (12)	18 % (28)	100 % (153)
Jeg vil OGSÅ i fremtiden søge om landdistriktmidler	47 % (72)	28 % (43)	9 % (14)	5 % (8)	10 % (16)	100 % (153)

Flere omtaler ordningen som værende meget væsentlig for naturplejen, men at det bør tilstræbes at forenkle den administrative praksis mest muligt. De væsentligste kritikpunkter omfatter således

sagsbehandlingen og administrationen omkring ordningen, som nogen anser for at være unødvendigt tung og bureaukratisk.

Især for de små projekters vedkommende opfattes processen som uforholdsmæssigt administrativ tung for ansøgerne.

Enkelte støttemodtagere har oplevet, at en rigid tolkning af reglerne gør processen så besværlig, at det ikke altid er umagen værd at igangsætte projekter eller forsøge at få medfinansiering via ordningen, og at de derfor ikke agter at søge igen.

Ændringer i et allerede godkendt projekt er således jf. besvarelsenerne eksempelvis "næsten umulige" at få tilladelse til, også selvom de ville gavne projektet og er i overensstemmelse med ordningens målsætninger.

Kravene til afrapporteringen opleves, selv for små projekter, af nogle som omfattende, og risikoen for at begå fodfejl, der senere i forløbet kan få økonomiske konsekvenser, opfattes af nogle støttemodtagere som stor.

Nogle støttemodtagere oplever at få administrative udfordringer pga. forhold, de ikke selv har haft indflydelse på, f.eks. pga. af procedurefejl i forbindelse med slutafrapporteringen.

Nogle anfører, at der har været "for mange" sagsbehandlere inde over, og at der har været manglende koordinering mellem skiftende sagsbehandlere, der desuden også havde forskellige syn på ansøgning om tilskud.

Foruden et ønske om forenklet administrationspraksis, er der enkelte støttemodtagere, der udtrykker ønske om større fleksibilitet med hegnstyper m.m. "i marken", f.eks. forbindelse med gennemførelse hegnings- og rydningsprojekter på vanskeligt tilgængelige arealer med klipper, mange grøfter m.m.

Flere efterspørger mere vejledning fra administrationen samt løsningsorienteret vejledning til, hvordan et projekt skal "skæres til" fremfor alene kontrolbesøg og udtrykker ønske om tættere kontakt/ samarbejde mellem ansøger og NaturErhvervstyrelsen.

En støttemodtager modtog eksempelvis "lang tid" efter projektets afslutning spørgsmål om dets lovlighed, hvilket kunne have været afklaret ved dialog inden projektets påbegyndelse.

Flere støttemodtager anfører, at den lange udbetalingstid er et problem. Det, at man selv skal lægge pengene ud, forhindrer mange i at ansøge om støtte. Tilsvarende anfører nogle støttemodtagere, at der er en for lang ventetid i forbindelse med klager.

Besvarelsene fra støttemodtagerne synes således at falde indenfor følgende hovedgrupper:

- Ønske om forenkling af administration og afrapportering og mindre "bureaukrati".
- Ønske om mere vejledning før og under projektet og ikke blot kontrolbesøg.
- Ønske om mere "fleksibilitet" i administrationen mht. fortolkning og håndhævelse af reglerne.
- Ønske om kortere ventetid og mere fleksibilitet i forbindelse med udbetalinger.

I spørgeskemaundersøgelsen er støttemodtagerne afslutningsvis blevet spurgt om deres samlede vurdering af ordningen, hvor det af Tabel 40 ses, at 48 % og 44 % af de adspurgte støttemodtagere finder ordningen henholdsvis "Meget tilfredsstillende" og "Tilfredsstillende".

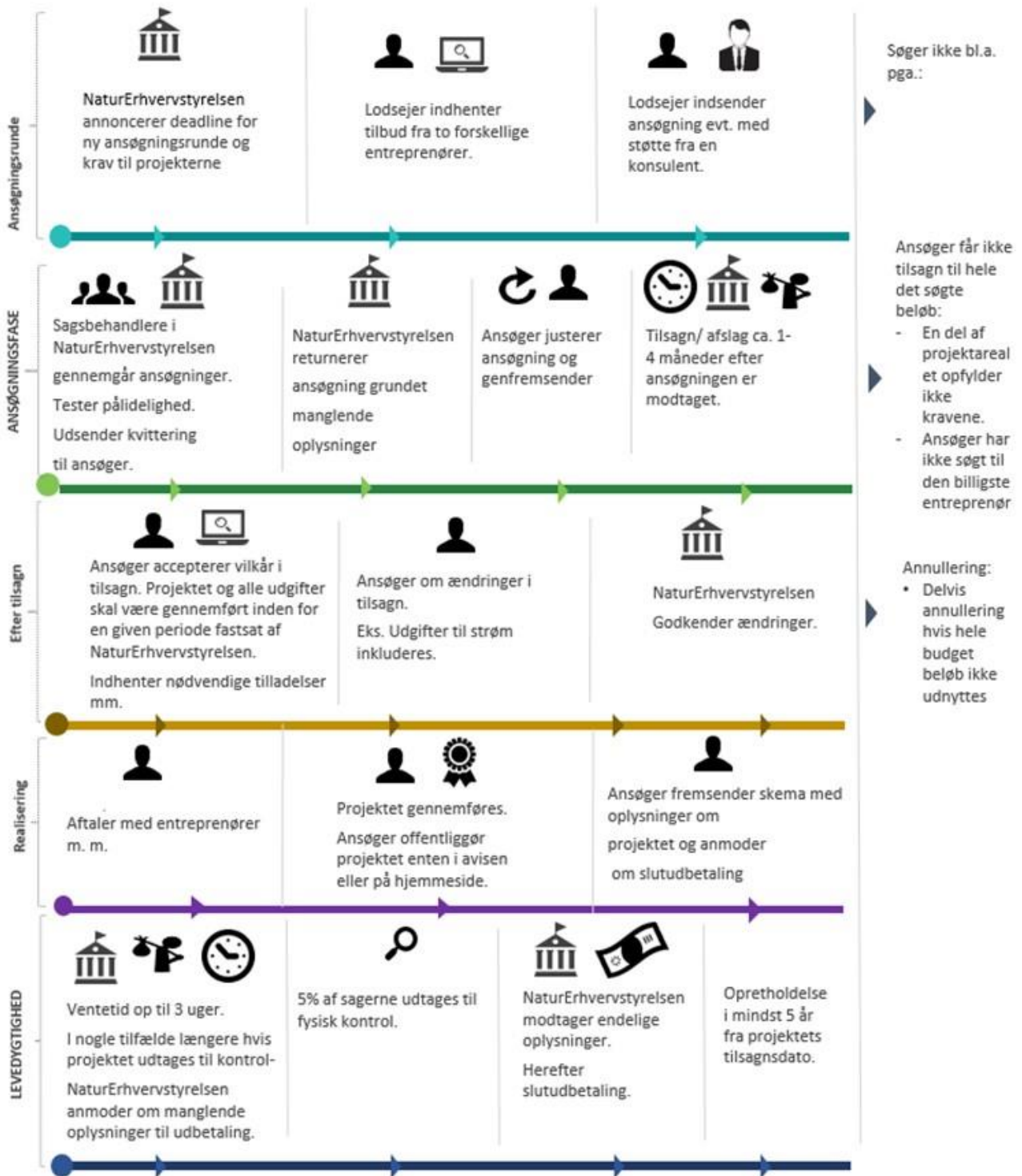
Kun en mindre andel svarende til 8 % (5) er mindre tilfredse, mens blot 3 % (4) støttemodtagere ikke er tilfredse med ordningen.

Det konkluderes herved, at flertallet af støttemodtagerne er tilfredse med ordningen i deres samlede vurdering, og at der samlet set er tale om en meget høj grad af tilfredshed på tværs af støttemodtagerne.

Tabel 40: Samlet vurdering af graden af støttemodtagerne tilfredshed med Rydning og Hegning.

	Procentandel
Meget tilfredsstillende	74 (48 %)
Tilfredsstillende	67 (44 %)
Mindre tilfredsstillende	8 (5 %)
Ikke tilfredsstillende	4 (3 %)
Ved ikke	0 (0 %)
Total	153 (100 %)

Figur 1 Grafisk fremstilling af "Projektrejsen".

3.8 KONKLUSIONER

- Helt overvejende en støtteordning, der af tilskudsmodtagerne opfattes som relevant, nyttig og attraktiv.

- Langt hovedparten af tilskudsmodtagerne har oplevet et positivt og effektivt sagsforløb og en høj grad af målopfyldelse.

De resterende peger på:

- Ønske om forenkling af administration og afrapportering og mindre "bureaukrati", særligt for de mindre projekter.
- Ønske om mere vejledning før og under projektet og ikke blot kontrolbesøg.
- Ønske om mere "fleksibilitet" i administrationen mht. fortolkning og håndhævelse af reglerne.
- Ønske om kortere ventetid og mere fleksibilitet i forbindelse med udbetalinger.

4. EVALUERING AF ORDNING OM PLANTEGENETISKE RESSOURCER

4.1 INDLEDNING

Ordningen omkring plantegenetiske ressourcer har som hovedformål at medvirke til fastholdelse af mangfoldigheden og den genetiske variation i de plantearter, der anvendes i landbruget og fødevarerindustrien. Ordningen er nært relateret til ordningen omkring omlægning til økologi, men generelt til ordninger og landbrugsdrift der ligeledes sigter på bæredygtig produktion. Ordningen omkring plantegenetiske ressourcer er ikke videreført i den følgende programperiode fra 2014-2020. Den er rettet mod jordbrugere generelt.

Ordningen er med til at sikre et bredere sortiment af plantegenetiske ressourcer, øger viden om dyrkningsmetoder for arterne der indgår og øger offentlighedens kendskab til de plantegenetiske ressourcer, herunder betydningen af at sikre bevarelse af disse. Ordningen er med til at sikre genetiske ressourcer som en reserve, hvis der skulle opstå sygdomsudbrud eller andet der ødelægger en del af den genetiske pulje.

Ordningen skal ses i sammenhæng med og gennemfører forpligtigelser under Biodiversitetskonventionens bestemmelser omkring bevarelse af genetiske ressourcer også ifm. tidligere anvendte sorter og arter og FAO traktaten omkring plantegenetiske ressourcer for fødevarer og landbrug.

4.2 FAKTA OM STØTTEORDNING PLANTEGENETIK

I nedenstående tabel er beskrevet formål, interventionslogik, indsatsområder, justeringer siden midtvejsevalueringen og regelsæt for ordningen.

FORMÅL

Ordningen har til formål at hjælpe med at opretholde diversiteten og den genetiske variation i plantearterne, som bruges i landbruget og fødevarerindustrien. Fastholdelse af den genetiske variation er en vigtig forudsætning for at opretholde et niveau af biologisk diversitet som kan sikre at planterne kan være tilpasset behovet i fremtiden.

Formålet med ordningen er jf. Landdistriktsprogrammet at give incitament til:

- Bevare gamle sorter
- Øget diversitet i dyrkningen
- Øge viden om egnetheden af planterne til at dyrke disse miljøvenligt
- Øge brugen af de mest egnede sorter
- Øge offentlighedens viden om plantegenetiske ressourcer
- Øge fødevarer kvalitet og samarbejde mellem aktører

Det sker gennem støtte til demonstrationsprojekter om bevaring og bæredygtig udnyttelse af den genetiske ressource.

INTERVENTIONSLOGIK

Ordningen er rettet mod landmænd, men også virksomheder, organisationer m.m., der ønsker at forsøge produktion med anvendelse af genetiske ressourcer der ikke normalt indgår (outputs) → det øger mulighed for et bredere sortiment af plantegenetiske ressourcer med sikret bevarelse og mulighed for bæredygtig udnyttelse af disse(resultat)→ sikrer det bredere sortiment, overlevelse af sorterne/ressourcerne, bedre fødevarekvalitet og støtter gennemførelse af nationale og internationale miljøaftaler (EU natur direktiver, Biodiversitetskonventionen m.m.) (virkning)

INDSATSOMRÅDER

Ordningen kan søges af private og offentlige virksomheder, organisationer, institutioner, kommunale fællesskaber, jordbrugere og foreninger af disse, museer m.m. Tilskuddet gives til projekter, der omfatter en eller flere arter og sorter med demonstration af disses egnethed til miljøvenlig/økologisk dyrkning. Støtte gælder også klonsamlinger af vegetativt formerede planter.

Planterne vedrører korn, frøformerede grøntsager, vegetativt formerede planter inden for en række frugt-, bær- og grøntsagssorter samt krydderurter.

Det omfatter specifikt:

Planter, der kan indgå i projekterne, omfatter følgende:

- 1) Korn, hvor sorten ikke er i kommerciel brug, og hvor sorten er eller kan blive registreret i NordGen.
- 2) Følgende flerårige vegetativt formerede planter, hvor sorten ikke er i kommerciel brug, og hvor sorten er eller kan blive registreret på Det Biovidenskabelige Fakultets Pometet, Københavns Universitet eller Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet, Århus Universitet: Æbler, pærer, blommer, kirsebær, surkirsebær, valnød, hasselnød, solbær, hindbær, stikkelsbær, ribs, brombær, hylde, humle, jordbær, rabarber, peberrod og jordskokker.
- 3) Frøformerede grøntsager inden for kål, rodfrugter, bælgplanter og løg, hvor sorten ikke er i kommerciel brug, og hvor sorten er eller kan blive registreret i NordGen.
- 4) Krydderurter, hvor sorten ikke er i kommerciel brug, og hvor sorten er eller kan blive registreret i NordGen.

NAER kan godkende projekter med sorter af andre plantearter for fødevarer end de i stk. 1 anførte, hvis

- 1) sorten ikke er i kommerciel brug,
- 2) sorten er eller kan blive registreret i NordGen, Det Biovidenskabelige Fakultets Pometet, Københavns Universitet eller Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet, Århus Universitet,
- 3) NAER vurderer, at projektet kan bidrage væsentligt til opfyldelse af ordningens formål, og

	4) sorten er anført i bilag I til Traktaten. ¹
JUSTERINGER SIDEN MIDTVEJSEVALUERING	Ordningen er ikke justeret siden midtvejsevalueringen, men er ikke medtaget i den følgende programperiode for 2014-2020.
REGELSÆT	<p>Det er en betingelse at planterne dyrkes uden brug af kunstgødning og plantebeskyttelsesmidler (svarende til økologisk produktion). Udgifterne under projektet skal være relateret til og nødvendige for gennemførelse af projektet. Alle udgifter til støtteprojektet dækkes ved opfyldelse af kriterierne.</p> <p>Planterne der kan indgå skal være registreret og anført på lister i Nordisk Genbank, Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet eller Den Kgl. Veterinær og Landbohøjskole (nu LIFE – Det biovidenskabelige Fakultet). De er her udvalgt på baggrund af genetisk værdi og knaphed.</p> <p>Der kan også være tale om planter, der er særligt lokalt tilpasset og eventuelt fordelagtige for miljømæssig dyrkning, der er varianter uden for normal kommerciel dyrkning, af dansk oprindelse men dyrket før 1960 og skal kunne godkendes af Plantedirektoratet til landbrugsdrift.</p> <p>Støtten kan kombineres med andre ordninger under landdistriktsprogrammet.</p>

Ordningen har som beskrevet baggrund i en række internationale forpligtigelser og et nationalt ønske om imødegåelse af den globale reduktion der sker i antallet af arter/biodiversitet/genetiske ressourcer. Udviklingsmæssigt har det også haft betydning for ordningen at der har været øget fokus på lokale sorter og varieteter og et forstærket ønske om bevarelse af genetiske ressourcer. Det sidste er blandt andet afspejlet i kommerciel anvendelse af planter med "lokal eller regional" forankring. Planterne kan med andre ord anvendes til at markedsføre en geografisk region. Der er ikke etableret en tilsvarende støtteordning under landdistriktsprogrammet i forhold til dyreracer, men den tilsvarende udvikling og ønske om lokale "oprindelige produkter" har betydet etablering af alternative støttemuligheder udenfor programmet.

4.3 ØKONOMISKE NØGLETAL

Økonomiske nøgletal for ordningen omkring plantegenetiske ressourcer. Der er i programperioden givet 52 tilsagn, 4 af disse er annulleret og 48 projekter har været godkendt og støttet.

¹ Jævnfør, Bekendtgørelse 875 af 3. august 2011.

Tabel 1 Antal tilsagn, annulleringer og godkendte tilsagn om tilskud under ordningen i den evaluerede programperiode.

Ordning	Antal tilsagn	Antal annulleringer	Antal godkendte tilsagn om tilskud
Plantegenetiske ressourcer	52	4	48
Total	52	4	48

Tabel 2 Nøgletal for Plantegenetiske ressourcer i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013

Indsats	Samlede offentlige tilsagn, mio. kroner	Bortfald	Udbetaling	Restbevilling ²	Antal godkendte tilsagn om tilskud
Plantegenetiske ressourcer (Artikel 36aiv)	22,4	4,3	14,7	3,4	48
Total	22,4	4,3	14,7	3,4	48

I perioden 1. januar 2007 til 31. december 2013 er der givet 52 tilsagn under ordningen.

Ordningen har hjemmel i Lov nr. 316 af 31. marts 2007 om udvikling af landdistrikterne (landdistriktsloven), Bekendtgørelse nr. 875 af 3. august 2011 og Bekendtgørelse nr. 76 af 3. februar 2009 i den evaluerede periode.

Tabel 3 Operationel målopfyldelse (økonomisk og teknisk)

Ordning	Mål 2007-2013		Realiseret I alt 2007-2013		Målopfyldelse 2007-2013, %	
	Tilsagn	Mio. Kr.	Tilsagn	Mio. Kr.	% af tilsagn	% af kroner
Plantegenetiske ressourcer	35	19	52	14,7	149 %	77 %

I tabellen nedenfor fremgår de beregnede (ex ante) og realiserede effekter for programperioden. De realiserede effekter knytter sig til det antal tilsagn, som er givet inden for hvert område. Som det er

² Restbevilling er tilsagn minus udbetaling minus bortfald (annullerede beløb)

anført ovenfor har der i programperioden været ca. 4 % annullerede projekter. Det fremgår også at der er tale om en relativt lille projektordning, men med en gennemsnitlig støtte på ca. 380.000 kr.

Tabel 4 Definition på plantegenetiske ressourcer. (Kilde NaturErhvervstyrelsens hjemmeside)

<i>Definition plantegenetiske ressourcer</i>
<i>Plantegenetiske ressourcer betyder genetisk materiale af planteoprindelse med aktuel eller potentiel værdi for jordbruget. Begrebet omfatter formeringsmateriale af bl.a. nye og gamle plantesorter, landsorter og kulturplanternes vilde slægtninge.</i>
<i>En del af materialet er bevaret i genbanker, andet er i dyrkning eller vokser i naturen.</i>

4.4 METODE OG DATAGRUNDLAG

Den kvantitative del af evalueringen er gennemført som en webbaseret undersøgelse blandt tilsagnsmottagere. I spørgeskemaundersøgelsen for ordningen for plantegenetiske ressourcer er kvoten på 6 interview opnået ud fra en liste med 48 tilsagnsmottagere. Antallet af støttemottagere og svar betyder at resultaterne ikke kan udtrykke statistiske signifikante resultater, men kan give indtryk af støttemottagernes holdninger til ordningen. Tallene fremgår af nedenstående.

Tabel 5 Input og output fra gennemførte spørgeskemaundersøgelse for ordningen for plantegenetiske ressourcer

<i>Antal udsendte skemaer (doubletter fratrukket)</i>	<i>Antal besvarede skemaer</i>	<i>Svarprocent</i>	<i>Statistisk usikkerhed, %</i>
48	6	12,5	-

Ordningen omkring plantegenetiske ressourcer er i øvrigt generelt evalueret med afsæt i følgende dataindsamling:

- Interviews med sagsbehandlere i NaturErhvervstyrelsen med ansvar for ordningen.
- Desk research af bekendtgørelser, ansøgningskemaer, vejledninger, projektoversigter mm.
- Spørgeskemaundersøgelse til et tilfældigt udvalg af støttemottagere, hvilket resulterede i de nævnte 6 indsendte besvarelser vedrørende ordningen for plantegenetiske ressourcer. Der er desuden anvendt yderligere svar fra seks støttemottagere fra midtvejsevalueringen gennemført i 2010.
- Interviews med udvalgte medlemmer af det rådgivende udvalg.
- Udarbejdelse af typiske støttede projekter.

4.5 KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE

Ordningen er rettet mod en bred vifte af potentielle ansøgere. Ansøgere kan være private og offentlige virksomheder, organisationer, offentlige institutioner og kommunale fællesskaber, jordbrugere og

foreninger af jordbrugere og museer. Tildelingskriterierne bygger primært på en vurdering af, at ansøger er kvalificeret til at gennemføre projektet. Der er i de støttede projekter eksempler på alle de nævnte kategorier af ansøgere.

Der er i boksene med indsatte projekteksempler, givet en kort beskrivelse af projektholder og hovedelementer i nogle projekter, der illustrerer variationen i disse.

Projekteksempler

I den nedlagte frugtkoloni Spøtterup Mark ønskes det at gennemføre demonstrationsprojektet "Rødding – Æblets by i Salling". Med udgangspunkt i "Pedersens frugtundersøgelse" fra 1916-1921 etableres samlingen, som kommer til at bestå af æbler, som i beskrivelsen fra Pedersens undersøgelse fandtes i Vestjylland i kystnære områder af arealet. Efter frugtsætningen vil der ske en målrettet smagsafprøvning af frugten i daginstitutioner, børnehaver, skoler og på plejehjemmet i Rødding.

I et andet projekt omkring sikring af gamle sorter af æbletræer er der plantet 100 æbletræer fra 33 gamle sorter af æbler efter klargøring af 2 ha. græsmark, fræsning m.m. Plantningen er sket på offentlig ejendom, og etableringen er sikret af et hold frivillige lugekoner på ca. 30. Projektet har desuden omfattet offentlige foredrag med æbleeksperter, pødekurser, fotodokumentation, udarbejdelse af informationstavle, netværk med pometet og andre kopiindehavere, foredrag om projektet, pressemeddelelser, undersøgelse af sorterens trivsel på forskellig jordbund, undersøgelse af sorterens naturlige vækstform, vedvarende arbejde på at skabe en æbleeng med en rig flora.

Projekteksempel

Institut for Planter og Miljøvidenskab vil udvikle og publicere en app om de 90 æblesorter, som fremkommer hyppigst i de danske haver og i handelen. Applikationen skal kunne bruges som nøgle og katalog og til at kunne søge på sorter med særlig egenskaber, smag og robusthed. Applikationen vil give offentligheden større kendskab til genetisk diversitet og kvalitetsundersøgelser af æblesorter.

Tabel 6. Hvornår er der ansøgt i programperioden – modtagne besvarelser på spørgeskema.

	Procentandel
2010	33 % (2)
2011	67 % (4)
2012	33 % (2)
2013	0 % (0)
Total	133 % ³ (6)

Som det fremgår af tabel 6 er hovedparten af besvarelserne fra ansøgninger i 2011. Som det fremgår af tallene, har to ansøgere, der har besvaret spørgeskemaet, modtaget tilsagn om tilskud i 2 år i programperioden

Fra midtvejsevalueringen og nærværende evaluering fremgår det at der har været følgende antal godkendte projekter som er indeholdt i tabel 7.

³ Der er 2 ansøgere, der har modtaget tilsagn om tilskud flere år i perioden.

Tabel 741 Antallet af afslag og godkendte projekter, fordelt på den enkelte år i den evaluerede programperiode.

	Antal afslag	Antal tilsagn
2007	na ⁴	0
2008	na	8
2009	17	7
2010-13	na	33
Total	na	48

Projekteksempel

En privat andelshaver i Den selvforsynende Landsby, ønsker at dyrke og sælge korn, som egner sig til dyrkning med reduceret jordbearbejdning sammen med grøngødning. Kornet skal kunne klare sig uden særlig behandling af ukrudt.

Der er som beskrevet kun kommet få besvarelser på spørgeskemaerne, men for disse er hovedproduktionen på ansøgningstidspunktet angivet som 3 planteavlere, 2 frugtavlere og 1 "plantegenetik". Blandt de 6 ansøgere er der en, der yderligere har angivet "forening".

Omsætningen på ansøgningstidspunktet er for 4 angivet til at være under 1 mio. kr. årligt, for 2 over 1 mio. kr. Beskæftigelsen har for 3 været på 1 person, for de øvrige angivet til henholdsvis 2, 3 og 5 fuldtidsansatte personer.

4.6 KENDETEGN VED PROJEKTERNE

Der gives tilskud til projekter, der for en eller flere arter eller sorter omfatter dyrkning med demonstration af de udvalgte planters egnethed til miljøvenlig/økologisk dyrkning. Ordningen er ligeledes med til at sikre, at der er større variation af plantearter, der kan tilpasses fremtidige behov.

⁴ Data er ikke tilgængelige

Tilskud gives også til projekter, der opretter kopier af klonsamlinger af vegetativt formerede planter, eller demonstrerer anvendelse af planter til fødevarer, herunder deres egnethed i den forbindelse.

Det er et krav at dyrkningen sker uden anvendelse af gødning og plantebeskyttelsesmidler. Omkostningerne i forbindelse med projektet dækkes. Omkostningerne kan vedrøre avl, dyrkning, høst, bearbejdning, frøformering, udstyr, uddannelse, indretning, rådgivning, demonstrations- og informationsaktiviteter m.m.

Boks: Planter der kan indgå i projekterne

- Korn
- Frøformerede grøntsager – kål, rodfrugter, bælgplanter og løg
- Vegetativt formerede planter – æbler, pærer, blommer, kirsebær, surkirsebær, valnød, hasselnød, solbær, hindbær, stikkelsbær, ribs, brombær, hyld, humle, jordbær, rabarber, peberrod og jordskokker.
- Krydderurter

Ordningen er med til at sikre danske plantegenetiske ressourcer og øge det potentielle sortiment for jordbrugerne, det øger kendskabet til dyrkningsmetoderne for disse, øger anvendelsen af egnede arter og sorter og øger offentlighedens opmærksomhed på de plantegenetiske ressourcer. Ordningen er herved med til at sikre varianterne som en bedre sikring mod udryddelse på grund af pludseligt opståede sygdomme eller lignende.

Projekteksempel

Dansk Landbrugsmuseum ønsker i samarbejde med virksomheden Aarstiderne at finde frem til, hvilke gamle frøformerede danske sorter af timian, der egner sig til økologisk dyrkning. Projektet vil give rig mulighed for besøgende til at se og få information om dyrkningen både på museet og ved butikken hos Aarstiderne, hvor det er ønsket at formidle kulturhistorie og gamle havebøger der beskriver dyrkning af gamle sorter af krydderplanter m.m., samt give mulighed for at smage på urter og krydderplanter.

4.7 EVALUERINGENS KONKLUSIONER

I de følgende afsnit er præsenteret resultater og konklusioner fra den gennemførte evaluering af ordningen for plantegenetiske ressourcer.

4.8 RELEVANS & NYTTE

Ordningen vurderes generelt at være relevant i forhold til flere af de overordnede mål der findes i landdistriktsprogrammet, herunder bevarelse af varierende landskaber, rig natur, styrket fødevarer kvalitet og udvikling af lokale eller regionale fødevarer.

For støttemodtagerne har alle 6, der har besvaret spørgsmålet ”I hvor høj grad opfatter du ordningen som relevant? ”, svaret ”I høj grad”. Fra midtvejsevalueringen var der ligeledes 6 besvarelser med helt samme resultat.

Med hensyn til attraktivitet er svarene mere varieret fordelt med 3 på ”i høj grad relevant”, 2 ”I nogen grad” og 1 ”I ringe grad”.

Tilskudsmodtagerne opfatter med andre ord generelt ordningen som meget relevant, men i varierende grad attraktiv. Det fremgår af midtvejsevalueringen at nogle støttemodtagere opfatter ordningen som meget arbejdstung og at der kunne være økonomisk dækning udover alene udgifterne i forbindelse med gennemførelsen af projekterne.

Der er to af de generelle evalueringsspørgsmål der vedrører relevans og nytte.

Det er ” I hvilket omfang fremstår ordningen som relevant og attraktiv for målgruppen? ” og ” Er de støttede aktiviteter i overensstemmelse med behovene hos støttemodtagere? ”

Som det fremgår ovenfor mener støttemodtagerne generelt at ordningen er relevant, men har varierende holdninger til attraktivitet og opfyldelse af behovene hos støttemodtagerne i relation til ordningen.

4.9 EFFEKTER & MÅLOPFYLDELSE

Ordningen har en række direkte og indirekte effekter. Projekter der gennemføres succesfuldt vil som direkte effekt bidrage til bevarelse af de ønskede genetiske ressourcer i form af varianter og sorter af planter. Effekter vil også vedrøre øget opmærksomhed omkring bevarelse af genetiske ressourcer og gennemførelse af forpligtelser i internationale aftaler og nationale strategier og beslutninger.

Der er spurgt ind til dette forhold i spørgeskemaundersøgelsen, hvor 3 mener at støtten i høj grad har ” været medvirkende til, at naturforholdene og artsrigdommen på ejendommen er forbedret? ”, 1 mener det kun er sket i ringe grad og 2 slet ikke.

Der er tre af de generelle evalueringsspørgsmål der vedrører effektivitet:

- I hvilket omfang har ordningen bidraget til at øge sortimentet af danske plantetyper (plantegenetiske ressourcer) der er til rådighed for landbrugere?
- I hvilket omfang har de støttede aktiviteter bidraget til bevarelse af plantegenetik?
- I hvilket omfang har ordningen bidraget til at skaffe egnethed til viden om de ældre danske sorters miljøvenlighed, herunder økologisk dyrkning.

Det er begrænset hvad der kan udledes af de relativt få besvarelser, men der er ikke tvivl om at ordningen i nogen grad har været med til at bevare plantegenetiske ressourcer, selvom det er begrænset på grund af det lille antal gennemførte projekter.

Af besvarelserne omkring effekter ift. mere bæredygtig og miljøvenlig produktion er der varierende besvarelser. Der er spurgt ind til de tilsvarende effekter i forbindelse med midtvejsevalueringen. Med forbehold for det relativt lave antal besvarelser (12 i alt i de to evalueringer) kan det forsigtigt udledes at

ordningen hovedsageligt ikke har effekt ift. vandforbrug, energi og pesticidanvendelse og arbejdsmiljø på ejendommene, men har nogen effekt ift. reduktion af jorderosion og jordforurening.

De varierende besvarelser afspejler måske også i nogen grad, at der er tale om vidt forskellige plantesorter og varianter der indgår i projekterne og der her kan være forskel i vurdering af effekterne hvis der er tale om dyrkning af korn eller valnøddetræer.

Med hensyn til målopfyldelse fremgår det af beskrivelsen ovenfor at der i høj grad er målopfyldelse i forhold til økonomiske mål og antallet af gennemførte projekter.

Tre af de opstillede evalueringsspørgsmål vedrører målopfyldelse:

- Hvordan er interessen for ordningen og dermed målopfyldelsespotentialer?
- I hvor høj grad bidrager de støttede projekter til specifikke nationale målsætninger?
- I hvilket omfang annulleres godkendte projekter og hvorfor?

Interessen for ordningen har i forhold til de opstillede mål været tilfredsstillende, og projekterne støtter generelt nationalt opstillede mål, herunder mål afledt af internationale forpligtigelser.

Der er i spørgeskemaundersøgelsen spurgt om, ” Havde din ansøgning om støtte baggrund i en forventning om øget afsætning af produkterne fra ejendommen? ”

Svarene er vist i tabel 8. Som det fremgår er der tilsyneladende ikke nogen stor forventning blandt støttemodtagerne om øget afsætning af produkter på ejendommen ved gennemførelse af projektet omkring genetiske ressourcer. Fra midtvejsevalueringen har svarene været fordelt på tilsvarende måde.

Tabel 842 Svarene på spørgsmålet om støtten havde baggrund i en forventning om øget afsætning.

	Procentandel
I høj grad	0 % (0)
I nogen grad	50 % (3)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	50 % (3)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (6)

Et tilsvarende spørgsmål vedrører forventning til højere pris på produkterne fra ejendommen. Her har en enkelt svaret at der i høj grad var forventning om dette, en har svaret i ringe grad og 4 havde slet ikke forventning om det. Der er efterfølgende spurgt ind til om der reelt så blev givet højere pris for produkterne. En har her svaret i ringe grad og 5 slet ikke. Tallene er for små til at udlede noget signifikant, men det kan vel generelt forventes at det tager et stykke tid før en eventuel effekt slår igennem udover at nogle plantesorter først giver udbytte efter en årrække. Der er dog tre støttemodtagere der anfører at de har oplevet væsentligt højere efterspørgsel efter produkterne på grund af projektets gennemførelse.

Henholdsvis 3 og 4 af besvarelsene angiver at projektets gennemførelse i høj grad har betydet at der er et øget sortiment af planter til rådighed for eventuelle dyrkere af disse og at der i høj grad er fremskaffet viden om de ældre danske sorters egnethed til økologisk dyrkning?

Fem af besvarelsene angiver at projektet er gennemført i fuldt omfang, en enkelt angiver at det kun er sket i lille omfang.

Der er stillet en række spørgsmål for at belyse dødvægten i ordningen, svarene er vist nedenfor i tabeller og tekst.

Table 9 Hvor stor en del af aktiviteterne ville være blevet gennemført hvis det ikke var muligt at opnå støtte?

	Procentandel
Ingen	50 % (3)
1 til 25 %	33 % (2)
26 til 50 %	17 % (1)
51 til 75 %	0 % (0)
76 til 99 %	0 % (0)
Det hele	0 % (0)
Total	100 % (6)

Det fremgår af tabel 9 at projekterne ikke eller kun i nogen grad var blevet gennemført uden støtte, bedømt på de afgivne svar. Besvarelsene fra midtvejsevalueringen var relativt tilsvarende hvor alle svarede at projekterne slet ikke eller kun i lille omfang var blevet gennemført uden støtte.

Når støttemodtagerne bliver spurgt om hvilken del af aktiviteterne, som blev gennemført, som ikke ville være gennemført uden støtte fra ordningen, er der kun afgivet et enkelt svar. Det blev her anført at den del

af projektet der ikke ville være blevet gennemført vedrørte skiltning ved de forskellige planter og udgivelse af informationsmateriale.

Støttemodtagerne blev også bedt om at uddybe, hvorfor de ikke ville have gennemført aktiviteterne, hvis der ikke kunne opnås støtte fra denne støtteordning?

Der er fremkommet en række udsagn, herunder at:

- Der havde ikke været økonomi til at gennemføre projektet.
- At der er tale om en hobby, der ikke reelt er indtægtsgivende.
- At det er så udgiftskrævende at gennemføre projektet, at det ikke kan ske uden støtte.
- At de økonomiske muligheder ikke er tilstede. Opformering og salg af gamle sorter kan ikke finansiere bevaringsopgaver og en bredere information. Alene bevaring af et større sortiment af gamle sorter koster årligt mange penge til renholdelse og sygdomsbekæmpelse, som ikke kan dækkes via plantesalg.

Støttemodtagerne blev også spurgt om der har været overvejelser om at annullere projektet. Svarene fremgår nedenfor af.

Tabel 10 Har du på et tidspunkt, efter at du har modtaget tilsagn og støtte under ordningen, overvejet at annullere tilsagnet, således at projektet enten ikke blev gennemført eller skulle gennemføres uden støtte?

	Procentandel
Ja	33 % (2)
Nej	67 % (4)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (6)

Det fremgår af tabellen at 2 af støttemodtagerne overvejede at annullere projektet undervejs. De to støttemodtagere har anført begrundelser for dette:

- I et tilfælde blev det anført at projektet desværre var en fiasko. Der var tale om dyrkning af oprindelige senneps-sorter, men de frø der kom fra den svenske genbank ville ikke spire.
- I et andet tilfælde var støttemodtageren nødt til at stoppe projektet midtvejs og sætte det på stand by i et år. Det blev begrundet i manglende oplysninger om de krav der blev stillet i forbindelse med tildeling af støtte herunder mangelfuld vejledning omkring ordningen.

Der er desuden to støttemodtagere der anfører at de ville have gennemført en lille del af projektet (under 25 %), hvis tilsagnet var blevet annulleret. 2 siger nej til: Hvis du havde annulleret tilsagnet, ville du så have gennemført hele eller dele af projektet uden støtte under ordningen?

Der er to ansøgere der anfører at de ville have gennemført projektet uanset støtte, men at det var blevet forsinket i mindst 5 år.

Støttemodtagerne er blevet spurgt om projektets gennemførelse var direkte afhængigt af støtten. Svarene fremgår af tabel 11.

Tabel 11 I hvor høj grad var projektet afhængigt af støtten under ordningen?

	Procentandel
I høj grad	83 % (5)
I nogen grad	17 % (1)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (6)

Som det fremgår anfører den store hovedpart af støttemodtagerne, at projektets gennemførelse var afhængigt af støtten under ordningen.

På baggrund af det meget lille antal svar kan der ikke anføres en signifikant procentdel af støttemodtagerne, der ville have gennemført projekterne uden støtte, og derved anføres en signifikant dødvægt i procent.

4.10 EFFEKTIVITET

Det følgende afsnit omhandler ordningens effektivitet, der skal forstås som værdien af de opnåede effekter i forhold til de anvendte ressourcer, herunder også om projekterne er levedygtige og bidrager med afledte positive effekter, også efter tilskuddets ophør. I afsnittet er forhold omkring dødvægt ligeledes behandlet. Dødvægt vedrører i hvilket omfang projekterne var blevet gennemført uden landdistriktsstøtte.

Der er to evalueringsspørgsmål der vedrører effektivitet.

- Har projekterne god levedygtighed?

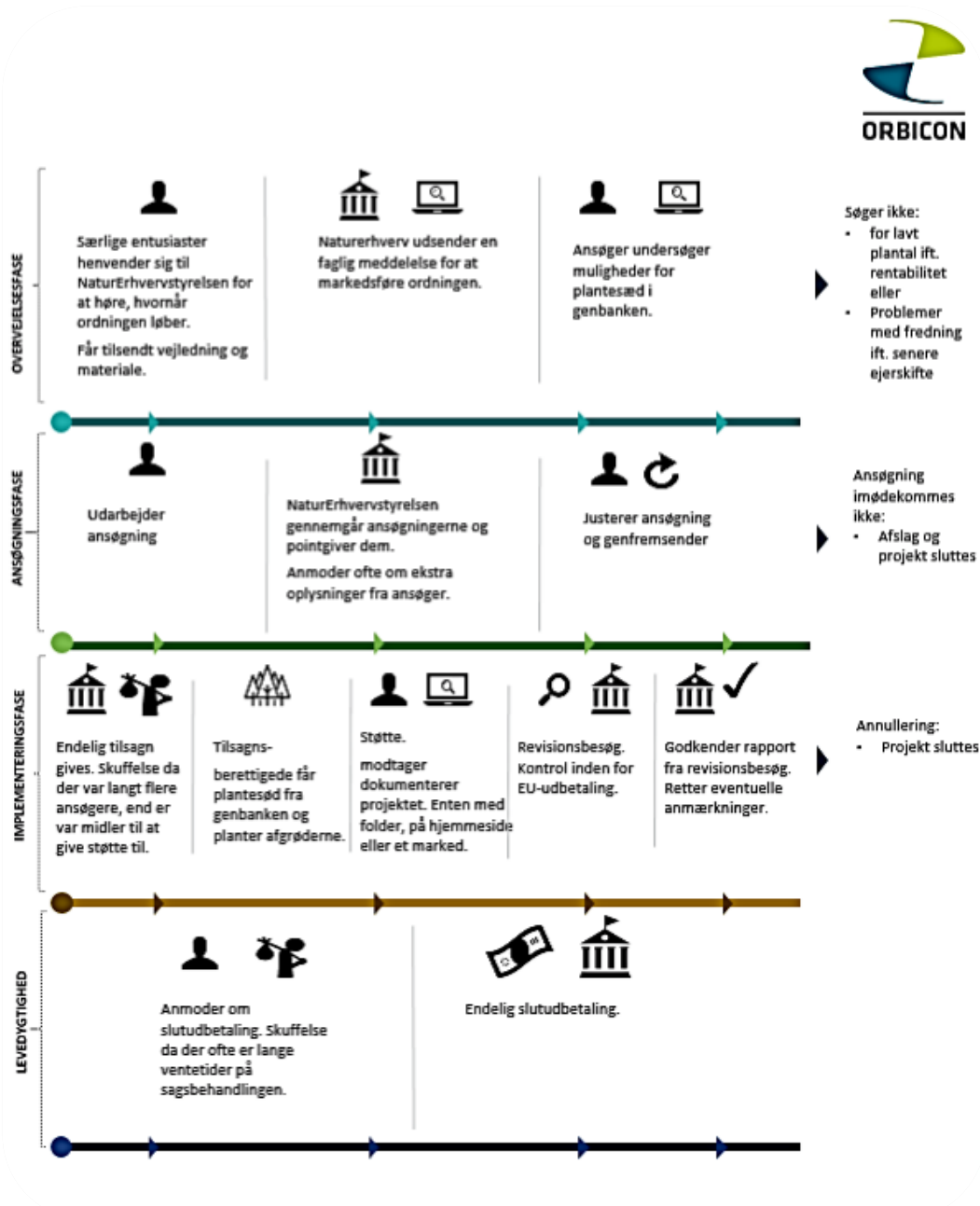
- I hvilket omfang har ordningen bidraget til at øge interessen for plantegenetiske ressourcer generelt og ældre danske sorter specifikt?

Effekten i relation til ordningen er reelt vanskelig at bedømme i forhold til levedygtighed. Projekterne har meget forskellig karakter og for nogle af projekterne vil det tage adskillige år før det er muligt at vurdere levedygtigheden, f.eks. i forbindelse med støtte til plantning af træer.

Der er ikke tvivl om at ordningen har bidraget til at øge interessen for plantegenetiske ressourcer og deres bevarelse. Dette er sket gennem påvirkning af besøgende, informationsmateriale, foldere, skiltning m.m. Omfanget af dette bidrag kan dog ikke opgøres eksakt.

4.11 PROJEKTREJSE

Der er udarbejdet en projektrejse for støtteordningen som er vist nedenfor.

Figur 2 Projektrejse for støtteordningen plantegenetiske ressourcer

Overvejelse

Før projektet igangsættes er der en overvejelsesfase, hvor det vurderes at det er særlige entusiaster eller foreninger med et relateret formål, der specielt har denne overvejelse.

Støttemodtagerne er blevet spurgt om: ” Er der gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på tilskudsordningen? ” Hertil svarer kun en i høj grad, fire svarer i nogen grad og en i ringe grad.

Ansøgning

Der er 4 af de 6 støttemodtagere, der anfører at administrationen slet ikke er effektiv, kun en mener at den i ringe grad er effektiv. Baseret på det meget lille antal besvarelser er der tegn på at støttemodtagerne gerne ville have haft bedre information, vejledning og dialog.

Implementering

Støttemodtagerne er blevet spurgt om deres vurdering af projektforløbet fra start til slut. Svarene fremgår nedenfor af Figur 2.

Igen er der tale om et meget lille antal besvarelser, men det fremgår at ideen om ansøgning hovedsageligt stammer fra ansøgeren selv, at der er utilfredshed med det skriftlige materiale og den vejledning, der er modtaget, at der har været nogen udfordringer i at sikre finansiering af projekterne udover den tildelte støtte, krav og regler i forbindelse med ordningen har i nogen grad været vanskelige at sætte sig ind i, der har været udfordringer i rapportering og udbetalingen af støtten og der er nogen tilbageholdenhed ved overvejelserne om ansøgning igen under ordningen.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Ideen til den jordbrugsmæssige drift var helt min/vores egen	67 % (4)	33 % (2)	0 % (0)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (6)
Ideen til projektet kom fra samarbejdspartnere/landbrugsrådgiver	0 % (0)	17 % (1)	17 % (1)	67 % (4)	0 % (0)	100 % (6)
Skriftligt materiale har oplyst om støttemuligheder og ansøgningsproces (Her tænkes på eksempelvis hjemmesiden eller vejledningen)	33 % (2)	17 % (1)	50 % (3)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (6)
Jeg har oplevet sagsbehandlingen af min ansøgning som effektiv og nem	17 % (1)	17 % (1)	50 % (3)	17 % (1)	0 % (0)	100 % (6)
Der har været udfordringer i forhold til medfinansiering i projektet	17 % (1)	0 % (0)	33 % (2)	50 % (3)	0 % (0)	100 % (6)
Der har været udfordringer i forbindelse med mellemfinansiering af projektomkostninger	33 % (2)	0 % (0)	17 % (1)	50 % (3)	0 % (0)	100 % (6)
Der har været samarbejds-mæssige udfordringer i projektet	17 % (1)	0 % (0)	0 % (0)	83 % (5)	0 % (0)	100 % (6)
Der har været tekniske udfordringer i gennemførelsen af projektet	0 % (0)	17 % (1)	17 % (1)	67 % (4)	0 % (0)	100 % (6)
Der har været udfordringer med at sætte sig ind i og forstå krav og regler under ordningen	17 % (1)	67 % (4)	0 % (0)	17 % (1)	0 % (0)	100 % (6)
Det har været en udfordring, at væsentlige projektomkostninger af formelle grunde ikke kan finansieres af projektmidler'	33 % (2)	17 % (1)	17 % (1)	17 % (1)	17 % (1)	100 % (6)
Der har været udfordringer med afrapporteringen (slutrapportering)	33 % (2)	0 % (0)	17 % (1)	50 % (3)	0 % (0)	100 % (6)
Der har været udfordringer med at få udbetalingerne hurtigt nok	67 % (4)	0 % (0)	0 % (0)	33 % (2)	0 % (0)	100 % (6)

Der har været udfordringer med bemærkninger og krav ved kontrolbesøg	0 % (0)	17 % (1)	17 % (1)	67 % (4)	0 % (0)	100 % (6)
NaturErhvervstyrelsen har været hjælpsomme undervejs i min ansøgningsproces	0 % (0)	33 % (2)	33 % (2)	33 % (2)	0 % (0)	100 % (6)
Jeg vil OGSÅ i fremtiden søge om landdistriktsmidler	0 % (0)	50 % (3)	33 % (2)	0 % (0)	17 % (1)	100 % (6)

Samlet set tegner der sig et billede fra denne evaluering af administrationen og projektførelsen, hvor støttemodtagerne mener der kunne være bedre vejledning og information omkring ordningen, at administrationen kunne have været smidigere og at betaling, herunder udbetaling af støtten, har været en udfordring ved projektets gennemførelse.

4.12 KONKLUSION

Der er tale om en ordning, der ikke er videreført i den nuværende programperiode. Det er derfor ikke umiddelbart relevant at anføre anbefalinger, men en række konklusioner kan udledes fra evalueringen.

- Der er i programperioden sket målopfyldelse både med hensyn til budgettal og antal tilskudssager.
- Tilskudsmodtagerne omfatter både enkelte jordbrugere og foreninger, men der er tilsyneladende tale om "mindre jordbrugere" med i nogen grad begrænset produktion/omsætning og baseret på udsagn fra spørgeskemaundersøgelsen og sagsgennemgang er der typisk tale om "entusiaster", der ansøger ud fra ideologiske ønsker og ikke baseret på forventninger om økonomisk gevinst.
- Der er tale om meget varierede projekter – i form af budgetstørrelse og planer der er i fokus for projektet og i flere tilfælde er projekterne støt på "tekniske vanskeligheder" under implementeringen.
- Ordningen virker relevant i forhold til målsætningerne bedømt både af evaluator, ordningsansvarlige og støttemodtagerne.
- Dødvægten kan ikke opgøres præcist på grundlag af det meget lille antal besvarelser fra støttemodtagere. Baseret på udsagnene i Tabel 9 **Hvor stor en del af aktiviteterne ville være blevet gennemført hvis det ikke var muligt at opnå støtte?** kan det forsigtigt anslås at dødvægten er af størrelsesordenen 10-15 %. Ved midtvejsevalueringen blev det anslået at dødvægten var omkring 10 %. Baseret på de to tal må det vurderes at denne størrelsesorden for dødvægt er tilfredsstillende. Det skal også ses i lyset af udsagnene, at for nogle støttemodtagere ville projektet være gennemført, men stærkt forsinket (med mere end 5 år).
- Der er i nogen grad utilfredshed med vejledning og information omkring ordningen, herunder vilkår og krav der stilles til støttemodtagerne.

5. EVALUERING AF ORDNING OM TILSKUD TIL LANDSKABS- OG BIOTOPFORBEDRENDE BEPLANTNINGER

5.1 INDLEDNING

Dette kapitel vedrører støtteordningen landskabs- og biotopforbedrende beplantninger.

Formålet med ordningen er at øge andelen af småbiotoper og forbedre landskabsværdierne på jordbrugsbedrifter, at give fordelagtige levebetingelser for den naturlige flora og fauna, og at øge de rekreative værdier i landdistrikterne.

Gennem ordningen kan der opnås tilsagn til at sikre at:

- Der etableres nye beplantninger, eller udskiftning af eksisterende beplantninger på landbrugs- og naturområder.
- Aktiviteterne bevarer og fremmer den biologiske mangfoldighed ved at skabe gode levevilkår for dyr og planter,
- Aktiviteterne bevarer og fremmer miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier og de rekreative værdier.
- Aktiviteterne etablerer forbindelseslinjer i landskabet og øger andelen af småbiotoper.

Der ydes støtte til planter og plantning samt til renholdelse i de første tre vækstsæsoner.

Støttemodtageren skal fastholde og vedligeholde beplantningerne i fem år efter projektets afslutning.

5.2 FAKTA OM STØTTEORDNINGEN

FORMÅL	<p>Formålet med ordningen er at yde tilskud til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger, der kan bidrage til, i landdistrikterne, at bevare og fremme den biologiske mangfoldighed ved at skabe gode levevilkår for dyr og planter, at bevare og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier og de rekreative værdier og at etablere forbindelseslinjer i landskabet og at øge andelen af småbiotoper.</p> <p>Tilskudsordningen omfatter såvel projekter for ejere og forpagtere (individuelle projekter) som projekter for foreninger og sammenslutninger (kollektive projekter).</p>
INTERVENTIONSLOGIK	<p><i>Beplantningsprojekter gennemføres af professionelle eller frivillige aktører i landdistrikterne (outputs) → fremmer miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier og etablerer landskabelige forbindelseslinjer og øger andelen af småbiotoper i landdistrikterne (resultat) → forbedrer de rekreative</i></p>

	<i>og oplevelsesmæssige muligheder samt dyr og planters livsvilkår og spredningsmuligheder i landdistrikterne (virkning).</i>
INDSATSOMRÅDER	Etablering af nye landskabs- og biotopforbedrende beplantninger; Udskiftning af eksisterende læplantninger med nye landskabs- og biotopforbedrende beplantninger. Særlige tiltag, der bl.a. retter sig mod økologisk drift, fremme af insekters vilkår, herunder bier samt tiltag, der skal forbedre forholdene for hasselmus.
JUSTERINGER SIDEN MIDTVEJSEVALUERING	I forbindelse med regeringens tiltag omkring Grøn Vækst blev der i 2010 udstedt en ny bekendtgørelse, der erstattede den tidligere bekendtgørelse nr. 972 af 19. juli 2007. Den nye bekendtgørelse indebar bl.a. en række ændringer mht., hvad der kunne søges tilskud til. Dette er sammenfattet i 2010-vejledningen til ordningen.
REGELSÆT	Tilskud til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger beror på Fødevareministeriets bekendtgørelse nr. 972 af 19. juli 2007 om tilskud til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger med senere ændringer, Fødevareministeriets bekendtgørelse nr. 191 af 2. marts 2010 om tilskud til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger med senere ændringer og Fødevareministeriets bekendtgørelse nr. 118 af 21. februar 2011 om tilskud til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger med senere ændringer. Til projekter med landskabs- og biotopforbedrende beplantninger kan der ydes tilskud på 40% eller 60 % af de tilskudsberettigede udgifter, afhængigt af, om projektet opfylder en række supplerende betingelser.

5.3 ØKONOMISKE NØGLETAL

I perioden 1. januar 2007 til 31. december 2013 er der givet 504 tilsagn under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger. Af disse er 157 annullerede, dvs. at der i perioden har været 347 godkendte tilsagn om tilskud (Tabel 1). Annulleringer omfatter i den forbindelse tilsagn, der er helt annullerede og derfor ikke gennemføres.

Tabel 1: Antal tilsagn m.m. under tilskudsordningen landskabs- og biotopforbedrende beplantninger

Ordning	Antal tilsagn	Antal annulleringer	Antal godkendte tilskud
Læhegn	504	157	347
Total	504	157	347

I tabellen nedenfor opsummeres det finansielle afløb opdelt på artikler for ordningen i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013. Tabellen viser samlede offentlige tilsagn, annulleringer og antal godkendte tilsagn om tilskud.

Det enkelte projekt kan således sammensættes af flere forskellige hegn og småbiotoper, hvor det enkelte hegn eller den enkelte småbiotop enten opfylder de almindelige betingelser med tilskud på op til 40 % eller forskellige kombinationer af supplerende betingelser med tilskud på op til 60 %.

Set over hele perioden er det samlede offentlige tilsagn for projekter med en tilskudsprocent på 40 % af de tilskudsberettigede udgifter på 0,3 mio. kroner, for projekter med en tilskudsprocent på 60 % af de

tilskudsberettigede udgifter er tilsagnet på 53,9 mio. kroner, og for projekter med en blandet tilskudsprocent (40/60 %) er det samlede offentlige tilsagn på 65,8 mio.

Tabel 2: Nøgletal for landskabs- og biotopforbedrende beplantninger i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013

Indsats	Samlede offentlige tilsagn, mio. kroner	Bortfald, Mio. kroner	Udbetaling, mio. kroner	Restbevilling*	Antal godkendte tilsagn om tilskud
Blandet tilskudsprocent 40/60 (Artikel 36avi)	65,8	9,6	51,9	4,2	69
Tilskudsprocent 40 (Artikel 36avi)	0,3	0,1	0,2	-	7
Tilskudsprocent 60	8,1	2,9	5,2	-	64
Tilskudsprocent 60 (Artikel 36avi)	45,8	16,0	23,9	5,9	207
Total	119,9	28,6	81,2	10,2	347

Kilde: NaturErhvervstyrelsen – udtræk fra BTAS. *: Restbevilling = Tilsagn minus udbetaling minus bortfald (annullerede beløb)

5.4 METODE OG DATAGRUNDLAG

Tilsagn til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger er evalueret med afsæt i en relativt omfattende dataindsamling. Følgende dataindsamlingsmetoder er blevet gennemført:

- Interview med sagsbehandler med ansvar for landskabs- og biotopforbedrende beplantninger.
- Desk research af bekendtgørelser, ansøgningsskemaer, vejledninger m.m.
- Sagsgennemgang af 5 tilfældigt udvalgte projekter.
- Kvantitativ spørgeskemaundersøgelse til et tilfældigt udvalg af tilskudsmodtagere, hvilket resulterede i 58 besvarede spørgeskemaer.
- Udarbejdelse af 2 eksempler på typiske projekter.

Interviews med sagsbehandlere og nøglepersoner er gennemført som kvalitative dybdeinterviews. I dybdeinterviewet, som kvalitativ metode, ligger fokus på at skabe en dialog/samtale, hvor det at få respondenterne til at fortælle, er det primære fokus.

Interviewene er gennemført som semi-strukturerede interviews, hvilket vil sige, at kun de temaer, der skal tales om, er givet på forhånd. Interviewguiden er derfor bygget op omkring temaer og åbne spørgsmål, som danner udgangspunkt for selve afviklingen af interviewet, hvor nye og ikke planlagte spørgsmål kan fremkomme – det er således i høj grad muligt at følge op på respondenternes svar med uddybende spørgsmål. For hvert interview er der udarbejdet et referat.

Evaluatoren har i forbindelse med evalueringen udviklet spørgeskemaet på baggrund af input fra desk research, vejledninger til ordningen, interview med sagsbehandlere samt med afsæt i de evalueringsspørgsmål, der skal besvares for ordningen jf. evalueringsspørgsmålene.

Evalueringsspørgsmål kan findes i bilag 2 til den Tværgående rapport.

I spørgeskemaundersøgelsen for landskabs- og biotopforbedrende beplantninger er kvoten på 58 besvarelser opnået ud fra en liste med 174 støttemodtagere, dette svarer til en statistisk usikkerhed på +/- 11,2 % (Tabel 3). I metodebilaget til den Tværgående evaluering (bilag 1) findes en læsevejledning for, hvordan den statistiske usikkerhed skal forstås.

Tabel 3: Input og output fra gennemført spørgeskemaundersøgelse for landskabs- og biotopforbedrende beplantninger.

Antal unikke numre sendt ud (dubletter fratrukket)	Antal besvarede skemaer	Svarprocent	Statistisk usikkerhed, %
174	58	33	+/- 11,2

Udvælgelse af projekter til sagsgennemgang, og udvælgelse til udarbejdelse af eksempler for landskabs- og biotopforbedrende beplantninger, er foretaget med henblik på at opnå så stor en grad af repræsentativitet som muligt. Målet har været, at fordelingen af de udvalgte projekter stort set skulle stemme overens med de forskellige typer af projekter. Der er desuden taget hensyn til, at de udvalgte projekter skulle være geografisk fordelt over hele landet, og repræsentere såvel store som små projekter.

Der er gennemgået i alt 5 projekter indenfor ordningen. Data fra sagsgennemgangen er registreret i en word-skabelon med oplysninger som projektbeskrivelse, projektformål, forventede effekter, faktiske effekter, sagsnummer og andre sagsoplysninger. Registreringen muliggør at uddrage kvalitative og i mindre omfang kvantitative data fra ansøgningsmaterialet og vidnesbyrd fra støttemodtagerne. Da sagsgennemgangen er baseret på en udarbejdet skabelon, sikres en ensartet gennemgang af alle projekter.

Alt i alt er det vurderingen, at datagrundlaget er tilfredsstillende i forhold til at uddrage valide konklusioner om ordningen.

5.5 KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE

Hovedparten (84 %) af støttemodtagerne omfatter private lodsejere. Forpagtere og foreninger/sammenslutninger udgør til sammen 11 %, og for de resterende 5 % ("andet") er anført landbrug, selvejende institution og virksomhed.

Hovedparten (65 %) af de adspurgte støttemodtagere har søgt om tilskud i perioden 2010-2012.

Tabel 4: Støttemodtagere under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger.

	Procentandel
Privat lodsejer	84 % (49)
Forpagter	2 % (1)
Forening/sammenslutning	9 % (5)
Andet	5 % (3)
Total	100 % (58)

Tabel 5: Tidspunkt for ansøgning om tilskud.

	Procentandel
2007	3 % (2)
2008	10 % (6)
2009	9 % (5)
2010	24 % (14)
2011	19 % (11)
2012	22 % (13)
2013	12 % (7)
Total	100 % (58)

5.6 KENDETEGN VED PROJEKTERNE

Det fremgår af besvarelsene, at langt hovedparten (90 %) af de ansøgte midler er anvendt til etablering af læhegn, vildtremiser, småbiotoper o. lign., hvilket er i overensstemmelse med støtteordningens primære formål. Enkelte tilsagn omfatter desuden etablering af vegetationsstriber eller tiltag, der retter sig mod at forbedre forholdene for bier eller andre insekter (Tabel 6).

Med hensyn til størrelsen af de berørte arealer, berører næsten 2/3 (62 %) af de ansøgte projekter, inklusive kollektive projekter, der kan brede sig over større geografiske områder, arealer på mindre end 2 hektar, og 40 % af projektområderne er på mindre end 0,5 hektar (Tabel 7).

Af besvarelsene fremgår, at der er projekter, der berører op til ca. 70 ha. Det vurderes, at besvarelsene kan dække over det geografiske areal, der er berøres af projektet og ikke det areal, der tilplantes i det konkrete projekt. Det følgende tager udgangspunkt i besvarelsene, og vil derfor indeholde en usikkerhed i forhold til arealstørrelser.

Tabel 6: Oversigt over hvilke aktiviteter, der er ansøgt om støtte til under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger.

Aktivitet	Antal	Procentandel
Læhegn	27	47 %
Småbiotop/vildtremise	30	52 %
Vegetationsstribe/insektvold	1	2 %
Total	58	100 %

Tabel 43 Størrelsesfordeling i hektar over de arealer, som de ansøgte projekter under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger ifølge besvarelsene omfatter.

Størrelse (hektar)	Antal projekter	Procentandel
0-0,5	23	40 %
0,5-2	13	22 %
2-12	6	10 %
30-70	4	7 %
Ikke oplyst	12	21 %
Total	58	100 %

En forespørgsel vedrørende de berørte arealers nuværende og fremtidige anvendelse tyder på, at beplantningsprojekterne og tilsagnene ikke uventet giver anledning til markante ændringer i den eksisterende anvendelse af de pågældende arealer (Tabel og Tabel 9).

Mest iøjnefaldende ændring er, blandt de adspurgte, en markant nedgang i såvel antal som areal af projektområder, der anvendes til landbrugsformål efter tilsagnene. Antallet af områder falder fra 46 til 8, og det samlede areal, der efter det oplyste anvendtes til landbrug, reduceres ud fra besvarelsene fra 231 hektar til 155 hektar.

Idet der ikke er skelnet mellem brugen af kunstgødning og ”naturlig” gødning, tyder forespørgslen ligeledes på, at der sker et markant fald i antallet af projektområder, hvor der anvendes gødskning efter tilsagnet (Tabel 9).

Antallet af projektområder, hvori der gødskes, falder fra 42 før tilsagnet til 7 efter tilsagnet. Arealet af de projektområder, hvori der gødskes, falder, ud fra besvarelsene, fra 174 hektar før tilsagnet til 114 hektar efter tilsagnet. Dette svarer maksimalt sat til en reduktion på 34 % af arealet af det gødningspåvirkede areal. Arealstørrelserne og de beregnede procenter bygger på besvarelser fra spørgeskemaerne.

Tabel 8: Oversigt over projekt arealernes anvendelse før tilsagnet til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger. Ud af de 58 adspurgte har 46 anført projektområdets størrelse.

Aktivitet	Antal områder Før projektet	Hektar Før
Landbrug	46 (79 %)	231 (93 %)
Græsning	4 (7 %)	2 (1 %)
Brak	1 (2 %)	Ikke oplyst
Frugtplantage el. lign.	2 (4 %)	5 (2 %)
Ikke oplyst	5 (9 %)	11 (4 %)
Hovedtotal	58 (100 %)	249 (100 %)

Tabel 9: Oversigt over projekt arealernes anvendelse efter tilsagnet til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger. Ud af de 58 adspurgte har 46 anført projektområdets størrelse.

Aktivitet	Antal områder Efter projektet	Hektar Efter
Læhegn	13 (22 %)	3 (1 %)
Småbiotoper og vildtremiser	17 (29 %)	65 (26 %)
Landbrug	8 (14 %)	155 (62 %)
Uspec beplantning	5 (9 %)	2 (1 %)
Skov	4 (7 %)	5 (2 %)
Rekreativt område	3 (5 %)	7 (3 %)
Græsning	1 (2 %)	1 (0 %)
Ikke oplyst	7 (12 %)	11 (5 %)
Total	58 (100 %)	249 (100 %)

Tabel 10: Anvendelse af gødskning før og under projektet under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger.

	Gødskning før projektet		Gødskning efter projektet	
	Antal	Hektar	Antal	Hektar
Ja	42 (72 %)	174 (70 %)	7 (12 %)	114 (46 %)
Nej	12 (21 %)	24 (10 %)	48 (83 %)	125 (50 %)
Ved ikke	4 (7 %)	51 (20 %)	3 (5 %)	10 (4 %)
Total	58 (100 %)	249 (100 %)	58 (100 %)	249 (100 %)

Tabel 11: Hvor stor var den samlede investering, der blev søgt tilskud til under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger?

	Antal projekter	Procentandel
Under 100.000 kr.	42	72 %
100.001-250.000 kr.	10	17 %
250.001-500.000 kr.	2	3 %
500.001 kr. - 1 million kr.	2	3 %
1.000.001 million kr. - 2.5 million kr.	2	3 %
Total	58	100 %

Hvis der ses på investeringens størrelse, udgør projektansøgninger på mindre end 100.000 kroner næsten ¾ (72 %) af de ansøgte projekter, for 17 % (10) af projekterne var den ansøgte investering mellem 100.001 og 250.000 kroner, og blot for 6 % af projekterne var den ansøgte investering på 500.001 kr. eller mere (Tabel 11).

Sammenfattes oplysningerne i Tabel 4-10 viser spørgeskemaundersøgelsen således, at det "typiske" projekt synes at omfatte en privat lodsejer eller virksomhed, der i perioden 2010-2012 ansøger om op til 250.000 kr. til at etablere læhegn, småbiotoper, vildtremiser el. lign. på et areal, der oftest er mindre end 2 hektar og som tidligere har været gødsket og underlagt landbrugsmæssig drift.

Eksempel 1: Individuelt beplantningsprojekt Ugerløse

En privat jordbruger ansøgte i oktober 2007 om tilskud til et individuelt beplantningsprojekt. De tilskudsberettigede udgifter udgjorde 103.960 kr. Der er i december 2007 givet tilsagn om 62.370 kr. til projektet. Der er plantet tre læhegn på ejendommen: To smalle hegn (3 rækker) på henholdsvis 400 m og 170 m, samt et bredt hegn (6 rækker) på i alt 400 m. Der er samlet plantet 970 m læhegn under projektet. Projektet afsluttes i november 2010 efter renholdelse i tre vækstsæsoner.

Projektet er særdeles relevant i forhold til ordningens målsætninger. Der opnås synergier med tilskud fra jagttegsmidler, til etablering af vandhuller. Beplantningsprojektet har desuden skabt vigtige forbindelseslinjer, mellem større eksisterende skov, nyetablerede og eksisterende vandhuller, og videre til skov og moseområde syd for større offentlig vej. Der er skabt gode forhold for dyr og planter. De rekreative værdier er forøget. Det samme er ejendommens handelspris pga. øget herlighedsværdi.

Eksempel 2: Kollektivt beplantningsprojekt Viborg Øst Læplantningslaug

Landsforeningen Plantning og Landskab, har i oktober 2007 ansøgt om tilskud til et kollektivt beplantningsprojekt, på vegne af Viborg Øst Læplantningslaug. Der blev ansøgt om i alt ca. 982.000 kr. i forhold til støtteberettigede udgifter på i alt ca. 1.808.000 kr. Der deltager 39 lodsejere i projektet, der geografisk er spredt i et område syd og øst for Viborg. Projektaktiviteterne gennemføres indenfor dette område men omfatter med den direkte arealinddragelse til beplantning et mindre areal. Der er i alt plantet 29 smalle hegn (normalt 3 rækker) på i alt 7,6 km og 23 brede hegn (normalt 6 rækker) på i alt 6,5 km. Der er etableret i alt 7 småplantninger på i alt 1,94 ha. Der er i alt plantet 71.440 planter, heraf ca. 73 % med supplerende betingelser (60 % tilskud). 10,2 km af hegnene og 1,04 ha af småplantningerne er plantet med supplerende betingelser.

Projektet er relevant i forhold til ordningens målsætninger, og der er skabt gode forhold for dyr og planter. De rekreative værdier i området og herlighedsværdien for en række af de deltagende ejendomme er øget. Pga. det geografisk store område, og forholdsvis spredt beplantning er der kun lokalt skabt forbindelseslinjer i landskabet.

5.7 EVALUERINGENS KONKLUSIONER

I de følgende afsnit præsenteres evalueringens konklusioner.

5.7.1 Relevans & nytte

Første evalueringskriterium, vedrører ordningens relevans og nytte. Med dette kriterium tydeliggøres, hvor relevant, attraktiv og nyttig ordningen fremtræder for tilskudsmodtagerne i relation til aktuelle udviklingsbehov og -potentialer. Ordningen vurderes således ud fra, hvorvidt den matcher de problemer, der fremkommer i landdistrikterne samt hvorvidt tilskudsmodtagerne anser ordningen som nyttig og relevant ud fra individuelle behov.

Formålet med ordningen om tilskud til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger (LBB) er at yde tilskud til beplantninger der, i landdistrikterne, kan bidrage til at bevare og fremme den biologiske

mangfoldighed, ved at skabe gode levevilkår for dyr og planter, ved etablering af forbindelseslinjer i landskabet og forøge af andelen af småbiotoper. Ydermere er formålet at bevare, og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier og de rekreative værdier.

Tilsagnsmottagerne er derfor blevet spurgt om deres opfattelse af ordningens relevans, attraktivitet samt nyttighed og deres vurdering af, hvorvidt den er i overensstemmelse med de eksisterende behov.

Ud fra nedenstående tabel fremkommer støttemottageres opfattelse af landskabs- og biotopforbedrende beplantninger helt overvejende som værende relevant, attraktiv og nyttig (Tabel 12).

Specielt ordningens relevans fremstår central, idet hele 66 % i høj grad opfatter ordningen som dette. Henholdsvis 45 % og 60 % finder at ordningen i høj grad desuden er attraktiv og nyttig. Mellem 88 % og 95 % finder, at ordningen i høj eller nogen grad er relevant (95 %), attraktiv (88 %) og nyttig (94 %).

Støttemottagerne er desuden blevet spurgt om, hvorvidt de mener, at støtteordningen er i overensstemmelse med behovet for de indsatsområder ordningen retter sig imod, dvs. behovet for at fremme den biologiske mangfoldighed og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier m.m.

Også her er deres opfattelse af ordningen helt overvejende positiv, idet 86 % finder, at ordningen i høj grad eller i nogen grad er i overensstemmelse med dette behov.

Støttemottagerne synes herved helt overvejende at være positivt indstillet overfor ordningen, som de finder både relevant, attraktiv og nyttig samt i overensstemmelse med behovet for at fremme den biologiske mangfoldighed og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier i landdistrikterne.

Tabel 12: I hvor høj grad opfatter du ordningen om landskabs- og biotopforbedrende beplantninger som relevant, attraktiv og nyttig og i overensstemmelse med behovet for at fremme den biologiske mangfoldighed og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad opfatter du støtteordningen til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger som relevant?	38 (66 %)	17 (29 %)	1 (2 %)	0 (0 %)	2 (3 %)	58 (100 %)
I hvor høj grad opfatter du støtteordningen til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger som attraktiv?	26 (45 %)	25 (43 %)	3 (5 %)	1 (2 %)	3 (5 %)	58 (100 %)
I hvor høj grad opfatter du støtteordningen til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger som nyttig?	35 (60 %)	20 (34 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	3 (5 %)	58 (100 %)
I hvor høj grad mener du, at mulighederne under støtteordningen til landskabs- og biotopforbedrende beplantninger er i overensstemmelse med behovet for at fremme den biologiske mangfoldighed og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier?	26 (45 %)	24 (41 %)	1 (2 %)	1 (2 %)	6 (10 %)	58 (100 %)

Fra interviews med de ordningsansvarlige er det blevet fremført, at "mange har anstrengt sig for at søge", og at der gennem årene har været flere ansøgninger, end der har været midler til.

Også på den baggrund vurderes ordningen at være meget attraktiv, ligesom udbyttet synes at stå mål med den indsats, der kræves for at søge. En måske medvirkende årsag til, at ansøgerne finder ordningen attraktiv, kan ifølge de ordningsansvarlige være, at eventuelle nødvendige tilladelser kan indhentes efter, at tilsagnet er givet.

Sammenfattende er det evaluators vurdering, at ordningen om landskabs- og biotopforbedrende beplantninger entydigt fremstår som en relevant, attraktiv og nyttig ordning.

5.7.2 Effekter & målopfyldelse

Andet evalueringskriterium vedrører effekter og målopfyldelse, som er belyst under en række tematiske underpunkter, herunder ordningens bidrag til at fremme den biologiske mangfoldighed ved at skabe gode levevilkår for vilde dyr og planter, at fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier og de rekreative værdier, samt skabe forbindelseslinjer i landskabet og øge andelen af småbiotoper m.m.

Desuden er der spurgt ind til støttemodtagernes vurdering af, i hvor høj grad deres egne projekter har bidraget til støtteordningens overordnede formål, om målet med deres eget projekt er blevet opfyldt, og i hvilket omfang der har været afledte effekter.

Med hensyn til egne mål, tyder besvarelsene på en meget høj grad af tilfredshed blandt støttemodtagerne, idet 98 % af disse finder, at det eller de mål, de har haft med de ansøgte projekter i høj eller i nogen grad er blevet opnået (Tabel 13).

Tilsvarende mener 96 % af støttemodtagerne, at det eller de projekter, de har opnået støtte til, i høj eller nogen grad har bidraget til at opfylde de overordnede mål med støtteordningen landskabs- og biotopforbedrende beplantninger (Tabel 13).

De ordningsansvarlige vurderer ligeledes, at målopfyldelsen for ordningen har været høj. Man har fra centralt hold hele tiden har haft ordningens mål for øje, og der er indkommet flere ansøgninger, end man har været i stand til at honorere. Derfor har det alle årene været de projekter, der bedst understøttede formålet, der har opnået tilsagn.

Tabel 13: Støttemodtagernes vurdering af projekternes målopfyldelse.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad mener du, at dit eget projekt har bidraget til at opfylde de overordnede mål med landskabs- og biotopforbedrende beplantninger?	42 (72 %)	14 (24 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (3 %)	58 (100 %)
I hvor høj grad mener du, at de mål, du har haft med dit eget projekt, er blevet opfyldt?	47 (81 %)	10 (17 %)	1 (2 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	58 (100 %)

I tabe 14 er der spurgt ind til støttemodtagernes vurdering af effekter, og målopfyldelse for ordningens tematiske underpunkter, og også her tegner der sig en overordnet meget positiv opfattelse af ordningen.

Tabel 14: Støttemodtagernes vurdering af projekternes effekter og målopfyldelse.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad har dit projekt under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger bidraget til at fremme den biologiske mangfoldighed ved at skabe gode levevilkår for vilde dyr og planter?	39 (67 %)	18 (31 %)	1 (2 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	58 (100 %)
I hvor høj grad har dit projekt under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger bidraget til at fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier?	36 (62 %)	20 (34 %)	2 (3 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	58 (100 %)
I hvor høj grad har dit projekt under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger fremmet de rekreative værdier?	32 (55 %)	22 (38 %)	3 (5 %)	0 (0 %)	1 (2 %)	58 (100 %)
I hvor høj grad har dit projekt under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger medvirket til at skabe forbindelseslinjer i landskabet og øge andelen af småbiotoper?	27 (47 %)	27 (47 %)	1 (2 %)	1 (2 %)	2 (3 %)	58 (100 %)
I hvor høj grad har dit projekt under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger reduceret den generelle miljøbelastning fra din virksomhed?	0 (0 %)	12 (21 %)	16 (28 %)	11 (19 %)	19 (33 %)	58 (100 %)
I hvor høj grad har dit projekt under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger haft afledte effekter på sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne?	6 (10 %)	19 (33 %)	12 (21 %)	4 (7 %)	17 (29 %)	58 (100 %)

Særligt for ordningens centrale elementer vedrørende fremme af biologisk mangfoldighed, miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier, og fremme af rekreative værdier er støttemodtagernes vurdering positiv.

Færre mener, at projekterne har bidraget med at reducere den generelle miljøbelastning, eller har haft afledte effekter på sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne.

De ordningsansvarlige vurderer, at ordningen med stor sandsynlighed har medført noget positivt med hensyn til rekreative værdier/udnyttelse og livskvalitet i landbrugsområderne.

I alt 32 (55 %) af de støttemodtagere, der anfører, at projektet har bidraget til at fremme den biologiske mangfoldighed viser i kraft af deres uddybende besvarelser, at projekterne i mange tilfælde har gjort en markant forskel for biodiversiteten i de områder, hvor de er udført.

I mange tilfælde er det fremgang i bestandene af jagtbart vildt som rådyr, harer, agerhøns og fasaner, der fremhæves af støttemodtagerne, men svarene omfatter også beretninger om anden biodiversitet, herunder andet fugleliv, bedre forhold for bier m.m., og en enkelt støttemodtager fremhæver bedre forhold for hasselmus.

Tablet 15: Uddybning af støttemodtagernes bekræftelse af, at projekterne har fremmet den biologiske mangfoldighed. Bemærk, at summen overstiger 100 %, da mange støttemodtagere har fremhævet flere af de nævnte kategorier.

Uddybende besvarelser: fremme af biologisk mangfoldighed	Antal projekter	Procentandel
Hjortevildt	17	29 %
Harer	13	22 %
"Fugle"	13	22 %
Fasaner	12	21 %
Agerhøns	9	16 %
Insekter	6	10 %
"Flere dyr og fugle"	3	5 %
Padder	2	3 %
Planteliv	2	3 %
Hasselmus	1	2 %
Ikke oplyst	27	47 %
Total	105	181 %

I forhold til at vurdere den konkrete målopfyldelse i "marken" kommer administrationen, ifølge de gennemførte interviews med de ordningsansvarlige, ofte "til kort", fordi effektmålinger bør ses i et større perspektiv, f.eks. i det nationale overvågningsprogram.

Projekterne har dog efter deres vurdering med stor sandsynlighed medført noget positivt med hensyn til den biologiske mangfoldighed, de rekreative værdier/udnyttelse og livskvalitet m.m. i landbrugsområderne.

Også i forhold til de afsatte midler under ordningen, lever ordningen op til målene. Den normale situation har ifølge de ordningsansvarlige således været, at der kommer flere ansøgninger ind, end der har været bevilling til. Derfor er valget faldet på de særligt gode, og relevante projekter set i forhold til ordningens formål. Den årlige bevilling på omkring 15 mio. kroner, er også stort set opbrugt, set over hele perioden 2007-2013.

Desuden er støttemodtagerne blevet spurgt om, hvorvidt deres projekt har givet anledning til afledte projekter, og ansøgninger under Landdistriktsprogrammet, hvilket tilsyneladende kun i ret begrænset omfang er tilfældet ifølge de adspurgte.

Tabel 16: Støttemodtagernes oplysninger om, hvorvidt tilsagnet fra landskabs- og biotopforbedrende beplantninger har givet anledning til nye projekter eller ansøgninger under Landdistriktsprogrammet.

	Ja	Nej	Ved ikke	Total
Har dit projekt under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger haft afledte projekter og ansøgninger under LDP?	8 (14 %)	45 (78 %)	5 (9 %)	58 (100 %)

Samlet set er det i høj grad vurderingen at de projekter, der har opnået tilsagn, lever op til hhv. projekternes egne mål samt ordningens mål, ligesom hovedparten af projekterne synes at have en lang levetid.

5.7.3 Effektivitet

Følgende evalueringskriterium omhandler ordningens effektivitet, der skal forstås som værdien af de opnåede effekter i forhold til de anvendte ressourcer, herunder også om projekterne er levedygtige og bidrager med afledte positive effekter, også efter tilsagnets ophør.

I Tabel 15 er anført støttemodtagernes egne vurderinger af, i hvilket omfang, det "udbytte" de har opnået med projektet, står mål med den indsats, de har ydet for at opnå tilsagnet.

Det fremgår heraf, at 93 % af støttemodtagerne mener, at udbyttet i høj eller nogen grad står mål med indsatsen, og at 95 % i høj eller nogen grad mener, at deres projekt under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger er blevet gennemført som forventet. De resterende hhv. 7 % og 5 % anfører "i ringe grad" eller "ved ikke", hvilket tyder på en meget høj grad af gennemførelse.

For at opnå et indtryk af projekternes levetid er der i Tabel 18 desuden spurgt ind til, hvorvidt de beplantninger, hvortil der er givet tilsagn, forventes opretholdt udover opretholdelsesperioden, og til dette svarer hele 95 % (55) "ja", hvilket tyder på en overvejende lang levetid hos projekterne. Dette tyder samlet på, at støttemodtagerne, med afsæt i deres eget projekt, i høj grad opfatter ordningen som værende effektiv, og at de enkelte projekter har en lang levetid.

Tabel 17: Støttemodtagernes vurdering af effektiviteten set i forhold til deres eget projekt.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad mener du, at dit udbytte af projektet står mål med den indsats, du har gjort for at opnå tilsagn?	28 (48 %)	26 (45 %)	3 (5 %)	0 (0 %)	1 (2 %)	58 (100 %)
I hvor høj grad er dit projekt under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger blevet gennemført som forventet?	40 (69 %)	15 (26 %)	3 (5 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	58 (100 %)

Tabel 18: Støttemodtagernes oplysninger om, hvorvidt beplantningerne opretholdes udover opretholdelsesperioden.

	Ja	Nej	Ved ikke	Total
Bevares beplantningerne ud over opretholdelses-perioden?	55 (95 %)	0 (0 %)	3 (5 %)	58 (100 %)

Tilsvarende har blot 9 (16 %) af de adspurgte støttemodtagere svaret "Ja" til, at de på et tidspunkt, efter at de havde modtaget tilsagn til et projekt under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger havde overvejet at annullere tilsagnet, således det enten ikke blev gennemført eller skulle gennemføres uden støtte fra ordningen.

Sådanne overvejelser beror sammenfattende på:

- Administration og sagsbehandling, der af støttemodtagerne opfattes som besværlig og unødigt kompleks (7).
- Problemer med de leverede planter (1).
- Ændrede forudsætninger: motorvej i projektområdet (1).

Med til en vurdering af ordningens effektivitet hører desuden en vurdering af, hvorvidt projekterne også uden tilsagn var blevet helt eller delvist gennemført ("dødvægten").

Af tabellen nedenfor fremgår det, at 45 % af projekterne under ordningen for landskabs- og biotopforbedrende beplantninger hverken helt eller delvist ville være realiserede uden den modtagne støtte.

Af de adspurgte svarer 16 %, at de ville have gennemført hele investeringen, selvom det ikke var muligt at opnå tilskud fra ordningen (Tabel 16).

Kombineres dette med andelen, som ville have gennemført mellem 51 % og 99 % af investeringen, også uden tilskud, vokser andelen til 19 % af støttemodtagerne. Den samlede dødvægt for ordningen landskabs- og biotopforbedrende beplantninger er på 22% (Tabel 43 i den tværgående rapport). Den samlede dødvægt forekommer umiddelbart som et lidt højt tal, også i forhold til andre ordninger. I midtvejsevalueringen blev dødvægten beregnet til 21 %.

Det forekommer yderligere sandsynligt, at muligheden for at få tilskud til beplantningsprojekter i en række tilfælde har betydet, at projekterne er blevet større, end hvis der ikke havde været tilskud, samt at investeringerne i en række tilfælde er blevet fremrykket med 1-2 år (se senere).

De gennemførte interviews med de ordningsansvarlige for landskabs- og biotopforbedrende beplantninger forstærker indtrykket af en effektiv ordning med en mindre dødvægt, idet det også er disses vurdering, at de fleste projekter ikke ville være blevet til noget uden tilskud.

I forhold til egentlige afslag vurderer de ordningsansvarlige, at den primære årsag til afslag har været, at andre projekter har været bedre i forhold til ordningens overordnede mål, og at der ikke har været midler til alle ansøgere. Afslag kan også bunde i, at projektet ikke er vurderet at være "omkostningseffektivt", dvs. den opnåede forventede gevinst vurderes at være for lille i forhold til det ansøgte beløb.

Table 19: Hvor stor en del af investeringen ville være realiseret, hvis der ikke kunne opnås støtte fra støtteordningen om landskabs- og biotopforbedrende beplantninger?

	Procentandel
Ingen	26 (45 %)
1-25 %	10 (17 %)
26-50 %	11 (19 %)
51-75 %	2 (3 %)
76-99 %	0 (0 %)
Hele investeringen	9 (16 %)
Total	58 (100 %)

De støttemodtagere, der anfører, at de også uden støtte ville gennemføre en del af investeringen, er desuden blevet spurgt om, hvilken del af projektet, de i så fald ville vælge at gennemføre.

Her svarer mange, at de planlagte aktiviteter ville blive gennemført i en billigere udgave, f.eks. med hegn og andre anlæg af ringere kvalitet end ellers, med et mindre projektområde eller med et "mindre" projekt, f.eks. ved at undlade insektvolde eller udyrkede stiber, eller ved at anvende færre træer og sprede plantningen over en længere periode end ellers.

I alt 22 (85 %) af støttemodtagerne har uddybet, hvorfor investeringen ikke ville være blevet gennemført, hvis der ikke kunne opnås støtte fra støtteordningen om landskabs- og biotopforbedrende beplantninger.

Den helt overvejende årsag til dette er økonomien, der af 21 af de adspurgte støttemodtagere, anføres som den væsentligste begrundelse for, at projektet kun delvist eller slet ikke ville blive gennemført uden støtte

for landskabs- og biotopforbedrende beplantninger. En enkelt svarer, at det var støtteordningen, der gav dem idéen til det gennemførte projekt.

Blot 6 af de 22 støttemodtagere (27 %), der uddybet deres svar, anfører at de ville have realiseret hele investeringen også uden støtte fra landskabs- og biotopforbedrende beplantninger, bl.a. fordi man under alle omstændigheder ønskede at tilgodese vildtet m.m., og at støtten var en gavnlig hjælp, men ikke en nødvendig forudsætning.

Tabel 17 viser, at for 47 % af projekterne har støtten betydet, at investeringen er blevet fremskyndet i nogen eller høj grad, hvorimod 36 % mener, at tilsagnet slet ikke eller kun i ringe grad har fremskyndet investeringen. Sidstnævnte afspejler antageligt, at mange slet ikke ville gennemføre projektet uden støtte på hverken kort eller lang sigt.

Der er desuden spurgt til, om støttemodtager kan uddybe, hvor lang tid, investeringen er blevet fremskyndet, men her tegner sig ikke noget klart billede. 21 % procent svarer 1-2 år, og hele 41 % svarer "ved ikke".

I forbindelse med evalueringen er det også undersøgt, om støtten fra landskabs- og biotopforbedrende beplantninger har haft betydning for størrelsen af investeringen (Tabel 17).

Som det fremgår af tabellen, vurderer 57 % af støttemodtagerne, at investeringen i nogen eller i høj grad er blevet større, end den ellers ville have været, såfremt de ikke havde fået støtte under ordningen om landskabs- og biotopforbedrende beplantninger.

I Tabel 18 er der foretaget en sammenfatning af støttemodtagernes opfattelse af effektiviteten af landskabs- og biotopforbedrende beplantninger.

Det fremgår, at de gennemførte investeringer i høj grad er afhængige af den modtagne støtte, men at støttemodtagerne i mindre omfang finder, at der er gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på ordningen, og at kun godt halvdelen (55 %) af støttemodtagerne i nogen eller i høj grad opfatter administrationen af ordningen som effektiv.

Sammenfattende tegner der sig et overordnet billede af, at de ansøgte projekter med hensyn til såvel graden af deres gennemførelse og størrelsen af de foretagne investeringer i udpræget grad afhænger af ordningen om landskabs- og biotopforbedrende beplantninger, og at støttemodtagerne i mindre grad vurderer ordningen som værende effektiv.

Tabel 20: Har støtten under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger medført, at investeringen er blevet fremskyndet, og har støtten medført, at investeringen er blevet større, end den ellers ville være blevet?

	Har støtten under ordningen om landskabs- og biotopforbedrende beplantninger medført, at investeringen er blevet fremskyndet?	Har støtten under ordningen om landskabs- og biotopforbedrende beplantninger medført, at investeringen er større, end den ellers ville have været?
I høj grad	15 (26 %)	17 (29 %)
I nogen grad	12 (21 %)	16 (28 %)
I ringe grad	2 (3 %)	5 (9 %)
Slet ikke	19 (33 %)	13 (22 %)
Ved ikke	10 (17 %)	7 (12 %)
Total	58 (100 %)	58 (100 %)

Tabel 21: Støttemodtagernes samlede vurdering af effektiviteten af ordningen om landskabs- og biotopforbedrende beplantninger.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad var investeringen afhængig af støtten under ordningen?	31 (53 %)	17 (29 %)	4 (7 %)	6 (10 %)	0 (0 %)	58 (100 %)
Er der gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på støtteordningen?	14 (24 %)	23 (40 %)	10 (17 %)	2 (3 %)	9 (16 %)	58 (100 %)
Opfatter du administrationen af ordningen som effektiv?	13 (22 %)	19 (33 %)	15 (26 %)	6 (10 %)	5 (9 %)	58 (100 %)

5.7.4 Projektrejse

Evalueringen i form af spørgeskemaundersøgelsen har endvidere haft til formål, at afdække støttemodtagernes tilfredshed med administrationen af støtteordningen. Dette omhandler blandt andet den samlede vurdering af processen fra start til slut, hvorvidt støttemodtagerne ville søge tilskud igen, samt den samlede vurdering af landskabs- og biotopforbedrende beplantninger. Resultatet af en forespørgsel vedrørende projektforsløbet fra start til slut er sammenfattet (Tabel), og det typiske sagsforløb (projektfejlen) er vist i figuren neden for.

I alt 90 % (52) anfører, at ideen til projektet i høj (64 %) eller nogen grad (26 %) var helt deres egen, mens kun meget få (2 %) mener, at idéen slet ikke kom fra dem.

Dermed tegner der sig et billede af, at idéerne til de respektive projekter kommer fra projektagerne selv.

Rettes fokus i stedet mod det mere administrative arbejde, mener 21 % (12) i høj grad, og 45 % (26) i nogen grad, at det skriftlige materiale har oplyst om tilskudsmuligheden under landskabs- og biotopforbedrende beplantninger, mens 22 % mener dette i ringe grad eller slet ikke. Hertil mener 65 % at sagsbehandlingen af deres ansøgning i høj, eller i nogen grad har været nem og effektiv.

På et overordnet plan tegner der sig således et billede af, at langt hovedparten af støttemodtagerne har fået tilfredsstillende skriftligt materiale, og oplevet en tilfredsstillende sagsbehandling.

Med hensyn til finansieringen anfører mindst 2/3 af støttemodtagerne (63-78 %), at der slet ikke, eller i ringe grad har været udfordringer i forhold til med- og mellemfinansiering eller finansiering af væsentlige projektkomkostninger af formelle grunde, og kun få har oplevet samarbejds-mæssige eller tekniske udfordringer i forbindelse med udførelsen af projekterne.

Der tegner sig således også her et overvejende positivt billede af støttemodtagernes opfattelse af ordningen.

De resterende spørgsmål retter sig primært mod administrationen af ordningen, idet det her fremgår, at halvdelen (50 %) af støttemodtagerne i høj grad eller i nogen grad, har oplevet udfordringer med at sætte sig ind i ordningens krav og regler. Kun 17 % svarer "slet ikke", og 9 % har svaret "ved ikke".

Med hensyn til afrapportering (slutrapportering), udbetalinger, bemærkninger og krav fra kontrolbesøg har kun ret få, mellem 5 % og 17 %, i høj grad oplevet udfordringer med disse forhold.

I alt 43 % af støttemodtagerne udtrykker i høj, eller nogen grad tilfredshed med NaturErhvervstyrelsens assistance i forbindelse med de administrative processer, mens 28 % i ringe grad har oplevet dette. Lige så mange (28 %) svarer "ved ikke", hvilket kan skyldes, at de ikke eller kun i begrænset omfang har haft brug for assistance.

Tabel 22: Støttemodtagernes vurdering af projektforløbet fra start til slut.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Ideen til projektet var helt min/vores egen	37 (64 %)	15 (26 %)	5 (9 %)	1 (2 %)	0 (0 %)	58 (100 %)
Ideen til projektet kom fra samarbejdspartnere	5 (9 %)	11 (19 %)	7 (12 %)	33 (57 %)	2 (3 %)	58 (100 %)
Skriftligt materiale har oplyst om tilskudsmuligheder og ansøgningsproces (Her tænkes på eksempelvis hjemmesiden eller vejledningen)	12 (21 %)	26 (45 %)	7 (12 %)	6 (10 %)	7 (12 %)	58 (100 %)
Sagsbehandlingen har været effektiv	13 (22 %)	25 (43 %)	12 (21 %)	4 (7 %)	4 (7 %)	58 (100 %)
Der har været udfordringer i forhold til medfinansiering i projektet	0 (0 %)	8 (14 %)	7 (12 %)	38 (66 %)	5 (9 %)	58 (100 %)

Der har været udfordringer i forbindelse med mellemfinansiering af projektkostninger	1 (2 %)	12 (21 %)	5 (9 %)	37 (64 %)	3 (5 %)	58 (100 %)
Det har været en udfordring, at væsentlige projektkostninger af formelle grunde ikke kan finansieres af projektmidler	4 (7 %)	14 (24 %)	13 (22 %)	24 (41 %)	3 (5 %)	58 (100 %)
Der har været samarbejds-mæssige udfordringer i projektet	6 (10 %)	19 (33 %)	2 (3 %)	31 (53 %)	0 (0 %)	58 (100 %)
Der har været tekniske udfordringer i gennemførelsen af projektet	3 (5 %)	12 (21 %)	7 (12 %)	35 (60 %)	1 (2 %)	58 (100 %)
Der har været udfordringer med at sætte sig ind i og forstå krav og regler i landdistriktsprogrammet	13 (22 %)	16 (28 %)	14 (24 %)	10 (17 %)	5 (9 %)	58 (100 %)
Der har været udfordringer med afrapporteringen	7 (12 %)	14 (24 %)	7 (12 %)	24 (41 %)	6 (10 %)	58 (100 %)
Der har været udfordringer med at få udbetalingerne hurtigt nok	10 (17 %)	14 (24 %)	5 (9 %)	26 (45 %)	3 (5 %)	58 (100 %)
Der har været udfordringer med bemærkninger og krav ved kontrolbesøg	3 (5 %)	7 (12 %)	2 (3 %)	42 (72 %)	4 (7 %)	58 (100 %)
NaturErhvervstyrelsen har været hjælpsomme ved de administrative processer	5 (9 %)	20 (34 %)	16 (28 %)	1 (2 %)	16 (28 %)	58 (100 %)
Jeg vil i fremtiden søge om landdistriktsmidler igen	16 (28 %)	21 (36 %)	5 (9 %)	8 (14 %)	8 (14 %)	58 (100 %)

Hele 64 % anfører, at de i høj eller nogen grad også i fremtiden agter at søge om tilskud under Landdistriktsprogrammet, og kun 14 % svarer "slet ikke".

Til dette har støttemodtagerne kunnet tilføje yderligere bemærkninger til, hvorfor de ville eller ikke ville søge tilskud i fremtiden.

På positivsiden tæller, at mange har haft et godt projektforløb, er tilfredse med resultatet og glæder sig over den biodiversitet, der har indfundet sig.

Besvarelserne synes overordnet set at afspejle et overvejende positivt sagsforløb, hvor de fleste støttemodtagere gerne vil søge igen, såfremt mulighederne fortsat er til stede, og gode projektidéer opstår.

For de støttemodtagere, der anfører, at de ikke agter at søge midler under Landdistriktsprogrammet igen, anføres administrationen og "bureaukratiet" forbundet med ordningen som den væsentligste årsag.

De væsentligste kritikpunkter omfatter således sagsbehandlingen og administrationen omkring ordningen, som nogen oplever som unødvendigt tung og bureaukratisk. Således ønskes den administrative proces omkring ansøgning, godkendelse og forholdene omkring udbetaling, væsentligt forenklet og forbedret.

I spørgeskemaundersøgelsen er støttemodtagerne afslutningsvist blevet spurgt om deres samlede vurdering af ordningen, hvor det af Tabel 20 ses, at 26 % og 66 % af de adspurgte støttemodtagere finder ordningen henholdsvis "Meget tilfredsstillende" og "Tilfredsstillende".

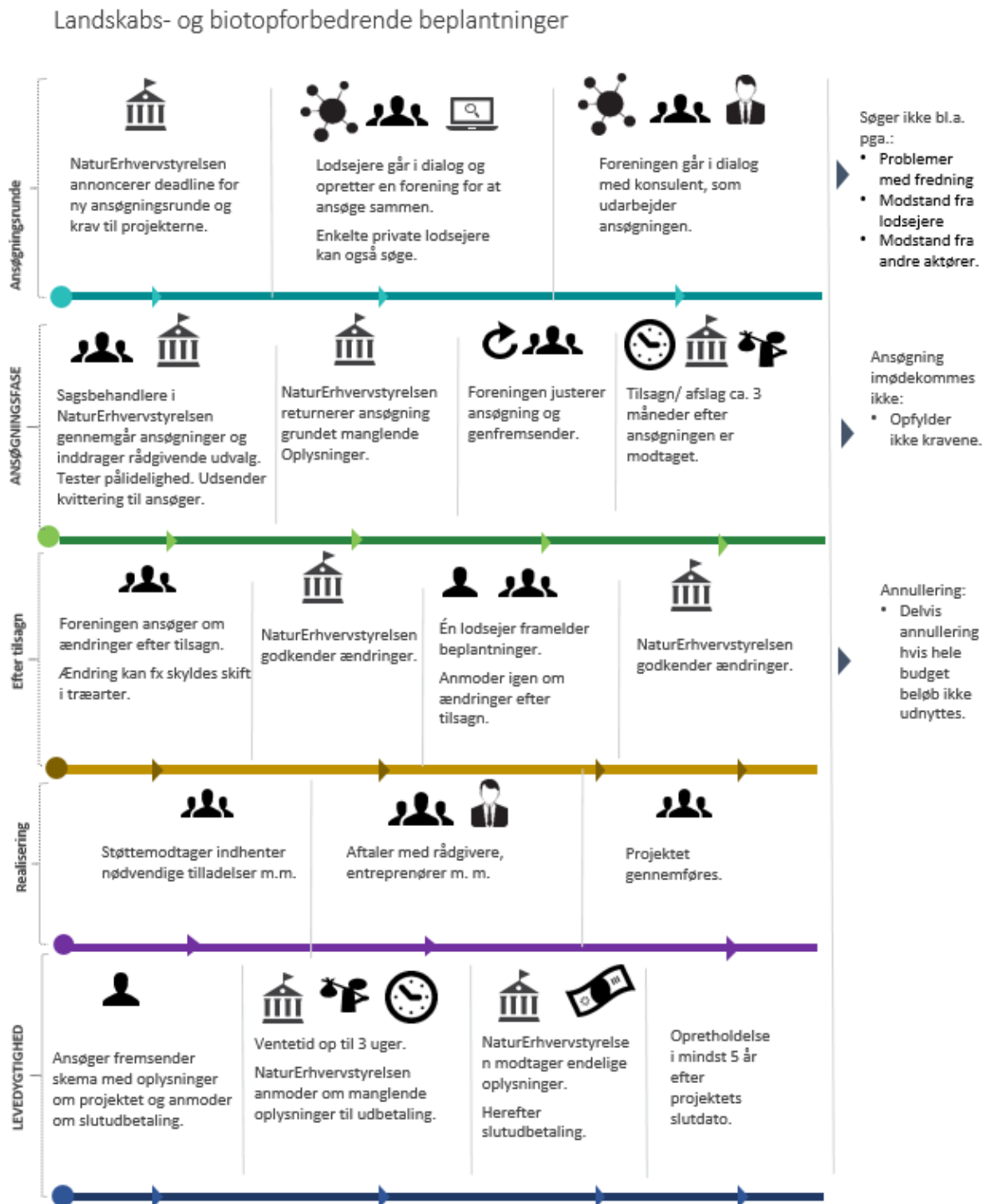
Kun en mindre andel svarende til 7 % (4) er mindre tilfredse, mens blot 2 % (1) støttemodtager blandt de adspurgte ikke er tilfreds med ordningen.

Det konkluderes herved, at flertallet af støttemodtagerne er tilfredse med ordningen i deres samlede vurdering, og at der samlet set er tale om en meget høj grad af tilfredshed på tværs af støttemodtagerne.

Tabel 23: Samlet vurdering af graden af støttemodtagerne tilfredshed med landskabs- og biotopforbedrende beplantninger.

Grad af tilfredshed	Procentandel
Meget tilfredsstillende	15 (26 %)
Tilfredsstillende	38 (66 %)
Mindre tilfredsstillende	4 (7 %)
Ikke tilfredsstillende	1 (2 %)
Ved ikke	0 (0 %)
Total	58 (100 %)

Figur 1 Grafisk fremstilling af projektrejsen for landskabs- og biotopforbedrende beplantninger

5.8 KONKLUSION

Det er evaluators vurdering, at ordningen om landskabs- og biotopforbedrende beplantninger fremstår som en relevant ordning, både i et samfundsmæssigt perspektiv og for tilskudsmodtagerne. Det kan således konstateres, at hele 95 % af tilskudsmodtagerne finder, at ordningen i høj grad (66 %) eller i nogen grad (29 %) er relevant. Ordningens styrke ligger sandsynligvis i, at den kan opfylde flersidige mål.

Beplantningsordningen har med stor sandsynlighed de forventede positive effekter på natur- og miljøforholdene omkring beplantningerne, herunder ønskerne om at bevare og fremme den biologiske mangfoldighed, skabe gode levevilkår for dyr og planter, samt at etablere forbindelseslinjer og øge andelen af småbiotoper. Desværre mangler der observationer, der kan dokumentere projekternes faktiske betydning for den biologiske mangfoldighed, men besvarelsene fra støttemodtagerne tyder på mange positive effekter ”i marken”.

Udover de forventede positive effekter på natur og miljø, har ordningen yderligere afledte positive effekter. De forøgede rekreative værdier medfører herlighedsværdier, der vil give sig et vist udslag i retning af forøgede ejendomsværdier for mange af de ejendomme, der planter med tilskud. Derudover giver etablering af beplantninger, herunder stadig en stor andel af læhegn, også positive produktionsmæssige effekter ved begrænsning af vinderosion på vindeksponerede marker.

Der er ikke i landdistriktsprogrammet 2007 – 2013 defineret operationelle målsætninger for ordningen. Besvarelsene fra støttemodtagerne, sagsgennemgangen og tilbagemeldinger fra de ordningsansvarlige tyder dog på en høj grad af målopfyldelse på projekterne.

Der er beregnet en dødvægt for ordningen på 22 %, hvilket svarer til, at omkring 1/5 af de i projekterne gennemførte beplantninger ville være gennemført uden tilskuddet fra ordningen om landskabs- og biotopforbedrende beplantninger. Besvarelsene tyder desuden på, at de enkelte projekter er blevet større, end hvis der ikke havde været tilskud, og at investeringerne i nogle tilfælde er blevet fremrykket med 1-2 år.

Det er evaluators samlede vurdering, at ordningen om landskabs- og biotopforbedrende beplantninger, i vid udstrækning, opfattes som værende tilfredsstillende blandt støttemodtagerne, og langt hovedparten af støttemodtagerne har haft et positivt sagsforløb. Administrationen af ordningen opfattes dog i mindre grad som effektiv blandt støttemodtagerne, og besvarelsene tyder på, at dette kan hænge sammen med, at nogle støttemodtagere oplever administrationen forbundet med deres sagsforløb som værende unødvendigt omfattende.

6. EVALUERING AF VÅDOMRÅDEORDNING

6.1 FAKTA OM STØTTEORDNING – KOMMUNALE OG STATSLEGE VÅDOMRÅDER ("N-VÅDOMRÅDER")

FORMÅL	<p>Formålet med ordningen er, gennem anlæg af vådområder, at forbedre vandmiljøet og naturen ved en reduktion af kvælstof- og fosforbelastningen, samt reducere brugen af plantebeskyttelsesmidler. Behovet for kvælstofreduktion er nærmere bestemt i de statslige vandplaner, specielt i forhold til danske fjorde og kystvande. Indsatsen baseres på frivillig medvirken fra lodsejere.</p> <p>Ordnningen var i starten af perioden (2007-13) et led i Vandmiljøplan III (VMP III), og havde som mål at reducere kvælstofudledningen med 400 ton/år, inden udgangen af 2009. Fra 2010 indgår ordningen som en del af indsatsen i henhold til Grøn Vækst aftalen, og rettes primært mod kommunerne.</p> <p>Målet er at der skal opnås en samlet reduktion i N-udvaskningen ved denne ordning i 2015, på 1.111 ton N - fordelt med 951 ton N ved etablering af kommunale vådområder samt 160 ton N i statslige vådområder. Yderligere er det målet, at der ved private vådområder opnås en reduktion på 180 ton N. Det vil sig en samlet reduktion i N-udvaskning fra alle vådområdeordningerne på i alt 1.291 ton N/år.</p>
INTERVENTIONSLOGIK	<p>Projekter, som er i overensstemmelse med Landdistriktsprogrammets målsætninger, gennemføres af frivillige offentlige (kommunale og statslige) aktører i landdistrikterne (outputs) → reduktion af næringsstofbelastning af vandområder (resultat) → reducere forurening af søer, fjorde og havområder.</p> <p>Etablering af vådområder er ment som et omkostningseffektivt bidrag til at opnå beskyttelse og forbedring af vandmiljøet, gennem reduktion i næringsstofafstrømningen fra land, og der med et blandt flere virkemidler der bidrager til at opfylde vandrammedirektivets målsætninger.</p> <p>Udover at bidrage til reduktionen af kvælstofudledningen og brugen af pesticider, er det også ønsket at bidrage til at bevare og fremme den biologiske mangfoldighed.</p>
INDSATSOMRÅDER	<p>NaturErhvervstyrelsen dækker indenfor rammerne af tilskudsberettigede ydelser 100 % af udgifterne til 1) forundersøgelser og 2) anlæg af kvælstofvådområder. Disse udbetales efter gennemførelse og kontrol, til tilsagnshaver. Desuden reserveres midlerne for fastholdelse af vådområdet, i form af støtte til jordfordeling, jordkøb og 20-årig kompensation til berørte lodsejere. Lodsejere søger hvert år, i en 20 årig periode, støtte fra en pulje. Der bevilliges et støttebeløb per ha, afhængig af arealets tidligere anvendelse (omdriftsarealer: 3.500kr./ha, permanentgræs 1.800 kr./ha, naturarealer 300 kr./ha.</p>
JUSTINGER SIDEN MIDTVEJSEVALUERING	<p>Ordnningen var frem til 2009 defineret som et led i Vandmiljøplan III (VMP III), med det hovedformål, at få en reduktion på 400 ton N/år inden udgangen af 2009. Offentlige, såvel som private organisationer og institutioner kunne søge.</p>

Fra 2010 justeredes ordningen, i henhold til Grøn Vækst aftalen. Ordningen rettes nu primært mod kommuner. Private kan søge efter særskilt bekendtgørelse. Der sker desuden nogle tekniske ændringer, og bl.a. bliver der formaliseret en proces, hvor der først søges til en forundersøgelse, efterfulgt af en ansøgning om realisering. Da man blev opmærksom på en risiko for fosforlækage fra vådområder, satte staten i 2012 nye krav til forundersøgelserne, og der blev mulighed for yderligere at søge om tilskud til supplerende fosforundersøgelser. Statslige enheder får de sidste to år af støtteperioden mulighed for, at initiere og gennemføre vådområdeprojekter inden for ordningen. Målet justeres til i 2015 at kunne fjerne 951 ton N ved etablering af kommunale vådområder plus 160 ton N ved statslige vådområder – dvs. i alt 1.111 t N/år for disse ordninger.

REGLSÆT**Retsgrundlag:**

Reglerne for udbetaling af støtten er grundlagt i:

- Bekendtgørelserne: nr. 604 af 14. juni 2007 om tilskud til anlæg af vådområder.
- Bekendtgørelserne: nr. 605 af 14. juni 2007 om tilskud til fastholdelse og pleje af vådområder. Bekendtgørelse nr. 171 af 10. marts 2008 om ændring af bekendtgørelse om tilskud til fastholdelse og pleje af vådområder.
- Bekendtgørelse nr. 852 af 30 juni 2010 om kommunale beføjelser ved genopretning af vådområder.
- Bekendtgørelse nr. 853 af 30 juni 2010 vedr. kriterier for vurdering af kommunale vådområdeprojekter (med senere ændringer).
- Bekendtgørelse nr. 951 af 30/07/2010 om tilskud til kommunale vådområdeprojekter med senere ændring, jf. bekendtgørelse nr. 1078 af 05/09/2013.
- Bekendtgørelse nr. 953 af 30 juni 2010 vedr. kvælstofreduktionsmål for delvandoplande – med ændring e bekendtgørelse 1160 af 23. sep. 2013.
- Lov nr. 316 af 31. marts 2007 om udvikling af landdistrikterne (landdistriktsloven).
- Naturbeskyttelseslovens paragraf 55 m.fl.

6.2 ØKONOMISKE NØGLETAL

Ordningen vedrørende støtte til vådområder, har været gældende hele perioden 01.01.2007- 31.12.2013, omend der er sket flere justering af ansøgningsprocedure og krav til projekter, der fik tilsagn. Frem til og med 2009 kunne så vel private og organisationer, som offentlige institutioner søge projekter inden for ordningen. Fra 2010 opdeltes ordningens ansøgningsprocedurer, separat for private og kommunale vådområder. I 2012 og 2013 blev der mulighed for at statslige enheder også kunne søge tilskud til vådområde etablering under landdistriktsprogrammet. De statslige enheder søger efter særligt regelsæt som skitseret under afsnit om projektrejser Private vådområdeprojekter efter 2009, behandles i en særskilt del af rapporteringen. I 2012 blev der desuden indført en ordning vedr. fosfor-vådområder (P-ådsprojekter), som ligeledes er dækket af særskilt delrapportering. Vådområdeprojekter frem til og med 2009 (offentlig såvel som private), kommunale såkaldte N-vådområder fra 2010-13, samt statslige vådområdeprojekter er dækket af nærværende rapportering.

Det fremgår af Tabel 1, at der i støtteperioden totalt er givet tilsagn til i alt 373 projekter, hvoraf 308 (svarende til 83 %) er gennemført. Der er i forbindelse med projekter, der er kommet til realisering, indsendt ansøgning om ramme til fastholdelse under arealordningen (20 årig MVJ). De enkelte lodsejere (oftest flere per projekt) kan efter selve realiseringen søge fra denne ramme. Som det fremgår af Tabel 2 er det givet 216 godkendte tilskud til fastholdelsesstøtte til lodsejere.

Af Tabel 2 fremgår at der i perioden givet samlet tilsagn til projekter på 329 mio. kr. hvoraf 71,8 mio. kr. er kommet til udbetaling. Der er sket bortfald (annulleringer) svarende til 73,6 mio. kr. Der er således til relation til projektordningen 119 mio. kr. som står som resttilsagn til udbetaling i efter 2013.

Af Tabel 3 fremgår, at der i periode 2007-13 blev givet tilsagn for 187,8 mio. kr. til fastholdelsesstøtte til lodsejere. Her ud af er der ske annullering/bortfald svarende til et beløb på 107,7 mio. kr. det fremgår af tabellen, at 15,3 mio.kr. er blevet udbetalt og at er et rest tilsagn på 65,0 mio. kr. som står til udbetaling efter 2013 over en 20-årig periode for hver lodsejer.

Budgettet for denne vådområdeordning er vist i Tabel 4. Sammenholdes disse tal med udbetaling og tilsagn i flg. Tabel 2, ses det at såvel udbetaling som tilsagn er betydelig mindre, end budgettet for perioden.

Det fremgår af Tabel 2 og Tabel 3, at der til projektordningen og 20-årig fastholdelse er givet tilsagn om 539 mio. kr. i perioden 2007-13 svarende til 46 % af det samlede budget angivet i Tabel 4. Hertil kommer jordkøb og jordfordeling for en beløb på ca. 306,6 mio. kr. Samlet er der således disponeret for 845,6 mio. kr. i perioden svarende til ca. 73 % af budgettet.

Processen med gennemførelse efter afsluttet forundersøgelse, inklusive udredning af lodsejerforhold er tidskrævende, hvorfor færre projekter end forventet er realiseret. En betydelig del af de projekter, der er fortaget forundersøgelser for, forventes yderligere belyst i efterfølgende perioder med henblik på realisering. Anlægsudgifter, jordfordeling og jordkøb, i forbindelse med realisering, er de økonomisk tungeste dele, der er blevet dækket af støtteordningen. Yderligere viser dataudtrækket, at der i støtteperioden er fortaget meget begrænsede udbetalinger af 20-årigt fastholdelses støtte til lodsejere

I takt med et øget antal projekter, som forventes gennemført de kommende år, forventes der frem over, et betydelig større udbetalt støttebeløb, såvel i henhold til projekt- som arealordning.

Tabel 1 Nøgletal for kommunale og statslige vådområdeprojekter i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013. Denne ordning dækker alene de såkaldte N-vådområder. Fosfor-(P)-vådområder dækkes af anden ordning.

Ordning	Antal tilsagn	Antal annulleringer	Antal godkendte tilskud
N-vådområder: Projekt tilsagn	373	65	308
N-vådområder: Areal ordninger	311	95	216

Tabel 2 Økonomiske nøgletal for kommunale og statslige vådområdeprojekter (offentlig indsats) i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013

Indsats	Samlede offentlige tilsagn, mio. kroner	Bortfald	Udbetaling	Resttilsagn*	Antal godkendte tilskud
Anlæg af vådområder	6,1	2,5	3,6	-	9
Anlæg af vådområder (Artikel 36avi)	11,3	6,3	5,0	-	14
Artikel 36aiv**	6,1	3,2	2,9	-	11
Kommunal Realisering 20 årigt MVJ	51,6	-	-	-	44
Kommunal Realisering Anlæg***	129,4	38,1	16,2	75,1	40
Kommunale Forundersøgelser (Artikel 36avi)	50,8	14,7	35,3	0,7	141
Statslig Realisering 20 årigt MVJ	13,0	-	-	-	15
Statslig Realisering Anlæg	51,3	7,0	1,0	43,3	14
Statslige Forundersøgelser (Artikel 36avi)	9,5	1,7	7,8	-	20
Total	329,0	73,6	71,8	119,0	308

Kilde: Udtræk fra BTAS

* tilsagn minus udbetaling minus bortfald (annullerede beløb)

** I BTAS står linien sådan anført

** beløb er ifølge oplysninger fra NAER ekskl. jordkøb og jordfordeling som var af størrelsen 306,6 mio. kr. for kommunale vådområder

Tabel 3 Økonomiske nøgletal for kommunale og statslige arealordningstilskud i relation til vådområdeprojekter (offentlig indsats) i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013

Indsats	Samlede offentlige tilsagn, mio. kroner	Bortfald	Indbetaling	Udbetaling	Resttilsagn*	Antal godkendte tilskud
Fastholdelse støtte til lodsejere (20 årig MVJ)	187,8	107,7	0,2	15,3	65,0	216

Kilde: Udtræk fra MVJ-TAS

* tilsagn minus udbetaling minus bortfald (annullerede beløb)

Tabel 4 Budget for vådområdeordningen.

Ordning	2007*	2008*	2009	2010	2011	2012	2013	i alt
Mio kr.	-	132	247*	247	176	150	151(+61)**	1.164

*midtvejsevaluering

** fakta-ark

6.3 METODE OG DATAGRUNDLAG

Ordningen vedr. vådområder er evalueret med afsæt i en relativt omfattende dataindsamling. Følgende dataindsamlingsmetoder er blevet gennemført:

- Interview med sagsbehandler, med ansvar for ordning vedr. kommunale og statslige vådområder.
- Desk research af bekendtgørelser, ansøgningsskemaer, vejledninger.
- Sagsgennemgang af 10 udvalgte projekter.
- Sagsgennemgang af 7 projekter med annullering, for afdækning af årsager hertil.
- Kvantitativ spørgeskemaundersøgelse til modtagere, der ved ansøgningen oplyste deres e-mail.
- Kvalitative interviews, med ordningsansvarlige og fagkyndige
- Udarbejdelse af projektrejser.

Den kvantitative del af evalueringen, er gennemført som et webbaseret spørgeskema-interview. Inden spørgeskemaet blev udformet, blev der gennemført interview med de ordningsansvarlige i NaturErhvervstyrelsen og i Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning (tidligere Naturstyrelsen). Spørgevejledning blev tilsendt ordningsansvarlige inde møde (se bilag). Inden spørgeskemaet blev sendt til støttemodtagerne, har det været til gennemsyn hos de ordningsansvarlige. Efter input herfra, blev der foretaget enkelte justeringer af spørgeskemaet, som efterfølgende blev sendt til støttemodtagerne via e-mail.

Dataindsamlingen har fundet sted i september-oktober 2016. Af Tabel 5 fremgår det, at ansøgninger om midler under denne ordning fordelte sig på 64 tilskudsmodtagere (projektejere), hvoraf der er udsendt spørgeskemaer til 59 støttemodtagere. 17 (29 %) af disse har besvaret spørgeskemaet.

Tabel 5 Spørgeskemaundersøgelse. Antal udsendte og antal besvarelser.

<i>Antal unikke numre (dubletter fratrukket)</i>	<i>Antal besvarede skemaer</i>	<i>Inviterede (sample)</i>	<i>Svarpct.</i>	<i>Statistisk usikkerhed*</i>	<i>Antal godkendte tilsagn</i>	<i>Antal tilskudsmodtagere (CVR)</i>
<i>Vådområder - kommunal og statslig indsats (N-vådområde)</i>	17	59	29%	20,4%	276	64

*I metodebilaget til den Tværgående evaluering (bilag 1) findes en læsevejledning for hvordan den statistiske usikkerhed skal forstås.

Ved udvælgelsen af de 10 sager, er der skelnet til størrelse og lagt vægt på at repræsentere samtlige år, indenfor støtteperioden. Derudover er der lagt vægt på at undgå, at bruge for mange ressourcer på projekter med helt små støttebeløb.

Selve sagsgennemgangen er gennemført med henblik på at indsamle oplysninger som eksempelvis projektbeskrivelse, forventede effekter, beskrivelse af sagsprocessen og kritiske steps i denne proces samt andre forhold vedrørende sagen, i det omfang det har været muligt at finde disse oplysninger. For afdækningen af mulige årsager til at projekter er annulleret, er 7 sådanne projekter specielt gennemgået.

Via sagsgennemgangen er det identificeret, hvilke sagsforløb som har været typiske for ordningen vedr. kommunale og statslige vådområder. Dette har givet et forhåndskendskab til konkrete sager, samt mulighed for at få sat yderligere ord på hele processen, fra før ansøgningen blev sendt afsted, til projektet blev

afsluttet. Dette, sammen med interviews af sagsbehandlerne, har samlet dannet grundlaget for beskrivelsen af den typiske sagsrejse.

6.4 KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE

De primære projektmagere (projektejere), er hhv. kommunerne og Naturstyrelsen. I den første del af perioden deltog endvidere enkelte lodsejere som ansøgere. Anlæg af vådområder er ét, blandt flere virkemidler, som kommune og stat kan tage i brug, for at opnå den målsatte reduktion, primært i kvælstofbelastningen, i henhold til vandplanens krav.

Svarene på spørgeskemaundersøgelsen er kommet fra 15 kommuner, Naturstyrelsen og én ejer (lodsejer).

Lodsejere som bliver direkte berørt af et vådområdeprojekt, er ikke at betegne som projektmager (og kan efter 2009 ikke søge denne ordning), men de har mulighed for at opnå støtte over en 20-årig periode, som kompensation for en permanent udlægning til vådområde.

6.5 KENDETEGN VED PROJEKTERNE

Projekterne under ordningen for kommunale og statslige vådområder er kendetegnet ved, at de har det klare mål at reducere kvælstof-belastningen i oplande, hvor der ifølge vandplanerne er identificeret et sådant behov, for at kunne opnå en god økologisk tilstand, som det kræves iflg. EU's vandrammedirektiv. Projekterne bør generelt forbedre naturkvaliteten. Der skal således tages hensyn til dyre- og plantelivet og specielt skal det sikres at projektet ikke har negative effekter, over for særligt beskyttede naturtyper og arter, men gerne understøtter en øget biodiversitet. Projekterne må ikke være i strid med den øvrige miljøbeskyttelse, og specielt ikke EU's NATURA 2000 direktiver.

For at der kan ydes tilskud til etablering af vådområder under denne ordning, skal en række minimumskriterier være opfyldt:

- 1) Projektet skal være beliggende indenfor delvandoplande, hvor der iflg. de statslige vandplaner er behov for reduktion af N-belastningen og som dermed er identificeret til en vådområdeindsats.
- 2) Frem til og med 2009 var det et krav, at der som minimum kunne fjernes 100 kg N/ha/år. Fra 2010 og fremad er kravet en minimumsfjernelse på 113 kg N/ha /år.
- 3) Projektet er omkostningseffektivt (pris per ton kvælstof).
- 4) Fosfortab fra projektet må ikke have væsentlig negativ effekt.
- 5) Projektet ikke forårsager okker udvaskning.
- 6) Projektet må ikke have væsentlige negative effekter på det vilde dyre- og planteliv (særligt fokus på Natura 2000 områder og arter omfattet af naturbeskyttelseslovens bilag 3).

7) Projektet skal som hovedregel gennemføres ved etablering af naturlige hydrologiske processer.

6.6 EVALUERINGENS KONKLUSIONER

6.6.1 Relevans og attraktion

Første evalueringskriterium, omhandler ordningens relevans og nytte. Med dette kriterium belyses det, hvor relevant, attraktiv og nyttig ordningen fremstår for støttemodtagerne, i relation til aktuelle miljøplanlægningsbehov, udfordringer med at opfylde vandplanernes krav, henholdsvis lokale ønsker i landdistrikterne, og dermed hvorvidt støttemodtagerne anser ordningen som nyttig og relevant ud fra individuelle lokale behov. Ordningen (N-vådområder) har, som nævnt, til formål at forbedre vandmiljøet, primært ved at reducere N-afstrømningen til vandområder. Derudover er der et ønske om, at der ikke må ske en fosforfrigivelse der har negative effekter, at pesticid afstrømning reduceres samt at der sker en generel stimulering af flora og fauna.

Spørgeskema-evalueringen viser (Tabel 6), at ordningen i vid udtrækning opleves relevant. 94% udtrykker således at de i høj grad hhv. i nogen grad finder ordningen relevant i forhold til dens primære formål.

Der er til gengæld en betydelig større spredning på svarene, vedrørende hvor attraktiv ordningen er. Der er her 59 % siger, at den i høj grad eller i nogen grad er attraktiv, mens 41 % siger, at den kun i ringe grad er attraktiv. Som det belyses senere betegnes ordningen som attraktiv bl.a. fordi kommuner af staten opfordres til at etablere vådområder og dette er den eneste støtteordning, der findes. Det fremgår endvidere af den efterfølgende analyse, at grunde til at en stor andel finder ordningen mindre attraktiv er en række forhold af administrativ karakter (ansøgningsprocedure, rapportering, bureaukrati mv.) samt tidskrævende procedure bl.a. med lodsejerforhandler mv. som kan føre til at projekt alligevel ikke kan gennemføres. Dette uddybes nærmere i afsnit 6.6.5.

Tabel 6 I hvor høj grad opfatter du denne vådområdeordning som relevant i forhold ordningens formål hhv. attraktiv.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Relevant	65 % (11)	29 % (5)	6 % (1)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (17)
Attraktiv	24 % (4)	35 % (6)	41 % (7)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (17)

6.6.2 Målopfyldelse og effekter

6.6.2.1 Primære mål og effekt

Formålet med at give støtte til kommunale vådområdeprojekter, var primært at bidrage til opfyldelse af Vandrammedirektivet, og gennem anlæg af vådområder, at forbedre vandmiljøet og naturen, primært ved en reduktion af kvælstofbelastningen. Målet er som nævnt i afsnit 6.1 at der skal opnås en samlet

reduktion i 2015, i udvaskningen på 951 ton N ved etablering af kommunale vådområder, samt 160 ton N i statslige vådområder – dvs. i alt en reduktion i udvaskning på 1.111ton N/år.

I midtvejsrapporten for evaluering af Landdistriktsmidlerne, dækkende ordningen frem til og med 2009, er det opgivet at der er givet tilsagn til etablering af 259 ha vådområder med en minimum effekt på 100 kg N/ha/år. Ifølge opgørelser fra SVANA (tidligere Naturstyrelsen) er der i perioden 2010-13 givet tilsagn til realisering af 2500 ha kommunale vådområder, mens der er givet tilsagn til ca. 1654 ha statslige. Tallene er opsummeret i Tabel . Det ses, at der er givet tilsagn til vådområder, der er estimeret til samlet at reducere N-afstrømningen til vandområder med 523 ton N/år. Dette udgør ca. 43 % af den målsatte reduktion i 2015. Det er dog ikke hele vådområde arealet, der er givet tilsagn til, som ved periodens udgang er realiseret. Det kan under realiseringen vise sig at forhandlinger med lodsejere trække ud, så der må forventes et noget lavere reelt resultat, der bliver etableret i periode. Af Tabel 6 fremgår det endvidere, at der er gennemført forundersøgelser for et areal der er 3 gange større, end det areal der ved støtteperiodens udløb var givet tilsagn om realisering til. Det forventes på baggrund af sagsgennemgang og interviews med ordningssansvarlige, at der blandt projekterne, der blev gennemført forundersøgelser for, vil være flere der kommer til realisering. Det kan dog ikke på baggrund af materialet vedr. projekter frem til og med 2013 afgøres, hvor stor en del det er realistisk, der føres til en realisering og endelig bliver gennemført.

Tabel 7 Vådområdearealer dækket af støtteordningen (2007-13), og estimeret reduktion i N-afstrømning.

	Forundersøgelser	Realiserings tilsagn	
	Ha Vådområde	Ha vådområde	Estimeret N-reduktion (ton N/år)
2007-09	-	259	26
Kommunale	8245	2500	308
Statslige	(Ikke oplyst)	1654	189
I alt		4413	523

Som det fremgår af Tabel 6, finder langt de fleste besvarelser, at ordningen er relevant i henhold til det primære mål, som er at forbedre vandmiljøet og naturen gennem en reduktion af N-afstrømningen. Det er yderligere undersøgt, hvorvidt den enkelte finder at vedkommendes eget projekt, har bidraget til opfyldelsen af dette formål. Det fremgår i lighed med resultaterne i Tabel 6 at de fleste mener, at deres projekt har en positiv effekt, men det fremgår også, at der er en lidt større skepsis, med hensyn til hvor effektivt det konkrete projekt opfylder formålet. Således er der 3 (18%) af besvarelserne, der angiver, at de slet ikke mener, at deres projekt opfylder formålet. Dette var i alle tre tilfælde forundersøgelser, vist sig ikke at være tilstrækkeligt effektive, eller projekter hvor der har været problemer med tilslutning fra lodsejere, hvorfor projektet er blevet opgivet. Disse bidrog derfor slet ikke til opfyldelse af formålet.

Svarene illustrerer at selvom støttemodtagere har et projekt, der er mindre effektivt, er der stor tillid til at selve ordningen, kan føre frem til det opstillede mål.

Det er yderligere undersøgt om støttemodtagerne har følt, at de mål de selv har haft for deres projekter, er blevet opfyldt. Svarene herfor er stort set i overensstemmelse med svarene på ovenstående spørgsmål,

hvilket indikerer at der er sammenfald mellem ordningens hovedformål, og støttemodtagernes egne formål.

Tabel 8 Formålet med at give støtte til vådområdeprojekter er at bidrage til opfyldelse af Vandrammedirektivet og gennem anlæg af vådområder at forbedre vandmiljøet og naturen, ved en reduktion af kvælstofbelastningen. I hvor høj grad mener du, at dit eget projekt har bidrager til at opfylde disse formål?

	Procentandel
I høj grad	41 % (7)
I nogen grad	29 % (5)
I ringe grad	6 % (1)
Slet ikke	18 % (3)
Ved ikke	6 % (1)
Total	100 % (17)

Tabel 9 I hvor høj grad mener du, at de mål, du har haft for dit eget projekt, er blevet opfyldt?

	Procentandel
I høj grad	35 % (6)
I nogen grad	29 % (5)
I ringe grad	6 % (1)
Slet ikke	18 % (3)
Ved ikke	12 % (2)
Total	100 % (17)

6.6.2.2 Øvrige effekter

Udover hovedformålet, med hensyn til reduktion af N-afstrømningen, har det også været formålet generelt at bidrage til en forbedring af miljø- og naturforhold. Der er således spurgt overordnet ind til om projekter har bidraget til at:

- Fremme miljø-, natur-, kultur- og/eller landskabsværdier.
- Fremme rekreative værdier og muligheden for offentlig adgang til naturområder.
- Skabe forbindelser mellem naturlige biotoper, og øge antallet af småbiotoper.
- Fremme rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne.

Tabel 10 I hvor høj grad har projektet...

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Bidraget til at fremme miljø-, natur-, kultur- og/eller landskabsværdier?	24 % (4)	29 % (5)	6 % (1)	29 % (5)	12 % (2)	100 % (17)
Fremmet rekreative værdier og muligheden for offentlig adgang til naturområder?	18 % (3)	24 % (4)	12 % (2)	29 % (5)	18 % (3)	100 % (17)
Medvirket til at skabe forbindelser mellem naturlige biotoper og øge antallet af småbiotoper?	18 % (3)	29 % (5)	6 % (1)	35 % (6)	12 % (2)	100 % (17)
Haft afledte effekter på rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne?'	6 % (1)	35 % (6)	18 % (3)	29 % (5)	12 % (2)	100 % (17)

Tabel 10 viser, at mellem 42 og 53 % mener at deres projekt har fremmet de tre førstnævnte forhold, mens ca. en tredjedel siger *slet ikke*. Lidt færre mener at deres projekt har haft en effekt på de rekreative værdier, samt sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne, og den andel der svarer "i ringe grad" til sidstnævnte, er endvidere lidt større end for de øvrige spørgsmål.

Generelt er der en tredjedel, der til disse spørgsmål svarer, at deres projekt slet ikke har bidraget til at fremme de nævnte positive effekter. Da der indgår en stor andel forundersøgelser, som ikke endnu har ført til realisering, og for nogle vedkommende ikke kommer til at føre til en realisering, kan dette være en forklaring på den relativt store andel, der på disse spørgsmål svarer "slet ikke".

Støttemodtagerne er også mere specifikt blevet spurgt om, om deres projekt har haft positive effekter specielt overfor at bevare og fremme den biologiske mangfoldighed, ved at skabe gode levevilkår for vilde dyr og planter. Hertil svarer 48 % i høj grad hhv. i nogen grad, mens 47 % enten svarer at det gør projektet kun i ringe grad eller slet ikke.

Som uddybning af svarene, om at projektet bidrager til den biologiske mangfoldighed anføres:

- I høj grad i forhold til vandløbsmiljøet, men i ringe grad i forhold til den omgivende natur.
- Det skabte nye levesteder, og forbedrede levesteder for vilde dyr og planter i forhold til biodiversiteten.

- Det har givet en meget fin biotop for fugle.

Som årsager til at projekterne ikke bidrog til den biologiske mangfoldighed angives ifølge svarene at de ikke er ført frem til realisering pga.:

- Endnu kun realiseret forundersøgelse.
- Forundersøgelse viste at det ville give stor P-frigivelse.
- Projekt opgives pga. lodsejers utilfredshed med den økonomiske kompensation, og manglende grundlag for ekspropriation.
- Kunne ikke realiseres på grund af lodsejermotstand.
- Projektet blev opgivet, da der ikke kunne gennemføres jordfordeling.

Tabel 11 I hvor høj grad har projektet bidraget til at fremme den biologiske mangfoldighed ved at skabe gode levevilkår for vilde dyr og planter?

	Procentandel
I høj grad	24 % (4)
I nogen grad	24 % (4)
I ringe grad	12 % (2)
Slet ikke	35 % (6)
Ved ikke	6 % (1)
Total	100 % (17)

På spørgsmål om hvorvidt støttemodtagerne mener, at deres projekt har haft en effekt på at sprede idéen om udnyttelse af naturens potentiale, til reduktion af N-belastning til vandmiljøet, svares der meget spredt (Tabel 12). Svarene tyder på at det i mindre grad har været de enkelte projekter, der har spredt denne idé, og at det måske nok i højere grad har været information og miljøadministrationsprocesser, der har været med til at udbrede denne tankegang.

I relation til effekter er der endeligt spurgt om, i hvilken udstrækning projektet har ført til efterfølgende projekter og ansøgninger under Landdistriktsprogrammet. Hertil svarer 24 % ja, mens 65 % svarer nej.

Tabel 12 I hvor høj grad har jeres vådområdeprojekt bidraget til at sprede ideen om udnyttelse af naturens potentiale til reduktion af N-belastning til vandmiljøet?

	Procentandel
I høj grad	12 % (2)
I nogen grad	29 % (5)
I ringe grad	29 % (5)
Slet ikke	6 % (1)
Ved ikke	24 % (4)
Total	100 % (17)

Tabel 13 Har jeres vådområdeprojekt haft afledte projekter i form af efterfølgende projekter og ansøgninger under Landdistriktsprogrammet?

	Procentandel
Ja	24 % (4)
Nej	65 % (11)
Ved ikke	12 % (2)
Total	100 % (17)

6.6.3 Effektivitet

Følgende evalueringskriterium omhandler ordningens effektivitet, der bl.a. skal forstås som værdien af de opnåede effekter, i forhold til den anvendte ressourceindsats, og herunder i hvilken grad projekterne under ordningen ville have været gennemført, også uden ordningens eksistens. I sammenhæng hermed spørges der til, i hvilken udstrækning projektet er gennemført hhv. opgivet. Her skal det dog bemærkes at projektafklaring ofte tager flere år (typisk 2-5 år), bl.a. på grund af ofte ganske tunge forhandlinger med lodsejere, om frivilligt at indgå i projekterne og blive enige om en jordfordeling.

I forbindelse med godkendelse af projekter der realiseres, vurderedes af SVANA ud fra forundersøgelserne om projekternes økonomi, forstået som omkostning per kg N fjernet, vil være tilstrækkelig god. Dette

spørgsmål vurderes derfor ikke nærmere her. Der findes ikke data, der kan dokumentere effektiviteten af ordningen i relation til øvrige effekter, udover de udsagn støttemodtagerne har givet udtryk for, og som er refereret i afsnit 6.6.2.

Lidt over halvdelen af svarene (59 %, Tabel 14) angiver at de *i høj grad* eller *i nogen grad* finder, at deres udbytte af projektet står mål, med den indsats de har gjort for at opnå støtten. 30 % synes derimod ikke, eller kun *i ringe grad*, at dette er tilfældet. Dette skal ses i sammenhæng med, at en stor del af projekterne drejer sig om forundersøgelser, hvoraf en del ikke bliver til projekterrealiseringer pga. forhold, som manglende lodsejertilslutning og problemer med at opfylde minimum kriterierne mht. effektivitet og andre miljøforhold.

Tabel 14 I hvor høj grad mener du, at jeres udbytte af projektet står mål med den indsats, I har gjort for at opnå tilsagn

	Procentandel
I høj grad	24 % (4)
I nogen grad	35 % (6)
I ringe grad	24 % (4)
Slet ikke	6 % (1)
Ved ikke	12 % (2)
Total	100 % (17)

Som det fremgår af tabel 15 er halvdelen af besvarelserne relateret til projekter, der ikke er blevet gennemført eller var uafklaret. Besvarelserne angiver, at hovedårsagen til at vådområderne ikke blev realiseret, var lodsejermotstand og jordfordelingsspørgsmål. 41 % svarer da også, at de efter at have fået tilsagn, overvejede at annullere tilsagnet, mens 47 % ikke havde sådanne overvejelser. Som årsag til overvejelserne om at annullere tilsagnet, angiver støttemodtagerne:

- Alt for mange regler / bureaukrati i ordningen for at sikre sig pengene er meget stort.
- Jordfordeling kunne ikke gennemføres.
- Lodsejermotstand/ lodsejerskepsis.
- Manglende lokalpolitisk ejerskab af statslige projekter.

Tabel 15 I hvor høj grad er dit vådområde efterfølgende blevet gennemført?

	Procentandel
I høj grad	24 % (4)
I nogen grad	18 % (3)
I ringe grad	6 % (1)
Slet ikke	47 % (8)
Ved ikke	6 % (1)
Total	100 % (17)

Tabel 16 Har du på et tidspunkt efter at du har modtaget tilsagn og støtte til et vådområdeprojekt, overvejet at annullere tilsagnet, således at projektet enten ikke blev gennemført eller skulle gennemføres uden støtte?

	Procentandel
Ja	41 % (7)
Nej	47 % (8)
Ved ikke	12 % (2)
Total	100 % (17)

Blandt dem der overvejede selv at annullere et tilsagn, angiver langt de fleste (86 %), at projektet i så fald ikke ville være blevet gennemført (Tabel 16). En besvarelse angiver at projektet alligevel ville være blevet gennemført, dog i meget begrænset omfang. Selvom kun én besvarelse angiver at vådområdeprojektet alligevel ville være blevet gennemført, svarer i alt to (realiseringsprojekter fra 2011 og 2012) i et efterfølgende spørgsmål, at projektet vil blive gennemført delvist, henholdsvis mellem 1-25 % og mellem 76-99 %. I det sidste tilfælde angives det, at årsagen til reduktionen ville være at arealerne sandsynligvis skulle tages ud, på baggrund af lodsejer modvilje.

Table 17 Hvis du havde annulleret tilsagnet, ville du så have gennemført hele eller dele af projektet uden støtte under ordningen?

	Procentandel
Nej, jeg ville slet ikke have gennemført projektet	86 % (6)
Ja, jeg ville have gennemført dele af projektet uden støtte fra ordningen	0 % (0)
Ja, jeg ville have gennemført hele projektet uden støtte fra ordningen	14 % (1)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (7)

Table 18 Hvor stor en del af investeringen ville være realiseret, hvis der ikke kunne opnås støtte fra denne støtteordning?

	Procentandel
Ingen	88 % (15)
1-25 %	6 % (1)
26-50 %	0 % (0)
51-75 %	0 % (0)
76-99 %	6 % (1)
Hele investeringen	0 % (0)
Total	100 % (17)

Uanset denne inkonsistens i besvarelsen, må det konkluderes, at uden ordningen ville ingen vådområdeprojekter være blevet gennemført i fuld udstrækning.

Som årsag til, ikke at ville gennemføre projekterne uden ordningen angives at:

- De kommunale budgetter prioriterer ikke sådanne projekter, så der ville ikke være finansiering.
- Der er ikke interesse for lodsejere/borgere i at indgå i vådområdeprojekter.

- Gennemførelse kræver støtte. Statsligt mål - ingen kommunale penge
- Kommunen har ikke midler til så store naturprojekter.
- Manglende lodsejer vilje og manglende lokalpolitisk ejerskab af statslige projekter.
- Uden forundersøgelse, ville vi ikke have haft mulighed for at lave et projekt efterfølgende.

Støttemodtagerne er endvidere blevet spurgt, om støtteordningen har medført at projekterne er blevet fremskyndet. Hertil svarer (Tabel 19) 59 % at det har den *i høj grad* eller *i nogen grad* gjort, mens 35 % svarer *ved ikke*. Én svarer, at det ikke har fremskyndet projektet. 60 % af besvarelsenerne angiver at de ikke kan angive, hvor meget projekterne er fremskyndet, mens de resterende angiver fra ½ til mere end 5 år. Usikkerheden vedrørende fremskyndelse af projekterne, skønnes at afspejle at disse projekter i vid udstrækning ville være afhængige af lokalpolitiske afgørelser, som støttemodtagerne har svært ved at forudsige.

Tabel 19 Har støtten under denne støtteordning medført, at investeringen er blevet fremskyndet?

	Procentandel
I høj grad	35 % (6)
I nogen grad	24 % (4)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	6 % (1)
Ved ikke	35 % (6)
Total	100 % (17)

Svarene giver et meget blandet billede af, om investeringen i vådområder har været større end den ville have været uden støtten. 41 % angiver *ved ikke*, mens 24 % siger *i høj grad* og 12 % *i nogen grad*. 24 % siger *slet ikke* eller *i ringe grad*. Også her skønnes det at afspejle at disse projekter i vid udstrækning er afhængige af lokalpolitiske afgørelser, som støttemodtagerne har svært ved at forudsige.

Direkte adspurgt om investeringer i vådområdeprojekter er afhængige af støtteordningen, svarer et stort flertal (82 %), dog at den *i høj grad* er afhængig af ordningen. Dette er i overensstemmelse med de tidligere besvarelser. Enkelte svarer, at investeringerne kun *i ringe grad* er afhængige af støtteordningen, mens ingen svarer at den *slet ikke* er afhængig af støtteordningen.

Samlet kan det konkluderes at uden ordningen ville vådområdeprojekterne som hovedregel ikke være gennemført, eller i hvert fald være blevet væsentligt udskudt. På baggrund af en enkelt besvarelse (ud af 15) angiver at 0-12 % af projektet kunnen være gennemført uden støtten, kan en dødvægt på 6% beregnes

alene ud fra antal besvarelser. Tages der højde for at denne ene støttemodtager kun ville gennemføre mellem 0-12 % uden støtten vil dødvægten ud fra en areal betragtning skønnes til knap 1 %.

Årsagen til at projekterne ikke eller i meget lille udstrækning ville være blevet gennemført uden støtteordningen er, at det ikke ville være en prioritet for kommunerne, primært på grund af budgetmæssige forhold. Cirka halvdelen af besvarelserne angiver, at deres projekter ikke er blevet gennemført pga. for mange regler og bureaukrati, problemer med jordfordeling, lodsejerskepsis og direkte lodsejer modstand, samt manglende lokalpolitisk interesse. På trods heraf angiver ca. 60 % af besvarelserne, at de føler at udbyttet af deres projekt står mål med deres indsats. Besvarelserne deler sig således, i to nogenlunde lige stor grupper. Denne adskillelse afspejler, hvorvidt anstrengelserne peger i retning af at det lykkes at komme frem til realisering, eller at støttemodtagerne har måttet opgive.

Table 20 Har støtten under denne støtteordning medført, at investeringen er blevet større, end den ellers ville have været?

	Procentandel
I høj grad	24 % (4)
I nogen grad	12 % (2)
I ringe grad	12 % (2)
Slet ikke	12 % (2)
Ved ikke	41 % (7)
Total	100 % (17)

Table 21 | How high degree was the investment dependent on support under the order?

	Procentandel
I høj grad	82 % (14)
I nogen grad	6 % (1)
I ringe grad	6 % (1)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	6 % (1)
Total	100 % (17)

6.6.4 Projektrejse

Evalueringen har endvidere haft til formål, at afdække støttemodtagernes tilfredshed, med administrationen af støtteordningen. Dette omhandler blandt andet den samlede vurdering, af processen fra start til slut, hvorvidt tilsagnsmottagerne vil søge tilskud igen samt den samlede vurdering af vådområdeordningen.

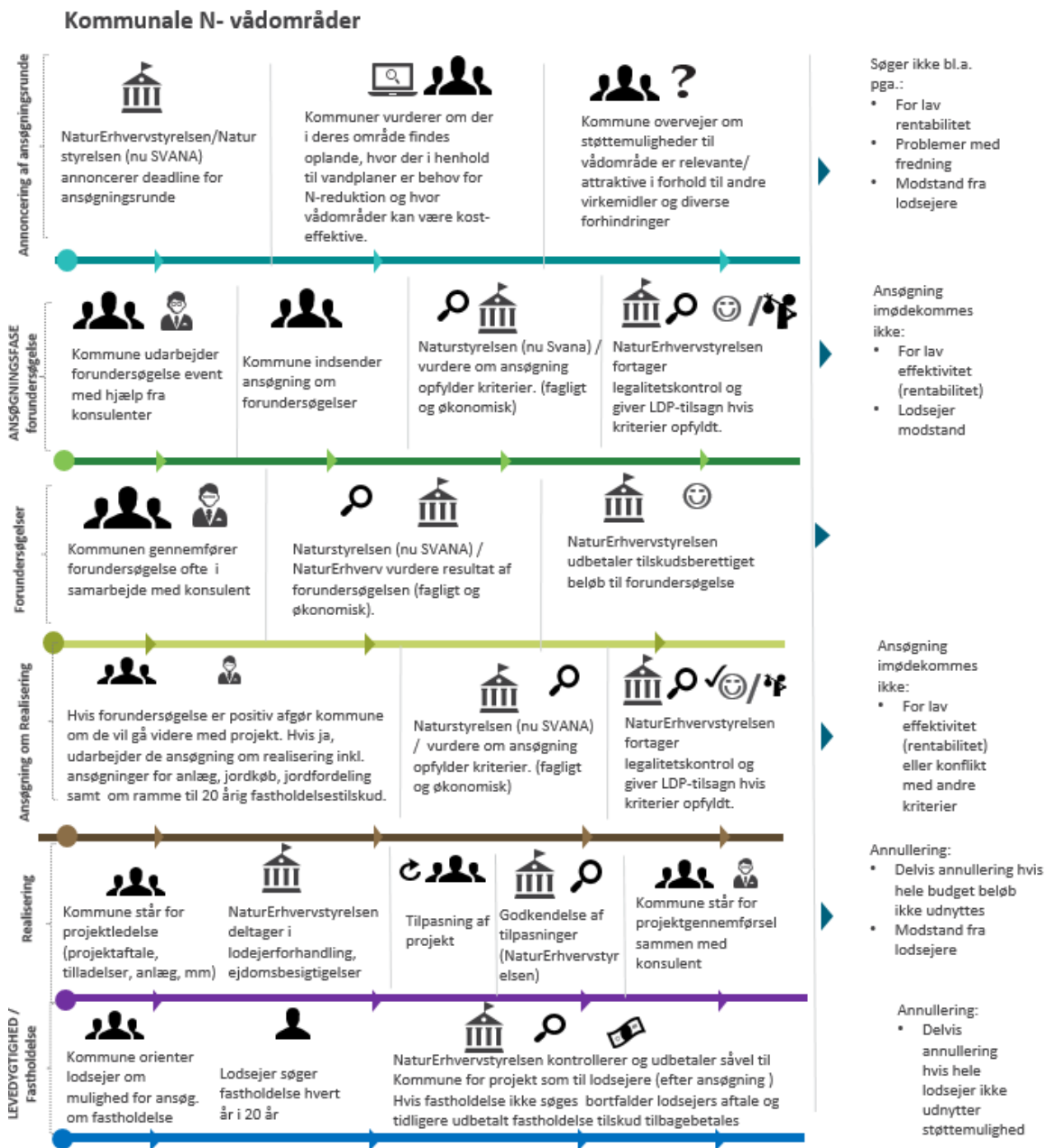
Inden præsentationen af resultatet af spørgeskemaundersøgelsen blandt tilsagnsmottagerene, gives der en grafisk fremstilling af et sagsforløb – en projektrejse. Der er i nedenstående lagt vægt på de to ordninger (kommunale og statslige) som har været gældende fra 2010 og videreført udover periodens afslutning. Ordningen som gjaldt frem til og med 2009 som kunne søge af såvel offentlig som private er der ikke lavet projektrejse for. Den væsentligste forskel var derudover at der frem til 2010 ikke skete en opdeling i forundersøgelse og realiseringer. I forbindelse med ansøgning skulle det godtgøres at projektet ville komme til at opfylde en række specificerede betingelser vedrørende kvælstof effektivitet, fosfortilbageholdes og effekter på økologiske samt hydrologiske forhold. Projektrejse for privatordningen fra 2010 er beskrevet i særskilt delrapportering for private vådområder.

De illustrere projektrejser efterfølges af en tekst der beskriver et projekts forskellige stadier, fra annoncering af muligheden for at søge, over ansøgningsstadiet, til implementeringsstadiet og et stadie efter projektperioden hvor der gives støtte til fastholdelse. Nedenfor præsenteres en sådanne projektrejser i skitseform, for kommunale og statslige vådområder, sammen med korte beskrivelser af de forskellige faser.

Der er efter beskrivelse af hver af disse projektrejser givet nogle eksempler på projekter, såvel forundersøgelser som realiseringer. Yderligere er der også givet eksempler på projekter, der er opgivet.

6.6.4.1 Kommunale vådområder (N-vådområder)

Figur 1 Projektrejse i skitseform for Kommunale vådområder.

Annoncering

Der indkaldes ved annoncering på Miljø- og Fødevarerministeriets hjemmeside. Der udsendes information mails og afholdes infomøder for kommunerne.

Ansøgningsfase for forundersøgelser

Kommunerne vurderer i samarbejde med Vandoplandsstyregrupperne (VOS) om der er oplande i deres kommune, hvor der i henhold til vandplanerne er behov for N-reduktion, og hvor virkemidlet N-vådområder kan komme på tale. Naturstyrelsen, kvitterer og meddeler igangsætningstilladelse for egen regning og risiko. Naturstyrelsen foretager en faglig vurdering, og vurderer om kriterierne er opfyldt og om prisen er rimelig. NaturErhvervstyrelsen foretager herefter en legalitets kontrol. Der gives tilsagn hhv. afslag på ansøgningen om forundersøgelse.

Forundersøgelse

Kommunen gennemfører forundersøgelsen eventuelt i samarbejde med konsulent. Undersøgelserne beskriver effektivitet, ejerforhold, samt eventuelle konflikter med andre interesser. Resultatet af forundersøgelsen sendes til udtalelse om gennemført forundersøgelse hos Naturstyrelsen.

NaturErhvervstyrelsen kontrollerer faktura og regnskab mv. ved projekt afslutning. Herefter kan der foretages projekt-udbetalinger.

Ansøgning om Realisering

Kommunen beslutter om de vil fortsætte. Hvis ja, udarbejdes realiseringsprojekt inklusive anlæg, lodsejer forhandling, jordkøb og estimerer for budgetramme til fastholdelsestilskud mv. Budgettet splittes op i projekt-økonomi, og ansøgning om (reservation af) ramme for jordfordeling, jordkøb og fastholdelse (areal tilskud). Ansøgningsskemaer indsendes til Naturstyrelsen, som kvitterer og meddeler igangsætningstilladelse for egen regning og risiko. Naturstyrelsen foretager faglig vurdering, og vurderer om kriterierne er opfyldt. NaturErhvervstyrelsen foretager legalitetskontrol. Der gives tilsagn hhv. afslag på ansøgningen.

Realisering

Kommunen er herefter projektleder, og ansvarlig for gennemførelse.

NaturErhvervstyrelsen, Jordfordeling og Landbrugslov bistår kommunen med råd i lodsejerforhandlinger jordfordeling, og jordkøbssager. Denne del af projektet er oftest en af de mest langstrakte delprocesser, idet lodsejer dialog og forhandlinger oftest er komplicerede og tager tid. Forundersøgelserne giver en brugbar identificering, af hvor der potentielt kan være udfordringer, og er med til at forberede dialogen. Forundersøgelserne indeholder ikke en egentlig forhandling. Denne gennemføres i forbindelse med realiseringen. Endvidere kan forhold fra tidspunkt for forundersøgelsen have ændret sig. Lodsejere kan være udskiftet, lodsejere kan have skiftet mening vedr. deltagelse, og vedr. betingelser herfor. Udfordringer med lodsejertilslutning under de egentlige forhandlinger kan være årsag til annulleringer i denne fase.

Projektet gennemføres i samarbejde med den/de valgte (billigste) konsulent(er).

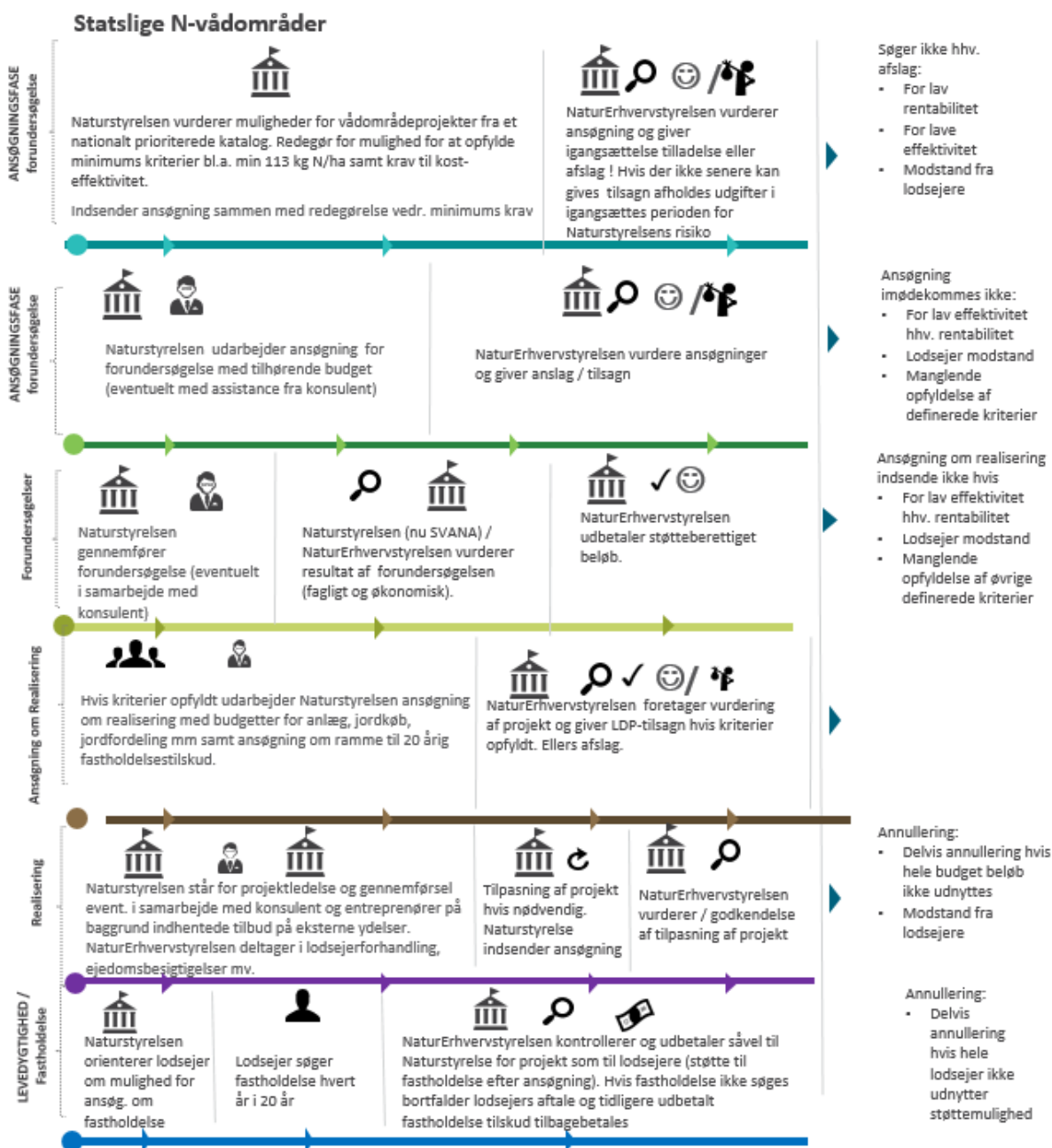
Ved afslutning af projektet sørger kommunen for passende skiltning, dokumenterer gennemførelse og laver projektrengsprog, samt orienterer lodsejere om muligheden for at søge tilskud til fastholdelse, og sørger desuden for tinglysningen af området. Naturstyrelsen laver udtalelse om gennemført projekt.

NaturErhvervstyrelsen kontrollerer faktura og regnskab, tinglysninger mv. ved projekt afslutning. Herefter kan der foretages projekt-udbetalinger.

Fastholdelse

Lodsejer/forpagter søger om tilskud til 20 årig fastholdelse en gang det år projektet bliver færdigt projekteret. NaturErhvervstyrelsen kontrollerer arealstørrelsen og satsen og meddeler tilsagn. Herefter anmoder lodsejer/forpagter NaturErhvervstyrelsen om udbetaling én gang per år fra den tilsagnet om fastholdelse (arealtilskudsordning). Hvis anmodningen ikke modtages, bliver lodsejer gjort opmærksom på at denne ikke er tilsendt og støtte modtageren mister retten til tilskud det pågældende år, men kan anmode igen efterfølgende år. Hvis lodsejer fortsat ikke ønsker at søge fastholdelsestilskud, skal tidligere udbetalte tilskud tilbagebetales.

6.6.4.2 Statslige vådområder
 Figur 2 Projektrejse i skitseform for Statslige Vådområder

Ansøgningsfase for forundersøgelser

Naturstyrelsen vurderer mulighederne for vådområdeprojekter, fra et nationalt prioriteret katalog. En redegørelse udarbejdes, vedrørende mulighed for at opfylde minimums kriterier bl.a. minimum 113 kg N/ha samt krav til omkostningseffektivitet, og potentielle konflikt med andre interesser. Naturstyrelsen indsender ansøgning til NaturErhvervstyrelsen. SVANA vurderer om kriterierne er opfyldt. NaturErhvervstyrelsen giver igangsætningstilladelse, på ansøgning om forundersøgelse. Hvis der ikke senere kan gives tilsagn, afholdes udgifter i igangsættelsesperioden, for Naturstyrelsens risiko.

NaturErhvervstyrelsen vurderer ansøgning og giver tilsagn eller afslag, hvis kriterier er opfyldt på baggrund af en udtalelse fra SVANA.

Forundersøgelse

Naturstyrelsen gennemfører forundersøgelse, eventuelt i samarbejde med konsulent. Undersøgelserne beskriver effektivitet og ejerforhold, samt eventuelle konflikter med andre interesser. Resultatet af forundersøgelser, sendes til NaturErhvervstyrelsen. Opfyldes fastlagte kriterier om effektivt, kan der søges om realisering af vådområdet.

NaturErhvervstyrelsen kontrollerer projektdokumentation, rapporter, faktura og regnskab, ved projektets afslutning. Herefter kan der foretages projekt-udbetalinger.

Ansøgning om Realisering

Naturstyrelsen udarbejder projektforslag for og ansøgning om realisering inklusiv anlæg, lodsejer forhandling, jordkøb og estimerer for budgetramme til fastholdelsestilskud mv. Budgettet splittes op i projekt-økonomi, og ansøgning om (reservation af) ramme for fastholdelse (areal tilskud) samt til jordfordeling og jordkøb.

NaturErhvervstyrelsen vurderer ansøgningen, og der gives tilsagn hhv. afslag på ansøgningen afhængig af resultatet af forundersøgelsen (opfyldelse af minimum kriterier).

Realisering

Naturstyrelsen er herefter projektleder, og ansvarlig for gennemførelse. NaturErhvervstyrelsen bistår med råd i lodsejerforhandlinger, jordbytte og jordkøbssager.

Naturstyrelsen indhenter typisk tilbud fra konsulenter og entreprenører for bistand til realiseringen. Projektet gennemføres i samarbejde med den/de valgte konsulent(er), og entreprenører.

Ved afslutning af projektet sørger Naturstyrelsen for passende skiltning, dokumenterer gennemførelse og laver projektregnskab, samt orienterer lodsejere om muligheden for at søge tilskud til fastholdelse, og sørger desuden for tinglysningen af området.

NaturErhvervstyrelsen kontrollerer projektdokumentation, rapporter, faktura og regnskab, tinglysning ved projektets afslutning. Herefter kan der foretages projekt-udbetalinger.

Fastholdelse

Lodsejer/forpagter søger om tilskud til 20 årig fastholdelse en gang det år projektet bliver færdigt projekteret. NaturErhvervstyrelsen kontrollerer arealstørrelsen og satsen og meddeler tilsagn. Herefter anmoder lodsejer/forpagter NaturErhvervstyrelsen om udbetaling én gang per år fra den tilsagnet om fastholdelse (arealtilskudsordning). Hvis anmodningen ikke modtages, bliver lodsejer gjort opmærksom på at denne ikke er tilsendt og støttemodtageren mister retten til tilskud det pågældende år, men kan anmode igen efterfølgende år. Hvis lodsejer fortsat ikke ønsker at søge fastholdelsestilskud, skal tidligere udbetalte tilskud tilbagebetales.

6.6.5 Tilsagnsmodtagers vurdering

Vedr. administration af ordningens siger 6 % (dvs. 1), at de finder ordningen effektiv administreret og 24 % (dvs. 4) at de i nogen grad finder ordningen effektivt administreret. Til gengæld siger 65 % (dvs. 11) at de i ringe grad eller slet ikke finder ordningen effektiv administreret. En nærmere uddybning af støttemodtagerens opfattelse af ordningen, er beskrevet nedenfor ud fra yderligere en række spørgsmål.

Tablet 22 Opfatter du administrationen af ordningen som effektiv?

	Procentandel
I høj grad	6 % (1)
I nogen grad	24 % (4)
I ringe grad	53 % (9)
Slet ikke	12 % (2)
Ved ikke	6 % (1)
Total	100 % (17)

Angående projekternes første fase, annonceringen, svarer langt de fleste (89 %), at der *i høj grad* eller *i nogen grad* er gjort tilstrækkeligt opmærksom på tilskudsordningen, og ingen siger at dette ikke er tilfældet. Dvs. styrelserne har i stor udstrækning, den nødvendige kontakt til kommunerne. Etablering af vådområder er da også et af de virkemidler kommunerne kan tage i brug, for at opfylde deres forpligtigelser i relation til vandplanerne, og de er derfor meget opmærksomme på de muligheder der stilles til deres rådighed.

Tabel 23 Er der gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på tilskudsordningen?

	Procentandel
I høj grad	65 % (11)
I nogen grad	24 % (4)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	12 % (2)
Total	100 % (17)

I tabel 24 gives der svar på, hvorledes støttemodtagerne har svaret, at de har opfattet projektforløbet fra start til slut.

Støttemodtagere angiver at idéer til projekterne er helt overvejende støttemodtagernes egne. Derudover viser svarene at:

- 76 % angiver at skriftligt (hjemmesider og vejledninger) materiale i høj grad, samt i nogen grad har oplyst om støttemuligheder og ansøgningsproces.
- 82 % angiver at der *i høj grad*, eller *i nogen grad* har været problemer med finansieringen.
- 71 % har *i høj grad* eller *i nogen grad* haft tekniske udfordringer, i forbindelse med projektet.

Selv om et stort flertal (76 %) således angiver at hjemmesider og vejledninger rimeligt godt oplyser om støttemuligheder, angiver næste alle besvarelser (94 %), at der *i høj grad* eller *i nogen grad* har været problemer med at sætte sig ind i, og forstå krav og regler, i landdistriktsprogrammet. Ligesom de fleste har haft såvel finansielle, og tekniske udfordringer under projektet.

Halvdelen angiver at der *i høj grad* eller *i nogen grad*, har kunnet hentes fornøden hjælp hos NaturErhvervstyrelsen, mens den anden halvdel efterlyser mere hjælp herfra.

Med hensyn til samarbejds-mæssige udfordringer med NaturErhvervstyrelsen, angiver 59 %, at der *i ringe grad* eller *slet ikke* har været sådanne, mens 41 % angiver at det har der *i høj grad* eller *i nogen grad* været. Denne udmelding skal ses i lyset af de nævnte problemer, med af forstå landdistriktsprogrammets regler, og de tekniske og finansielle udfordringer ved gennemførelse af projekterne, samt at hovedparten af kommunikationen vedrørende ordningens proceduremæssige og administrative forhold, netop går gennem NaturErhvervstyrelsen.

I relation til Naturstyrelsen (nu SVANA) angiver 76 % af besvarelserne, at der *ikke* eller kun *i ringe grad* har været samarbejdsproblemer.

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at støttemodtagerne generelt opfatter med de to styrelser sagsbehandling, som forholdsvis effektiv. Således angiver 65 % at den *høj grad* eller *i nogen grad* opfattes som effektiv hos NaturErhvervstyrelsen, mens 83 % giver udtryk for dette i relation til Naturstyrelsen.

De fleste (82 %) svarer at det *i høj grad* eller *i nogen grad* har været en udfordring, at væsentlige projektkomkostninger af formelle grunde ikke kan finansieres af projektmidler. Yderligere svarer 65 %, at der *slet ikke* eller kun *i nogen grad*, har været en passende fleksibilitet i opbygningen af ansøgningsprocedure mht. forundersøgelser og realisering. 25 % angiver, at det har der været *i nogen grad* mens ingen svarer *i høj grad*. Disse svar uddybes således i nogle af de forhold, som støttemodtager har følt i relation til administration, og gennemførelse af projekterne.

Det fremgår yderligere af Tabel 24, at der har været betydelige problemer, med samarbejdet med lodsejer. 82 % angiver således at der *i høj grad* hhv. *i nogen grad*, har været sådanne udfordringer. Dette forhold går igen i mange af de øvrige svar fra støttemodtagere, ligesom det er opfattet som en generel udfordring, ud fra kommunikationen med de ordningssansvarlige.

Til gengæld tyder svarene på, at der ikke har været problemer med samarbejdet med entreprenørerne, når anlægsaktiviteterne går i gang. Imidlertid er der en del (35 %) der svarer *ved ikke*, hvilket sandsynligvis skyldes at projekterne endnu ikke er kommet frem til anlægsfasen.

Med hensyn til rapportering finder 30 % at der har være udfordringer, 40 % angiver at der *ikke* eller kun *i ringe grad* har været udfordringer, mens 24 % ikke har taget stilling hertil. Årsagen til denne spredning i svarene er ikke nærmere belyst. Der er ligeledes nogen spredning på svarene vedrørende udfordringer, i forbindelse med udbetaling. 29 % angiver at det har der *i høj grad* været, mens 47 % svarer *i ringe grad* eller *slet ikke*. 35 % svarer *ved ikke*. Igen kan der konstateres en relativ stor spredning, og helt lokale forhold kan have spillet ind. Disse er ikke nærmere belyst.

Der er yderligere spurgt til udfordringer i forbindelse med bemærkninger, krav og kontrolbesøg. Igen er der en del spredning på svarene, men ca. 1/3 siger *slet ikke* mens yderligere cirka en tredjedel siger *ved ikke*. 18 % (svarende til 3 svar) siger, at det har der *i høj grad* eller *i nogen grad* været.

Det sidste af spørgsmålene vedrørende projektforsløb fra start til slut, er støttemodtagerne vil søge i fremtiden. Hertil svarer 47 % at det vil de *i høj grad*, 12 % siger *i nogen grad* mens 18 % siger *i ringe grad* eller *slet ikke*. 24% har ikke taget stilling. De uddyber svarende som følger:

Der skal fortsat laves vådområder - kommunerne er forpligtede på grund af pres fra regeringen.

Det ville være nemmere, hvis der alene var tale om nationale midler. Det skaber et kæmpe kontrolapparat, når EU-midler involveres. Det er ikke et reelt valg, men eneste mulighed, hvis vi skal løse den bundne opgave, der er givet af staten.

Hvis det lykkes at finde egnede vådområder.

Ønsker at gennemføre flere vådområdeprojekter.

Oplever systemet alt for rigtigt. Hvilket giver en del uhensigtsmæssigheder. Bla. skal vi kende resultaterne før vi laver undersøgelserne. Der skal noget mere tillid ind i systemet.

Hidtidige tilbud om kompensation til lodsejere er ikke tilstrækkelige tæt på København (højere forventninger til jordpriser). Revisionskrav fra Styrelsen er urealistisk rigide.

Vil gerne gennemføre de projekter der kan findes lodsejeropbakning til.

Støttemodtagerne er yderligere blevet bedt om, at give en samlet vurdering af vådområdeordningen. Af

Tabel 26 fremgår det at 70 % af besvarelserne finder ordningen ikke tilfredsstillende eller mindre tilfredsstillende.

Tabel 24 Hvorledes vil du som projektansøger vurdere projektforløbet fra start til slut?

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Ideen til projektet var helt min/vores egen	53 % (9)	35 % (6)	6 % (1)	6 % (1)	0 % (0)	100 % (17)
Ideen til projektet kom fra samarbejdspartnere	0 % (0)	18 % (3)	47 % (8)	35 % (6)	0 % (0)	100 % (17)
Skriftligt materiale har oplyst om støttemuligheder og ansøgningsproces (Her tænkes på eksempelvis hjemmesiden eller vejledningen)	29 % (5)	47 % (8)	12 % (2)	6 % (1)	6 % (1)	100 % (17)
Der har været udfordringer i forhold til finansiering i projektet	47 % (8)	35 % (6)	6 % (1)	12 % (2)	0 % (0)	100 % (17)
Har der været ansøgnings tekniske udfordringer	24 % (4)	47 % (8)	24 % (4)	0 % (0)	6 % (1)	100 % (17)
NaturErhvervstyrelsen har givet fornødne hjælp til ansøgnings tekniske og administrative processer	12 % (2)	41 % (7)	35 % (6)	12 % (2)	0 % (0)	100 % (17)
Der har været samarbejds mæssige udfordringer i projektet i relation til NaturErhvervstyrelsen	18 % (3)	41 % (7)	35 % (6)	6 % (1)	0 % (0)	100 % (17)
Der har været samarbejds mæssige udfordringer i projektet i relation til Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning (tidligere Naturstyrelsen).	12 % (2)	12 % (2)	47 % (8)	29 % (5)	0 % (0)	100 % (17)
Der har været samarbejds mæssige udfordringer i projektet i relation til lodsejere.	47 % (8)	35 % (6)	12 % (2)	0 % (0)	6 % (1)	100 % (17)

Tabel 25 Hvorledes vil du som projektansøger vurdere projektforløbet fra start til slut? (2)

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Der har været samarbejds-mæssige udfordringer i projektet i relation til entreprenører.	0 % (0)	12 % (2)	18 % (3)	35 % (6)	35 % (6)	100 % (17)
Der har været udfordringer med at sætte sig ind i og forstå krav og regler i landdistriktsprogrammet	35 % (6)	59 % (10)	6 % (1)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (17)
Sagsbehandlingen hos NaturErhvervstyrelsen har været effektiv	12 % (2)	53 % (9)	35 % (6)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (17)
Sagsbehandlingen hos Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning (tidligere Naturstyrelsen) har været effektiv	18 % (3)	65 % (11)	18 % (3)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (17)
Det har været en udfordring, at væsentlige projektomkostninger af formelle grunde ikke kan finansieres af projektmidler	47 % (8)	35 % (6)	0 % (0)	6 % (1)	12 % (2)	100 % (17)
Der har været passende fleksibilitet i opbygningen af ansøgningsprocedure mht.: Forundersøgelser, og realisering	0 % (0)	24 % (4)	53 % (9)	12 % (2)	12 % (2)	100 % (17)
Der har været udfordringer med afrapporteringen	6 % (1)	24 % (4)	35 % (6)	12 % (2)	24 % (4)	100 % (17)
Der har været udfordringer med at få udbetalingerne hurtigt nok	29 % (5)	0 % (0)	35 % (6)	12 % (2)	24 % (4)	100 % (17)
Der har været udfordringer med bemærkninger og krav ved kontrolbesøg	12 % (2)	6 % (1)	18 % (3)	29 % (5)	35 % (6)	100 % (17)
Jeg vil i fremtiden søge om landdistriktsmidler igen	47 % (8)	12 % (2)	6 % (1)	12 % (2)	24 % (4)	100 % (17)

Tabel 26 Hvad er din samlede vurdering af denne vådområde-projekt ordning?

	Procentandel
Meget tilfredsstillende	12 % (2)
Tilfredsstillende	18 % (3)
Mindre tilfredsstillende	41 % (7)
Ikke tilfredsstillende	29 % (5)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (17)

Endelig er støttemodtagerne blevet bedt om at uddybe, hvilke læringselementer de har udtaget af processen. De er blevet bedt om at beskrive såvel stimuli, som barrierer.

Som positive læringselementer nævnes af støttemodtagere:

- Det er enormt vigtigt at angive nok ressourcer til både rådgivning og eget tidsforbrug, når man søger.
- Det er muligt at etablere vådområder.
- Hvis der bliver en næste gang, vil vi forsøge at inddrage landbrugsorganisationer i processen som konsulenter.
- Man skal være omhyggelig med at informere lodsejerne om krav og konsekvenser af uregelmæssigheder i ordningen.
- Psykologisk indsigt i forhold til lodsejerhåndtering er meget vigtig.
- Der skal anlægges et realistisk syn på sammenhænge i grænsfeltet mellem natur og landbrug.
- Samarbejdet mellem interessenter, lodsejere, konsulenter og internt har været positivt.

Som barrierer i relation til ordningen nævner støttemodtagere:

- Ændring af regler i sagsforløbet. Kan ikke stole på det tilsagn vi har fået. Ikke fuldt finansieret.
- At man er bundet af flere forskellige miljømål, blandt andet miljømål af åer, hvilket ikke altid er en fordel for miljøet i åen. Det skaber en konflikt, at man skaber vådområder i nærheden af åerne. Der skal søges midler til egen løn. Der er blevet arbejdet mange timer uden løn, på grund af alt det forarbejde i ansøgningen (blandt andet at man skal være sikker på at man ikke generer naboer og oversvømmer deres områder), og dermed være sikker på at man ikke skaber konflikter.
- Bureaukrati - ordningen er meget bureaukratisk. Erstatningsstørrelse og form er en barrierer.
- En enkelt lodsejer kan vælte hele projektet.

- Frivillighedsprincippet er i den grad en barriere, og på daværende tidspunkt også manglende mulighed for at købe og sælge jord. Enormt bureaukrati. Rådgivere byder for lavt og fedter sig igennem bagefter for at få økonomien til at række.
- Grundlag for ordningen og krav til dokumentation ændres løbende. Ufleksibel.
- Kravet om årlig ansøgning om at få den erstatning, man er blevet stillet i udsigt, er urimelig. Konsekvenserne af at glemme sin ansøgning et enkelt år er urimelig. Ældre landmænd kan have problemer med at søge om erstatningen korrekt, og hvis det drejer sig om mindre beløb, kan rådgiverhjælp ikke betale sig. Der kan ikke indgås fastholdelsesaftale om andet end landbrugsarealer, (eksempelvis ikke om skov- og havearealer).
- Manglende mulighed for engangsbetaling er et problem. Manglende mulighed for kompensation til lodsejere udenfor landbrugsstøtte ex villahaver et stort problem.
- Meget rigid håndtering af hele ansøgningsystemet. Vådømrådeprojekter passer ikke ind i NAERs normale kasser!
- Ordningerne er alt for ufleksible til at kunne gennemføre succesfulde vådområdeprojekter hvor alle parter er tilfredse. Der skal være mulighed for at give kontanterstatninger til lodsejere. Fastholdelsesordningen er nærmest ubrugelig i denne henseende. Vi kommer som myndighed og siger 'vi skal gennemføre det her' og I har valget mellem at få noget erstatningsjord eller en fastholdelsesordning. Og forresten, hvis I vælger fastholdelse, så er det jeres eget ansvar at søge penge hjem hvert år i 20 år. Glipper det en enkelt gang skal du betale det hele tilbage!!! Den økonomiske ramme er også alt for ufleksibel. I så store projekter vil der altid optræde overraskelser. Det er nærmest en naturlov. Men det er bare ærgerligt hvis det bliver dyrere at gennemføre. Så hænger kommunen i de fleste tilfælde selv på regningen! På en bunden opgave! Tilsagn bør være så overordnede som muligt, så der er mulighed for at flytte rundt på udgifter uden at skulle søge om ændring hver gang. Man er midt i en proces, som ikke bare kan stoppe op og vente på et ændringstilsagn! Det har ligeledes været en stressfaktor ikke at vide om der kunne opnås udsættelse på projektet. Udsættelse kunne først gives når der blev udarbejdet bekendtgørelser hertil. Sådanne projekter tager bare lang tid at gennemføre.
- Stift system i forhold til projektindhold mv.. Hvad kan indgå og hvad kan ikke. dokumentationskrav ifht. regnskab, tidsregistrering osv.

Disse sidste kommentarer giver således en uddybning af årsager til den skepsis, der er udtrykt overfor ordningen, i en række af de øvrige spørgsmål.

6.7 KONKLUSION

Der er i støtteperioden totalt er givet tilsagn til i alt 373 projekter, hvoraf 308 (svarende til 83 %) er gennemført. Der er yderligere givet 216 godkendte tilskud til fastholdelsesstøtte til lodsejere.

I perioden 2007-13 er der givet tilsagn for i alt ca. 806 mio. kr. (inkl. forundersøgelser, realiseringer med jordkøb og jordfordeling samt til fastholdelse) svarende til ca. 70 % af budgettet.

Der er således givet tilsagn et mindre beløb end oprindeligt estimeret for perioden. Dette skyldes, at hele processen og især gennemførelse af lodsejerforhandlinger i forbindelse med realiseringen er tidskrævende. Det forventes at et øget antal projekttilsagn de kommende år vil komme til udbetaling.

Målet var ved støtteperiodens start, at der med udgangen af 2009 kunne opnås en fjernelse af 400 ton N/år. Målet blev i forbindelse med Grøn Vækst Aftalen (2010) revideret til 1291 ton/år per udgang af 2015 fra vådområdeordninger (951 t N fra kommunal, 160 t N fra Statslige og 181 t N fra private vådområder).

Ved afslutning af støtteperioden (udgangen af 2013) var der givet tilsagn om i alt 4413 ha vådområder, hvilket er estimeret til at reducere N-afstrømningen med ca. 526 ton N per år. Dette svarer til 43 % af målet for 2015. Men da der sandsynligvis under realiseringsfase vil være lodsejere, der trækker deres tilslutning om medvirken tilbage, forventes det at tilsagnene vil resultere i at et noget mindre vådområdeareal og dermed også at en mindre reduktion i N-afstrømning opnås. Estimat heraf har ikke kunne gives på baggrund af data fra støtteperioden.

Støttemodtagere finder generelt ordningen relevant i henhold til ordningens primære formål, samt at deres egne mål med deres projekter er blevet opfyldt, hvilket indikerer at der er sammenfald mellem ordningens hovedformål og støttemodtagernes egne formål. Yderligere finder et flertal (60 %) at deres udbytte står mål med deres indsats.

Cirka halvdel af besvarelserne angiver at deres projekter også har bidraget til nogle af ordningens sekundære mål så som fremme af miljø-, natur-, kultur- og/eller landskabsværdier, rekreative værdier, offentlig adgang, skabe forbindelse mellem biotoper, øge antal små biotoper og fremme af den biologiske mangfoldighed. Ca. 40 % mener at deres projekt har afledte effekter på rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne.

Uden ordningen ville vådområdeprojekterne som hovedregel ikke være blevet gennemført, eller være blevet væsentligt udskudt. På baggrund af spørgeskemaresultaterne kan en dødvægt på 6% beregnes.

Et flertal på 65 % af svarene angiver, at projektet ikke har givet anledning til efterfølgende projekter, mens 24 % svarer, at det har det gjort. Årsag til at en del af projekter ikke giver anledning til efterfølgende projekter er, at mange har været forundersøgelser, som endnu ikke er afklaret, eller at undersøgelserne har ført til den konklusion at projektet ikke er muligt. Som hovedårsager til manglende realisering er angivet lodsejersmodstand/skepsis, jordfordelingsspørgsmål, bureaukrati og manglende lokalpolitisk interesse.

Samtidig angiver 47 %, at de vil søge igen inden for ordningen – primært pga. forpligtelser til at etablere vådområder, som det er pålagt af staten, og fordi dette er den eneste støtteordning, der findes til sådanne projekter. Besvarelserne angiver endvidere, at hvis ordningen ikke var der, ville langt de fleste vådområdeprojekter ikke blive gennemført, samt at ordningen har ført til øget investering i vådområdeprojekter.

De fleste besvarelser angiver, at der *i høj grad* eller *i nogen grad* er gjort tilstrækkeligt opmærksom på ordningen, og at vejledningen og hjemmesider forklarer procedure for ansøgning og regler for finansiering. Alligevel har et stort flertal fundet udfordringer / problemer med finansiering og tekniske forhold samt at der er problemer med at forstå regler og krav i Landdistriktsprogrammet.

Halvdelen af besvarelsener angiver, at de har fået fornøden støtte fra NaturErhvervstyrelsen, mens den anden halvdel efterlyser mere støtte her fra. Ca. 60 % angiver samarbejds-mæssige udfordringer i forhold til styrelsen, mens 40% siger, at dette ikke har været et stort problem. Denne udmelding skal ses i lyset af de nævnte problemer med at forstå landdistriktsprogrammets regler og med de tekniske og finansielle udfordringer, der har vist sig ved gennemførelse af projekterne, samt at hovedparten af kommunikation vedrørende ordningen proceduremæssigt og administrativt netop går gennem NaturErhvervstyrelsen.

Der er en del spredning på svar vedrørende udfordringer i forbindelse med udbetaling, bemærkninger, krav og kontrol besøg som NaturErhvervstyrelsen er ansvarlig for. Der kan derfor ikke konkluderes generelt om der har været sådanne problemer, men blot at de for nogle projekter har forekommet, mens det for andre har været relativt problemfrit.

I relation til Naturstyrelsen (nu SVANA) angiver 76 % af svarene, at der *ikke* eller kun *i ringe grad* har været samarbejdsproblemer.

Spørgeskemaundersøgelsen viser at støttemodtagerne generelt opfatter de to styrelseres sagsbehandling som forholdsvis effektiv.

Et flertal af støttemodtageren føler dog ikke at denne ordning er tilfredsstillende. 70% angiver, at de finder ordningen *ikke tilfredsstillende* eller *mindre tilfredsstillende*.

På trods her angiver knap halvdelen af svarene (47 %) at de dog vil dog søge igen. Som begrundelse gives at der skal fortsat laves vådområder - kommuner er forpligtede på grund af pres fra regeringen og dette er eneste mulighed for finansiering. Samtidig giver støttemodtagere udtryk for at de selv ønsker at gennemføre flere vådområdeprojekter på egnede lokaliteter hvor der kan findes lodejeropbakning.

I relation til nye projekter anfører støttemodtagere visse bekymringer. Bl.a. finder nogle at systemet alt for rigtigt. Det anføres også at hidtidige tilbud om kompensation til lodsejere ikke har været tilstrækkelige og for besværligt for lodsejere at skulle søge hvert år. Frivillighedsprincippet for lodsejer har været en væsentlig barriere. En enkelt lodsejers modstand kan vælte hele projektet. I den aktuelle støtteperiode endvidere manglende mulighed for at købe og sælge jord.

7.EVALUERING AF PRIVATE VÅDOMRÅDER

7.1 FAKTA OM STØTTEORDNING – ANLÆG OG FASTHOLDELSE AF PRIVATE VÅDOMRÅDER

FORMÅL	Formålet med ordningen er, gennem anlæg af vådområder, at forbedre vandmiljøet og naturen ved en reduktion af kvælstof- og fosforbelastningen, samt reducere brugen af plantebeskyttelsesmidler. Behovet for kvælstofreduktion er nærmere bestemt i de statslige vandplaner, specielt i forhold til danske fjorde og kystvande
INTERVENTIONSLOGIK	<p>Projekter, som er i overensstemmelse med Landdistriktsprogrammets målsætninger, gennemføres af professionelle eller frivillige (og under denne ordning private) aktører i landdistrikterne (outputs) → reduktion af næringsstofbelastning af vandområder (resultat) → reducere forurening af søer, fjorde og havområder.</p> <p>Etablering af vådområder er ment som et omkostningseffektivt bidrag til at opnå beskyttelse og forbedring af vandmiljøet, gennem reduktion i næringsstofafstrømningen fra land, og dermed være i stand til at opfylde vandrammedirektivets målsætninger. Der er alene fastsat kvantitative mål for reduktion i kvælstofafstrømningen. Udover at bidrage til reduktionen af kvælstof- og fosforudledningen og brugen af pesticider, er det også ønsket herigennem at bidrage til at bevare og fremme den biologiske mangfoldighed.</p>
INDSATSOMRÅDER	Etablering og fastholdelse af vådområder med private virksomheder m. fl. som drivkræfter. NaturErhvervstyrelsen dækker indenfor rammerne af tilskudsberettigede ydelser 100 % af udgifterne til vådområdeprojekter. Desuden reserveres midlerne for fastholdelse af vådområdet, i form af støtte til berørte lodsejere over en 20 årig periode (ved omdriftsarealer: 3.500kr./ha, permanentgræs 1.800 kr./ha, naturarealer 300 kr./ha.
JUSTERINGER SIDEN MIDTVEJSEVALUERING	Ingen justering af denne ordning, da den først trådte i kraft fra 2010. Private kunne dog søge i en ordning sammen med offentlig instanser i den første del af programperioden. Dette er dækket af delrapporten om kommunale og statslige vådområder.
REGLSÆT	<ul style="list-style-type: none"> - Bekendtgørelse nr.952 af 14. juni 2010 om tilskud til private virksomheder m.fl. til vådområdeprojekter. - Bekendtgørelse nr. 1019 af 26. august 2010 om tilskud til fastholdelse af vådområder. - Lov nr. 316 af 31. marts 2007 om udvikling af landdistrikterne (landdistriktsloven). - Naturbeskyttelseslovens paragraf 55 m.fl.

7.2 ØKONOMISKE NØGLETAL OG PROJEKTGENNEMFØRSEL

Det fremgår af Tabel 1 at der ifølge dataudtræk fra BTAS i støtteperioden er givet tilsagn til i alt 22 anlægsprojekter, hvoraf 13 (svarende til 59 %) tilskud er blevet gennemført (endeligt godkendte tilskud). Det er desuden oplyst fra NaturErhvervstyrelsen der var indgivet 43 ansøgning om private vådområder, hvoraf altså ca. 50 % blev afslået. Udtræk fra MVJ-TAS databasen viser at der givet 27 tilsagn om fastholdelses-støtte. Heraf er to annulleret, således at der endeligt blev godkendt 25 tilsagn til fastholdelse (arealordning). Af Tabel 2 fremgår at der er angivet et tilsagnsbeløb på 7,0 mio. kr. til anlægsprojekter og 10,9 mio. kroner til 20-årigt fastholdelsesstøtte. Der er imidlertid sket et bortfald (annullering) i relation til disse to tilsagnsbudgetter på hhv. 4,3 og 1,2 mio. kr. Hele det resterende tilsagnsbeløb til anlæg er blevet udbetalt. Til gengæld er der forsat en restbevilling på 8,5 mio. kr. til fastholdelsesstøtte, som der er givet tilsagn til, og som forventes udbetalt over en 20-årig periode.

På baggrund af Tabel 2 kan det ses, at der i periode 2007-13 er udbetalt i alt 3,7 mio. kr. og der er disponeret midler (udbetalt + restbevilling) for 11,7 mio. kr.

Tabel 1: Nøgletal for private vådområdeprojekter i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013. (Data fra udtræk af BTAS og MVJ_TAS)

Ordning	Antal tilsagn	Antal annulleringer	Antal godkendte tilskud
Vådområder (private) anlægsprojekter (jf. BTAS)	22	9	13
Vådområder (private) fastholdelse støtte (jf. MVJ-TAS)	27	2	25

Tabel 2: Økonomiske nøgletal for private Vådområder i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013. (Data fra udtræk af BTAS og MVJ_TAS)

Ordning	Samlede offentlige tilsagn, mio. kroner	Bortfald	Udbetaling	Restbevilling*	Antal godkendte tilskud
Vådområder (private) anlægsprojekter (jf. BTAS)	7,0	4,3	2,7	0	13
Vådområder (private) fastholdelse støtte (jf. MVJ-TAS)	10,9	1,4	1	8,5	25

* tilsagn minus udbetaling minus bortfald (annullerede beløb)

7.3 METODE OG DATAGRUNDLAG

Ordningen vedr. vådområder er evalueret med afsæt i en relativt omfattende dataindsamling. Følgende dataindsamlingsmetoder er blevet gennemført:

- Interview med sagsbehandler, med ansvar for ordning vedr. anlæg og fastholdelse af private vådområder.
- Desk research af bekendtgørelser, ansøgningskemaer, vejledninger og statusrapporter.
- Sagsgennemgang af 5 udvalgte projekter.

- Kvantitativ spørgeskemaundersøgelse til modtagere, der ved ansøgningen oplyste deres e-mail.
- Kvalitative interviews, med ordningsansvarlige og fagkyndige
- Udarbejdelse af projektrejser.

Den kvantitative del af evalueringen, er gennemført som et webbaseret spørgeskema-interview. Inden spørgeskemaet blev udformet, blev der gennemført interview med de ordningsansvarlige i NaturErhvervstyrelsen. Inden spørgeskemaet blev sendt til støttemodtagerne, har det været til gennemsyn hos de ordningsansvarlige. Efter input herfra, blev der foretaget enkelte justeringer af spørgeskemaet, som efterfølgende blev sendt til støttemodtagerne via e-mail.

Dataindsamlingen har fundet sted i september-oktober 2016. Af Tabe fremgår det, at ansøgninger om midler under denne ordning fordelte sig på 11 tilskudsmodtagere (projektejere) som der er udsendt spørgeskemaer til. 5 (45 %) af disse har besvaret spørgeskemaet, hvilket giver en statistisk usikkerhed på 32,4 %. I metodebilaget til den Tværgående evaluering (bilag 1) findes en læsevejledning for hvordan den statistiske usikkerhed skal forstås. I betragtning af at der kun er 5 besvarelser skal konklusionerne vedr. støttemodtageres opfattelse af ordning tages med forbehold og alene benyttes som en indikation heraf.

Tablet 3: Spørgeskemaundersøgelse. Antal udsendte og antal besvarelser.

<i>Antal unikke numre (dubletter fratrukket)</i>	<i>Antal besvarede skemaer</i>	<i>Inviterede (sample)</i>	<i>Svarpct.</i>	<i>Statistisk usikkerhed *</i>	<i>Antal godkendte tilsagn</i>	<i>Antal tilskudsmodtagere (CVR)</i>
<i>Vådområder – privat indsats</i>	5	11	45 %	32,4%	13	11

*I metodebilaget til den Tværgående evaluering (bilag 1) findes en læsevejledning for hvordan den statistiske usikkerhed skal forstås.

7.4 KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE

De primære projektmagere ud fra spørgeskemaundersøgelsen (projektejere) er private lodsejere, og én enkelt er privat virksomhed.

7.5 EVALUERINGENS KONKLUSIONER

7.5.1 Relevans & nytte

Første evalueringskriterium omhandler ordningens relevans og nytte. Med dette kriterium belyses, hvor relevant, attraktiv og nyttig ordningen fremstår for støttemodtagerne i relation til aktuelle udviklingsbehov og -potentialer. Ordningen skal således vurderes ud fra, hvorvidt den matcher de problemer, der fremkommer i landdistrikterne, samt hvorvidt støttemodtagerne anser ordningen som nyttig og relevant ud fra individuelle behov. Ordningen 'private vådområder' har, som nævnt, til formål, gennem anlæg af vådområder, at forbedre vandmiljøet og naturen ved en reduktion af kvælstofbelastningen fastsat for de enkelte vandoplande.

Table 4 | Hvor høj grad opfatter du denne vådområdeordning som relevant hhv. attraktiv?

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Relevant	80 % (4)	0 % (0)	20 % (1)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (5)
Attraktiv	80 % (4)	0 % (0)	0 % (0)	20 % (1)	0 % (0)	100 % (5)

4 besvarelserne (80%) angiver at de opfatter vådområdeordningen ”i høj grad” som relevant, mens én angiver at de ”i ringe grad” oplever ordningen som relevant. Desuden angiver 4 besvarelser (80 %) at de ”i høj grad” opfatter vådområdeordningen som attraktiv, mens én angiver at de ”slet ikke” opfatter ordningen som attraktiv. 4 ud af de 5 besvarelser opfatter således vådområdeordningen som værende både relevant og attraktiv.

Der er i spørgeskemaet blevet spurgt ind til i hvilken grad støttemodtagerne mener, at støttemulighederne i vådområdeordningen bidrager til at bevare og fremme den biologiske mangfoldighed og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier.

Det fremgår også, at 4 (80 %) ”i høj grad” mener at støttemulighederne bidrager til at bevare og fremme disse værdier, mens kun én mener at støttemulighederne ”i ringe grad” bidrager til at bevare og fremme disse værdier.

Table 5 | I hvor høj grad mener du, at støttemulighederne i denne vådområdeordning bidrager til at bevare og fremme den biologisk mangfoldighed og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier?

	Procentandel
I høj grad	80 % (4)
I nogen grad	0 % (0)
I ringe grad	20 % (1)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

7.5.2 Målopfyldelse og resultater

Målet er at der skal opnås en samlet reduktion i N-udvaskningen ved alle vådområdeordninger ved udgangen af 2015, på 1.291 ton N/år - fordelt med 951 ton N ved etablering af kommunale vådområder samt 160 ton N i statslige vådområder og 180 ton N ved private vådområder

Den private vådområdeordning, der har eksisteret fra 2010, har resulteret i, at der er realiseret 173 ha vådområder svarende til en estimeret reduktion i kvælstofudvaskningen på 19,5 ton. Den samlede vådområdeindsats (privat, kommunale og statslige) er opgjort til i perioden 2007-13 at reducere kvælstofafstrømningen med ca. 575 ton N/år.

I spørgeskemaet spørges der til, i hvor høj grad støttemodtagerne mener, at deres eget projekt har bidraget til at opfylde formålene, for vådområdeordningen. Formålet med at give støtte til private vådområdeprojekter er at bidrage til opfyldelse af Vandrammedirektivet, og gennem anlæg af vådområder at forbedre vandmiljøet og naturen ved en reduktion af kvælstofbelastningen. Her angiver 4 ud af 5 besvarelser (80 %) at deres eget projekt "i høj grad" har bidraget til at opfylde formålene, mens én siger at projektet "i nogen grad" har været med til at opfylde formålene.

Tabel 6: I hvor høj grad mener du, at dit eget projekt har bidraget til at opfylde disse formål?

	Procentandel
I høj grad	80 % (4)
I nogen grad	20 % (1)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

Der er tilsvarende blevet spurgt ind til støttemodtagernes holdning til, i hvor høj grad de mener, at de mål de har haft for deres eget projekt er blevet opfyldt. Her angiver 4 ud af 5 besvarelser at deres egne mål "i høj grad" er blevet opfyldt, mens én mener at eget mål "i nogen grad" er blevet opfyldt (Tabel 7).

Tabel 7: I hvor høj grad mener du, at de mål, du har haft for dit eget projekt, er blevet opfyldt?

	Procentandel
I høj grad	80 % (4)
I nogen grad	20 % (1)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

Tabel 8: I hvor høj grad mener du, at dit udbytte af projektet står mål med den indsats, du har gjort for at opnå tilsagn?

	Procentandel
I høj grad	80 % (4)
I nogen grad	0 % (0)
I ringe grad	20 % (1)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

Tilsvarende angives der i de 4 ud af i alt 5 besvarelser, at det udbytte de har fået af projektet, ”i høj grad” står mål med den indsats de har gjort for at få tilsagn. Kun én af de 5 mener at deres udbytte af projektet i ”ringe grad” står mål med den indsats, de har ydet for at opnå tilsagn (Tabel 8).

Besvarelserne indikerer, at de fleste støttemodtagere mener, at deres projekt har bidraget til såvel ordningens som deres egne mål med projektet, og at deres indsats for at opnå tilsagnet står mål med udbyttet.

7.5.3 Effekter

Der er spurgt ind til, om projekterne har haft yderligere miljøforbedrende effekter, ud over opfyldelse af formålene og generelle mål for projekterne. I forhold til spørgsmålet om, i hvor høj grad støttemodtagerne mener, at deres vådområdeprojekt har bidraget til at sprede idéen om udnyttelse af naturens potentiale for reduktion af forureningsbelastning til vandmiljøet, mener 80 % i alt (hhv. 40 %), at deres projekt ”i høj grad” og ”i nogen grad” har bidraget til dette (Tabel 9).

Tabel 9: I hvor høj grad har dit vådområdeprojekt bidraget til at sprede idéen om udnyttelse af naturens potentiale for reduktion af forureningsbelastning til vandmiljøet?

	Procentandel
I høj grad	40 % (2)
I nogen grad	40 % (2)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	20 % (1)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

I forhold til om vådområdeprojektet har haft afledte projekter, i form af efterfølgende projekter og ansøgninger under Landdistriktsprogrammet, svarer 2 støttemodtagere (40 % af besvarelserne) ”ja”, mens 3 støttemodtagere (60 %) svarer at deres vådområdeprojekt ikke har haft afledte projekter under Landdistriktsprogrammet (Tabel 10).

Table 10: Har dit vådområdeprojekt haft afledte projekter i form af efterfølgende projekter og ansøgninger under Landdistriktsprogrammet?

	Procentandel
Ja	40 % (2)
Nej	60 % (3)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

Til spørgsmålet om, i hvor høj grad støttemodtagerne mener, at projektet har bidraget til at fremme den biologiske mangfoldighed, ved at skabe gode levevilkår for vilde dyr og planter, svarer hovedparten, dvs. 4 ud af de 5 besvarelser (80 %), at deres projekt "i høj grad" har bidraget til dette, mens den sidste besvarelse angiver, at projektet "slet ikke" har bidraget til dette (Table 11). En uddybende besvarelse bemærker herunder, at projektet har medført, at rådyrene er forsvundet fra arealet. De 4 (80%) ud af de 5 besvarelser angiver at de mener vådområdet har bidraget til at fremme den biologiske mangfoldighed.

Table 11: I hvor høj grad mener du at dit projekt har bidraget til at fremme den biologiske mangfoldighed ved at skabe gode levevilkår for vilde dyr og planter?

	Procentandel
I høj grad	80 % (4)
I nogen grad	0 % (0)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	20 % (1)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

Der er blevet spurgt om, i hvor høj grad vådområdeprojekterne har haft en positiv virkning på forskellige forhold. På spørgsmålet omkring i hvor høj grad vådområdeprojektet har bidraget til at fremme miljø-,

natur-, kultur- og landskabsværdier, svarer 4 af de 5 besvarelser (80 %) at det har det ”i høj grad”, mens en besvarelse (20 %) angiver at det ”slet ikke” har bidraget til at fremme disse værdier. Til spørgsmålet om, i hvor høj grad projektet har bidraget til at fremme rekreative værdier og muligheden for offentlig adgang til naturområder, har 3 ud af 5 (60 %) svaret ”i høj grad”, mens de resterende 2 (40 %) har svaret ”i ringe grad”. Der er desuden spurgt til, i hvor høj grad projektet har medvirket til at skabe forbindelser mellem naturlige biotoper, og øget antallet af småbiotoper. Her har 3 svaret (60 %) ”i nogen grad”, mens de resterende 2 (40 %) har svaret ”i høj grad” og ”slet ikke”. Til det sidste spørgsmål, omkring i hvor høj grad projektet har haft afledte effekter på rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne, svarer 2 ”i nogen grad”, mens 1 svarer hhv. ”i høj grad”, 1 svarede ”slet ikke” og 1 ”ved ikke” (Tabel 12).

Tabel 12: I hvor høj grad har dit vådområdeprojekt har...

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Bidraget til at fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier?	80 % (4)	0 % (0)	0 % (0)	20 % (1)	0 % (0)	100 % (5)
Fremmet rekreative værdier og muligheden for offentlig adgang til naturområder?	60 % (3)	0 % (0)	40 % (2)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (5)
Medvirket til at skabe forbindelser mellem naturlige biotoper og øget antallet af småbiotoper?	20 % (1)	60 % (3)	0 % (0)	20 % (1)	0 % (0)	100 % (5)
Haft afledte effekter på rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne?	20 % (1)	40 % (2)	0 % (0)	20 % (1)	20 % (1)	100 % (5)

7.5.4 Dødvægt og annullering

Alle besvarelserne angiver, at deres vådområdeprojekter er blevet gennemført (tabel 13). Imidlertid er der relativ få besvarelser og da NaturErhvervstyrelsen desuden oplyser, at ca. 40 % af projekterne er opgivet undervejs, skal denne spørgeskemaundersøgelses resultater tages med forbehold. Det tegner nok ikke det fulde billede.

Til spørgsmålet omkring om støttemodtagerne, efter at have modtaget tilsagn, har overvejet at annullere tilsagnet igen, sådan at projektet enten ikke blev gennemført eller skulle gennemføres uden støtte, har kun én svaret ”ja” til dette og de resterende 80 % har svaret nej (Tabel 14). Den ene støttemodtager som har svaret ”ja”, tilføjer uddybende: ”Sagsbehandlingen var meget utilfredsstillende, og efterfølgende er der blevet rettet i området, uagtet at vi har bekostet landmåler til fastlæggelse af arealet. Udbetalingen kommer ofte meget forsinket. Sagsbehandlingen uprofessionel”.

Alle de adspurgte svarer, at de slet ikke ville have gennemført hele eller dele af investeringen, i forbindelse med etableringen af et vådområdeprojekt, uden støtte under ordningen (Tabel 15). Som uddybende svar til hvorfor investeringen ikke ville være blevet realiseret, hvis ikke det var muligt at få støtte gennem støtteordningen, svares der uddybende:

- Der er ingen økonomi i det.
- Ingen afkast.
- Vi kunne fortsat have dyrket arealet.

Dog svarer 40 % (to støttemodtagere), at de ville have realiseret 1-25 % af investeringen, hvis der ikke kunne opnås støtte fra støtteordningen (Tabel 16). Som uddybende svar til hvorfor kun 1-25 % af investeringen ville være realiseret uden støtte, angives: Prioritering af midler.

Tabel 13: I hvor høj grad er dit vådområdeprojekt efterfølgende blevet gennemført?

	Procentandel
I høj grad	100 % (5)
I nogen grad	0 % (0)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

Tabel 14: Har du på et tidspunkt, efter at du har modtaget tilsagn og støtte til et vådområdeprojekt, overvejet at annullere tilsagnet, således at projektet enten ikke blev gennemført eller skulle gennemføres uden støtte?

	Procentandel
Ja	20 % (1)
Nej	80 % (4)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

Tabel 15: Hvis du havde annulleret tilsagnet, ville du så have gennemført hele eller dele af investeringen uden støtte under ordningen?

	Procentandel
Nej, jeg ville slet ikke have gennemført investeringen	100 % (5)
Ja, jeg ville have gennemført dele af investeringen uden støtte fra ordningen	0 % (0)
Ja, jeg ville have gennemført hele investeringen uden støtte fra ordningen	0 % (0)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

Tabel 16: Hvor stor en del af investeringen ville være realiseret, hvis der ikke kunne opnås støtte fra denne støtteordning?

	Procentandel
Ingen	60 % (3)
1-25 %	40 % (2)
26-50 %	0 % (0)
51-75 %	0 % (0)
76-99 %	0 % (0)
Hele investeringen	0 % (0)
Total	100 % (5)

Der er i tillæg til ovenstående spørgsmål, spurgt ind til om støtteordningen har medført at investeringen er blevet fremskyndet. Som det fremgår af Tabel 17, angiver 3 (60 %) af de adspurgte at støtten ”i høj grad” har fremskyndet investeringen, mens 2 (40 %) ”slet ikke” mener at støtten under støtteordningen har medført at investeringen er blevet fremskyndet.

Tabel 17: Har støtten under denne støtteordning medført, at investeringen er blevet fremskyndet?

	Procentandel
I høj grad	60 % (3)
I nogen grad	0 % (0)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	40 % (2)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

Til spørgsmålet omkring hvor lang tid investeringen er blevet fremskyndet pga. støtten fra støtteordningen, svarer 2 støttemodtagere (67 %) at investeringen er blevet fremskyndet mere end 5 år, mens de resterende 1 støttemodtager (33 %), svarer "ved ikke" (Tabel 18).

Til spørgsmålet omkring om støtten under støtteordningen har medført at investeringen er blevet større, end den ville være blevet uden støtte fra støtteordningen, svarer 2 støttemodtagere (40 %) "i høj grad", én svarer "i nogen grad" og de resterende 2 svarer "slet ikke" (Tabel 18).

Og yderligere svarer samtlige 5 støttemodtagere (100%) at investeringen i vådområdet "i høj grad" var afhængig af støtten under ordningen, Tabel 20.

Svarene indikeres således at uden støtteordningen ville projekter af denne type ikke blive gennemført, hvorfor det på dette grundlag må vurderes at der ingen eller meget lille (max 5 %) dødvægt i denne ordning.

Tabel 18: Kan du uddybe hvor lang tid investeringen er blevet fremskyndet?

	Procentandel
Mindre end ½ år	0 % (0)
½-1 år	0 % (0)
1-2 år	0 % (0)
2-3 år	0 % (0)
3-4 år	0 % (0)
4-5 år	0 % (0)
Mere end 5 år	67 % (2)
Ved ikke	33 % (1)
Total	100 % (3)

Tabel 19: Har støtten under denne støtteordning medført, at investeringen er blevet større, end den ellers ville have været?

	Procentandel
I høj grad	40 % (2)
I nogen grad	20 % (1)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	40 % (2)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

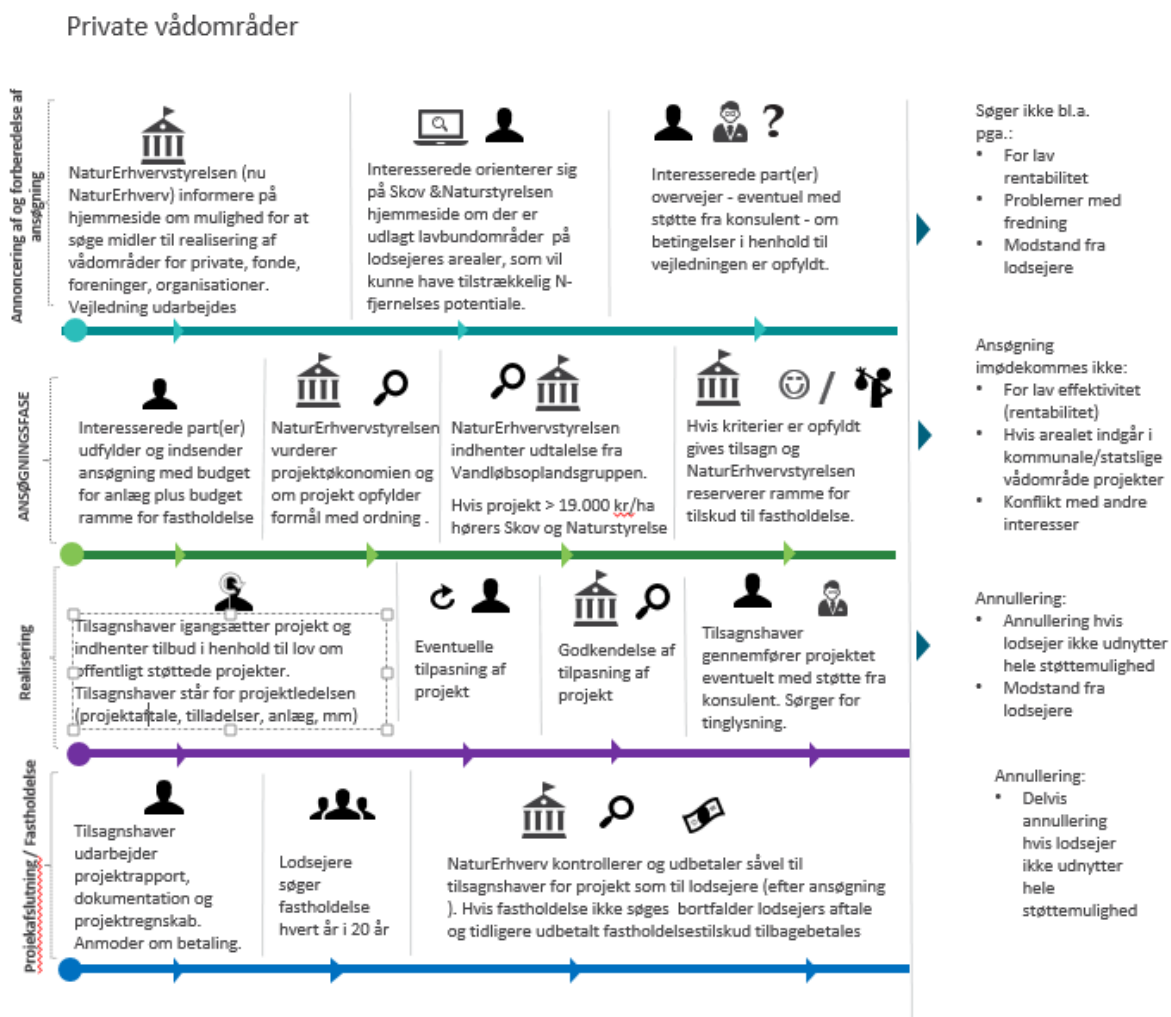
Tabel 20: I hvor høj grad var investeringen afhængig af støtten under ordningen?

	Procentandel
I høj grad	100 % (5)
I nogen grad	0 % (0)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

7.5.5 Projektrejse

Evalueringen har desuden haft til formål, at afdække støttemodtagernes tilfredshed med administrationen af støtteordningen. Dette omhandler blandt andet den samlede vurdering af processen fra start til slut, hvorvidt tilsagnsmottagerne vil søge tilskud igen samt den samlede vurdering af den private vådområdeordning.

Inden præsentationen af resultatet af spørgeskemaundersøgelsen blandt tilsagnsmottagerne, gives der en grafisk fremstilling af et sagsforløb – en projektrejse. Denne efterfølges af en tekst, der beskriver projektets forskellige stadier, fra annoncering af muligheden for at søge, over ansøgningsstadiet, til implementeringsstadiet og et stadie efter projektperioden, hvor der gives støtte til fastholdelse. Nedenfor præsenteres en sådan projektrejse i skitseform:

Annoncering

Der indkaldes ved annoncering på NaturErhvervstyrelsens hjemmeside.

Ansøgningsfase

Interesserede lodsejere, organisationer, fonde, virksomheder vurderer om deres arealer ligger inden for lavbudsområder defineret af Naturstyrelsen og skønner om deres arealer vil kunne opfylde kriterier for tilsagn. Dette gøre typisk med støtte fra fagkonsulenter. Herefter udfylde ansøgning som indsendes til NaturErhvervstyrelsen.

NaturErhvervstyrelsen evaluerer indkomne ansøgninger mht. til økonomi og i relation til opstillede kriterier. Ved ansøgninger > 19.00 kr./ha inddrages Naturstyrelsen i vurderingen. Relevante Vandoplandsgrupper konsulteres for vurdering af om det ligger inden for anbefalet ramme i henhold til vandplaner. Der gives tilsagn hhv. afslag på ansøgning.

Realisering

Tilsagnshaver er herefter projektejer og ansvarlig for gennemførelse. Tilsagnshaver benytter typisk konsulent i denne proces. Tilsagnshaver er ansvarlig for at hele eller dele af projektet udføres efter enten offentlig udbud eller ved begrænset offentlig udbud, idet projekter er underlagt regler i lov om indhentning af tilbud på visse offentligt støttede projekter.

Hvis der viser sig behov for modificering og justering af projekter fremsender tilsagnshaver beskrivelse heraf til NaturErhvervstyrelsen, som skal godkende ændringer, da projektet skal udføres som anført af tilsagnshaver for at opnå støtte.

Ved afslutning af projektet sørger tilsagnshaver for projektet dokumentation, rapportering, regnskab samt tinglysning.

NaturErhvervstyrelsen kontrollerer projekt dokumentation, rapportering, faktura og regnskab, tinglysninger mv. ved projekt afslutning. Herefter kan der foretages projekt-udbetalinger.

Fastholdelse

Lodsejer/forpagter søger om tilsagn om tilskud til 20 årig fastholdelse en gang det år projektet bliver færdigt. NaturErhvervstyrelsen kontrollerer arealstørrelsen og satsen og meddeler tilsagn. Herefter anmoder lodsejer/forpagter NaturErhvervstyrelsen om udbetaling én gang per år fra den tilsagnet om fastholdelse (arealtilskudsordning). Hvis anmodningen ikke modtages, bliver lodsejer gjort opmærksom herpå, og mister retten til tilskud dette år, men kan anmode igen efterfølgende år. Hvis lodsejer fortsat ikke ønsker at søge fastholdelsestilskud, skal tidligere udbetalte tilskud tilbagebetales.

7.5.6 Tilsagnsmottagernes vurdering af administration

Til spørgsmålet omkring, i hvor høj grad der er gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på tilskudsordningen, er svarene blandt støttemottagerne meget forskellige, svarer én "i høj grad", én svarer "i nogen grad", én svarer "i ringe grad", mens to svarer "ved ikke".

Tabel 21: Er der gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på tilskudsordningen?

	Procentandel
I høj grad	20 % (1)
I nogen grad	20 % (1)
I ringe grad	20 % (1)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	40 % (2)
Total	100 % (5)

Det samme gør sig gældende ved spørgsmålet omkring, i hvor høj grad støttemodtageren opfatter administrationen af ordningen som effektiv, her er svarene også meget forskellige. I alt to svarer "i høj grad" eller "i nogen grad" (hhv. 20 %), én svarer "i ringe grad", mens to svarer "ved ikke" (Tabel 22).

Tabel 22: Opfatter du administrationen af ordningen som effektiv?

	Procentandel
I høj grad	20 % (1)
I nogen grad	20 % (1)
I ringe grad	20 % (1)
Slet ikke	40 % (2)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (5)

I Tabel 23 forholder støttemodtagerne sig til forskellige forhold, i projektforløbet fra start til slut. Hovedkonklusionerne fra svarene er:

- Projekt-idéen er hovedsageligt støttemodtagerens selv, men i nogen projekter kom idéen i nogen grad fra samarbejdspartnere.
- Skriftligt materiale har hovedsageligt oplyst godt om støttemuligheder og ansøgningsproces.
- Der har kun i et lille omfang været udfordringer i forhold til finansiering og ansøgnings tekniske udfordringer.
- De fleste mener at NaturErhvervstyrelsen i ringe grad eller slet ikke har givet den fornødne hjælp til ansøgnings tekniske og administrative processer.
- Generelt fungerer samarbejdet for det meste godt, mellem støttemodtagerne og NaturErhvervstyrelsen.
- Nogle har haft samarbejds mæssige udfordringer i projektet i relation til andre myndigheder, mens andre ikke har haft udfordringer (ca. 50/50).
- Der har ikke været samarbejds mæssige udfordringer i projektet i forhold til andre lodsejere.
- Der har været et godt samarbejde med entreprenører.
- Generelt har der ikke været store udfordringer med at sætte sig ind i, og forstå krav og regler i Landdistriktsprogrammet.
- Støttemodtagerne oplever generelt at der er en passende fleksibilitet i opbygningen af ansøgningsprocedure mht.: Etablering og støtte til fastholdelse.
- 2 af de 5 besvarelser har oplevet udfordringer med afrapporteringen, mens de resterende 3 slet ikke har oplevet udfordringer.
- 3 ud af de 5 besvarelser havde i høj grad oplevet udfordringer med at få udbetalingerne hurtigt nok, mens de resterende 2 svarede "ringe" eller "slet ingen" udfordringer af denne karakter.
- Hovedparten har ikke oplevet udfordringer med bemærkninger og krav ved kontrolbesøg.
- Fordelingen omkring interessen for i fremtiden at søge om landdistriktsmidler er meget blandet. To angiver at de "i høj grad" vil søge igen, to angiver "i ringe grad", én angiver "slet ikke" at ville søge igen.

Til spørgsmålet omkring, om støttemodtagerne i fremtiden vil søge om landdistriktsmidler, er der givet følgende uddybende svar:

- For dårlig administration i NaturErhvervstyrelsen.
- Hvis systemet bliver mere smidigt og med mere effektiv og positiv rådgivning, og med mulighed for regulering af arealer undervejs.
- Når der er muligheder, som passer til min ejendom.
- Økologistøtte, innovation.

Table 23: Hvorledes vil du som projektansøger vurdere projektforløbet fra start til slut?

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Ideen til projektet var helt min/vores egen	40 % (2)	40 % (2)	0 % (0)	20 % (1)	0 % (0)	100 % (5)
Ideen til projektet kom fra samarbejdspartnere	20 % (1)	40 % (2)	0 % (0)	40 % (2)	0 % (0)	100 % (5)
Skriftligt materiale har oplyst om støttemuligheder og ansøgningsproces (Her tænkes på eksempelvis hjemmesiden eller vejledningen)	20 % (1)	60 % (3)	0 % (0)	20 % (1)	0 % (0)	100 % (5)
Der har været udfordringer i forhold til finansiering i projektet	20 % (1)	0 % (0)	20 % (1)	60 % (3)	0 % (0)	100 % (5)
Har der været ansøgningstekniske udfordringer	20 % (1)	20 % (1)	40 % (2)	20 % (1)	0 % (0)	100 % (5)
NaturErhvervstyrelsen har givet fornødne hjælp til ansøgningstekniske og administrative processer	0 % (0)	20 % (1)	20 % (1)	40 % (2)	20 % (1)	100 % (5)
Der har været samarbejds-mæssige udfordringer i projektet i relation til NaturErhvervstyrelsen	20 % (1)	20 % (1)	0 % (0)	40 % (2)	20 % (1)	100 % (5)
Der har været samarbejds-mæssige udfordringer i projektet i relation til andre myndigheder	40 % (2)	20 % (1)	0 % (0)	40 % (2)	0 % (0)	100 % (5)
Der har været samarbejds-mæssige udfordringer i projektet i relation til andre lodsejere	0 % (0)	0 % (0)	20 % (1)	80 % (4)	0 % (0)	100 % (5)

Table 24: Hvorledes vil du som projektansøger vurdere projektforløbet fra start til slut?

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Der har været samarbejds-mæssige udfordringer i projektet i relation til entreprenører	0 % (0)	0 % (0)	20 % (1)	80 % (4)	0 % (0)	100 % (5)
Der har været udfordringer med at sætte sig ind i og forstå krav og regler i landdistriktsprogrammet	0 % (0)	20 % (1)	40 % (2)	40 % (2)	0 % (0)	100 % (5)
Sagsbehandlingen hos NaturErhvervstyrelsen har været effektiv	20 % (1)	40 % (2)	0 % (0)	40 % (2)	0 % (0)	100 % (5)
Det har været en udfordring, at væsentlige projektkomkostninger af formelle grunde ikke kan finansieres af projektmidler	0 % (0)	0 % (0)	20 % (1)	80 % (4)	0 % (0)	100 % (5)
Der har være passende fleksibilitet i opbygningen af ansøgningsprocedure mht.: Etablering og støtte til Fastholdelse	40 % (2)	40 % (2)	0 % (0)	20 % (1)	0 % (0)	100 % (5)
Der har været udfordringer med afrapporteringen	40 % (2)	0 % (0)	0 % (0)	60 % (3)	0 % (0)	100 % (5)
Der har været udfordringer med at få udbetalingerne hurtigt nok	60 % (3)	0 % (0)	20 % (1)	20 % (1)	0 % (0)	100 % (5)
Der har været udfordringer med bemærkninger og krav ved kontrolbesøg	0 % (0)	20 % (1)	20 % (1)	60 % (3)	0 % (0)	100 % (5)
Jeg vil i fremtiden søge om landdistriktsmidler igen	40 % (2)	0 % (0)	40 % (2)	20 % (1)	0 % (0)	100 % (5)

Table 25: Hvad er din samlede vurdering af denne vådområde-projektordning?

	Procentandel
Meget tilfredsstillende	60 % (3)
Tilfredsstillende	0 % (0)
Mindre tilfredsstillende	0 % (0)
Ikke tilfredsstillende	20 % (1)
Ved ikke	20 % (1)
Total	100 % (5)

Generelt er støttemodtagerne samlet set tilfredse med vådområdeprojekt ordningen. 3 (60 %) svarer at de er "meget tilfredse", mens én (20 %) svarer "ikke tilfredse", og én (20 %) svarer "ved ikke" (Tabel 25).

Støttemodtagerne har desuden taget stilling til hvilke positive og negative læringsselementer der kan uddrages i forbindelse med støtteordningen:

Positive læringsselementer:

- God kontakt til div. styrelser.
- Muligheder for omdannelse af engjord fra landbrug til natur.

Negative læringsselementer:

- Meget papirarbejde med ansøgning og diverse tilladelser/dispensationer. (Næsten 100 A-4 sider).
- NaturErhvervstyrelsens langsommelige administration af tilskudssagerne er dræbende og det at sagerne løber 3-5 år og reglerne undervejs med tilbagevirkende kraft ændres stiller ansøger i en uholdbar situation.

Af yderligere kommentarer til administrationen af støtteordningen har støttemodtagerne haft følgende:

- Der var uventet meget forskellige opfattelser af projektet hos kommune og styrelser.
- Det nemmeste er at lade myndighederne køre det.

7.6 KONKLUSION

Den private vådområdeordning, der har eksisteret fra 2010, har resulteret i, at der er realiseret 173 ha vådområder svarende til en estimeret reduktion i kvælstofudvaskningen på 19,5 ton. Målet var at der ved udgangen af 2015 ved denne ordning skulle ske en reduktion på 180 ton N. Dvs. at ca. 11 % af målet blev opnået i programperioden.

De følgende konklusionerne er baseret på relativ få besvarelse – i alt 5. Blandt besvarelserne opfattes ordningen overvejende som værende både relevant og attraktiv.

Generelt mener de svarende støttemodtagerne, at støttemulighederne bidrager til at bevare og fremme den biologiske mangfoldighed og fremme miljø-, kultur- og landskabsværdier. Desuden mener de overvejende at deres eget projekt har bidraget til at opfylde formålene for vådområdeordningen, og de mener overvejende også at deres egne mål for projektet er blevet opfyldt. De fleste mener også at deres udbytte af projektet står mål med den indsats de har lagt for at få tilsagn.

En overvejende andel af besvarelserne angiver at de mener at projekterne har reduceret forureningsbelastning til vandmiljøet og i øvrigt har haft yderligere miljøforbedrende effekter. Overvejende mener støttemodtagerne at deres projekt har bidraget til at fremme den biologiske mangfoldighed, til at fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier, samt fremmet rekreative værdier og muligheden for offentlig adgang til naturområder

Omkring halvdelen mener at vådområdeprojektet har afledt flere projekter, mens den anden halvdel ikke mener dette er tilfældet.

Alle besvarelser angiver at deres vådområdeprojekt er blevet gennemført, og kun én støttemodtager har overvejet at annullere tilsagnet efter modtagelsen af støtten. Her skal det begrænsede antal besvarelser dog tages i betragtning. NaturErhvervstyrelsen oplyser således at ca. 40 % af påbegyndte projekter er blevet opgivet.

Ingen af de støttemodtagere, der har besvaret, ville have gennemført projektet uden støtteordningen. De fleste mener således også at støtteordningen har fremskyndet investeringen i projektet mere end 5 år. Halvdelen mener at støtteordningen har gjort investeringen i projektet større end den ellers ville være blevet, den anden halvdel mener ikke dette er tilfældet. Dette indikere, at der ingen eller meget lille dødvægt er i denne ordning.

I forhold til administrationen, er støttemodtagerne meget uenige om, om der er gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på tilskudsordningen og det samme gør sig gældende i forhold til om de opfatter administrationen som effektiv. Generelt er de dog tilfredse med selve støtteordningen til vådområdeprojekter.

Støttemodtagernes kommentarer til læringselementer er:

Positive læringselementer:

- God kontakt til div. styrelser.
- Muligheder for omdannelse af engjord fra landbrug til natur.

Negative læringselementer:

- Meget papirarbejde med ansøgning og diverse tilladelser/dispensationer. (Næsten 100 A-4 sider).
- NaturErhvervstyrelsen langsommelige administration af tilskudssagerne er dræbende og det at sagerne løber 3-5 år og reglerne undervejs med tilbagevirkende kraft ændres stiller ansøger i en uholdbar situation.

8. EVALUERING AF FOSFOR-VÅDOMRÅDER

8.1 FAKTA OM STØTTEORDNING – KOMMUNALE FOSFOR-VÅDOMRÅDER (P-ÅDALSPROJEKTER)

FORMÅL	<p>Formålet med ordningen er, gennem anlæg af vådområder at forbedre vandmiljøet og naturen ved en reduktion af fosforbelastningen af nærmere bestemte søer, som er fastsat i de statslige vandplaner. Indsatsen baseres på frivillig medvirken fra lodsejere.</p> <p>Fosforvådområder indgår som et af virkemidlerne, der kan tages i brug i oplande til søer, hvor det er vurderet, at en reduktion i fosforbelastning er nødvendig for at kunne opfylde vandplanernes målsætning om god økologisk tilstand i søerne (Vandrammedirektivets krav).</p> <p>Målet er, at der skal opnås en samlet reduktion på 30 ton fosfor/år gennem ekstensivering / periodevis oversvømmelse af i alt ca. 1.500 ha omkring vandløb opstrøms visse søer.</p>
INTERVENTIONSLOGIK	<p>Projekter, som er i overensstemmelse med Landdistriktsprogrammets målsætninger, gennemføres af frivillige aktører i landdistrikterne (outputs) → reduktion af fosforbelastning (resultat) → reducere eutrofiering i søerne.</p>
INDSATSOMRÅDER	<p>NaturErhvervstyrelsen dækker indenfor rammerne af tilskudsberettigede ydelser 100 % af udgifter til 1) forundersøgelser og 2) anlæg af fosforvådområder. Disse udbetales efter gennemførelse og kontrol til den kommunale projektejer (tilsagnshaver). Desuden reserveres midler for fastholdelse af vådområdet i form af støtte til jordfordeling, jordkøb og 20-årig kompensations støtte til berørte lodsejere. Lodsejere søger hvert år i en 20-årig periode støtte fra en pulje. Der bevilliges et støttebeløb per ha afhængig af arealets tidligere anvendelse (omdriftsarealer: 3.500kr/ha, permanent græs 1.800 kr./ha, naturarealer 300 kr./ha).</p>
JUSTERINGER SIDEN MIDTVEJSEVALUERING	<p>Da ordningen ikke var gældende i den første del af perioden 2007-2013, er denne ordning ikke dækket af midtvejsevalueringen og ikke justeret siden denne.</p>
REGLSÆT	<p>Retsgrundlag: Reglerne for udbetaling af støtten er grundlagt i</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bekendtgørelse om kriterier for vurdering af kommunale projekter vedrørende fosforvådområder. BEK n. 372 af 26/04/2012, BKE nr. 402 og 408 begge af 02/05/2012, BEK nr. 302 af 18/03/2013, BKE nr293 af 21/03/2013, BEK nr. 1219 af 18/10/2013 - Bekendtgørelse om tilskud til fastholdelse af vådområder og naturlige vandstandsforhold nr. 370 af 26/04/2012 - Ændring af bekendtgørelsen nr. 1219 af 18. oktober indfører muligheden for at reservere rammer for jordkøb og jordfordeling. - Lov nr. 316 af 31. marts 2007 om udvikling af landdistrikterne (landdistriktsloven) - Naturbeskyttelseslovens paragraf 55 m.fl.

8.2 ØKONOMISKE NØGLETAL OG PROJKET GENNEMFØRSEL

Ordningen vedrørende støtte til fosforvådområder (fosfor-ådalprojekter) har alene været gældende i anden halvdel af programperioden. Hovedparten af bevillingerne er derfor i 2012-13 blevet anvendt til forundersøgelser. I perioden er kun et mindre projekt nået frem til realisering. Der er givet 35 tilsagn under ordningen. Af dem er 5 tilsagn (14 %) senere annulleret og dermed ikke ført til udbetaling. Dette giver et samlet antal tilsagn på 30 (86 %).

Den primære årsag til annullering er, at projekter viste sig ikke at kunne holdes inden for de finansielle rammer, samt at forholdene ikke endeligt har kunnet afklares inden for projektperioden. Sagsgennemgangen og interview med ordningsansvarlige indikerer, at der i denne forbindelse bl.a. har været udfordringer med accept fra lodsejere. Selvom lodsejerforholdene i forbindelse med forundersøgelserne forsøges afklaret, er der i flere tilfælde sket ændring i ejerforhold eller i holdning hos lodsejer inden projektet når frem til realisering, som har ført til, at det har måtte opgives eller udsættes. I de 3 ud af de 5 annulleringer er projekterne opgivet, men der arbejdes videre med projekterne, med henblik på at få fornyet ansøgningen. Da ordningen har været relativ ny i forhold til programperioden, har det helt overvejende være forundersøgelser, der er blevet givet tilsagn til. I perioden er der således kun givet tilsagn til realisering af ét projekt.

Tabel 1: Nøgletal for P-ådal projekter (fosforvådområder) i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013. Denne ordning eksisterede alene i 2012 og 13.

Ordning	Antal tilsagn	Antal annulleringer	Antal godkendte tilskud
P-ådal projekter (fosforvådområder)	35	5	30

Tabel 2 nedenfor, opsummerer det finansielle afløb fordelt på forundersøgelser og anlæg (=realisering). Bortfald skydes, at en del af forundersøgelserne ikke udnyttede den fulde tilsagnsramme. De 5 annullerede projekter, indgår ikke i tallene i Tabel 2.

Tabel 2: Økonomiske nøgletal for P-ådal projekter (fosforvådområder) i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013 (reelt 2012 -2013).

Indsats	Samlede offentlige tilsagn, mio. kroner	Bortfald	Udbetaling	Restbevilling	Antal godkendte tilskud
Forundersøgelser	7,8	2,3	5,5	-	29
Anlæg	0,2	0,0	0,1	-	1
Total projektordning	8,0	2,3	5,7	-	30
Arealordning - Fastholdelse	0,01	-	0,005	-	1

Det samlede budget til fosfor-vådområdeprojekter var 13,8 mio. kr. per år i 2012 og i 2013. Da processen med gennemførelse af forundersøgelser inklusiv lodsejerforhold er tidkrævende, er det kun ét projekt, der

er kommet til en afklaring og realiseret. En betydelig del af de projekter, der er fortaget forundersøgelser for, forventes videreført i efterfølgende programperiode med henblik på realisering og gennemførelse med efterfølgende udbetaling af støtte såvel til anlæg (projektordning), som til fastholdelse (reservation af ramme under arealordning). Det forventes derfor, der fremover vil blive et større behov og afløb for støttemidler end set i 2012 og 2013.

Udover støtten til fosfor-vådområdeprojekterne (forundersøgelser og realisering) finansieres støtte til fastholdelseskompensation fra Landdistriktsmidlernes arealordning. I forbindelse med realisering søges således en ramme til fastholdelse for en 20 års periode. Der er i den aktuelle periode udbetalt 4.935 kr. til fastholdelse i 2013. Der er per 31.12.2013 givet tilsagn til en ramme på 98.700 kr. svarende til 20 års udbetaling af det et beløb svarende til 2013 støtten. I takt med øget antal projekter, som forventes gennemført de kommende år, forventes der frem over et betydelig større udbetalt beløb til støtte fra denne arealordning.

Blandt interviewbesvarelsenerne har 5 (83 % af besvarelsenerne) angivet, at projektet ikke vil blive gennemført. Som begrundelser er anført:

- Manglende opbakning fra nogle lodsejere.
- 20-årig fastholdelse ikke attraktiv for lodsejere.
- Konflikt med naturinteresser.
- Fosforlækage hhv. ugunstig fosforbalance.
- Område kunne ikke garanteres fremover at ville forblive uforstyrret af fysisk aktivitet.

Det kan i relation til disse kommentarer bemærkes at der efterfølgende er blevet indført mulighed for jordkøb og jordfordeling der skulle gøre det mere attraktivt for lodsejere.

8.3 METODE OG DATAGRUNDLAG

Ordnningen vedr. fosforvådområder (fosfor-ådale) er evalueret med afsæt i en relativt omfattende dataindsamling. Følgende dataindsamlingsmetoder er blevet gennemført:

- Interview med ordningsansvarlige for Ordningen vedr. fosforvådområder (fosfor-ådale).
- Desk research af bekendtgørelser, ansøgningskemaer og vejledninger.
- Sags gennemgang af 5 tilfældigt udvalgte projekter, der er gennemført, samt af 5 projekter, hvor der er sket annullering.
- Kvantitativ spørgeskemaundersøgelse til modtagere, der ved ansøgningen oplyste deres e-mail.
- Kvalitative interviews med udvalgte ordningsansvarlige og sagkyndige.
- Udarbejdelse af en projektrejse.

Den kvantitative del af evalueringen er gennemført som et webbaseret spørgeskema-interview. 30 godkendt tilskud fordeler sig på 16 forskellige tilsagnsmottagere, som alle har fået tilsendt et spørgeskema. 6 af disse (38 %) har returneret en besvarelse. Dette er et relativt lille antal besvarelser at drage vidtgående konklusioner ud fra. Nedenstående konklusioner skal da også ses i denne sammenhæng og derfor tages med forbehold og alene benyttes som indikation af støttemottagers opfattelse af ordningen. I metodebilaget til den Tværgående evaluering (bilag 1) findes en læsevejledning for hvordan den statistiske usikkerhed skal forstås.

Inden spørgeskemaet blev udformet, blev der gennemført interview med de ordningsansvarlige i NaturErhvervstyrelsen og i SVANA (tidligere Naturstyrelsen). Interview blev gennemført ved to besøg hos NaturErhvervstyrelsen i Tønder. Inden første møde er fremsendt spørgevejledning med således at de ordningsansvarlige kendtes hovedspørgsmålene. Ved det første møde i Tønder var SVANA med på web-link. Spørgevejledning ved som bilag. Ved andet besøg hos NaturErhvervstyrelsen i Tønder var fokus på sagsgennemgang.

Inden spørgeskemaet blev sendt til støttemodtagerne, har det været til gennemsyn hos de ordningsansvarlige. Efter input herfra, blev der foretaget enkelte justeringer af spørgeskemaet, som efterfølgende blev sendt til støttemodtagerne via e-mail.

Tablet 3: Antal gennemførte spørgeskemaundersøgelser for fosforvådområde-projekter.

Antal godkendte tilsagn	Antal tilskudsmodtagere (udsendte skemaer)	Antal besvarede skemaer	Svarprocent %	Statistisk usikkerhed, %
30	16	6	38	4,5

Evalueringen er som nævnt ovenfor bl.a. baseret på oplysninger fra interview med ordningsansvarlige, og gennemgang af 8 tilfældigt udvalgte sager, der har opnået tilsagn og er gennemført. Ved udvælgelsen af de 8 sager er der skelnet til størrelse, og lagt vægt på et repræsentativt udsnit ud fra denne betragtning, uden at brug for mange ressourcer på helt små støtte beløb. Desuden er alle 5 tilsagn, hvor der er sket annullering scannet for vurdering af årsag hertil.

Selve sagsgennemgangen er gennemført med henblik på, at indsamle oplysninger som eksempelvis projektbeskrivelse, forventede effekter, beskrivelse af sagsprocessen og kritiske step i denne proces samt andre forhold vedrørende sagen i det omfang, det har været muligt at finde disse oplysninger på sagen.

Sagsgennemgangen har desuden dannet grundlag for rekrutteringen af personer, til de uddybende kvalitative interviews. Via sagsgennemgangen er det identificeret, hvilke sagsforløb, som har været typiske for ordningen vedr. fosfor-vådområder. Dette har givet et forhåndskendskab til konkrete sager, samt mulighed for at få sat yderligere ord på hele processen, fra før ansøgningen blev sendt afsted, til projektet blev afsluttet. Dette, sammen med interview af sagsbehandlerne, har samlet dannet grundlaget for beskrivelserne af den typiske sagsrejse.

8.4 KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE

Projektejere er kommuner, som er forpligtede til at sikre reduktioner, i fosfor-belastningen i sø-oplande. Fosfor-vådområderne er et blandt flere virkemidler, som en kommune kan tage i brug for at opnå målsat reduktion i fosforbelastningen, i henhold til vandplanens (og Vandrammedirektivets) krav.

Lodsejere, som bliver direkte berørte af et vådområdeprojekt, er ikke at betegne som projektmagere, men de har mulighed for at opnå støtte over en 20-årig periode, som kompensation for den permanente udlægning til vådområde.

8.5 KENDETEGN VED PROJEKTERNE

Projekterne under ordningen vedr. fosfor-vådområder er kendetegnet ved, at de har det klare mål at reducere fosfor-belastningen i sø-oplande, hvor der ifølge vandplanerne er identificeret et sådan behov, for at kunne opnå god økologisk tilstand, som kræves iflg. EU's vandrammedirektiv. Desuden vil det være en fordel at der opnås så effektiv en kvælstofomsætning som muligt, og øget okkerudvaskning skal undgås. Indsatsen tager således særligt sigte på forbedring af primært vandmiljøet, men bør også sekundært generelt forbedre naturkvaliteten. Der skal således tages hensyn til dyre- og plantelivet, og specielt skal det sikres, at projektet ikke har negative effekter overfor særlig beskyttede naturtyper og arter, men gerne understøtter en øget biodiversitet. Projekterne må ikke være i strid med den øvrige miljøbeskyttelse og specielt ikke EU's Natura 2000 direktiver.

For at der kan ydes tilskud til et fosfor-vådområder skal en række minimumskriterier være opfyldt:

- 1) Projektet er beliggende opstrøms i nærmere specificerede oplande til søer, hvor der iflg. de statslige vandplaner er behov for yderligere reduktion af P-belastningen.
- 2) Det kan opnå en reduktion af P-belastningen på minimum 20 kg fosfor/ha/år.
- 3) Projektet skal være omkostnings-effektivt (pris per. Kg. Fosfor).
- 4) Projektet må ikke forårsage okkerudvaskning.
- 5) Projektet må ikke have væsentlige negative effekt på det vilde dyre- og planteliv (særligt fokus på Natura 2000 områder og arter omfattet af naturbeskyttelseslovens bilag 3).
- 6) Projektet skal som hovedregel gennemføres ved etablering af naturlige hydrologiske processer.

8.6 EVALUERINGENS KONKLUSIONER

8.6.1 Relevans & nytte

Første evalueringskriterium, omhandler ordningens relevans og nytte. Med dette kriterium belyses det, hvor relevant, attraktiv og nyttig ordningen fremstår for støttemodtagerne i relation til aktuelle udviklingsbehov og -potentialer. Ordningen skal således vurderes ud fra, hvorvidt den matcher de problemer, der fremkommer i landdistrikterne, samt hvorvidt støttemodtagerne anser ordningen som nyttig og relevant ud fra individuelle behov. Ordningen 'fosfor-vådområder' har, som nævnt, til formål at forbedre vandmiljøet primært ved at reducere fosforbelastningen i sø-opland.

Ordningen vedr. fosfor-vådområder har som beskrevet kun fungeret i de sidste to år af støtteperioden, og dermed endnu ikke vist sin fulde nytte og effektivitet. Dette afspejles også i det relativt lave antal tilsagn om forundersøgelser, og at der frem til udgangen af 2013 kun er realiseret ét enkelt fosfor-vådområde. En af grundene til at ordningen endnu ikke er kommet rigtigt i gang mht. realisering er, at det tager tid at gennemføre forundersøgelser og afklare lodsejerforhold mv. Evalueringen viser imidlertid, at ordningen

samlet set opleves både relevant, attraktiv, om end der er udfordringer, og at det tager tid at komme frem til selve implementeringen af et givet vådområde.

Tabel 4: I hvor høj grad opfattes ordningen vedr. fosfor-vådområder som relevant, attraktiv, nyttig og i overensstemmelse med behovene i sektoren?

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad opfatter du Vådområdeordningen som relevant?	67 % (4)	33 % (2)	0 % (0)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (6)
I hvor høj grad opfatter du Vådområdeordningen som attraktiv?	50 % (3)	17 % (1)	17 % (1)	17 % (1)	0 % (0)	100 % (6)

Alle besvarelser siger således at ordningen i *høj grad* eller *i nogen grad* er relevant (Tabel 4). På grund af udfordringerne med at opnå støtte, og gennemføre projekter viser der sig en noget større spredning mht. hvor attraktiv ordningen opfattes. Dog syntes 50 % (3 besvarelser), at ordningen *i høj grad* er attraktiv, mens kun 34 % (2 besvarelser) angiver, at den kun *i ringe grad* eller *slet ikke* er attraktiv.

I spørgeskemaer er det blevet undersøgt, om støttemodtagerne har overvejet at annullere deres tilsagn og i så fald hvorfor. Det fremgår af nedenstående Tabel 5, at ingen af de adspurgte, har overvejet at annullere deres tilsagn. Sagsgennemgangen viste imidlertid, at én enkelt sag er opgivet uden nærmere begrundelse samt at én ikke kunne holde forundersøgelsen inden for budgetrammen og derfor opgav.

Tabel 5: Har du på et tidspunkt efter at du har modtaget tilsagn om støtte under ordningen vedr. fosfor-vådområder overvejet at annullere tilsagnet, således at investeringen enten ikke blev gennemført eller blev gennemført uden støtte fra ordningen vedr. fosfor-vådområder?

	Procentandel
Ja	0% (0)
Nej	67 % (304)
Ved ikke	33 % (17)
Total	100 % (6)

8.6.2 Målopfyldelse og effekter

8.6.2.1 Primære mål og effekter

Da ordningen var så relativ ny, og det er en længerevarende proces at gennemføre forundersøgelser og opnå frivillig støtte fra lodsejere, er der i programperioden kun realiseret ét fosforvådområde projekt. Det

realiserede projekt dækker 3 ha, som påregnes at fjerne 116 kg fosfor/år. Det er ikke muligt ud fra data fra periode 2007-13 at fastlægge i hvilken grad, det på sigt er muligt at opnå en realistisk målopfyldelse. Men som beskrevet sidst i dette kapitel (og vist i Tabel 16), er det ansøgenes intensioner forsat at søge midler inden for ordningen, og arbejde mod realisering af flere fosfor-vådområder.

Evalueringen viser (Tabel 6), at der generelt blandt besvarelserne fra støttemodtagerne er en oplevelse af, at ordningen opfylder formål mht. primært at forbedre vandmiljøet gennem fosfor-reduktion, og sekundært generelt at forbedre naturkvaliteten i områderne. Således angiver 83 % (5 besvarelser) at de mener at dette opfyldes i *høj grad* hhv. *i nogen grad*, mens ingen angiver, at ordningen slet ikke bidrager til målopfyldelsen.

Tabel 6: Formålet med ordningen vedr. fosfor-vådområder er primært at forbedre vandmiljøet gennem P-reduktion og sekundært generelt at forbedre naturkvaliteten i områderne. I hvor høj grad mener du, at støttemulighederne i denne vådområdeordning bidrager til at bevare og fremme den biologiske mangfoldighed og fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier

	Procentandel
I høj grad	33 % (2)
I nogen grad	50 % (3)
I ringe grad	17 % (1)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (6)

Der er tilsvarende spurgt om støttemodtagernes holdning til, hvorvidt deres konkrete projekt bidrager til det nævnte formål. Svarene herpå (Tabel 7) fordeler sig betydeligt anderledes, end opfattelsen af ordningen generelt. Kun 2 (38 %) mener, at deres projekt bidrager til formålet med ordningen, mens 4 (67 %) angav, at deres projekt *slet ikke bidrog*. Disse 4 projekter drejede sig alle om forundersøgelserprojekter, som ikke kunne videreføres til realisering, fordi forundersøgelserne viste, at de ikke opfyldte minimumskravene til fosfor-vådområder, samt at det var svært at få tilslutning fra lodsejere. Svarene afspejler at forundersøgelser generelt ikke opfattes at bidrage til at reduceres næringsstofbelastningen og derigennem forbedre vandmiljøet og naturkvaliteten. Disse projekter afdækker potentialet/mulighed for at realiseringsprojekter kan gennemføres der så vil bidrage til at opfylde målene.

Billede går igen i svaret på hvorvidt projektet opfylder støttemodtagers egne formål (Tabel 8). Dette er ikke overraskende, da kommunernes egne formål vil være i overensstemmelse med ordningens primære formål: reduktion af fosfor-belastningen til søer.

Tabel 7: I hvor høj grad mener du, at dit eget projekt har bidraget til at opfylde disse formål?

	Procentandel
I høj grad	17 % (1)
I nogen grad	17 % (1)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	67 % (4)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (6)

Tabel 8: I hvor høj grad mener du, at de mål, I har haft for jeres eget projekt, er blevet opfyldt?

	Procentandel
I høj grad	33 % (2)
I nogen grad	0 % (0)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	50 % (3)
Ved ikke	17 % (1)
Total	100 % (6)

Halvdelen af besvarelserne angiver, at den indsats, de har gjort for at få tilsagn (Tabel 9), ikke står mål med deres udbytte. Den anden halvdel af besvarelser siger til gengæld, at de *i høj grad* hhv. *i nogen grad* fik udbytte af deres indsats. Dette afspejler typisk, i hvor høj grad støttemodtagernes gennemførte forundersøgelser peger mod, at der kan realiseres et fosfor-vådområde.

Yderligere har 2 ud af de 6 svaret, at deres projekt i *nogen grad* har bidraget til at sprede idéen om udnyttelse af naturens potentiale for reduktion af fosfor-belastning til vandmiljøet (Tabel 10), men 3 af 6 angiver at dette kun er sket i *ring grad* eller *slet ikke*.

Tabel 9: I hvor høj grad mener du, at jeres udbytte af projektet står mål med den indsats, I har gjort for at opnå tilsagn?

	Procentandel
I høj grad	17 % (1)
I nogen grad	33 % (2)
I ringe grad	17 % (1)
Slet ikke	33 % (2)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (6)

Tabel 10: I hvor høj grad har jeres vådområdeprojekt bidraget til at sprede ideen om udnyttelse af naturens potentiale for reduktion af fosfor-belastning til vandmiljøet?

	Procentandel
I høj grad	0 % (0)
I nogen grad	33 % (2)
I ringe grad	33 % (2)
Slet ikke	17 % (1)
Ved ikke	17 % (1)
Total	100 % (6)

8.6.2.2 Øvrige effekter

Udover de primære mål og effekter, med hensyn til at reducere fosfor-belastningen og forbedre den biologiske mangfoldighed i vandområder, i henhold til vandplaners og vandrammedirektivets krav, er det undersøgt, om der er opnået andre miljøforbedrende effekter.

Som det fremgår af Tabel 11, har den hidtidige projektstøtte kun i ét enkelt tilfælde blandt besvarelsene bidraget til fremme af miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier, rekreative værdier, muligheden for offentlig adgang til naturområder, medvirket til at skabe forbindelser mellem naturlige biotoper, øge antallet af småbiotoper eller haft andre haft afledte effekter på rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne.

Da støtten hidtil primært er givet til forundersøgelser, har sådanne effekter naturligt nok endnu ikke manifesteret sig i nogen betydende udstrækning. Dette vil først ske i en senere realisering. Det ene projekt, der har svaret positivt i relation til sådanne effekter er da også det realiserede. Dette indikerer at der er et potentiale for at opnå sådanne effekter af ordningen.

Tabel 11: Andre miljømæssige effekter. I hvor høj grad har projektet...

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Bidraget til at fremme miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier?	17 % (1)	0 % (0)	0 % (0)	67 % (4)	17 % (1)	100 % (6)
Fremmet rekreative værdier og muligheden for offentlig adgang til naturområder?	0 % (0)	17 % (1)	0 % (0)	67 % (4)	17 % (1)	100 % (6)
Medvirket til at skabe forbindelser mellem naturlige biotoper og øge antallet af småbiotoper?	17 % (1)	0 % (0)	0 % (0)	67 % (4)	17 % (1)	100 % (6)
Haft afledte effekter på rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne?	0 % (0)	17 % (1)	0 % (0)	67 % (4)	17 % (1)	100 % (6)

8.6.3 Effektivitet

Der er for tidligt at vurdere denne ordnings effektivitet, da ordningen ved periodens afslutning kun havde eksisteret i to år, og denne type projekter har en betydelig længere gennemløbstid.

I kapitel 7.2, er gennemførselsgraden for søgte projekter diskuteret. Dette drejede sig primært om forundersøgelser. Data viser, at 30 und af 35 projekttilsagn førte til en gennemført forundersøgelse, og en enkelt realisering, samt at ingen have overvejet at annullere projektet efter igangsættelse (Tabel 1, Tabel 5, Tabel 2).

Besvarelsene indikerer endvidere, at hvis der ikke kunne opnås støtte fra denne ordning, ville ingen af projekterne være blevet gennemført. Som begrundelser herfor angiver kommunerne:

- Der er ikke budget / økonomi til sådanne projekter.
- Manglende politisk vilje.

- Fjernelse af fosfor gennem vådområder indgår ikke som virkemiddel i de kommunale budgetter.
- Der ville sandsynligvis kun kunne prioriteres midler til forundersøgelsen.

Der er i tillæg til ovenstående sprugt til, om støtteordningen har fremskyndet investering i forundersøgelse hhv. implementering. Men da svarene angiver at projekterne uden støtte ikke ville have været gennemført uden, giver denne del ikke så meget mening. Det skal dog nævnes at 2 af besvarelserne angiver, at støtten har fremskyndet til projektgennemførelse og to andre projekter angiver, at hvis de ikke havde modtaget støtte, ville gennemførelsen af projektet have været udskudt mere end 5 år.

Table 12: Hvor stor en del af investeringen ville være realiseret, hvis der ikke kunne opnås støtte fra denne støtteordning?

	Procentandel
Ingen	100 % (6)

Støtte modtagernes svar tyder på at ordningen overvejende opfattes som mindre effektiv, idet 67 % af besvarelserne (Table 13) angiver, at ordningen kun *i ringe grad* eller *slet ikke* opfattes som effektiv.

Table 13: Opfatter du administrationen af ordningen som effektiv?

	Procentandel
I høj grad	0 % (0)
I nogen grad	17 % (1)
I ringe grad	50 % (3)
Slet ikke	17 % (1)
Ved ikke	17 % (1)
Total	100 % (6)

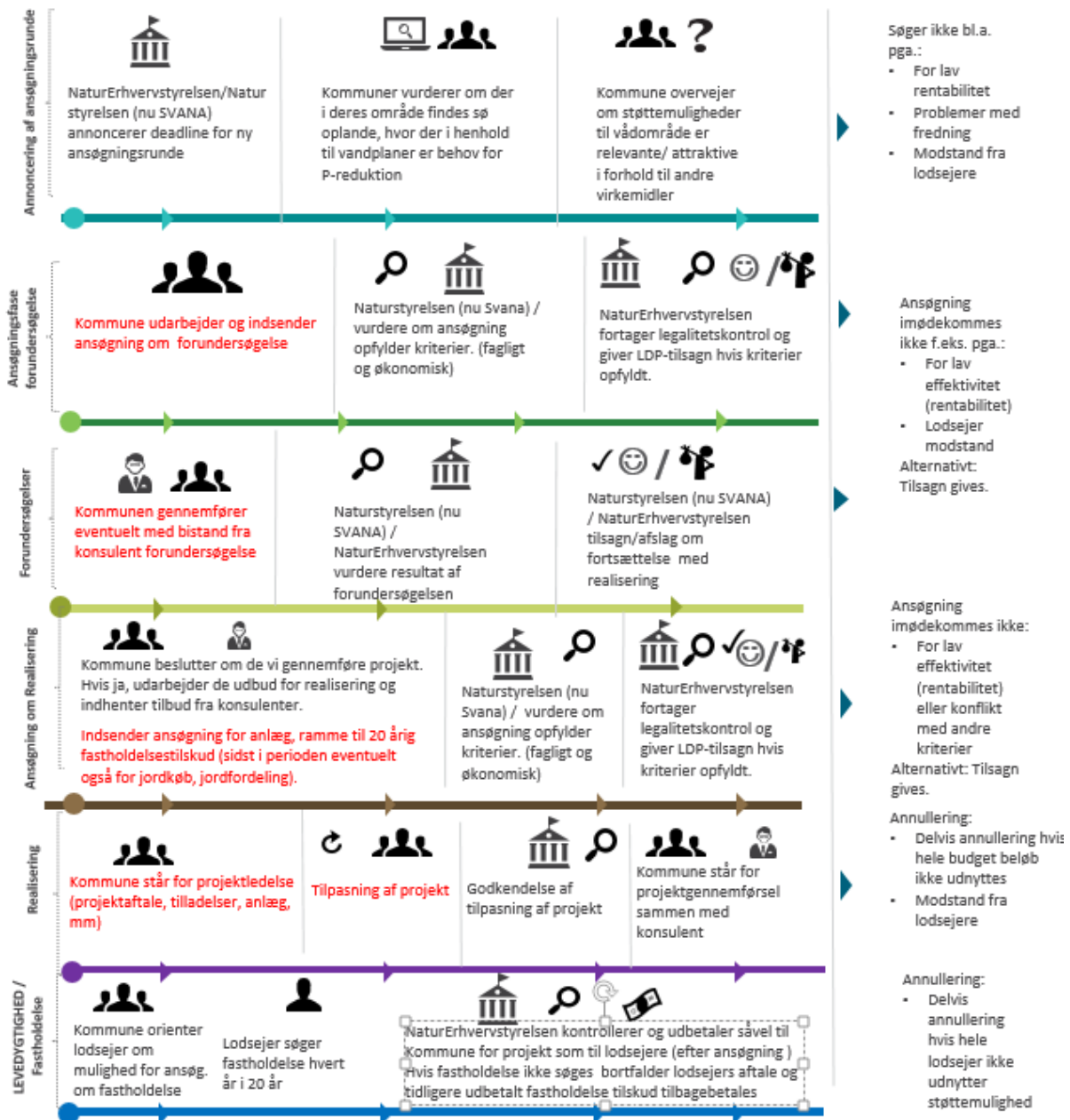
8.6.4 Projektrejse

Evalueringen har endvidere haft til formål, at afdække støttemodtagernes tilfredshed, med administrationen af støtteordningen. Dette omhandler blandt andet den samlede vurdering af processen

fra start til slut, hvorvidt tilsagnsmottagerne vil søge tilskud igen samt den samlede vurdering af Fosforvådområdeordningen.

Inden præsentationen af resultatet af spørgeskemaundersøgelsen blandt tilsagnsmottagerne, gives en grafisk fremstilling af et sagsforløb – en projektrejse. Denne efterfølges af en tekst, der beskriver et projekts forskellige stadier, fra annoncering af muligheden for at søge, over ansøgningsstadiet, til implementeringsstadiet og et stadie efter projektperioden, hvor der gives støtte til fastholdelse. Nedenfor præsenteres en sådan projektrejse i skitseform:

Skitseret sagsforløb. Kommunale P- vådområder.

Annoncering

Der indkaldes ved annoncering på Miljø- og Fødevarerministeriets /Naturstyrelsens hjemmeside. Der holdes infomøder for kommuner.

Ansøgningsfase for forundersøgelser

Kommunerne vurderer i samarbejde med Vandoplandsstyregrupperne (VOS), om der er sø-oplande, hvor der i henhold til vandplanerne er behov for P-reduktion, og hvor virkemidlet P-vådområder kan komme på tale. Kommunen udarbejder ansøgning – eventuelt i samarbejde med konsulent. Naturstyrelsen foretager faglig vurdering og vurderer, om kriterier er opfyldt mht. effektivitet og omkostning. NaturErhvervstyrelsen foretager legalitetskontrol. Der gives tilsagn hhv. afslag på ansøgning.

Forundersøgelse

Kommunen gennemfører forundersøgelse, typisk i samarbejde med konsulent. Undersøgelserne beskriver effektivitet, ejerforhold samt eventuelle konflikter med andre interesser og giver en konsekvensvurdering. Resultat af forundersøgelser sendes til fornyet vurdering hos Naturstyrelsen / NaturErhvervstyrelsen. Opfyldes fastlagte kriterier om effektivt mv. gives grønt lys for at søge om realisering af vådområdet.

Ansøgning om realisering

Kommunen beslutter, om de vil fortsætte. Hvis ja, udarbejdes ansøgning om realisering inklusiv anlæg, lodsejerforhandling, jordkøb og estimater for budgetramme til fastholdelse. Budget er splittet op i projektøkonomi og ansøgning om (reservation af) ramme for fastholdelse (arealtilskud). Dette indsendes sammen med ansøgningskemaer til NaturErhvervstyrelsen/Naturstyrelsen. Naturstyrelsen foretager en faglig vurdering, og vurderer om kriterierne er opfyldte. NaturErhvervstyrelsen foretager legalitetskontrol. Der gives tilsagn hhv. afslag på ansøgningen.

Realisering

Kommunen er herefter projektleder, og ansvarlig for gennemførelse samt ansøgning om reservation af pulje til fastholdelse støtte til lodsejere. Lodsejerforhandlingerne var oftest en af de mest langstrakte delprocesser, idet forhold fra forundersøgelser ofte har ændret sig. Lodsejer kan være udskiftet, lodsejer kan have skiftet mening vedr. deltagelse og vedr. betingelser herfor, hvilket giver risiko for annullering.

Projektet gennemføres i samarbejde med den/de valgte konsulent(er).

Ved afslutning af projektet sørger kommunen for passende skiltning, dokumenterer gennemførelse og laver projektregnskab, samt orienterer lodsejere om mulighed for at søge tilskud til fastholdelse og sørger for tinglysningen af området. NaturErhvervstyrelsen kontrollerer faktura og regnskab, tinglysninger mv. ved projektafslutning. Herefter kan der foretages projektudbetalinger.

Fastholdelse

Lodsejer/forpagter søger om tilsagn om tilskud til 20 årig fastholdelse en gang det år projektet bliver færdigt. NaturErhvervstyrelsen kontrollerer arealstyrrelsen og satsen og meddeler tilsagn. Herefter anmoder lodsejer/forpagter NaturErhvervstyrelsen om udbetaling én gang per år fra den tilsagnet om fastholdelse (arealtilskudsordning). Hvis anmodningen ikke modtages, bliver lodsejer gjort opmærksom

herpå, og mister retten til tilskud dette år, men kan anmode igen efterfølgende år. Hvis lodsejer fortsat ikke ønsker at søge fastholdelsestilskud, skal tidligere udbetalte tilskud tilbagebetales.

8.6.5 Tilsagnsmodtagers samlede vurdering af Fosfor-vådområdeordningen

I relation til annonceringsfasen angiver 67 % (4 støttemodtagere), at der *i høj grad* er gjort tilstrækkeligt, mens de resterende angiver, at der *i nogen grad* er gjort tilstrækkeligt. Dette indikerer, at beskeden om støttemulighederne er nået ud til potentielle ansøgere.

Tablet 14: Er der gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på tilskudsordningen?

	Procentandel
I høj grad	67 % (4)
I nogen grad	33 % (2)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (6)

I Tabel 15 og Tabel 16 gives svar på, hvorledes støttemodtager har opfattet projektforløbet fra start til slut. Hovedkonklusionerne fra svarerne er:

- Projekt-ideer stammer såvel fra ansøger som samarbejdspartnere.
- Skriftligt materiale har oplyst godt om støttemuligheder og ansøgningsproces.
- Der har været tekniske såvel som finansielle udfordringer undervejs.
- Samarbejdet har for det meste fungeret godt mellem støttemodtager og NaturErhvervstyrelsen samt Naturstyrelsen.
- Der har været samarbejds-mæssige udfordringer i forhold til lodsejere.
- Samarbejde med entreprenører er oftest gået godt.
- Der er i høj grad udtrykt besvær med at forstå regler og krav i Landdistriktsprogrammet.
- Der er generelt udtrykt tilfredshed med den hjælp, der har kunnet opnås hos NaturErhvervstyrelsen og Naturstyrelsen.
- Der har været meget delte meninger vedrørende fleksibilitet i opbygningen af ansøgningsprocedure mht.: Forundersøgelser, etablering og støtte til fastholdelse.

- Det har været udfordrende for støttemodtagerne at lave den nødvendige rapportering.
- Der har ikke været problemer i forbindelse med udbetaling eller kontrolbesøg.
- Alle udtrykker interesse for at søge om Landdistriktsmidler igen.

I relation til sidst nævnte emne angives det, at der vil blive indsendt ansøgning i forbindelse med implementering af vandområdeplan II. Endvidere anføres det, at det er den eneste kilde til finansiering af denne type projekter, samt at det er en god, stabil finansieringskilde. Ydermere påpeges det, at det kræver en del tid at ansøge, så man skal op i et vist beløb, før det kan betale sig.

Endelig angives i svarene, at hvis ordningen bliver mere fleksibel, vil det øge motivationen for at benytte den. Reglerne opfattes rigide, og det anføres, at der ikke er frihed nok i forbindelse med erstatninger. Det er for nogle et stort problem, at lodsejer kan miste støtten, hvis de ikke hvert år får overholdt ansøgningsfrist, hvilket ikke opfattes som lodsejervenligt.

Tabel 17 viser at der overordnet set, er nogenlunde tilfredshed med ordningen. 4 ud af 6 angiver, at den er tilfredsstillende, mens de sidste 2 besvarelser angiver mindre tilfredshed eller ikke tilfredsstillende.

Der er yderligere spurgt til, hvilken læring støttemodtager har gjort ved ansøgnings- og projektproces. De er blevet bedt om at bl.a. at angive de største mulige barrierer for udnyttelse af ordningen, samt hvilke kritiske elementer, der har været i ansøgnings-, projekt- og etableringsprocessen. 50 % af besvarelserne (3) angiver nogle positive læringselementer, mens 83% (5) angiver negative læringselementer.

Som positive læringselementer nævnes:

Godt at muligheden for støtte er der.

”Kassen” bør hele tiden være åben for nye ansøgninger, så man kan komme videre til andre projekter, hvis de første ikke er gode nok.

På trods af et massivt bureaukrati og uhensigtsmæssigt setup for ordningen, har det været umagen værd, når man ser den værdi, der er skabt for pengene. God fremdrift i dialog og kommunikation mellem stat og kommune om at løse faglige og formelle udfordringer.

Som negative læringselementer nævnes:

Det er umuligt at få flere midler, hvis projektet viser sig dyrere end ansøgt. Det er dræbende for motivationen og proces.

Stift system. Stor risiko for fejl, som gør at man mister støttekroner

Stive rammer, tidsfrister, overdreven kontrol, underfinansiering og manglende professionalisme fra rådgivere.

Vanskeligt at leve op til de faglige kriterier for at opnå støtte til realisering.

Table 15: Hvorledes vil I som projektansøger vurdere projektføreløbet fra start til slut? (1)

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Ideen til projektet var helt min/vores egen	33 % (2)	67 % (4)	0 % (0)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (6)
Ideen til projektet kom fra samarbejdspartnere	0 % (0)	67 % (4)	0 % (0)	33 % (2)	0 % (0)	100 % (6)
Skriftligt materiale har oplyst om støttemuligheder og ansøgningsproces	67 % (4)	33 % (2)	0 % (0)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (6)
Der har været udfordringer i forhold til finansiering i projektet	50 % (3)	17 % (1)	0 % (0)	33 % (2)	0 % (0)	100 % (6)
Har der været ansøgnings tekniske udfordringer	17 % (1)	50 % (3)	33 % (2)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (6)
NaturErhvervstyrelsen har givet fornødne hjælp til ansøgningstekniske og administrative processer	33 % (2)	33 % (2)	17 % (1)	0 % (0)	17 % (1)	100 % (6)
Der har været samarbejds mæssige udfordringer i projektet i relation til NaturErhvervstyrelsen	0 % (0)	17 % (1)	67 % (4)	17 % (1)	0 % (0)	100 % (6)
Der har været samarbejds mæssige udfordringer i projektet i relation til Naturstyrelsen	0 % (0)	33 % (2)	0 % (0)	67 % (4)	0 % (0)	100 % (6)
Der har været samarbejds mæssige udfordringer i projektet i relation til lodsejere	17 % (1)	50 % (3)	17 % (1)	17 % (1)	0 % (0)	100 % (6)
Der har været samarbejds mæssige udfordringer i projektet i relation til entreprenører	0 % (0)	0 % (0)	17 % (1)	33 % (2)	50 % (3)	100 % (6)

Tabel 16: Hvorledes vil I som projektansøger vurdere projektføløbet fra start til slut? (2)

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Der har været udfordringer med at sætte sig ind i og forstå krav og regler i landdistriktsprogrammet	67 % (4)	33 % (2)	0 % (0)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (6)
Sagsbehandlingen hos NaturErhvervstyrelsen har været effektiv	0 % (0)	67 % (4)	17 % (1)	0 % (0)	17 % (1)	100 % (6)
Sagsbehandlingen hos Naturstyrelsen har været effektiv	33 % (2)	50 % (3)	0 % (0)	0 % (0)	17 % (1)	100 % (6)
Det har været en udfordring, at væsentlige projektomkostninger af formelle grunde ikke kan finansieres af projektmidler	33 % (2)	0 % (0)	17 % (1)	33 % (2)	17 % (1)	100 % (6)
Der har være passende fleksibilitet i opbygningen af ansøgningsprocedure mht.: Forundersøgelser, Etablering og støtte til Fastholdelse.	17 % (1)	17 % (1)	0 % (0)	17 % (1)	50 % (3)	100 % (6)
Der har været udfordringer med afrapporteringen	17 % (1)	50 % (3)	17 % (1)	0 % (0)	17 % (1)	100 % (6)
Der har været udfordringer med at få udbetalingerne hurtigt nok	0 % (0)	0 % (0)	17 % (1)	50 % (3)	33 % (2)	100 % (6)
Der har været udfordringer med bemærkninger og krav ved kontrolbesøg	0 % (0)	0 % (0)	0 % (0)	33 % (2)	67 % (4)	100 % (6)
Jeg vil i fremtiden søge om landdistriktsmidler igen	67 % (4)	33 % (2)	0 % (0)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (6)

Tabel 17: Hvad er din samlede vurdering af denne vådområde-projektordning?

	Procentandel
Meget tilfredsstillende	0 % (0)
Tilfredsstillende	67 % (4)
Mindre tilfredsstillende	17 % (1)
Ikke tilfredsstillende	17 % (1)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (6)

8.7 KONKLUSION

Ordnningen vedrørende støtte til fosforvådområder (fosfor-ådalprojekter), har alene været gældende i anden halvdel af programperioden. Støtten retter sig mod kommuner, der har et, i vandplanen defineret behov, for fosfor-reduktion i oplande til søer. Forundersøgelser er alene bevilget i 2012 og 13. Der er givet tilsagn til ét projekt, med etablering af et fosfor-vådområde. Der i alt givet 35 tilsagn under ordningen. Af dem er 5 tilsagn (14 %) senere annulleret, hvilket giver et samlet antal tilsagn på 30 (86 %).

Der er ikke opnået det budgetterede afløb for denne ordning. Der er i den toårige periode, hvor ordningen har fungeret indenfor evalueringstidsrummet, blevet udbetalt ca. 5,7 mio. kr. Budgettet var 13,8 mio. per år. Årsagen til mindre afløb er, at gennemløb fra forundersøgelse til realisering er længere end to år. Dette er nødvendigt for at kunne dokumentere, at områderne opfylder krav om effektivitet, og for at der kan etableres frivillig tilslutning fra lodsejere. Ansøgerne angiver som begrundelser for at projekter ikke gennemføres:

- Manglende opbakning fra nogle lodsejere.
- 20-årig fastholdelse ikke attraktiv for lodsejere.
- Konflikt med naturinteresser.
- Fosforlækage hhv. ugunstig fosforbalance.
- Området kunne ikke garanteres fremover uforstyrret, af fysisk aktivitet.

Ét mindre projekt er realiseret på 3 ha, svarende til en estimeret fosfor-fjernelse på 116 kg /år. Målet med ordningen var på sigt at opnå en samlet fjernelse, af 30 tons fosfor/pr år inden udgangen af 2015.

Støttemodtagerne opfatter ordningen som relevant, og også overvejende som attraktiv, da der ikke er andre finansieringskilder til sådanne projekter. Som begrundelser herfor angiver kommunerne, at der ikke

er budget / økonomi til sådanne projekter, manglende politisk vilje samt at fjernelse af fosfor gennem vådområder ikke indgår som virkemiddel i de kommunale budgetter.

Støttemodtagerne opfatter ikke ordningen som effektiv, specielt pga. tung administration og manglende smidighed mht. tidsrammer/tidsfrister, finansiering af ekstraudgifter og erstatninger.

Støtten fra ordningen vurderes til gengæld at fremskønne projekter af denne type, med mere end 5 år hhv. overhovedet at gøre projekterne mulige. Dødvægten vurderes på baggrund af tilbagemelding som værende tæt ved nul – dvs. uden ordningen ingen fosfor-vådområdeprojekter.

Støttemodtagerne vurderer generelt, at deres projekt ikke har bidraget væsentligt til fosfor-fjernelse eller andre miljøforbedringer. Dette skyldes primært, at der hidtil næsten udelukkende har været gennemført forundersøgelser.

Flere udtrykker, at deres indsats ikke står mål med udbyttet, og kun i et begrænset omfang har spredt idéen om naturens potentiale for reduktion af fosfor-belastning.

Da der kun er gennemført et mindre fosfor-vådområde, har ordningen endnu ikke manifesteret sig i betydende grad, mht. fremme af miljø-, natur-, kultur- og landskabsværdier, rekreative værdier, muligheden for offentlig adgang til naturområder, medvirket til at skabe forbindelser mellem naturlige biotoper, øge antallet af småbiotoper eller haft andre haft afledte effekter på rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne. Iflg. støttemodtager viser det ene gennemførte projekt dog, at ordningen har et sådan potentiale.

Yderligere angiver støttemodtagere at der har været tekniske såvel som finansielle udfordringer undervejs og at besvær med at forstå regler og krav i Landdistriktsprogrammet. Men samtidig angives der generelt tilfredshed med den hjælp der har kunnet opnås hos NaturErhvervstyrelsen og Naturstyrelsen. Mange angiver at været samarbejds-mæssige udfordringer i forhold til lodsejere. Alle udtrykker interesse for at søge om Landdistriktsmidler igen

9. EVALUERING AF ORDNING OM NATURA 2000 NATURLIG VANDSTAND

9.1 INDLEDNING

Dette kapitel vedrører ordningen om tilskud til Natura 2000 projekter om naturlige vandstandsforhold.

Formålet med ordningen er at yde tilskud til ikke-produktionsfremmende investeringer vedrørende etablering af naturlige vandstandsforhold. Ordningen skal understøtte, at der etableres naturlige vandstandsforhold, som kan bidrage til at sikre eller forbedre bevaringsstatus for naturtyper og arter på 18.500 ha særligt udpegede Natura 2000-arealer til naturlige vandstandsforhold (Hydrologi).

9.2 FAKTA OM STØTTEORDNINGEN

FORMÅL	<p>Formålet med ordningen er at yde tilskud til ikke-produktionsfremmende investeringer vedrørende etablering af naturlige vandstandsforhold. Ordningen skal understøtte, at der etableres naturlige vandstandsforhold, som kan bidrage til at sikre eller forbedre bevaringsstatus for naturtyper og arter på 18.500 ha særligt udpegede Natura 2000-arealer til naturlige vandstandsforhold (Hydrologi). Ansøgere af tilskud under denne støtteordning skal allerede på ansøgningstidspunktet sandsynliggøre, at projektet vil bidrage til at sikre eller forbedre bevaringsstatus for naturtyper og arter på de særligt udpegede arealer inden for Natura 2000-områderne.</p> <p>Der kan ansøges om såvel tilskud til en forundersøgelse som til anlæg af naturlige vandstandsforhold. Forundersøgelserne omfatter undersøgelser, der fastlægger lodsejertilslutning til projektet og behovet for at reservere tilskudsmidler til fastholdelse af naturlige vandstandsforhold.</p>
INTERVENTIONSLOGIK	<p><i>Projekter, som er i overensstemmelse med lokale udviklingsstrategier gennemføres af professionelle eller frivillige aktører i landdistrikterne (outputs) → undersøge mulighederne for at etablere naturlige vandstandsforhold og realisere projekterne → sikre og forbedre bevaringsstatus for arter og naturtyper i særligt udpegede Natura 2000-områder (virkning).</i></p>
INDSATSOMRÅDER	<ul style="list-style-type: none"> • Forbedring og sikring af bevaringsstatus af våde naturtyper i projektområdet til et niveau, der er naturligt for naturtypen; • Natura 2000 målopfyldelse; • Reduktion i gødnings- og sprøjtemiddel forbrug, idet der ikke må bruges gødning eller sprøjtemidler på arealerne.
JUSTERINGER SIDEN MIDTVEJSEVALUERING	<p>Ordningen indgik ikke i Midtvejsevalueringen</p>
REGELSÆT	<p>Tilskud til Natura 2000-projekter om etablering af naturlige vandstandsforhold beror på Fødevareministeriets bekendtgørelse nr. 175 af 28. februar 2012 om tilskud til Natura 2000-projekter om etablering af naturlige vandstandsforhold.</p> <p>Mindst 50% af området skal ved ansøgningsperiodens begyndelse være "særligt udpegede Natura 2000-områder til hydrologi". Projektet skal</p>

opretholdes i mindst 3 år fra den dato, hvor projektet senest skal være afsluttet, dog mindst 5 år fra tilsagnsdatoen.

9.3 ØKONOMISKE NØGLETAL

I perioden 1. januar 2007 til 31. december 2013 er der givet 64 tilsagn til Naturlig vandstand forundersøgelser, Naturlig vandstand realiserede anlæg og Naturlig vandstand realiseringer MVJ under ordningen Naturforvaltning Natura 2000. Heraf er 2 annulleringer, hvormed det endelige antal godkendte tilskud for hele "Naturforvaltning Natura 2000" er 62.

Der er givet tilsagn for 16,6 mio. kroner under Natura 2000 vandstand forundersøgelser, og 0,4 mio. kroner til Natura 2000 vandstand Anlæg og 3,1 mio. kr. til Naturlig vandstand realiseringer MVJ.

Tabel 1: Antal tilsagn, annulleringer og antal godkendte tilskud for Naturforvaltning Natura 2000 i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013.

Ordning	Antal tilsagn	Antal annulleringer	Antal godkendte tilskud
Naturlig vandstand forundersøgelser	59	1	58
Naturlig vandstand realiserede anlæg	3	1	2
Naturlig vandstand realiseringer MVJ	2	-	2
Total	64	2	62

Kilde: NAER – udtræk fra BTAS.

Tabel 2: Nøgletal for Natura 2000 naturlig vandstand i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013.

Indsats	Samlede offentlige tilsagn, mio. kroner	Bortfald	Udbetaling	Restbevilling*	Antal godkendte tilskud
Naturlig vandstand forundersøgelser	16,6	3,3	13,3	-	58
Naturlig vandstand realiserede anlæg	0,4	0,3	0,1	-	2
Naturlig vandstand realiseringer MVJ	3,1	-	-	-	2
Total	20,1	3,6	13,4	-	62

Kilde: NAER – udtræk fra BTAS. *: Restbevilling = Tilsagn minus udbetaling minus bortfald (annullerede beløb)

9.4 METODE OG DATAGRUNDLAG

Natura 2000 naturlig vandstand er evalueret med afsæt i en relativt omfattende dataindsamling. Følgende dataindsamlingsmetoder er blevet gennemført:

- Interview med ordningsansvarlige i centraladministrationen med ansvar for ordningen om etablering af naturlige vandstandsforhold.
- Desk research af bekendtgørelser, ansøgningskemaer, vejledninger m.m.

- Sagsgennemgang af 3 tilfældigt udvalgte projekter
- Kvantitativ spørgeskemaundersøgelse til et tilfældigt udvalg af støttemodtagere, hvilket resulterede i 23 indsendte besvarelse vedrørende Natura 2000 vandstand.
- Udarbejdelse af projekteksempel.

Interviews med ordningsansvarlige og nøglepersoner, er gennemført som kvalitative dybdeinterviews. I dybdeinterviewet, som er en kvalitativ metode, er der fokus på at skabe en dialog/samtale, hvor det at få respondenterne til at fortælle, er det primære. Interviewene er gennemført som semi-strukturerede interviews, hvilket vil sige, at kun de temaer, der skal tales om, er givet på forhånd. Interviewguiden er derfor bygget op omkring temaer og åbne spørgsmål, som danner udgangspunkt for selve afviklingen af interviewet, hvor nye og ikke planlagte spørgsmål kan fremkomme – det er således i høj grad muligt at følge op på respondenternes svar med uddybende spørgsmål. For hvert interview er der udarbejdet et referat.

Evaluator har i forbindelse med evalueringen udviklet et spørgeskema baseret på input fra desk research, vejledninger til ordningen, interview med ordningsansvarlige og med afsæt i de evalueringsspørgsmål, der skal besvares for de tre ordninger jf. evalueringsspørgsmålene i bilag 2 til den Tværgående evalueringsrapport.

I spørgeskemaundersøgelsen for Natura 2000 vandstand er kvoten på 23 besvarelser opnået ud fra en liste med 27 støttemodtagere, dette svarer til en statistisk usikkerhed på +/- 7,9 % (tabel 3). I metodebilaget til den Tværgående evaluering (bilag 1) findes en læsevejledning for hvordan den statistiske usikkerhed skal forstås.

Tabel 3: Input og output fra gennemført spørgeskemaundersøgelse for Natura 2000 vandstand.

Antal unikke numre (dubletter fratrukket)	Antal besvarede skemaer	Svarprocent	Statistisk usikkerhed, %
27	23	85	+/- 7,9

9.5 KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE

Spørgeskemaundersøgelsen og sagsgennemgangen tyder på, at næsten alle (95 %) af støttemodtagerne omfatter offentlige virksomheder, herunder kommuner. Kun 4 % udgøres af private lodsejere. Også ifølge de ordningsansvarlige kommer ca. 9/10 af ansøgningerne fra kommuner.

Hovedparten (87 %) af de adspurgte støttemodtagere har søgt om tilskud i evalueringsperiodens sidste år (2013). Ordningen trådte først i kraft i 2012, hvor der i det første år var 13 % af de adspurgte, der har søgt om tilskud.

Table 4: Hvad var din/jeres status/beskæftigelse ved ansøgningstidspunktet?

	Procentandel
Privat lodsejer	4 % (1)
Privat virksomhed	0 % (0)
Offentlig virksomhed	95 % (22)
Forening/organisation	0 % (0)
Total	100 % (23)

Table 5: Hvornår har du ansøgt i programperioden?

	Procentandel
2011	4 % ⁵ (1)
2012	9 % (2)
2013	87 % (20)
Total	100 % (23)

⁵ Ansøger husker galt og har formentligt søgt i 2012, der var første år, hvor ordningen var trådt i kraft.

9.6 KENDETEGN VED PROJEKTERNE

Hovedparten af de ansøgte midler, ønskes anvendt til forundersøgelser. Således anfører 96 % af støttemodtagerne, at midlerne er søgt til forundersøgelse, 22 % er søgt til realisering og 13 % til en 20-årig fastholdelse (Tabel). Med hensyn til størrelsen af de berørte arealer, omfatter hovedparten (56 %) af de ansøgte projekter arealer på under 100 hektar, men der er også flere større arealer, og 39 % af de ansøgte projekter omfatter arealer på mere end 100 hektar (tabel 6).

Tabel 6: Hvilke aktiviteter er der søgt til?

	Procentandel
Forundersøgelser	96 % (22)
Realisering	22 % (5)
20-årig fastholdelse (kun til private)	13 % (3)
Andet, angiv venligst:	0 % (0)
Total	130 % (23)

Tabel 7: Størrelsesfordeling over de arealer, som de ansøgte projekter under Natura 2000 vandstand.

Størrelse (hektar)	Antal projekter	Procentandel
0-10	4	17 %
11-30	4	17 %
31-70	3	13 %
71-100	2	9 %
100-200	4	17 %
200-300	3	13 %
>300	2	9 %
Ikke oplyst	1	4 %
Total	23	100 %

En forespørgsel omkring arealernes forventede anvendelse før og efter projektet, såfremt dette realiseres, tyder på en stigning i antallet af græsarealer og en nedgang i antallet af områder med dyrket jord eller brak.

På spørgsmålet omkring gødkningen af områderne før projektets start, svarer hovedparten (65 %), at området ikke er gødsket inden projektet, mens 17 % svarer "ja" til at der har været gødsket på området, inden projektets start. Yderligere 17 % svarer "ved ikke" til dette spørgsmål.

Da arealerne ikke må tilføres gødning, bortset fra den gødning, der efterlades af græssende husdyr, svarer dette til en reduktion på henholdsvis 17 % og 14 % i antallet og arealet af området med gødkning såfremt projektet realiseres.

Tabel 8: Oversigt over projekt arealernes anvendelse før og efter projektet under Natura 2000 vandstand, såfremt projektet realiseres. Projekterne der er indeholdt nedenfor er som udgangspunkt forundersøgelser. Det er først ved projekternes realisering, at der tinglyses krav omkring gødkning og effekten af denne ændring realiseres.

Aktivitet	Procentandel Før projektet	Procentandel Efter projektet
Afgræsning	8 (35 %)	17 (74 %)
Dyrket	6 (26 %)	1 (4 %)
Brak	5 (22 %)	0 (0 %)
Afgræsning og høslæt	2 (9 %)	2 (9 %)
Eng/mose/sø	2 (9 %)	2 (9 %)
Ved ikke	0 (0 %)	1 (4 %)
Total	23 (100 %)	23 (100 %)

Tabel 9: Blev der gødsket på området før projektets start?

	Antal	Hektar
Ja	17 % (4)	14 % (340)
Nej	65 % (15)	64 % (1592)
Ved ikke	17 % (4)	22 % (546)
Total	23 (100 %)	100 % (2478)

Ses der på den budgetmæssige størrelse af aktiviteterne, der blev søgt om støtte til, udgjorde 43 % af de ansøgte projekter en investering på under 250.000, mens 43 % udgjorde en ansøgt investering på mellem 250.000 og 500.000 kr. Dermed var lagt hovedparten (86 %) af de ansøgte investeringer på under 500.000 kr.

Tabel 10: Hvor stor var den samlede investering, som der blev søgt om støtte til?

	Procentandel
Under 100.000 kr.	13 % (3)
100.001-250.000 kr.	30 % (7)
250.001-500.000 kr.	43 % (10)
500.001 kr. - 1 million kr.	0 % (0)
1.000.001 kr. - 2.5 million kr.	4 % (1)
2.500.001 kr. - 5 million kr.	9 % (2)
Over 5 millioner kr.	0 % (0)
Total	100 % (23)

Sammenfattes oplysningerne fra spørgeskemaundersøgelsen synes det "typiske" projekt således at omfatte en kommune, der i 2013 ansøger om midler, for de flestes vedkommende, på 250.001-500.000 kroner, til forundersøgelser i forbindelse med Natura 2000 vandstandsprojekter, i de fleste tilfælde i et område på under 100 hektar. Desuden er hovedparten af områderne ikke gødsket inden projektets start.

Eksempel

En kommune ejer et areal liggende indenfor den særlige Natura 2000 udpegning, og ønsker at søge med henblik på at få realiseret intentionerne i Natura 2000-handleplanen for området. For at kunne gennemføre et projekt, skal kommunen skrive under på, at dette kan understøtte deres handleplan.

Kommunen ønsker gennemført en forundersøgelse (1-2 år), der omfatter en ejendomsmæssig og en teknisk vurdering. Ejendomsmæssigt omfatter undersøgelsen de lodsejere, som bor i området og som potentielt kan blive berørt af projektet, idet det er erfaringen, at mange projekter strander pga. manglende interesse, eller direkte modvilje fra få lodsejere.

Den tekniske undersøgelse indebærer kortlægning af eksisterende naturinteresser og indhentning af viden om vandløb, dræn, dvs. om det ønskede projekt i praksis lader sig gennemføre. En mulig udgang på forundersøgelsen kan også være, at alle målene allerede er opfyldt, og at der derfor ikke er grund til at foretage sig yderligere.

Hvis projektet realiseres vil NaturErhvervstyrelsen foretage en årlig kontrol af, om betingelserne for tilsagnet er opfyldt.

9.7 EVALUERINGENS KONKLUSIONER

I dette kapitel præsenteres evaluators samlede vurdering af ordningen, ud fra evalueringskriterierne relevans og nytte, effekter og målopfyldelse samt effektivitet.

Endelig præsenteres projektrejsen som et eksempel på den typiske projektrejse inden for Natura 2000 naturlig vandstand.

9.7.1 Relevans og nytte

Første evalueringskriterium vedrører ordningens relevans og nytte. Med dette kriterium tydeliggøres det, hvor relevant, attraktiv og nyttig ordningen fremtræder for støttemodtagerne, i relation til aktuelle udviklingsbehov og -potentialer. Ordningen vurderes således ud fra, hvorvidt den matcher de problemer, der fremkommer i landdistrikterne samt hvorvidt støttemodtagerne anser ordningen som nyttig og relevant ud fra individuelle behov.

Formålet med ordningen "Naturforvaltning Natura 2000 (vandstand)" er at etablere naturlige vandstandsforhold, for at sikre eller forbedre bevaringsstatus for naturtyper og arter på særligt udpegede Natura 2000-arealer til naturlige vandstandsforhold.

Støttemodtagerne er derfor blevet spurgt om deres opfattelse af ordningens relevans, attraktivitet samt nyttighed samt deres vurdering af, hvorvidt den er i overensstemmelse med de eksisterende behov.

Ud fra nedenstående tabel fremkommer støttemodtagernes opfattelse af ordningen om tilsagn til Natura 2000-projekter om etablering af naturlige vandstandsforhold, helt overvejende som værende relevant og nyttig. Specielt ordningens relevans fremstår central, idet hele 78 % i høj grad opfatter ordningen som dette. Derimod opfatter 52 % ordningen til "i ringe grad" at være attraktiv, mens hovedparten (65 %) opfatter ordningen som nyttig.

Også de ordningsansvarlige har oplevet, at ordningen har været mindre attraktiv end forudset, idet kommunerne ikke har søgt så meget som forventet. Det har, ligeledes ifølge de ordningsansvarlige, været mest attraktivt at få gennemført forundersøgelser, og bl.a. rådgivere har tilbudt denne ydelse. Den 20-årige fastholdelse er derimod mindre attraktiv pga. af uforholdsmæssigt (især for små arealer) meget arbejde med at søge udbetaling årligt i fællesskema.

De ordningsansvarlige oplever dog ordningen som yderst relevant, idet man under ordningen, med en relativt lille indsats, kan gøre en stor forskel for naturen og biodiversiteten.

Det er de ordningsansvarliges overordnede vurdering, at mange ansøgere/kommuner, især for de små arealer, har fundet ansøgningsproceduren og projekternes realisering, administrations tung, og at mange har haft en oplevelse af, at der har været for mange regler og procedurer, man skulle overholde.

En af årsagerne til den manglende attraktivitet kan desuden ifølge de ordningsansvarlige, være, at man har lavet en for lille ordning til, at den er blevet rigtig interessant for ansøgerne, idet der er for få, der reelt kan ansøge.

Table 11: I hvor høj grad opfatter du ordningen om tilsagn til Natura 2000-projekter om etablering af naturlige vandstandsforhold som relevant, attraktiv og nyttig?

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Relevant	78 % (18)	17 % (4)	4 % (1)	0 % (0)	0 % (0)	100 % (23)
Attraktiv	22 % (5)	17 % (4)	52 % (12)	4 % (1)	4 % (1)	100 % (23)
Nyttig	65 % (15)	22 % (5)	4 % (1)	0 % (0)	9 % (2)	100 % (23)

Støttemodtagerne er desuden blevet spurgt om, hvorvidt de mener, at støtteordningen er i overensstemmelse med behovet for at forbedre levevilkårene for arter og naturtyper i Natura 2000-områderne. Her er deres opfattelse af ordningen meget blandet, idet 56 % angiver "i høj grad" eller "i nogen grad" (hhv. 30 % og 26 %), mens 43 % angiver, at ordningen "i ringe grad" er i overensstemmelse med dette behov.

Støttemodtagerne synes herved delvist at være overvejende positivt indstillede overfor ordningen, som de især finder relevant og nyttig, mens under halvdelen opfatter ordningen som værende attraktiv. Lidt over halvdelen af støttemodtagerne mener, at støtteordningen i høj eller nogen grad er i overensstemmelse med behovet for at forbedre levevilkårene for arter og naturtyper i Natura 2000-områderne.

Table 12: I hvor høj grad mener du, at støttemulighederne under ordningen er i overensstemmelse med behovet for at forbedre levevilkårene for arter og naturtyper i Natura 2000-områderne?

	Procentandel
I høj grad	30 % (7)
I nogen grad	26 % (6)
I ringe grad	43 % (10)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	0 % (0)
Total	100 % (23)

9.7.2 Effekter og målopfyldelse

Andet evalueringskriterium vedrører målopfyldelse og resultater, som er belyst under en række tematiske underpunkter, herunder hvorvidt de individuelle tilsagn bidrager til at opfylde formålet med ordningen. Formålet med ordningen er, at etablere naturlige vandstandsforhold for at sikre eller forbedre bevaringsstatus for naturtyper og arter på særligt udpegede Natura 2000-arealer til naturlige vandstandsforhold.

Til spørgsmålet omkring opfyldelsen af formålet, angiver hovedparten (61 %) at deres eget tilsagn enten "i høj grad" eller "i nogen grad" bidrager til at opfylde disse formål. Da der er tale om forundersøgelser bygger besvarelsen naturligt på en eventuel realisering af projektet og bygger på støttemodtagernes forventninger. Kun 13 % mener "slet ikke" at deres eget tilsagn har bidraget til at opfylde formålet, og 22 % angiver "ved ikke".

Der er desuden spurgt ind til hvorfor støttemodtagerne ikke mener, at deres eget tilsagn har bidraget til at opfylde formålet, til dette svares der at det ikke lykkedes at realisere projektet, der manglede lodsejerinteresse og én angiver at: "til komplekse sager giver det mening - vores lille sag kunne jeg have overskuet på få timer".

Tabel 13: I hvor høj grad mener du, at dit eget tilsagn har bidraget til at opfylde disse formål?

	Procentandel
I høj grad	35 % (8)
I nogen grad	26 % (6)
I ringe grad	4 % (1)
Slet ikke	13 % (3)
Ved ikke	22 % (5)
Total	100 % (23)

Støttemodtagerne er blevet spurgt om, i hvilken grad de støttende aktiviteter er i overensstemmelse med Natura 2000-målsætningen for det område deres areal ligger. Hertil svarer hovedparten (65 %) "i høj grad"

Table 14: I hvor høj grad er de støttede aktiviteter i overensstemmelse med Natura 2000-målsætningen for det område, hvori arealerne ligger?

	Procentandel
I høj grad	65 % (15)
I nogen grad	22 % (5)
I ringe grad	9 % (2)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	4 % (1)
Total	100 % (23)

Desuden er der spurgt ind til støttemodtagernes vurdering af, i hvor høj grad de mener at deres udbytte af tilsagnet står mål med den indsats, de har ydet for at opnå tilsagn, og om i hvor høj grad de mener at de mål de selv havde for projektet er blevet opfyldt. Her mener hovedparten ”i høj grad” eller ”i nogen grad” (69 % i alt, hhv. 39 % og 30 %) at deres udbytte står mål med den indsats de har ydet for at få tilsagnet. Tilsvarende angiver hovedparten ”i høj grad” eller ”i nogen grad”, (70 %, hhv. 57 % og 13 %), at deres egne mål for projektet er blevet opfyldt.

I forhold til målopfyldelsen supplerer de ordningsansvarlige med, at der synes at have været uforholdsmæssigt mange forundersøgelser i forhold til realiserede projekter, måske fordi ansøgere, i samarbejde med rådgivere, har anvendt ordningen som en mulighed for at øge vidensniveauet om arter og naturtyper i f.eks. de enkelte kommuner.

Med hensyn til det finansielle afløb er målene ikke nået, idet ikke alle de afsatte midler er anvendt, og heller ikke i forhold til arealet eller mængden af realiserede anlæg er målene nået 2007-2013.

Med hensyn til eventuelle effekter på biodiversiteten måles der, bortset fra det nationale naturovervågningsprogram Novana, ikke på dette.

I forhold til de enkelte projekter, lever disse ifølge de ordningsansvarlige i høj grad op til ordningens mål, da de ellers ikke ville have opnået støtte.

Table 15: Støttemodtagernes overordnede vurdering af projekternes målopfyldelse og deres udbytte i forhold til indsats.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad mener du, at dit udbytte af tilsagnet står mål med den indsats, du har gjort for at opnå tilsagn?	39 % (9)	30 % (7)	17 % (4)	9 % (2)	4 % (1)	100 % (23)
I hvor høj grad mener du, at de mål, du har haft for dit eget projekt, er blevet opfyldt?	57 % (13)	13 % (3)	9 % (2)	17 % (4)	4 % (1)	100 % (23)

For at opsummere, mener hovedparten af støttemodtagerne at deres projekt har opfyldt formålene med ordningen, ligesom hovedparten af støttemodtagerne også mener at de støttende aktiviteter har været i overensstemmelse med Natura 2000-målsætningen for det område, hvori deres arealer er beliggende. Desuden er støttemodtagerne overordnet tilfredse med udbyttet af tilsagnet i forhold til den indsats de har ydet for at få støtten, og hovedparten mener desuden at deres eget mål med projektet er blevet opfyldt.

9.7.3 Effektivitet

Følgende evalueringskriterium omhandler ordningens effektivitet, der skal forstås som værdien af de opnåede effekter i forhold til de anvendte ressourcer, herunder også om projekterne er levedygtige og bidrager med afledte positive effekter, også efter tilskuddets ophør.

Der er spurgt ind til i hvor høj grad, de aktiviteter der er søgt støtte til, er blevet realiseret. Her svarer 70 % at aktiviteterne der er søgt støtte til, "i høj grad" eller "i nogen grad" er blevet realiseret. I alt 22 % af de aktiviteter, der er søgt støtte til, er "slet ikke" realiseret. Hovedparten af støttemodtagerne mener "slet ikke" at deres tilsagn har bidraget til at fremme levevilkårene for de arter eller naturtyper, man ville skulle tilgodese med projektet (61 %), ligesom hovedparten (70 %) heller ikke ("slet ikke"), mener at projektet har haft afledte effekter på rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne.

Som uddybende svar til, hvilke arter som projektet har bidraget til at fremme levevilkårene for, svarer de fleste støttemodtagere at der endnu kun har været en forundersøgelse og derfor ingen effekter på biodiversiteten. Enkelte angiver at projektet har fremmet levevilkårene for flere forskellige arter, især vadefugle generelt, traner, ænder og gæs. Yderligere ét projekt har været realiseret i ca. 1,5 år og der er endnu ikke målt den direkte effekt på projektet.

Tabel 16: I hvor høj grad er projektet blevet realiseret, og i hvor høj grad har projektet bidraget til at fremme levevilkårene for arter og naturtype, og haft afledte effekter på andre forhold.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad er de aktiviteter, der er søgt støtte til, blevet realiseret?	61 % (14)	9 % (2)	4 % (1)	22 % (5)	4 % (1)	100 % (23)
I hvor høj grad har tilsagnet bidraget til at fremme levevilkårene for de arter eller naturtyper, man ville skulle tilgodese med projektet?	13 % (3)	4 % (1)	0 % (0)	61 % (14)	22 % (5)	100 % (23)
I hvor høj grad har projektet haft afledte effekter på rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne?	9 % (2)	4 % (1)	4 % (1)	70 % (16)	13 % (3)	100 % (23)

De fleste af støttemodtagerne (57 %) angiver at deres projekt ikke har haft afledte projekter i form af efterfølgende projekter og ansøgninger under Landdistriktsprogrammet, mens 30 % har haft afledte projekter, og 13 % svarer "ved ikke".

Af afledte projekter nævner støttemodtagerne (de 30 %); forbedring af hydrologi, hegnings- og rydningsprojekter, realiseringsprojekt vedr. naturlige vandstandsforhold, tilgrænsende områder, nuværende ansøgning til realisering af selve projektet og én støttemodtager angiver at de arbejder på flere projekter.

Som årsager til manglende realisering angives følgende årsager: Lodsejerbekymringer og anlægstekniske udfordringer, lodsejerne fik ikke "value for money" og generelt manglende lodsejerinteresse.

Tabel 17: I hvor høj grad er dit projekt blevet realiseret?

	Procentandel
I høj grad	57 % (13)
I nogen grad	13 % (3)
I ringe grad	4 % (1)
Slet ikke	22 % (5)
Ved ikke	4 % (1)
Total	100 % (23)

Med til en vurdering af ordningens effektivitet hører desuden en vurdering af, hvorvidt naturplejen også uden tilsagn var blevet helt eller delvist gennemført ("dødvægten").

De fleste af støttemodtagerne (78 %), har ikke overvejet at annullere tilsagnet efter dette er modtaget, og kun 13 % har overvejet dette. Som begrundelser for hvorfor de har haft denne overvejelse angiver støttemodtagerne at; "det var alt for kompliceret til fem lodsejere der ikke er landmænd og 10 ha", samt "Lodsejerbekymringer og anlægstekniske udfordringer".

De 13 % af støttemodtagerne angiver desuden at projektet ikke ville have været gennemført, hverken helt eller delvist, uden støtte fra støtteordningen. Dette understøttes af, at 83 % af samtlige støttemodtagere (23) ikke ville have gennemført projektet, hverken helt eller delvist, hvis ikke der havde været mulighed for at få støtte igennem støtteordningen. Og kun 17 % ville selv have realiseret 1-50 % af projektet uden støtte fra støtteordningen. Den del af projektet som ville være gennemført uden støtteordningen, angives som; at det var blevet en "discount-undersøgelse", sikring mod oversvømmelse og resten svarer "ved ikke".

Den samlede dødvægt for ordningen Naturforvaltning og Natura 2000, som også inkluderer dødvægt fra Rydning og hegning af landbrugs- og naturarealer, vurderes at være meget lille, da den er beregnet til 7% (Tabel 43 i den tværgående rapport).

Også efter de ordningsansvarliges vurdering ville projekterne ikke blive gennemført uden støtte.

Som uddybende svar på, hvorfor projekterne ikke ville være blevet gennemført uden støtte fra støtteordningen, angiver støttemodtagerne følgende: det ville blive for dyrt, der manglede midler til forundersøgelse, manglende finansiering, investeringen ville ikke være blevet prioriteret, lodsejere var ikke interesserede uden kompensation, lodsejerbekymringer og anlægstekniske udfordringer.

Tabel 18: Har du på et tidspunkt efter at du har modtaget tilsagn om støtte til et projekt under ordningen om tilsagn til Natura 2000-projekter om Etablering af Naturlige Vandstandsforhold overvejet at annullere tilsagnet, således at projektet enten ikke blev gennemført eller skulle gennemføres uden støtte?

	Procentandel
Ja	13 % (3)
Nej	78 % (18)
Ved ikke	9 % (2)
Total	100 % (23)

De fleste støttemodtagere angiver at de ikke ved om støtten under støtteordningen har medført at investeringen er blevet fremskyndet (65 %), og samtlige støttemodtagere angiver at de, i tilfælde af at støtten under støtteordningen har fremskyndet investeringen, ikke ved hvor mange år den er blevet fremskyndet.

Tabel 19: Har støtten under denne støtteordning medført, at investeringen er blevet fremskyndet?

	Procentandel
I høj grad	9 % (2)
I nogen grad	13 % (3)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	13 % (3)
Ved ikke	65 % (15)
Total	100 % (23)

Til sidst under dette kriterium, spørges støttemodtagerne ind til i hvor høj grad investeringen var afhængig af støtten under ordningen. Hertil svarer hele 91 % at investeringen "i høj grad" var afhængig af støtten fra støtteordningen.

Tabel 20: I hvor høj grad var investeringen afhængig af støtten under ordningen?

	Procentandel
I høj grad	91 % (21)
I nogen grad	4 % (1)
I ringe grad	0 % (0)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	4 % (1)
Total	100 % (23)

Hovedparten af støttemodtagerne (92 %, hhv. 35 % og 57 %) mener "i høj grad" eller "i nogen grad" at der er gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på støtteordningen.

Til spørgsmålet omkring, om støttemodtageren opfatter administrationen af ordningen som effektiv, er der meget blandede meninger blandt støttemodtagerne. Dog mener lidt over halvdelen (57 %), at administrationen "i høj grad" eller "i nogen grad" opfattes som effektiv og kun 4 % svarer "slet ikke".

Tabel 21: Er der gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på tilskudsordningen?

	Procentandel
I høj grad	35 % (8)
I nogen grad	57 % (13)
I ringe grad	4 % (1)
Slet ikke	0 % (0)
Ved ikke	4 % (1)
Total	100 % (23)

Tabel 22: Opfatter du administrationen af ordningen som effektiv?

	Procentandel
I høj grad	9 % (2)
I nogen grad	48 % (11)
I ringe grad	13 % (3)
Slet ikke	4 % (1)
Ved ikke	26 % (6)
Total	100 % (23)

9.7.4 Projektrejse

Evalueringen i form af spørgeskemaundersøgelsen har endvidere haft til formål at afdække støttemodtagernes tilfredshed med administrationen af støtteordningen. Dette omhandler blandt andet den samlede vurdering af processen fra start til slut, hvorvidt støttemodtagerne ville søge tilskud igen samt den samlede vurdering af ordningen om Natura 2000 naturlig vandstand, sammenfattet i, og det typiske sagsforløb (projektreisen) er vist i figuren neden for.

Omkring halvdelen angiver at idéen til projektet ”i høj grad” eller ”i nogen grad”, var deres egen (52 %). Hovedparten (82 %), angiver at idéen til projektet kommer fra samarbejdspartnere. Dermed tegner der sig et billede af, at samarbejdspartnere i høj grad spiller en rolle i forbindelse med ansøgningen og formuleringen af projektet.

Rettes fokus mod det mere administrative arbejde, mener lidt over halvdelen (52 %), at det skriftlige materiale ”i høj grad” eller ”i nogen grad” har oplyst om støttemuligheder og ansøgningsproces, og de fleste mener, at sagsbehandlingen har været effektiv (69 %).

På et overordnet plan tegner der sig således et billede af, at hovedparten af støttemodtagerne har fået tilfredsstillende skriftligt materiale og har oplevet tilfredsstillende sagsbehandling.

I forhold til finansieringen anfører lidt over halvdelen, at der slet ikke har været problemer med medfinansiering af projektet, men mellem 26 % og 34 % svarer at de høj eller nogen grad har oplevet udfordringer med med- og mellemfinansiering. Hovedparten (61 %) mener ”slet ikke” at det har været en udfordring at væsentlige projektomkostninger af formelle grunde ikke kunne finansieres af projektmidler.

Omkring halvdelen (52-57 %) mener, at der slet ikke har været samarbejds-mæssige eller tekniske udfordringer i projektet.

Også her tegner sig således et overvejende positivt billede af støttemodtagernes opfattelse af ordningen, selvom enkelte har oplevet udfordringer med mellem- og medfinansiering af projektkomkostninger.

De resterende spørgsmål retter sig primært mod administrationen af ordningen, idet det her fremgår, at de fleste støttemodtagere (65 %) mener "slet ikke" eller "i ringe grad" har oplevet udfordringer med at sætte sig ind i ordningens krav og regler. De fleste støttemodtagere (70 %), mener "slet ikke" at der har været udfordringer med afrapporteringen. 44 % mener "i ringe grad" eller "slet ikke" at der har været problemer med at få udbetalingerne hurtigt nok. 26 % svarer "ved ikke" til dette spørgsmål.

Hovedparten (61 %) mener "slet ikke" at der har været udfordringer med bemærkninger og krav ved kontrolbesøg. De fleste støttemodtagere (56 %) mener udtrykker i høj eller nogen grad tilfredshed med NaturErhvervstyrelsens assistance i forbindelse med de administrative processer, og hele 92 % angiver at de "i høj grad" eller "i nogen grad" vil søge om landdistriktsmidler i fremtiden.

Tablet 23: Hvorledes vil du som projektansøger vurdere projektførelsen fra start til slut?

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Ideen til projektet var helt min/vores egen	9 % (2)	43 % (10)	30 % (7)	13 % (3)	4 % (1)	100 % (23)
Ideen til projektet kom fra samarbejdspartnere	43 % (10)	39 % (9)	4 % (1)	9 % (2)	4 % (1)	100 % (23)
Skriftligt materiale har oplyst om støttemuligheder og ansøgningsproces (Her tænkes på eksempelvis hjemmesiden eller vejledningen)	9 % (2)	43 % (10)	9 % (2)	26 % (6)	13 % (3)	100 % (23)
Sagsbehandlingen har været effektiv	17 % (4)	52 % (12)	9 % (2)	9 % (2)	13 % (3)	100 % (23)
Der har været udfordringer i forhold til medfinansiering i projektet	22 % (5)	4 % (1)	4 % (1)	52 % (12)	17 % (4)	100 % (23)
Der har været udfordringer i forbindelse med mellemfinansiering af projektkomkostninger	17 % (4)	17 % (4)	4 % (1)	39 % (9)	22 % (5)	100 % (23)
Der har været samarbejds-mæssige udfordringer i projektet	4 % (1)	22 % (5)	4 % (1)	52 % (12)	17 % (4)	100 % (23)
Der har været tekniske udfordringer i gennemførelsen af projektet	4 % (1)	13 % (3)	9 % (2)	57 % (13)	17 % (4)	100 % (23)
Der har været udfordringer med at sætte sig ind i og forstå krav og regler i landdistriktsprogrammet	17 % (4)	4 % (1)	17 % (4)	48 % (11)	13 % (3)	100 % (23)
Det har været en udfordring, at væsentlige projektkomkostninger af formelle grunde ikke kan finansieres af projektmidler	4 % (1)	9 % (2)	9 % (2)	61 % (14)	17 % (4)	100 % (23)
Der har været udfordringer med afrapporteringen	0 % (0)	4 % (1)	13 % (3)	70 % (16)	13 % (3)	100 % (23)
Der har været udfordringer med at få udbetalingerne hurtigt nok	13 % (3)	17 % (4)	9 % (2)	35 % (8)	26 % (6)	100 % (23)
Der har været udfordringer med bemærkninger og krav ved kontrolbesøg	0 % (0)	4 % (1)	13 % (3)	61 % (14)	22 % (5)	100 % (23)

NaturErhvervstyrelsen har været hjælpsomme ved de administrative processer	13 % (3)	43 % (10)	17 % (4)	13 % (3)	13 % (3)	100 % (23)
Jeg vil i fremtiden søge om landdistriktsmidler igen	70 % (16)	22 % (5)	4 % (1)	4 % (1)	0 % (0)	100 % (23)

I spørgeskemaundersøgelsen er støttemodtagerne afslutningsvis blevet spurgt om deres samlede vurdering af ordningen, hvor det af tabel 24 fremgår, at svarene falder i to grupper, idet 47 % er tilfredse med ordningen, mens ligeså mange er mindre tilfredse eller utilfredse med ordningen. Med forbehold for de meget små tal, er dette en relativt høj procentandel af mindre/ikke tilfredse.

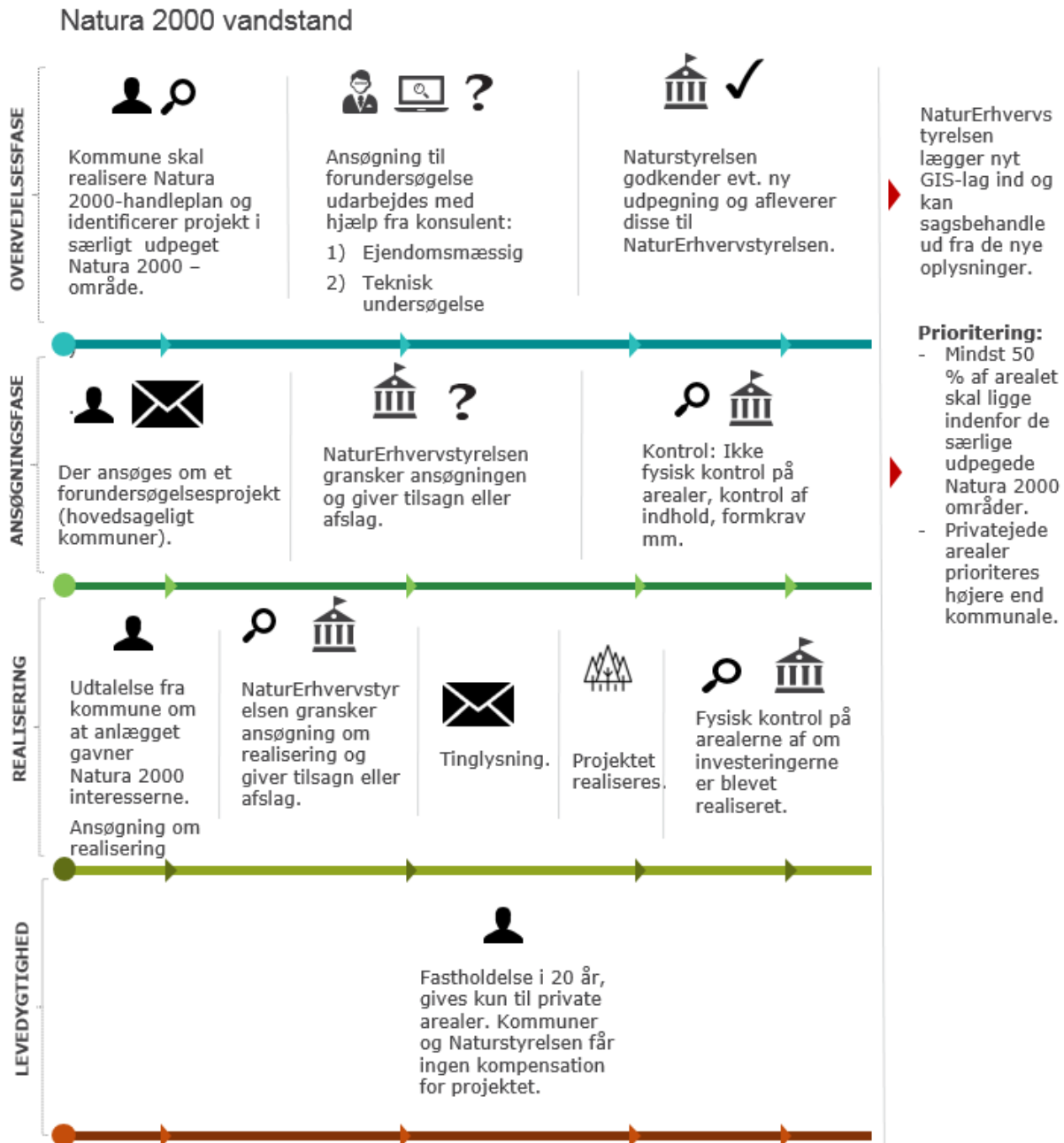
Tabel 24: Hvad er din samlede vurdering af ordningen om tilsagn til Natura 2000-projekter om Etablering af Naturlige Vandstandsforhold?

	Procentandel
Meget tilfredsstillende	17 % (4)
Tilfredsstillende	30 % (7)
Mindre tilfredsstillende	43 % (10)
Ikke tilfredsstillende	4 % (1)
Ved ikke	4 % (1)
Total	100 % (23)

Enkelte støttemodtagere uddyber i deres besvarelse, hvad den manglende tilfredshed beror på, og svarene synes at falde i følgende hovedgrupper:

- Arrondering/jordfordeling som redskab bør tænkes ind i ordningen. Utilfredsstillende, at en enkelt uvillig jordejer kan standse hele processen efter et langt forløb.
- Oplevelse af meget "bureaukrati" og tung sagsbehandling: ordningen er "meget besværligt at have med at gøre".
- Reglerne opleves af nogle som meget firkantede og selv mindre forseelser kan blive sanktioneret "urimeligt hårdt". "Det må være nok at man bliver fratrukket støtte, men urimeligt, at man oveni skal betale en bøde på op til 100 %".
- Alt for korte frister og for lidt fleksibilitet. Selv rimelige projektændringer tager lang tid at få godkendt.
- Et stort "gab" mellem forundersøgelserne og realisering af projekterne trækker meget ned for ordningen og den mindre attraktiv: "Har gavnet konsulenterne mere end naturen".
- Ønske om bedre vejledning omkring de vigtigste forhindringer i løbet af processen. Evt. med et omrejsende projektteam, der adviserede kommuner og projektmagere.

Figur 1 Det typiske sagsforløb (projekttrajekten) for Natura 2000 naturlig vandstand.

9.8 KONKLUSION

Formålet med ordningen Natura 2000 naturlig vandstand er at yde tilskud til ikke-produktionsfremmende investeringer vedrørende etablering af naturlige vandstandsforhold. Ordningen skal understøtte, at der etableres naturlige vandstandsforhold, som kan bidrage til at sikre eller forbedre bevaringsstatus for naturtyper og arter på 18.500 ha særligt udpegede Natura 2000-arealer til naturlige vandstandsforhold (Hydrologi). Der kan ansøges om såvel tilskud til en forundersøgelse som til anlæg af naturlige vandstandsforhold. Forundersøgelserne omfatter undersøgelser, der fastlægger lodsejertilslutning til projektet og behovet for at reservere tilskudsmidler til fastholdelse af naturlige vandstandsforhold.

Ordningen fremstår i særlig grad relevant og nyttig, både i forhold til de behov og udfordringer, som sektoren står overfor samt set fra støttemodtagernes perspektiv. Ordningen opleves i mindre grad som attraktiv, hvilket stemmer overens med de ordningsansvarlige vurdering, der bl.a. har oplevet, at kommunerne har ansøgt i mindre omfang end forventet.

Såvel de ordningsansvarliges vurderinger som tilbagemeldinger fra støttemodtagerne tyder på, at baggrunden for dette er, at mange ansøgere/kommuner har fundet ansøgningsproceduren og projekternes realisering administrations tung, og at man har en oplevelse af, at der er mange regler og procedurer, man skal overholde.

Med hensyn til de projekter, der har opnået tilsagn, vurderes målopfyldelsen at være høj. Støttemodtagerne finder således, at de har opnået egne mål med projektet, og at den indsats de har ydet for at opnå tilsagnet, står mål med "udbyttet". Hverken i forhold til det finansielle afløb, antallet af gennemførte projekter eller berørte antal hektar er målene dog nået.

Projekterne gennemført under ordningen har i høj grad været afhængig af støtten, og den samlede dødvægt for ordningen Naturforvaltning og Natura 2000, som også inkluderer dødvægt fra Rydning og hegning af landbrugs- og naturarealer, er beregnet til 4% (Tabel 43 i den tværgående rapport).

Også efter de ordningsansvarliges vurdering ville projekterne ikke være gennemført uden støtte.

Såvel de ordningsansvarlige som støttemodtagerne peger på de uforholdsmæssigt mange forundersøgelser i forhold til de realiserede projekter, der er en forudsætning for reelt at forbedre forholdene for den biodiversitet, som ordningen retter sig imod.

Besvarelserne synes dog overordnet set at afspejle et overvejende positivt sagsforløb, hvor de fleste støttemodtagere har fået tilfredsstillende assistance fra NaturErhvervstyrelsen samt tilfredsstillende skriftligt materiale samt få udfordringer med tekniske problemer og forståelse af regler og krav, og hvor også udfordringer med hensyn til afrapportering, udbetalinger og kontrol har været begrænsede.

10. EVALUERING AF ORDNING OM TILSKUD TIL FRILUFTSFACILITETER I TILKNYTNING TIL FORTIDSMINDER OG FREDEDE AREALER

10.1 INDLEDNING

Denne kapitel vedrører ordningen om tilskud til friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer, der har til formål at forbedre offentlighedens adgang til flere og bedre naturoplevelser.

Dette skal ske ved at etablere friluftsfaciliteter i projektområder, hvor offentligheden får mulighed for at opleve fortidsminder og fredede arealer.

Baggrunden for ordningen er den særlige aftale under Grøn Vækst-aftalen mellem den daværende regering og Dansk Folkeparti om beskyttelsen af landskabet, herunder fortidsminder og fredede områder. Aftalen indebar 3 sammenkoblede initiativer:

Tilskudsordning til friluftsfaciliteter ved fortidsminder og fredede områder

Portal www.altomfortidsminder.dk

Landskabsatlas (Inspiration til beskyttelse af landskabet)

[Tilskudsordning til friluftsfaciliteter ved fortidsminder og fredede områder](#)

Som led i Grøn Vækst-aftalen blev der afsat 4 mio.kr. årligt (landdistriktsmidler) i perioden 2010-2015 til tilskud til friluftsfaciliteter i forbindelse med fortidsminder og fredede områder.

SVANA behandlede ansøgningerne og overdrog herefter begrundede indstillinger til NaturErhvervstyrelsen, som stod for den videre sagsbehandling og udbetaling af tilskud. Der kunne kun gives tilskud til faciliteter på privatejede arealer uden skov, og derudover var der en række kriterier jf. bekendtgørelsen. Ordningen bortfaldt med udgangen af 2012.

Portal www.altomfortidsminder.dk

Medio januar 2010 lanceredes første version af www.altomfortidsminder.dk, som er en portal vedr. pleje, restaurering og formidling af fortidsminder med det formål at øge synligheden af landets fortidsminder og øge oplysninger om tilskudsmuligheder og pleje af fortidsminderne til de relevante interessenter f.eks. private lodsejere, kommuner mv. Der blev afsat 6 mio. kr. til projektet. (Ikke landdistriktsmidler)

[Landskabsatlas \(Inspiration til beskyttelse af landskabet\)](#)

SVANA udarbejdede i samarbejde med Langeland Kommune et landskabsatlas, som kortlægger og beskriver kommunens landskaber med vægt på bl.a. fortidsminder og bygninger. Der blev afsat 1,6 mio. kr. til projektet (Ikke landdistriktsmidler).

Da tilskudsordningen blev iværksat i 2010, var den ikke en del af midtvejsevalueringen af Landdistriktsprogrammet.

Ordningen lukkede i 2012, dvs. at det sidste tilsagn blev meddelt i 2012, og den sidste udbetaling finder sted inden udgangen af 2015.

10.2 FAKTA OM STØTTEORDNINGEN

FORMÅL	<p>Formålet med ordningen om tilskud til <i>friluftsfaciliteter i Tilknytning til Fredede Fortidsminder</i> er, at give offentligheden adgang til flere og bedre naturoplevelser ved at etablere friluftsfaciliteter i projektområder, hvor offentligheden får mulighed for at opleve fortidsminder og fredede arealer.</p> <p>Projektområdet skal på tidspunktet for ansøgningen om tilskud omfatte arealer, hvor der er et eller flere fortidsminder, eller som er fredede. Projektområdet kan omfatte andre areal typer end landbrugs- eller naturarealer.</p>
INTERVENTIONSLOGIK	<p><i>Projekter, som er i overensstemmelse med lokale udviklingsstrategier gennemføres af professionelle eller frivillige aktører i landdistrikterne (outputs → forbedre basale servicefaciliteter med henblik på at give offentligheden adgang til flere og bedre naturoplevelser ved at forbedre mulighederne for at opleve fortidsminder og fredede arealer → sikre attraktive levevilkår og fortsat bosætning i landdistrikterne (virkning)</i></p>
INDSATSOMRÅDER	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nyetablering eller udskiftning af en eller flere friluftsfaciliteter: borde, bænke, toiletter, parkeringsområder, mindre stier, skiltning, standere med information, fugletårne. 2. Andre faciliteter af betydning for flere og bedre naturoplevelser for offentligheden.
JUSTERINGER SIDEN MIDTVEJSEVALUERING	<p>Ordningen var ikke omfattet af midtvejsevalueringen</p>
REGELSÆT	<p>Tilskud til <i>Friluftsfaciliteter i Tilknytning til Fortidsminder og Fredede Arealer</i> beror på bekendtgørelse nr. 843 af 30. juni 2010 om Tilskud til <i>Friluftsfaciliteter i Tilknytning til Fortidsminder og Fredede Arealer</i>.</p> <p>Tilskudsberettigede udgifter kan kun omfatte udgifter, der er nødvendige for projektets gennemførelse. Tilskud ydes med op til 100% af de samlede tilskudsberettigede udgifter.</p>

10.3 ØKONOMISKE NØGLETAL

I perioden 1. januar 2010 til 31. december 2012 er der givet 68 tilsagn under Tilskud til friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer. Det samlede antal godkendte tilskud i perioden er 53 (Tabel 45).

I tabellen nedenfor opsummeres det finansielle afløb på ordningen i perioden 1.1.2010 til 31.12.2013. Tabellen viser samlede offentlige tilsagn, bortfald, udbetalinger, eventuelle restbevillinger og antal godkendte tilsagn om tilskud.

Tabel 44: Antal tilsagn, annulleringer og antal godkendte tilskud for friluftsfaciliteter i tilknytning fortidsminder og fredede arealer i perioden 1.1.2007 til 31.12.2013.

Ordning	Antal tilsagn	Antal annulleringer	Antal godkendte tilskud
Friluftsfaciliteter	68	15	53
Total	68	15	53

Kilde: NAER – udtræk fra BTAS.

Tabel 45: Nøgletal for friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer i perioden 1.1.2010 til 31.12.2013.

Artikel	Samlede offentlige tilsagn, mill. kroner	Bortfald	Udbetaling, mill. kroner	Restbevilling*	Antal godkendte tilsagn om tilskud
Friluftsfaciliteter (Artikel 41)	8,9	3,5	5,4	-	53
Total	8,9	3,5	5,4		53

Kilde: NAER – udtræk fra BTAS. *: Restbevilling = Tilsagn minus udbetaling minus bortfald (annullerede beløb)

Der er givet tilsagn om 8,9 mio. kr. under friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer, af disse er 3,5 mio. kr. bortfaldet.

10.4 METODE OG DATAGRUNDLAG

Støtteordningen friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer er evalueret med afsæt i en relativt omfattende dataindsamling. Følgende dataindsamlingsmetoder er blevet gennemført:

- Interviews med sagsbehandlere i NaturErhvervstyrelsen med ansvar for friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.
- Desk research af bekendtgørelser, ansøgningskemaer, vejledninger, projektoversigter mm.
- Spørgeskemaundersøgelse til et tilfældigt udvalg af støttemodtagere, hvilket resulterede i 12 indsendte besvarelser vedrørende friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.
- Udarbejdelse af typiske projekteksempler.

Interviews med sagsbehandlere og nøglepersoner er gennemført som kvalitative dybdeinterviews. I dybdeinterviewet, som kvalitativ metode, ligger fokus på at skabe en dialog/samtale, hvor det at få respondenterne til at fortælle, er det primære.

Interviewene er gennemført som semi-strukturerede interviews, hvilket vil sige, at kun de temaer, der skal tales om, er givet på forhånd. Interviewguiden er derfor bygget op omkring temaer og åbne spørgsmål, som danner udgangspunkt for selve afviklingen af interviewet, hvor nye og ikke planlagte spørgsmål kan fremkomme – det er således i høj grad muligt at følge op på respondenternes svar med uddybende spørgsmål. For hvert interview er der udarbejdet et referat.

Evaluatoren har i forbindelse med evalueringen udviklet spørgeskemaet på baggrund af input fra desk research, vejledninger til ordningen, interview med sagsbehandlere samt med afsæt i de evalueringsspørgsmål, der skal besvares for ordningen jf. Evalueringsspørgsmålene.

Såvel spørgeskema til støttemodtagere som Evalueringsspørgsmål kan findes i bilag.

I spørgeskemaundersøgelsen for friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer er kvoten på 12 besvarelser opnået ud fra en liste med 35 støttemodtagere, dette svarer til en statistisk usikkerhed på +/- 23,4 %. I metodebilaget til den tværgående evaluering (bilag 1) findes en læsevejledning for hvordan den statistiske usikkerhed skal forstås.

Tabel 46: Input og output fra gennemført spørgeskemaundersøgelse for friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

Antal unikke numre (dubletter fratrukket)	Antal besvarede skemaer	Svarprocent	Statistisk usikkerhed, %
35	12	34,3	+/- 23,4

Alt i alt er det vurderingen, at datagrundlaget, trods de relativt få besvarede spørgeskemaer, er tilstrækkeligt til at uddrage valide konklusioner om ordningen.

10.5 KENDETEGN VED ORDNINGENS PROJEKTMAGERE

Hovedparten (67 %) af støttemodtagerne omfatter ejerne af de pågældende arealer, 25 % udgøres af kommunale fællesskaber og 8 % af foreninger eller andre sammenslutninger (Tabel 47). De ansøgte tilskud fordeler sig jævnt gennem perioden 2010- 2012.

Tabel 47: Støttemodtagere under friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

	Antal	Procentandel
Ejer	8	67 %
Forpagter	0	0 %
Interesseorganisation	0	0 %
Forening eller anden sammenslutning	1	8 %
Offentlig institution	0	0 %
Offentlig virksomhed	0	0 %
Kommunalt fællesskab	3	25 %
Andet, angiv venligst	0	0 %
Total	12	100 %

Tabel 48: Tidspunkt for anmodning om tilskud under friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

	Antal	Procentandel
2010	5	42 %
2011	2	17 %
2012	5	42 %
Total	12	100 %

10.6 KENDETEGN VED PROJEKTERNE

Mange af de ansøgte projekter har flere forskellige formål i de pågældende projektområder, hvilket er årsagen til, at faciliteterne sammenfattet i samlet udgør mere end 100 %.

Det fremgår, at hovedparten (67 %) af de ansøgte projekter omfatter etablering af trampestier, spor el. lign, og at henholdsvis 33 % og 25 % indbefatter tilskud til skilte, borde/bænke o. lign., mens 17 % af projekterne indbefatter toiletbygninger og informationstavler. De resterende 4 projekter i restgruppen (33 %) omfatter bålhytte med shelter samt fugletårn, formidling og klaplåger samt ikke nærmere definerede friluftsfaciliteter.

Det er ligeledes de ordningsansvarliges indtryk, at skilte og standere, stenter, p-pladser, toiletter og andre fysiske faciliteter har været særligt populære.

Tabel 49: Oversigt over hvilke aktiviteter, der er ansøgt om støtte til under friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

Aktivitet	Antal	%
Trampestier, spor el. lign.	8	67 %
Skilte	4	33 %
Standere	1	8 %
Borde/bænke	3	25 %
Toiletbygninger	2	17 %
Cykelruter	0	0 %
Informationstavler	2	17 %
P-pladser	1	8 %
Andet, angiv venligst	4	33 %
Total	25	208 %

Ses på investeringens størrelse, udgør projektansøgninger på 250.000 kroner eller derunder langt hovedparten af de ansøgte projekter (84 %), og for 17 % af projekterne var den ansøgte investering på under 50.000 kroner. Ordningen omfatter dog også enkelte (17 %) projekter med tilsagn, der overstiger 250.000 kr. (

Tabel 10).

Selv om besvarelserne tyder på, at initiativtagerne oftest var private lodsejere, er det den ordningsansvarliges indtryk, at kommunerne med tiden blev mere og mere opmærksomme på ordningen og ofte tog ofte kontakt via initiativer fra lokale lodsejere, som de havde gjort opmærksomme på ordningen.

Tablet 50: Hvor stor var den samlede investering, som der blev søgt tilskud til under friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer?

	Antal	Procentandel
0 - 50.000 kr.	2	17 %
50.001 - 100.000 kr.	3	25 %
100.001 - 250.000 kr.	5	42 %
250.001 - 500.000 kr.	2	17 %
500.001 kr. - 1 million kr.	0	0 %
1.000.001 million kr. - 2.5 million kr.	0	0 %
2.500.001 million kr. - 5 million kr.	0	0 %
Over 5 millioner kr.	0	0 %
Total	12	100 %

Sammenfattes oplysningerne i tabellerne viser spørgeskemaundersøgelsen således, med forbehold for de ret få returnerede spørgeskemaer, at det "typiske" projekt synes at omfatte en privat grundejer, der ansøger om midler i størrelsesordenen op til 250.000 kr. til at anlægge stier, borde/bænke, informationstavler el. lign. i forbindelse med et fortidsminde eller et fredet område.

De ordningsansvarlige nævner, at SVANA kunne sende en prioriteret liste til NaturErhvervstyrelsen, såfremt det var nødvendigt at vælge det ene projekt frem for det andet, dvs. hvis der var mange kvalificerede ansøgninger, og det samlede beløb rakte ud over tilskudsrammen.

Nedenstående bokse giver 3 eksempler på et typisk projekt.

Eksempel 1

Fugleværnsfonden vil gerne opføre et fugletårn og informationstavler i tilknytning til fredningen *Saksfjeld Inddæmning* på Lolland. Placeringen af fugletårnet med informationstavlerne vil på bedste vis understøtte formidlingen af arter, naturtyper og landskabsformer nævnt i Danmarks Naturkanon. I området findes bl.a. havørne, vibe, grønbroget tudse, og store mængder af trækfugle passerer især om efteråret. Projektet vil medvirke til, at flere danskere får adgang til store naturoplevelser i Danmarks fredede områder.

Eksempel 2

Asnæs Dyrehave er en del af kulturmiljøbeskrivelserne i Kalundborgs kommuneplan. Projektet *Asnæs Dyrehave* vil give nemmere adgang og anspore publikum til at besøge kulturmiljøet ved at forbedre P-pladsen og opsætte infotavler med beskrivelser af Dyrehaven. Infotavlen skal bl.a. give forslag til en vandretur i Dyrehaven og ved fyret. Tilmed ønskes det i projektet, at der fortsat skal ske en afgræsning på arealet. Her skal opsættes skilte med hensyntagen til dyrene samt klaplåger, så publikum kan forcere kreaturhegnet.

Eksempel 3

Danmarks Naturfond ønsker i fremtiden selv at kunne afholde bl.a. svampeture i området gennem Bjørnemosen i Ringkøbing-Skjern. I området findes en af Danmarks få arbejdende vandmøller samt flere tilstødende bronzealderhøje. Det ønskes at anlægge en boardwalk, som udvider museets natursti og derved forbedrer mulighederne for, at kørestolsbrugere og andre besøgende kan færdes selv på den mest våde del af stien og få adgang til det unikke moseområde.

10.7 EVALUERINGENS KONKLUSIONER

I dette kapitel præsenteres evaluators samlede vurdering af ordningen ud fra evalueringskriterierne relevans og nytte, effekter og målopfyldelse samt effektivitet.

Endelig præsenteres projektfejlen som et eksempel på den typiske projektfejlen inden for støtteordningen friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

10.7.1 Relevans & nytte

Første evalueringskriterium vedrører ordningens relevans og nytte. Med dette kriterium tydeliggøres, hvor relevant, attraktiv og nyttig ordningen fremtræder for støttemodtagerne i relation til aktuelle udviklingsbehov og -potentialer. Ordningen vurderes således ud fra, hvorvidt den matcher de problemer, der fremkommer i landdistrikterne samt hvorvidt støttemodtagerne anser ordningen som nyttig og relevant ud fra individuelle behov.

Formålet med ordningen friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer er at give offentligheden adgang til flere og bedre naturoplevelser ved at etablere friluftsfaciliteter i projektområder, hvor offentligheden får forbedret deres muligheder for at opleve fortidsminder og fredede arealer.

Støttemodtagerne er derfor blevet spurgt om deres opfattelse af ordningens relevans, attraktivitet samt nyttighed samt deres vurdering af, hvorvidt den er i overensstemmelse med de eksisterende behov.

Ud fra nedenstående tabel fremkommer støttemodtagernes opfattelse af friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer helt overvejende som værende relevant, attraktiv og nyttig (

Tabel 11).

Specielt ordningens nyttighed fremstår central, idet alle de adspurgte opfatter ordningen som dette.

Støttemodtagerne er desuden blevet spurgt om, hvorvidt de mener, at støtteordningen er i overensstemmelse med behovet for de indsatsområder ordningen retter sig i mod, dvs. behovet for at forbedre offentlighedens adgang til fortidsminder, fredede arealer m.m.

Også her er deres opfattelse af ordningen helt overvejende positiv, idet 83 % finder, at ordningen i høj grad er i overensstemmelse med dette behov.

Støttemodtagerne synes herved helt overvejende at være positivt indstillet overfor ordningen, som de finder både relevant, attraktiv og nyttig samt i overensstemmelse med behovet for at fremme mulighederne for offentlighedens adgang til fortidsminder, fredede områder m.m.

Tabel 51: I hvor høj grad opfatter du ordningen om friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer som relevant, attraktiv og nyttig og i overensstemmelse med behovet for at give offentligheden adgang til flere og bedre naturoplevelser ved at etablere friluftsfaciliteter i projektområder, hvor offentligheden får forbedret deres muligheder for at opleve fortidsminder og fredede arealer.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad opfatter du støtteordningen til friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer som relevant?	11 (92%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (8%)	12 (100%)
I hvor høj grad opfatter du støtteordningen til friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer som attraktiv?	11 (92%)	1 (8%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	12 (100%)
I hvor høj grad opfatter du støtteordningen til friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer som nyttig?	12 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	12 (100%)
I hvor høj grad mener du, at mulighederne under støtteordningen til friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer er i overensstemmelse med behovet for at etablere friluftsfaciliteter i projektområder, hvor offentligheden får forbedret deres muligheder for at opleve fortidsminder og fredede arealer?	10 (83%)	2 (17%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	12 (100%)

Også de ordningsansvarlige har opfattet ordningen som attraktiv, relevant og nyttig og desuden med en høj grad af målopfyldelse, og de har oplevet en ret stor og stigende efterspørgsel gennem perioden. Der er skønsmæssigt givet tilsagn til mange hovedsageligt små projekter og skønsmæssigt omkring 60 projekter i alt.

Ordningens attraktivitet skyldes ifølge de ordningsansvarlige bl.a. det meget enkle ansøgningskema og de gennemskuelige kriterier. Ordningens udformning og indhold indebærer, at der kan søges til noget, der er konkret/fysisk og umiddelbart let forståeligt.

Sammenfattende er det evaluators vurdering, at støtteordningen om friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer af støttemodtagerne opfattes som en relevant, attraktiv og nyttig ordning,

der var i overensstemmelse med behovet for at etablere friluftsfaciliteter i projektområder, således at offentligheden får forbedret deres muligheder for at opleve fortidsminder og fredede arealer.

10.7.2 Effekter & målopfyldelse

Andet evalueringskriterium vedrører effekter og målopfyldelse, som er belyst under en række tematiske underpunkter, herunder ordningens bidrag til at øge viden og betydningen af fredninger, interessen for fortidsminder samt i hvor høj grad projektet har medført, at flere brugere anvender og besøger det område, hvori projektet er gennemført, samt hvilke brugergrupper, der anvender de nye faciliteter.

Desuden er der spurgt ind til støttemodtagernes vurdering af, i hvor høj grad deres egne projekter har bidraget til støtteordningens overordnede formål, om målet med deres eget projekt er blevet opfyldt, og i hvilket omfang der har været afledte effekter.

Med hensyn til egne mål, tyder besvarelsene på en høj grad af tilfredshed blandt støttemodtagerne, idet 92 % af disse finder, at det eller de mål, de har haft med de ansøgte projekter i høj eller i nogen grad er blevet opnået (Tabel 12).

Tilsvarende mener alle støttemodtagerne, at det eller de projekter, de har opnået støtte til, i høj eller nogen grad har bidraget til at opfylde de overordnede mål med støtteordningen (Tabel 12).

Tabel 52: Støttemodtagernes vurdering af projekternes målopfyldelse.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad mener du, at dit eget projekt har bidraget til at opfylde de overordnede mål med friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer?	12 (100 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
I hvor høj grad mener du, at de mål, du har haft med dit eget projekt, er blevet opfyldt?	11 (92 %)	1 (8 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	12 (100 %)

Der er spurgt ind til støttemodtagernes vurdering af effekter og målopfyldelse for ordningens tematiske underpunkter, og også her tegner sig en overordnet meget positiv opfattelse af ordningen.

Tabel 53: Støttemodtagernes vurdering af projekternes effekter og målopfyldelse.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad har dit projekt bidraget til at øge viden om betydningen af fredninger?	4 (33 %)	7 (58 %)	1 (8 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
I hvor høj grad har dit projekt bidraget til at øge viden om og interessen for danske fortidsminder?	6 (50 %)	5 (42 %)	1 (8 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
I hvor høj grad har dit projekt medført, at flere brugere anvender og besøger det område, hvori projektet er gennemført?	12 (100 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
I hvor høj grad har projektet fremmet rekreative værdier og muligheden for offentlig adgang til fortidsminder og fredede områder?	10 (83 %)	2 (17 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
I hvor høj grad har projektet haft afledte effekter på rekreative værdier, sundhed og livskvalitet i landbrugsområderne?	2 (17 %)	10 (83 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
I hvor høj grad har projektet haft positivt samspil med andre lokale initiativer, f.eks. koblinger til eksisterende faciliteter (stier, cykelruter m.m.), involvering af skoler, naturvejledere, institutioner, lokale foreninger o. lign.?	2 (17 %)	5 (42 %)	3 (25 %)	2 (17 %)	0 (0 %)	12 (100 %)

Særligt for ordningens centrale elementer vedrørende fremme af offentlighedens brug af projektområderne, fremme det rekreative og muligheden for offentlighedens adgang samt øge viden om fredninger, fortidsminder og betydningen af disse, er støttemodtagernes vurderinger positive. Alle svarer, at projekterne i høj eller nogen grad har haft en positiv effekt på disse forhold.

Ifølge de ordningsansvarlige har projekterne ofte haft afsmittende lokale effekter, f.eks. i forbindelse med opstilling af skilte, borde og bænke, opstilling af disse samt fugletårne, stier m.m.

Ordnningen har ifølge de ordningsansvarlige også med stor sandsynlighed bidraget til øget viden om betydning af fredninger m.m. ifm. adgangen til fortidsminder og fredede arealer, men omfanget af dette afhænger af formidlingen m.m. på det enkelte projekt. Effekten vurderes primært at være en helt lokal effekt, men effekten kan også siges at være national, idet der, ifølge den ordningsansvarlige, har været tilstrækkeligt mange projekter, som er i samspil med fortidsmindeportalen (se indledende afsnit om denne).

De ordningsansvarlige anfører ligeledes øget sundhed, rekreative oplevelser og øget livskvalitet i landbrugsområder som sandsynlige sidegevinster. Især i de tilfælde, hvor kommunen har været med som

ansøger, har projekter været koordineret med lokale initiativer, trampestier, cykelruter m.m. eller på anden vis koblet på andre eksisterende eller planlagte aktiviteter, der involverede bl.a. skoler, undervisning, naturvejledere m.m.

En forespørgsel blandt støttemodtagerne om, hvilke brugergrupper, der i særligt omfang har haft glæde af de foretagne investeringer tyder på, at en række forskelligartede brugere har haft gavn af projekterne. Bemærk, at da de ansøgte faciliteter i mange tilfælde anvendes af adskillige brugergrupper, er summen af brugergrupper i tabellen mere end 100 % (Tabel 54).

Alle støttemodtagere finder, at projekterne har gavnet lokale beboere. Desuden finder de adspurgte, at projekterne har været til særlig gavn for fodgængere/vandrere (75 %) og skoler/institutioner (67 %) samt tilrejsende (67 %).

Tabel 54: Hvilke brugergrupper har efter din vurdering haft størst gavn af dit projekt?

	Antal	Procentdel
Børn/unge	3	25 %
Skoler/institutioner	8	67 %
Fodgængere/vandrere	9	75 %
Cyklister	2	17 %
Foreninger	4	33 %
Lokale beboere	12	100 %
Tilrejsende	8	67 %
Andre brugergrupper, anfør hvilke	0	0 %
Total	12	383 %

Det er således i høj grad vurderingen, at de projekter, der har opnået tilsagn, lever op til hhv. projekternes egne mål og ordningens mål, og de har en lang positiv effekt for de rekreative interesser og på offentlighedens brug af de områder, hvori projekterne gennemføres.

Der er ikke i Landdistriktsprogrammet 2007 – 2013 defineret operationelle målsætninger for friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer, men på baggrund af spørgeskemaundersøgelsen er vurderingen, at ordningen har en høj grad af målopfyldelse og effekt i forhold til ønskerne om at fremme offentlighedens mulighed for at besøge fortidsminder, anvende fredede områder samt øge kendskabet til og betydningen af fredninger.

Den positive vurdering af ordningens effekt understøttes i høj grad af de 3 udarbejdede eksempler på projekter.

Desuden er støttemodtagerne blevet spurgt om, hvorvidt deres projekt har givet anledning til afledte projekter og ansøgninger under Landdistriktsprogrammet, hvilket tilsyneladende kun i ret begrænset omfang er tilfældet (Tabel 14).

Tre støttemodtagere, der svarer bekræftende til, at deres projekt har givet anledning til afledte projekter under Landdistriktsprogrammet, uddyber dette: 1) Natur- og miljøprojekter/bilag IV arter, 2) Plejegrupper for fredede fortidsminder på kommunal basis, 3) Rydning af bakker og hegning til kreaturafgræsning, herunder ansøgning om tilladelse til at rydde tilgroede arealer.

Tabel 55: Støttemodtagernes oplysninger om, hvorvidt tilsagnet fra friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer har givet anledning til nye projekter eller ansøgninger under Landdistriktsprogrammet.

	Ja	Nej	Ved ikke	Total
Har dit projekt om friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer haft afledte projekter og ansøgninger under Landdistriktsprogrammet?	3 (25 %)	8 (67 %)	1 (8 %)	12 (100 %)

10.7.3 Effektivitet

Følgende evalueringskriterium omhandler ordningens effektivitet, der skal forstås som værdien af de opnåede effekter i forhold til de anvendte ressourcer, herunder også om projekterne er levedygtige og bidrager med afledte positive effekter, også efter tilsagnets ophør.

I Tabel 15 er anført støttemodtagernes egne vurderinger af, i hvilket omfang, det "udbytte" de har opnået med projektet, står mål med den indsats, de har ydet for at opnå tilsagnet.

Det fremgår heraf, at alle støttemodtagerne mener, at udbyttet i høj eller nogen grad står mål med indsatsen, og at alle ligeledes i høj eller nogen grad mener, at deres projekt under ordningen er blevet gennemført som forventet.

Dette tyder på, at støttemodtagerne, med afsæt i deres eget projekt, i høj grad opfatter ordningen som værende effektiv.

Tabel 56: Støttemodtagernes vurdering af effektiviteten set i forhold til deres eget projekt.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad mener du, at dit udbytte af projektet står mål med den indsats, du har gjort for at opnå tilsagn?	9 (75 %)	3 (25 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
I hvor høj grad er dit projekt under friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer blevet realiseret?	12 (100 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	12 (100 %)

På en forespørgsel om, i hvor høj grad projekterne under friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer er blevet realiseret, svarer alle, at projektet i "høj grad" er blevet realiseret.

Tilsvarende har alle svaret "Nej" til, at de på et tidspunkt, efter at de havde modtaget tilsagn til et projekt under friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer, har overvejet at annullere tilsagnet, således det enten ikke blev gennemført eller skulle gennemføres uden støtte.

Med til en vurdering af ordningens effektivitet hører desuden en vurdering af, hvorvidt projekterne også uden tilsagn var blevet helt eller delvist gennemført ("dødvægten").

Af tabellen nedenfor fremgår det, at ingen af projekterne ville være fuldt ud realiserede uden støtte. To støttemodtagere har svaret, at 26-50 % af investeringen ville være gennemført uden støtte, og blot én støttemodtager ville have gennemført 1-25 % af investeringen uden støtte. 67 % ville slet ikke have foretaget en investering uden støtte fra friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

Samlet set vurderes dødvægten for ordningen at være lille, idet det samlede dødvægtstab i forbindelse med ordningen er beregnet til 8% (Tabel 43 i den tværgående rapport).

De gennemførte interviews med de ordningsansvarlige for *Friluftsfaciliteter i tilknytning til fredede fortidsminder* forstærker indtrykket af en effektiv ordning, idet det også er disses vurdering, at de fleste projekter ikke ville være blevet til noget uden tilskud. I forhold til dødvægten supplerer de ordningsansvarlige desuden med, at det primært ville være større projekter på godser el.lign., der helt eller delvist ville blive gennemført uden støtte fra ordningen, f.eks. gennem fonde el. lign. Mindre projekter for f.eks. små lokale foreninger ville derimod næppe blive realiserede uden støtte.

Tabel 57: Hvor stor en del af investeringen ville være realiseret, hvis der ikke kunne opnås støtte fra støtteordningen om friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer?

	Procentandel
Ingen	8 (67 %)
1-25%	1 (8 %)
26-50%	2 (17 %)
51-75%	0 (0 %)
76-99%	0 (0 %)
Hele investeringen	0 (0 %)
Ved ikke	1 (8 %)
Total	12 (100 %)

Enkelte (5) af støttemodtagerne har uddybet, hvorfor investeringen ikke ville blive gennemført, hvis der ikke kunne opnås støtte fra støtteordningen om friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

Den helt overvejende årsag til dette er økonomien, der af samtlige de støttemodtagere, der har svaret, anføres som den væsentligste begrundelse for, at projektet kun delvist eller slet ikke ville blive gennemført uden støtte fra friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

Tabel 17 viser, at kun for 25 % af projekterne har støtten betydet, at investeringen er blevet fremskyndet, hvorimod 8 % mener, at tilsagnet slet ikke har fremskyndet investeringen, og hele 50 % svarer "ved ikke". Dette afspejler med stor sandsynlighed, at projekterne slet ikke eller kun i meget begrænset omfang ville være realiserede uden støtte på hverken kort eller lang sigt.

Der er desuden spurgt til, om støttemodtager kan uddybe, hvor lang tid, investeringen er blevet fremskyndet, men her tegner der sig, på grund af det begrænsede materiale, ikke noget klart billede.

I forbindelse med evalueringen er det også undersøgt om støtten fra friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer har haft betydning for størrelsen af investeringen.

Som det fremgår af tabellen, vurderer 75 % af støttemodtagerne, at investeringen i nogen eller i høj grad er større end den ellers ville have været, såfremt de ikke havde fået støtte under ordningen om friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

Når projekter blev aflyst skyldtes det ifølge de ordningsansvarlige oftest, at den involverede, f.eks. kommunen, selv vælger at opgive projektet, måske pga. af resultatet af indstillingen, hvis der kun er delvis finansiering. Også sygdom vides at være årsag til, at projekter ikke blev gennemført som planlagt.

Afslag på tilsagn skyldtes typisk manglende opfyldelse af kriterierne, f.eks. hvis der er tale om et delvist offentligt areal, eller hvis arealet er mere eller mindre skovdækket.

I Tabel 59 er foretaget en sammenfatning af støttemodtagernes opfattelse af effektiviteten af friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

Det fremgår, at de gennemførte investeringer i høj grad er afhængige af den modtagne støtte, men at støttemodtagerne i mindre omfang finder, at der er gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på ordningen, ligesom administrationen af ordningen i nogen grad opfattes som effektiv.

Sammenfattende tegner der sig dog et overordnet billede af, at støttemodtagerne vurderer ordningen som værende effektiv, og at de ansøgte projekter med hensyn til såvel graden af deres gennemførelse og størrelsen af de foretagne investeringer i udpræget grad afhænger af støtteordningen friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

Tabel 58: Har støtten under friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer medført, at investeringen er blevet fremskyndet, og har støtten medført, at investeringen er blevet større, end den ellers ville være blevet?

	Har støtten under ordningen om friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer medført, at investeringen er blevet fremskyndet?	Har støtten under ordningen om friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer medført, at investeringen er større, end den ellers ville have været?
I høj grad	3 (25 %)	6 (50 %)
I nogen grad	0 (0 %)	3 (25 %)
I ringe grad	2 (17 %)	1 (8 %)
Slet ikke	1 (8 %)	1 (8 %)
Ved ikke	6 (50 %)	1 (8 %)
Total	12 (100 %)	12 (100 %)

Tabel 59: Støttemodtagernes samlede vurdering af effektiviteten af ordningen om friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
I hvor høj grad var investeringen afhængig af støtten under ordningen?	10 (83 %)	2 (17 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
Er der gjort tilstrækkeligt for at gøre opmærksom på støtteordningen?	2 (17 %)	6 (50 %)	2 (17 %)	0 (0 %)	2 (17 %)	12 (100 %)
Opfatter du administrationen af ordningen som effektiv?	4 (33 %)	5 (42 %)	2 (17 %)	1 (8 %)	0 (0 %)	12 (100 %)

10.7.4 Projektrejse

Evalueringen, i form af spørgeskemaundersøgelsen, har endvidere haft til formål at afdække støttemodtagernes tilfredshed med administrationen af støtteordningen. Dette omhandler blandt andet den samlede vurdering af processen fra start til slut, hvorvidt støttemodtagerne ville søge tilskud igen samt den samlede vurdering af friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

Resultatet af en forespørgsel vedrørende projektforløbet fra start til slut er sammenfattet i projektrejseren neden for. I spørgeskemaundersøgelsen er støttemodtagerne afslutningsvis blevet spurgt om deres samlede vurdering af ordningen, hvor det af Tabel 20 ses, at 25 % og 67 % af de adspurgte støttemodtagere finder ordningen henholdsvis "Meget tilfredsstillende" og "Tilfredsstillende".

Kun en mindre andel svarende til 8 % (1) er mindre tilfredse, og ingen støttemodtagere er ikke tilfredse med ordningen.

Det konkluderes herved, at flertallet af støttemodtagerne er tilfredse med ordningen i deres samlede vurdering, og at der samlet set er tale om en meget høj grad af tilfredshed på tværs af støttemodtagerne.

Tabel 60 Det typiske sagsforløb (Projektrejseren) er illustreret i figur 1.

I alt 83 % anfører, at ideen til projektet i høj eller nogen grad var helt deres egen, mens kun en mindre andel (8 %) mener, at idéen slet ikke kom fra dem. I alt 17 % anfører "samarbejdspartnere".

Dermed tegner der sig et billede af, at ideerne til de respektive projekter overvejende kommer fra projektagerne selv. Ifølge de ordningsansvarlige har kommunerne i mange tilfælde spillet en aktiv rolle i forbindelse med udformning af ansøgninger og formulering af projekter.

Rettes fokus i stedet mod det mere administrative arbejde, mener 25 % at det skriftlige materiale i høj grad har oplyst om tilskudsmulighederne, mens 50% svarer 'i nogen grad', mens blot 8 % (1) mener dette i ringe grad. Hertil mener 58 % at sagsbehandlingen af deres ansøgning i høj eller i nogen grad har været nem og effektiv, mens 33 % mener dette i ringe grad eller slet ikke.

På et overordnet plan tegner der sig således et billede af, at langt hovedparten af støttemodtagerne har fået tilfredsstillende skriftligt materiale, og at de fleste har oplevet en effektiv og nem sagsbehandling.

I forhold til finansiering, samarbejde og teknisk gennemførelse af projektet har 8-25 % af støttemodtagerne i høj eller nogen grad oplevet udfordringer; 59 svarer, at de i ringe grad eller slet ikke har oplevet udfordringer med at få væsentlige projektomkostninger finansieret af projektmidler.

For 34 % har det i høj eller nogen grad været en udfordring, at væsentlige projektomkostninger ikke kunne finansieres af projektmidler, mens 59 % i ringe grad eller slet ikke har oplevet udfordringer med dette. 67 % anfører, at de slet ikke har oplevet samarbejds-mæssige udfordringer i løbet af projektperioden.

Der tegner sig således også her et overvejende positivt billede af støttemodtagernes opfattelse af ordningen.

De resterende spørgsmål retter sig primært mod administrationen af ordningen, idet det her fremgår, at 33 % i høj grad eller nogen grad har haft udfordringer med at sætte sig ind i ordningens krav og regler, mens dette i ringe grad eller slet ikke er tilfældet for 50 % af de adspurgte.

De fleste (58 %) har i ringe grad eller slet oplevet udfordringer med slutrapporteringen, mens knap halvdelen (42 %) af støttemodtagerne anfører, at der i høj eller nogen grad har været udfordringer med at få udbetalingerne hurtigt nok.

Næsten ingen har oplevet udfordringer med bemærkninger og krav ved kontrolbesøg, og 2/3 (67 %) anfører, at NaturErhvervstyrelsen i høj eller nogen grad har været hjælpsomme undervejs i ansøgningsprocessen.

De adspurgte støttemodtagerne udtrykker derfor en høj grad af tilfredshed med NaturErhvervstyrelsens assistance, og hele 75 % anfører, at de i høj eller nogen grad også i fremtiden agter at søge om tilskud under Landdistriktsprogrammet.

Til dette har støttemodtagerne kunnet tilføje yderligere bemærkninger til, hvorfor de ville eller ikke ville søge tilskud i fremtiden.

På positivsiden fremhæves først og fremmest, at de ansøgte projekter ikke ville være blevet til noget uden adgang til landdistriktsmidler og at ordningen derfor foreslås videreført til gavn for lokale og tilrejsende. Desuden fremhæves et positivt samarbejde mellem jordejer/-bruger og det offentlige om kulturformidling som incitament til at fortsætte ordningen og/eller ansøge igen

På negativsiden tæller, at nogle har oplevet en tung administration, der opleves som tidskrævende og omkostningsfuld og/eller problemer med udbetalinger eller omkostninger de mod forventning selv skulle afholde.

I spørgeskemaundersøgelsen er støttemodtagerne afslutningsvis blevet spurgt om deres samlede vurdering af ordningen, hvor det af Tabel 20 ses, at 25 % og 67 % af de adspurgte støttemodtagere finder ordningen henholdsvis "Meget tilfredsstillende" og "Tilfredsstillende".

Kun en mindre andel svarende til 8 % (1) er mindre tilfredse, og ingen støttemodtagere er ikke tilfredse med ordningen.

Det konkluderes herved, at flertallet af støttemodtagerne er tilfredse med ordningen i deres samlede vurdering, og at der samlet set er tale om en meget høj grad af tilfredshed på tværs af støttemodtagerne.

Tabel 60: Støttemodtagernes vurdering af projektforløbet fra start til slut.

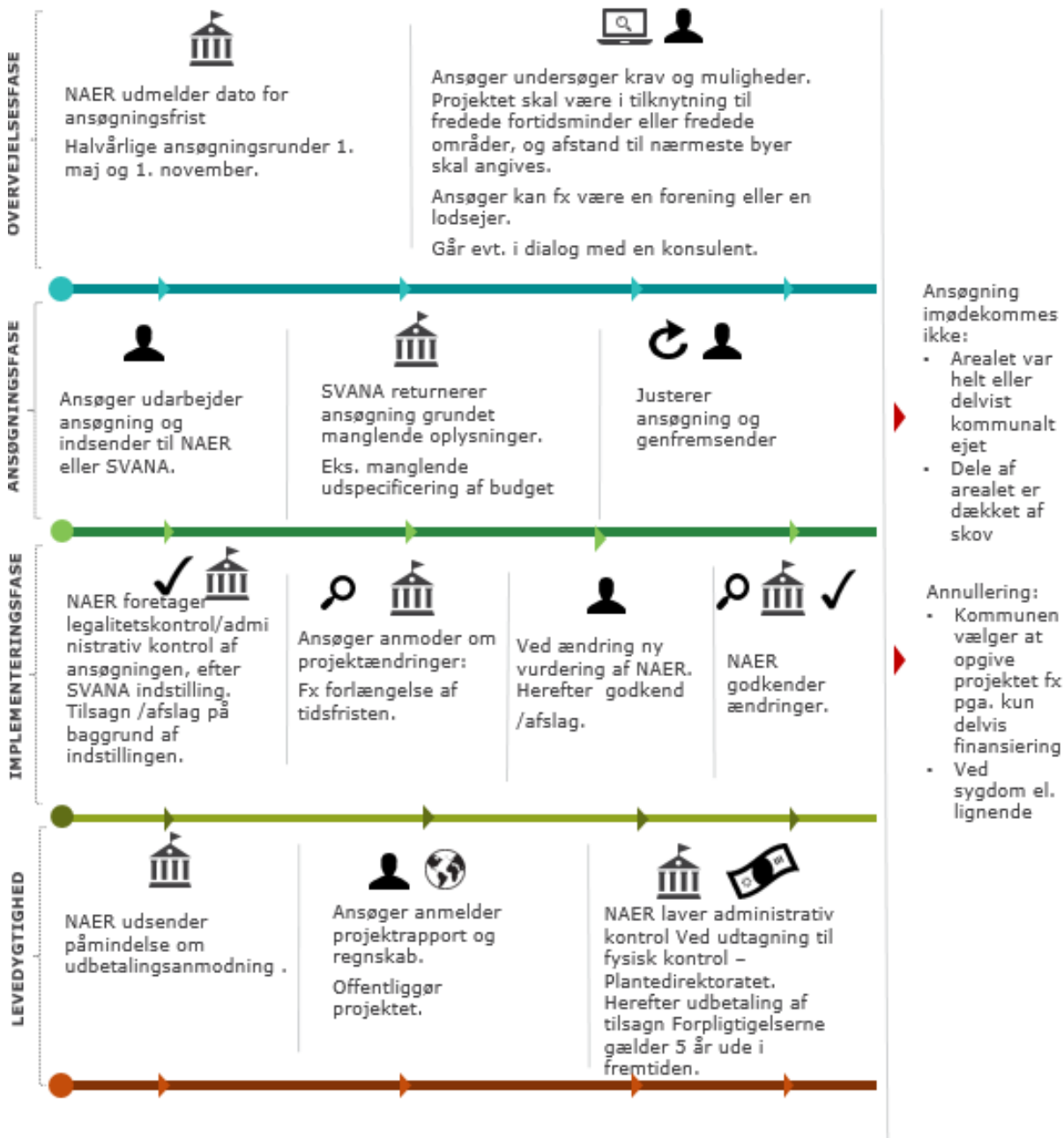
	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Total
Ideen til projektet var helt min/vores egen	6 (50 %)	4 (33 %)	1 (8 %)	1 (8 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
Ideen til projektet kom fra samarbejdspartnere	2 (17 %)	4 (33 %)	2 (17 %)	4 (33 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
Det skriftlige materiale har givet mig de oplysninger, jeg havde brug for Her tænkes eksempelvis på informationsmateriale på relevante hjemmesider, vejledninger mv.	3 (25 %)	6 (50 %)	1 (8 %)	0 (0 %)	2 (17 %)	12 (100 %)
Jeg har oplevet sagsbehandlingen af min ansøgning som effektiv og nem	4 (33 %)	3 (25 %)	3 (25 %)	1 (8 %)	1 (8 %)	12 (100 %)
Der har været udfordringer i forhold til medfinansiering af projektet	2 (17 %)	3 (25 %)	1 (8 %)	5 (42 %)	1 (8 %)	12 (100 %)
Der har været udfordringer i forbindelse med mellemfinansiering af projektomkostninger	1 (8 %)	1 (8 %)	2 (17 %)	7 (58 %)	1 (8 %)	12 (100 %)
Det har været en udfordring, at væsentlige projektomkostninger af formelle grunde ikke kan finansieres af projektmidler	2 (17 %)	2 (17 %)	2 (17 %)	5 (42 %)	1 (8 %)	12 (100 %)
Der har været samarbejds-mæssige udfordringer i projektet	1 (8 %)	0 (0 %)	3 (25 %)	8 (67 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
Der har været tekniske udfordringer i gennemførelsen af projektet	0 (0 %)	5 (42 %)	1 (8 %)	5 (42 %)	1 (8 %)	12 (100 %)

Der har været udfordringer med at sætte sig ind i og forstå krav og regler under ordningen "Tilskud til Friluftsfaciliteter i tilknytning til Fortidsminder og Fredede Arealer"	3 (25 %)	1 (8 %)	2 (17 %)	4 (33 %)	2 (17 %)	12 (100 %)
Der har været udfordringer med afrapporteringen slutrapportering	2 (17 %)	1 (8 %)	1 (8 %)	6 (50 %)	2 (17 %)	12 (100 %)
Der har været udfordringer med at få udbetalingerne hurtigt nok	2 (17 %)	3 (25 %)	3 (25 %)	3 (25 %)	1 (8 %)	12 (100 %)
Der har været udfordringer med bemærkninger og krav ved kontrolbesøg	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (8 %)	8 (67 %)	3 (25 %)	12 (100 %)
NaturErhvervstyrelsen har været hjælpsomme undervejs i min ansøgningsproces	6 (50 %)	2 (17 %)	0 (0 %)	1 (8 %)	3 (25 %)	12 (100 %)
Jeg vil også i fremtiden søge om landdistriktsmidler	4 (33 %)	5 (42 %)	2 (17 %)	1 (8 %)	0 (0 %)	12 (100 %)

Tabel 61: Samlet vurdering af graden af støttemodtagerne tilfredshed med ordningen friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

Grad af tilfredshed	Procentandel
Meget tilfredsstillende	3 (25 %)
Tilfredsstillende	8 (67 %)
Mindre tilfredsstillende	1 (8 %)
Ikke tilfredsstillende	0 (0 %)
Ved ikke	0 (0 %)
Total	12 (100 %)

Friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer

Figur 3: det typiske sagsforløb for et projekt under støtteordningen friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer ("projektreisen").

10.8 KONKLUSION

De adspurgte støttemodtagere opfatter helt overvejende friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer som værende relevant, attraktiv og nyttig. Også de ordningsansvarlige har opfattet

ordningen som attraktiv, relevant og nyttig og desuden med en høj grad af målopfyldelse, og de har oplevet en ret stor og stigende efterspørgsel gennem perioden. Ordningens attraktivitet skyldes ifølge de ordningsansvarlige bl.a. det meget enkle ansøgningsskema og de gennemskuelige kriterier samt det forhold, at der under ordningen kunne søges til noget, der er konkret/fysisk og umiddelbart let forståeligt.

Også målopfyldelsen synes at være høj. Med hensyn til egne mål, tyder besvarelsene på en meget høj grad af tilfredshed blandt støttemodtagerne, og alle de adspurgte mener, at det eller de projekter, de har opnået støtte til, i høj eller nogen grad har bidraget til at opfylde de overordnede mål med støtteordningen.

Projekterne synes ofte at have haft afsmittende lokale effekter, f.eks. i forbindelse med fremstilling af skilte, borde og bænke, opstilling af disse samt fugletårne, stier m.m. Ordningen har også med stor sandsynlighed bidraget til øget viden om betydning af fredninger m.m. ifm. adgangen til fortidsminder og fredede arealer. Også øget sundhed, rekreative oplevelser og øget livskvalitet i landbrugsområder er sandsynlige sidegevinster.

Især i de tilfælde, hvor kommunen har været med som ansøger, har projekter været koordineret med lokale initiativer, trampestier, cykelruter m.m. eller på anden vis koblet på andre eksisterende eller planlagte aktiviteter, der involverede bl.a. skoler, undervisning, naturvejledere m.m. En række forskelligartede brugere har således haft gavn af projekterne, herunder lokale beboere, fodgængere/vandrere, skoler/institutioner samt tilrejsende.

Ingen af projekterne hos de adspurgte ville være fuldt ud realiserede uden støtte. Samlet set vurderes dødvægten for ordningen at være lille, idet det samlede dødvægtstab i forbindelse med ordningen er beregnet til 8% (Tabel 43 i den tværgående rapport).

Sammenfattende tegner der sig et overordnet billede af, at støttemodtagerne vurderer ordningen som værende effektiv, og at de ansøgte projekter i udpræget grad har været afhængig af støtteordningen friluftsfaciliteter i tilknytning til fortidsminder og fredede arealer.

Enkelte giver udtryk for et ønske om, at administrationen lettes, da nogle støttemodtagere har en oplevelse af tungt administrativt arbejde i forbindelse med ansøgning og dokumentation og desuden savner smidighed i forhold til ændringer i projektet.

Enkelte støttemodtagere har desuden udtrykt ønske om, at tilskudet også kunne omfatte dele af arealer, der ikke er fredede, hvilket kunne skabe en større sammenhæng mellem flere projekter.

EPINION

OM OS

Vi er et af Skandinaviens største konsulent- og analysefirmaer med kontorer i Danmark, Grønland, Norge, Storbritannien, Sverige, Tyskland, Vietnam og Østrig.

Vi er en mangfoldig arbejdsplads med internationalt perspektiv og samarbejdspartnere i hele verden og beskæftiger mere end 150 fastansatte medarbejdere og 500 interviewere.

Vi leverer skræddersyede undersøgelser, der sikrer et solidt grundlag for optimale beslutninger. Vores mål er altid at præsentere analyseresultater og yde rådgivning af højeste kvalitet.

EPINION KØBENHAVN

RYESGADE 3F
2200 KØBENHAVN N
T: +45 87 30 95 00
E: TYA@EPINION.DK
W: WWW.EPINION.DK

EPINION AARHUS

HACK KAMPMANNS PLADS 1-3
8000 AARHUS C
T: +45 87 30 95 00
E: TV@EPINION.DK
W: WWW.EPINION.DK